

Doktori (PhD) értekezés (tervezet)

Drusza Tamás József

2025

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM

Rendészettudományi Doktori Iskola

Drusza Tamás József

A titkosszolgálati tevékenység társadalmi rendeltetése

Doktori (PhD) értekezés

Témavezető:

Prof. Dr. Finszter Géza egyetemi tanár

.....

Témavezető aláírása

Budapest, 2025. május

„De omnibus dubitandum.”

„Mindenben kételkedni kell.”

TARTALOMJEGYZÉK

TARTALOMJEGYZÉK	4
BEVEZETÉS	9
1 A KUTATÁS	12
1.1 A KUTATÁS INDOKOLTSÁGA.....	12
1.2 A KUTATÁS TÁRGYA	15
1.3 A TUDOMÁNYOS PROBLÉMA.....	20
1.4 A KUTATÁS FŐ KÉRDÉSIE, CÉLJAI.....	23
1.5 KUTATÁSI HIPOTÉZISEK	25
1.6 TUDOMÁNYTERÜLETI BESOROLÁS	25
1.7 A KUTATÁS MÓDSZEREI	28
2 TERMINOLÓGIAI KÉRDÉSEK.....	31
2.1 A TITKOSSZOLGÁLAT KIFEJEZÉS ALKALMAZHATÓSÁGA	31
2.1.1 <i>A titkosszolgálat kifejezés történeti gyökerei</i>	<i>32</i>
2.1.2 <i>A titkosszolgálat fogalom tudományos alkalmazhatósága</i>	<i>34</i>
2.1.3 <i>A titkosszolgálat kifejezés alkalmazhatósága Magyarországon</i>	<i>38</i>
2.2 AZ INTELLIGENCE KIFEJEZÉS.....	40
2.2.1 <i>Az intelligence kifejezés etimológiája</i>	<i>41</i>
2.2.2 <i>Az intelligence fogalommal kapcsolatos vita</i>	<i>43</i>
2.3 RÉSZÖSSZEGZÉS	48
3 SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS	49
3.1 FEJLETT ORSZÁGOK SZAKIRODALMA	49
3.2 FEJLŐDŐ ORSZÁGOK SZAKIRODALMA	57
3.3 A MAGYARORSZÁGI SZAKIRODALOM	60
3.4 AZ ELMÉLETEK ÖSSZEGZÉSE	63
4 A KÉMKEDEŚ.....	68
4.1 A KÉMKEDEŚ, MINT ŐSI „MESTERSÉG”	68

4.2	A KÉMKEDENI SZÓ ETIMOLÓGIÁJA	69
4.2.1.1	A kémkedni szó etimológiája Indoeurópai nyelvekben.....	69
4.2.1.2	A kémkedés kifejezés etimológiája az ókori Kínában	70
4.2.1.3	A kémkedni kifejezés etimológiája a magyar nyelvben	72
4.3	A KÉMKEDEÉS TUDOMÁNYOS MEGHATÁROZÁSA	75
4.3.1	<i>A kémkedés fogalmi összetevői</i>	79
4.3.1.1	A kémkedés végrehajtója	79
4.3.1.2	A kémkedés motivációja.....	82
4.3.1.3	A kémkedés módszerei	84
4.3.1.4	A kémkedés célpontja	85
4.3.1.5	A kémkedés és hozzá kapcsolódó fogalmak meghatározása	87
4.4	TITKOS TEVÉKENYSÉG A KÉMKEDESEN TÚL: A TITKOS BEFOLYÁSOLÁS.....	87
4.5	A TITOK ÉS A TITKOSSÁG	92
4.5.1.1	A titok fogalmai és formái	95
4.5.1.2	A titok társadalmi funkciói	99
4.5.1.3	A titok értelmezése a titkos állami tevékenységek kapcsán	101
4.6	RÉSZÖSSZEGZÉS.....	107
5	A KÉMKEDEÉS PROFESSZIONALIZÁLÓDÁSA.....	108
5.1	A TÁRSADALMI IGÉNY	109
5.2	A TEVÉKENYSÉG KEZDETEI	110
5.3	A SZAKISMERET ÉS A KÉPZÉS	113
5.3.1	<i>Szakismeret</i>	113
5.3.1.1	Az ókori Kína: Szun-Ce és Li Chi.....	113
5.3.1.2	Az Arthashastra.....	115
5.3.1.3	A modern kor	116
5.3.2	<i>Képzés</i>	119
5.4	AZ INTÉZMÉNYESÜLÉS.....	122
5.4.1	<i>A proto-titkosszolgálatok</i>	122
5.4.1.1	A velencei Tízec Tanácsa.....	123

5.4.1.2	A Ming-dinasztia belső kémkedési rendszere.....	125
5.4.1.3	Walsingham „házi” kémszolgálatát	127
5.4.1.4	A Habsburg „titkos levelezők”	129
5.4.1.5	A bíborosok kémszolgálatát.....	131
5.4.1.6	Fouché kémkedési rendszere	132
5.4.1.7	A proto-titkosszolgálatok elemzése	133
5.4.2	A modern titkosszolgálatok	135
5.5	A JOGI SZABÁLYOZÁS	139
5.6	A TÁRSADALMI ELISMERÉS KIVÍVÁSA.....	141
5.7	RÉSZÖSSZEGZÉS	143
6	A TITKOSSZOLGÁLATOK.....	144
6.1	A TITKOSSZOLGÁLAT MEGHATÁROZÁSA	144
6.2	A VILÁG TITKOSSZOLGÁLATAI	146
6.2.1	Európa titkosszolgálatai.....	148
6.2.2	Ázsia titkosszolgálatai.....	150
6.2.3	Afrika titkosszolgálatai	151
6.2.4	Amerika titkosszolgálatai	153
6.2.5	Óceánia titkosszolgálatai	154
6.3	A TITKOSSZOLGÁLATOK SZERVEZETI JELLEMZŐI.....	155
6.4	RÉSZÖSSZEGZÉS	158
7	A NEMZETBIZTONSÁG KIFEJEZÉS MAGYAR PROBLÉMÁJA ...	160
7.1	A NEMZETBIZTONSÁG KIFEJEZÉS KETTŐS JELENTÉSE	161
7.1.1	A nemzetbiztonság, mint biztonsági állapot.....	164
7.1.2	A nemzetbiztonság, mint állami funkció	170
7.1.2.1	A magyar titkosszolgálati szervezetek és tevékenységük elnevezéseinek vizsgálata 1918 és 1962 között.....	171
7.1.2.2	Az államvédelem és állambiztonság kifejezések közéleti alkalmazásának gyakorisága	180
7.1.2.3	Az állambiztonság rendszere	183

7.1.2.4	Az állambiztonságból a nemzetbiztonságba	187
7.2	A TERMINOLÓGIAI PROBLÉMA FEOLDÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI	194
7.3	RÉSZÖSSZEGZÉS.....	196
8	A TITKOSSZOLGÁLATOK RENDELTETÉSE	197
8.1	AZ ÉRDEK	197
8.1.1	<i>Az érdek megjelenése titkosszolgálati jogszabályokban</i>	<i>198</i>
8.1.2	<i>A nemzeti és a nemzeti biztonsági érdek</i>	<i>199</i>
8.1.3	<i>Az érdek fogalom gyökerei.....</i>	<i>202</i>
8.1.4	<i>Az érdek fogalmi alapjai</i>	<i>206</i>
8.2	TITKOSSZOLGÁLATOK RENDELTETÉSE DEMOKRÁCIÁBAN	212
8.3	A TITKOSSZOLGÁLATI TEVÉKENYSÉG FUNKCIÓI DEMOKRÁCIÁBAN	217
8.3.1	<i>Biztonsági (Védelmi) funkció</i>	<i>218</i>
8.3.2	<i>Támadó funkció.....</i>	<i>219</i>
8.3.3	<i>Tanácsadó funkció</i>	<i>220</i>
8.3.4	<i>Erőforrásnövelő funkció</i>	<i>221</i>
8.3.5	<i>Fizikai erőszakcsökkentő funkció.....</i>	<i>222</i>
8.3.6	<i>Érdekérvényesítő funkció</i>	<i>223</i>
8.3.7	<i>Előrejelző funkció</i>	<i>224</i>
8.3.8	<i>Megelőző funkció</i>	<i>225</i>
8.3.9	<i>Innovációs funkció</i>	<i>225</i>
8.3.10	<i>Felkészítő (képzési) funkció</i>	<i>226</i>
8.3.11	<i>Funkciók összefoglalása</i>	<i>226</i>
8.4	RENDELTETÉS ÉS FUNKCIÓK DIKTATÓRIKUS POLITIKAI RENDSZEREK BEN	228
8.5	RÉSZÖSSZEGZÉS	231
9	HIPOTÉZISEK VIZSGÁLATA	232
9.1	AZ 1. SZÁMÚ HIPOTÉZIS VIZSGÁLATA	232
9.2	A 2. SZÁMÚ HIPOTÉZIS VIZSGÁLATA	233
9.3	A 3. SZÁMÚ HIPOTÉZIS VIZSGÁLATA	234
9.4	A 4. SZÁMÚ HIPOTÉZIS VIZSGÁLATA	235
10	TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK	237

11	JAVASLATOK.....	240
12	ÖSSZEFOGLALÁS	242
13	FELHASZNÁLT IRODALOM.....	244
14	ÁBRÁK ÉS TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE.....	273
15	TÉMÁVAL KAPCSOLATOS PUBLIKÁCIÓK.....	274
16	1. SZÁMÚ MELLÉKLET:	276
17	2. SZÁMÚ MELLÉKLET	294

BEVEZETÉS

A titkosszolgálatok tevékenységéről legtöbbünknek az jut az eszébe, hogy az titkokon és megtévesztésen alapszik. Ez önmagában indokoltta teszi, hogy komolyabb tudományos vizsgálat alá vegyük és megpróbáljuk megérteni három dolgot velük kapcsolatosan. Mi ez a tevékenység pontosan, kik végzik és ami talán a legfontosabb, hogy milyen okból.

Mióta az államoknak, országoknak nevezett emberi közösségek léteznek, mindennapjaik folyamatos küzdelemben telnek. Folyamatosan erőfeszítéseket kell tenniük, hogy biztosítsák túlélésüket, fejlődésüket. Ezen erőfeszítések egy jelentős részét természeti eredetű nehézségek leküzdése, más részét azonban emberi eredetű kihívásokkal való megküzdés teszi ki. Utóbbiak forrásai lehetnek egyes egyének, kisebb vagy nagyobb csoportok vagy akár más országok, illetve ezek szövetsége is.

Ezen, országokat érő, azok közötti emberi kihívások legfőbb forrása tulajdonképpen egy versenyhelyzet, amely már az állatvilágban is jól megfigyelhető. A versenyhelyzet két jól érzékelhető dimenzióval bír. Egyrészt az erőforrások korlátosságával, ami nem teszi lehetővé az emberi szükségletek korlátlan kielégítését, ezért szükségszerűen versengés alakul ki megszerzésükért.¹Másrészt azzal a ténnyel, hogy sokszor könnyebb, gyorsabb és kifizetődőbb a gyengébbtől erővel elvenni az erőforrásokat, mint más módon megszerezni azokat. Ez utóbbi így azt is jelenti, hogy az erősebb félnek nagyon is „értelmes” erőszakos megoldásokban gondolkodni, hogy aztán siker esetén hatalma alá hajthasson másokat.²

E megküzdési tevékenységek minél eredményesebb és hatékonyabb végrehajtása érdekében az emberi közösségek ösztönözve érezték magukat a fejlődésre. Egyre jobban megszervezték magukat, az erőforrásokat egyre eredményesebb és hatékonyabb módon felhasználó eszközöket és módszereket találtak ki és kezdtek alkalmazni. E folyamatnak természetes része az állam működésének fejlődése, amely többek között növelte a közösség fennmaradásának esélyét, miközben csökkentette a közösségeken belüli erőszak mértékét és negatív hatását.³

¹ DAHRENDORF (1990): *Class and Class Conflict in Industrial Society*, printing 1990 (Stanford, Calif: Stanford Univ. Press), 113.

² DAHRENDORF (1990): 209.

³ BALOGH (2011): „Állam és erőszak”, *Politikatudományi Szemle* 20, sz. 4 (2011): 119–32.

A társadalmi működést irányító, segítő, ellenőrző állam az idő múlásával egyre hatékonyabban tölti be szerepét.⁴ E folyamat része az állami funkciók differenciálódása, illetve ezeket megtestesítő a társadalmi működés részterületeire specializálódott újabb és újabb szervezetek intézményesülése. Ilyen szervezetek az úgynevezett titkosszolgálatok is, amelyeket azonban különböző kultúrkörökben, országokban más-más elnevezéssel illetnek. Érdekes körülmény, hogy bár tevékenységük a második legősibb mesterségnek tartott kémkedésre épül⁵, az intézményesülésük folyamatára csak viszonylag későn az, emberi történelem utolsó bő száz évében került sor.⁶

Ahogy később bemutatom, a titkosszolgálatok napjainkra szinte a föld minden országában megtalálhatók, kutatásunk során mindössze néhány jól megindokolható kivételt találtunk. Első ránézésre ez körülmény arra utalhatna, hogy közmegegyezés van a tekintetben, hogy ezen szervezetek társadalmi szempontból fontos és egyértelműen pozitív szerepet töltenek be. A valóságban ez azonban korántsem ennyire evidens.⁷

E szervezetek társadalmi szerepe, megítélése ugyanis meglehetősen ellentmondásos. Gondoljunk csak arra, hogy mennyi könyv vagy film szól a titkosszolgálatokról, mint a nemzetet védelmező hősök közösségéről, miközben legalább ilyen nagyságrendben találhatunk olyan alkotásokat, amelyek a titkosszolgálatokról, mint a békés nemzetekre vagy az ártatlan emberekre fenyegetést jelentő, hideg és kíméletlen szervezetek jelennek meg. Voltak és vannak országok, politikai rendszerek, ahol társadalmi megítélésük – mint a polgárok elnyomásának eszköze – egyértelműen negatív. Más országokban azonban a nemzetközi befolyás, a nemzeti nagyság és büszkeség megtestesítői, így megítélésük inkább pozitív.⁸ Joggal gondolhatnánk, hogy a negatív megjelenítés csak az írói fantázia terméke, azonban a közéleti vagy éppen a

⁴ MEZEI (2023): „A magyar állam kémelhárító tevékenysége 1975 és 1985 között” (PhD. értekezés, Budapest, Nemzeti Közszerológiai Egyetem).

⁵ BODA ÉS MTSAI. (2019): *A hírszerzés története az ókortól napjainkig*, szerk. József Boda és Kund Regényi (Budapest: Dialóg Campus), 10.

⁶ MEZEI (2023): „A magyar állam kémelhárító tevékenysége 1975 és 1985 között” 20.

⁷ KESSLER (1994): *Inside the CIA* (New York: Pocket Books), 41.

⁸ NATHAN (2012): „Intelligence Transparency, Secrecy, and Oversight in a Democracy .”, in *Overseeing Intelligence Services: A Toolkit*, szerk. Monica den Boer és mtsai. (Geneva: DCAF), 51.

tudományos diskurzusban is rendszeresen megjelenik a titkosszolgálatok tevékenységének ellentmondásos megítélése, ez tehát valóságosan létező probléma.⁹

Ezen alapvető dilemmából kiindulva gondoltam úgy, hogy egyáltalán nem hiábavaló megvizsgálni, hogy miért is léteznek titkosszolgálatok a modern világban, milyen szerepet töltenek be a társadalmak működésében. Milyen hasznot jelentenek az állami szereplők vagy éppen az egyszerű polgárok számára, miben hasonlítanak vagy különböznek más állami funkcióktól.

Ezen szándékomat alátámasztja az erős közéleti érdeklődés ezen titkos szervezetek irányába. Szinte nem telik egy úgy nap, hogy a hírekben ne szerepeljen legalább egy hír, amely kapcsolódik a titkosszolgálatok tevékenységéhez. Az ilyen hírek, legyenek akár e rejtélyes szervezetek féltve őrzött titkairól szólók vagy kifejezetten a nyilvánosságnak szántak ismeretek, mindig számot tarthatnak a közvélemény érdeklődésére, a világ bármely pontján. Ennek fő oka, hogy az ember szeretné megérteni környezetének működését, amelynek egyik legnagyobb akadálya, ha valami szánt szándékkal titokban van tartva. Ha a titok fátyla olykor csak kicsit is fellebben, akkor rögtön igyekszünk minél mélyebbre pillantani e titokzatos világban. Kutatásom célja kettős: egyrészt szeretnénk kicsit hosszabb időre fent tartani a fátyolt, hogy jobban megfigyelhessük azt, ami alatta van, másrészt támpontokat szeretnénk nyújtani ahhoz, hogy minél többen megértsék valójában mit is látnak a fátyol alatt.

A dolgozatban a hivatkozásokat Chicago Manual Style 17th hivatkozási stílus általam némileg módosított formájában jelenítettem meg.

⁹ ZEGART (2023): *Spies, Lies, and Algorithms: The History and Future of American Intelligence*, First paperback printing (Princeton Oxford: Princeton University Press), 102–3.

1 A KUTATÁS

1.1 A KUTATÁS INDOKOLTSÁGA

A titkosszolgálatok társadalmi rendeltetésének vizsgálata mellett számos érv hozható fel. A bevezetésben már említettem, hogy a titkosszolgálatok világa igen nagy közérdeklődésre tart számot. Ezen érdeklődés alapvetően két forrásból táplálkozik. Egyrészt a titokzatosságból, ami ösztönösen arra ösztönzi az embereket, hogy ha lehetőségük adódik, akkor igyekezzenek minél többet megtudni e szervezetekről. Másodszor ered abból a tényből, hogy a titkosszolgálatok erős felhatalmazással rendelkeznek az állampolgárok titkos megfigyelésére, így jelentőst hatást gyakorolhatnak tulajdonképpen bárki életére. Ezen okokból a közérdeklődés egyszerre nyilvánul meg az állampolgárok és utóbbi időben a tudományos kutatók részéről is.

A fentiek alapján három szinten fontos és időszerű a titkosszolgálati tevékenység társadalmi szerepének vizsgálata. Először is globális szinten komoly közérdeklődésre számot tartó téma a titkosszolgálatok világa. Bármilyen kontextusban is kerüljön szóba ez a tevékenység vagy az azt végző szolgálatok, mindig komoly figyelmet és visszhangot vált ki. Bár a tudományos vizsgálódásnak közvetlenül nem feladata a közérdeklődés kiszolgálása, a társadalom számára az kelti a legnagyobb hasznosság érzetét, ha a tudományos kutatás és a közérdeklődés tárgya összekapcsolódik.

Ezen érdeklődés leginkább két formában érződik. Egyrészt, hogy a titkosszolgálatok valójában milyen módon szolgálják a társadalmat, valójában szükség van-e rájuk. Másrészt, hogy valójában pozitív szerepet játszanak-e a demokratikus társadalmak működésében, nem élnek-e vissza azzal a szokatlanul erős felhatalmazással, amely az állam más funkcióihoz képest élveznek. Fontos, hogy a társadalmi szereplők és a közvélemény minél jobban megértse, hogy a demokratikus országoknak miért is van szükségük titkosszolgálatokra, a diktatórikus országokban miért fordul szembe az egyszerű polgárokkal. Fontos továbbá annak az összefüggésnek a bemutatása, hogy a titkos működés néhány alapvető feltétel teljesülése esetén miért nem ellentétes a demokrácia alapelveivel, sőt miért fontos annak fennmaradása szempontjából.

A titkosszolgálatok szerepének ugyanis fontos részterületei a társadalmi bizalom kérdésköre, illetve a szervezetrendszer reformjának lehetőségei. A társadalmi bizalom kérdése, értelemszerűen erősen összefügg az előző bekezdésben leírtakkal. Különös jelentőséget ad neki

azonban a kelet-európai és köztük a magyarországi állambiztonsági múlt örökségéből fakadó negatív állampolgári attitűd, mivel e szervezeteket a hatalom a polgárok elnyomására használta fel. Ezen percepció javítása komoly erőfeszítést igényel, amely nem nélkülözheti a tudományos alapokat.¹⁰

Másodszor nemzeti szinten is van relevanciája a tudományos vizsgálódásnak. A titkosszolgálati szféra reformja Magyarországon azért időszerű, mert a rendszer működésének alapját képező 1995. évi CXXV. törvény immár harminc éves. Bár olykor voltak benne technikai jellegű javítások és intézményi pontosítások, lényegét tekintve nem sokat változott. Ez a kor a mai turbulensen változó világban már matuzsáleminek számít, nem véletlenül hívja fel egyre több kutató a figyelmet, hogy ideje lenne a szabályozás megújításának. E szabályozás az összes hatalmi ágat érintené valamilyen formában, így előkészítése során nem nélkülözhetők a tudományos szempontok, gondolatok.¹¹

Harmadszor szervezeti szinten is hasznos lehet a társadalmi szerep kutatása. A titkosszolgálatok szervezeti működése, illetve annak fejlesztése sem nélkülözheti a tudományos nézőpontot. A tevékenység és szervezetek különlegessége önmagában indokolja a részletes és alapos tudományos elemzést.¹² Ezek leginkább a működési folyamatok (lásd pl. információmegosztás vagy a titkos információgyűjtés módszertana), illetve a humán erőforrással kapcsolatos aktuális kérdések (lásd generációs kihívás), valamint a szervezeti kultúra fejlesztésével kapcsolatosak.¹³

Ezzel kapcsolatosan fontos megjegyezni, hogy gondolhatnánk, hogy a titkosszolgálatok, mint állami szervezetek monopolhelyzetben vannak, így a helyzetük egyszerű. Valójában azonban több területen is versenyeznek: versenyhelyzetben vannak ugyanis az ellenérdekelt szervezetekkel, legyenek azok más államok titkosszolgálatai vagy éppen terrorista csoportok. Hasonló versenyhelyzetben vannak továbbá a munkaerőpiacon is.

¹⁰ RÉVÉSZ (2010): *Források a titkosszolgálatok politológiai tanulmányozásához* (Szeged: JATEPress), 143–45.

¹¹ HETESY (2011): „A titkos felderítés” (PhD. értekezés, Budapest, Pécsi Tudományegyetem); KOVÁCS ÉS DOBÁK (2017): „Korszakváltások a magyar nemzetbiztonsági intézményrendszerben”, in *Biztonsági Kihívások a 21. században*, szerk. István Sabjanics és Géza Finszter (Budapest: Dialóg Campus).

¹² RÉVÉSZ (2007): „A titok mint politika. A titkosszolgálatok politológiai kutatásának lehetőségei” (PhD. értekezés, Szeged, Szegedi Tudományegyetem), 4, <https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/handle/20.500.12944/12393>.

¹³ ZALAI (2013): „A humán erőforrás-gazdálkodás kérdéseinek vizsgálata a nemzetbiztonsági szolgálatoknál” (PhD. értekezés, Budapest, Nemzeti Közszerológiai Egyetem), <https://doi.org/10.17625/NKE.2013.016>.

Ennek alapvetően az az oka, hogy az igen komplex titkos tevékenységeket végző személyi állomány értékes, nagy hozzáadott értéket előállítani képes, amiből adódóan szűkös erőforrást jelentő munkaerőnek számít a munkaerőpiacon, amiért a különböző szervezetek nagy versenyben vannak.¹⁴

A titkosszolgálatok társadalmi rendeltetésének vizsgálatát mindhárom szinten relevánsnak, a gondolkodás támogatására alkalmasnak gondolom. E tudományos munka pedig még igencsak gyerekcipőben jár. Első sorban az utóbbi évtizedekben – a titkosszolgálatok tudományos kutatásának kezdete óta¹⁵ – számos kutató kísérletezett ezzel, de ahogy ezt később látni fogjuk az számos nehézségbe ütközött. Az egyes definíciók vagy nem foglaltak magukba mindent vagy annyira általánosak voltak, hogy nem tették lehetővé a más állami funkcióktól történő elkülönítést. Így bár a kémkedés a második legősibb mesterség mégis, a tudomány tulajdonképpen a mai napig adós a titkosszolgálati tevékenység, illetve szerepének széles körben elfogadott tudományos meghatározásával. Ebből fakadóan a mai napig intenzív tudományos vita zajlik e definíciós problémával kapcsolatosan. Ez pedig véleményem szerint nem csak e tudományos problémára, de a titkosszolgálatok kutatásának egészére nehezítő hatást gyakorol.

Kézenfekvő gondolat, hogy a kutatási nehézségek oka, hogy a titkos tevékenységek – rejtett mivoltjukból fakadóan – nehezen kutathatók. Bizonyosnak mondható, hogy a tevékenység intézményesülése - azaz a mai értelemben vett titkosszolgálatok létrejötte - előtt valóban nehezen lehetett konkrét adatok birtokába jutni. A 19. század második feléig, a tudós társadalom már csak azért sem tudta vizsgálat alá venni a tevékenységet, mert jó eséllyel nem is tudott a létezéséről. Vagy ha tudott róla, akkor sem tudta volna, hol keresse a hozzá szükséges adatokat és hogyan szerezze meg azokat.

Ettől függetlenül természetesen a titok természete már egészen korán foglalkoztatta a gondolkodó elméket. E jelensége ugyanis már feltehetően már az állatvilágban is létezett, az emberré válás csak szofisztikáltabbá tette. Esetünkben a nagy kérdés, hogy miért van szükség a titok társadalmasítására, sőt intézményes kezelésére. Mi lehet az oka annak, hogy dedikált

¹⁴ DRUSZA (2023): „Bizonyosság egy bizonytalan világban: Az emberierőforrás-stratégia nemzetbiztonsági szemmel”, in *Stratégiák, stratégiai gondolkodás, nemzetbiztonság*, szerk. Imre Dobák és István Resperger (Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó), 51–59.

¹⁵ A titkosszolgálatok kutatása az angolul intelligence studies, nek azaz hírszerzési tanulmányoknak nevezett diszciplína keretében folyik, amelynek kezdetét a leggyakrabban második világháború végéhez kötik.

szervezeteket célszerű létrehozni a titkokban való ténykedésre, a titkok kifürkészésére és védelmére.

1.2 A KUTATÁS TÁRGYA

A kutatásom tárgya az emberi tevékenység egy igen különleges formája, az állami titkosszolgálatok tevékenysége. Az előző mondatban a titkosszolgálatok hangsúlyozandó, mert számos szervezet végez valamilyen mértékben – jogszabályok által meghatározottan – a nyilvánosság előtt titokban tartani rendelt tevékenységet. Gondoljunk csak példának okáért a rendőrség vagy más rendészeti funkciót betöltő szervek titkos nyomozására, esetleg a fedett nyomozó alkalmazására, az igazságszolgáltatás részeként működő ügyészség titkos információgyűjtési tevékenységére vagy éppen a külügyi apparátus által folytatott titkos diplomáciára.

Ebből fakadóan fontos, hogy jelen kutatásunk tárgya nem a titkos módon történő állami működés önmagában – lásd például a titkos felderítés vagy titkos információgyűjtés¹⁶ –, hanem a titkosszolgálatok, mint speciális szervezetek tevékenysége, egészen pontosan azok társadalmi rendeltetése, szerepe. Értelemszerűen a két dolog között van átfedés, mivel a titkosszolgálatok is végeznek titkos módon történő felderítést vagy információgyűjtést. Ugyanakkor a titkosszolgálati tevékenység több, mint az információk titkos módon történő összegyűjtése.

Magában foglalja még ezen információk értelmezését, azaz szakmai terminológiával élve az értékelést – elemzést. Szintén beleértjük a valós világ körülményeinek titkos módon történő megváltoztatását vagy ennek titkos módon történő megszervezését. Mindezt olyan módon kell elvégezzék, hogy az adott ország polgárai számára hasznos legyen.¹⁷ Ezen feladatok elvégzése igazán a háborúban játszik fontos szerepet, amelyre jó példa az orosz agresszióval szemben védekező Ukrajna titkosszolgálatai által az Orosz Föderáció területén végrehajtott szabotázs és egyéb cselekményei. Az egyéb cselekményekbe beleérthető például az is, hogy

¹⁶ Az utóbbi időben számos értekezés született a titkos felderítés, titkos információgyűjtés témakörében: HETESY (2011): „A titkos felderítés”; SOLTI (2018): „A titkos információgyűjtés, elvei, eszközei és módszerei, alkalmazásának lehetőségei a nemzetbiztonsági munkában” (PhD. értekezés, Budapest, Nemzeti Közszerológati Egyetem), <https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/handle/20.500.12944/12393>; CSIZNER (2024): „A hatékonyság és törvényesség vizsgálata a titkos felderítésben” (PhD. értekezés, Budapest, Nemzeti Közszerológati Egyetem).

¹⁷ LÉNÁRT (2015): „A titkosszolgálatok és napjaink biztonsági hatásai”, *Belügyi Szemle* 63, sz. 9 (2015): 30–47, <https://doi.org/10.38146/BSZ.2015.9.2>.

bizonyos titkosszolgálatok, emberrablásokkal, célzott likvidálással is foglalkoznak. A hidegháború ugyanakkor megmutatta, hogy e tevékenység közel sem csak háborús idők sajátja.

A hatékonyságra irányuló törekvés mellett a 21. század információs forradalma nagyban hozzájárult egy új típusú szervezet, az úgynevezett információfúziós központ létrejöttéhez. E szervezetek kifejezetten az információk feldolgozására szakosodott szervezetek, amelyek feladata a titkosszolgálatoktól, illetve a társszervektől kapott adatok feldolgozása és a politikai vezetés felé történő közvetítése, azaz az úgynevezett „all-source intelligence” megvalósítása.¹⁸

Ezen túlmenően, a titkosszolgálatok végeznek társadalmi fejlesztő tevékenységet, különböző szervezetek munkatársai vagy az állampolgárok biztonságtudatosságának fejlesztése érdekében. Végül előfordul, hogy különböző országok egyedi döntése nyomán olyan feladatokat rendelnek a szolgálatokhoz, amelyek az országok többségében nem tartoznak azok alaprendeltetéséhez. Ilyen lehet például a nemzeti biztonsági felügyeleti funkció, vagy a kibervédelmi feladatok ellátása.¹⁹

Sokszor aposztrofálják a titkosszolgálatokat, mint biztonsági szervezeteket, amelyek valamit, vagy valakiket védenek. A valakik legtöbbször egy ország polgárai, a valami pedig az állam biztonsága vagy titkai. Számos esetben ezen szervezeteket speciális rendészeti szervként kezelik, amelyek titkos nyomozásokat folytatnak, különleges bűncselekmények után. Ha ez így lenne, akkor jogosan merülne fel két kérdés. Egyrészt a titkosszolgálatok miért különülnek el szervezeti rendészeti igazgatástól a legtöbb országban, másrészt milyen okból vonják meg a legtöbb országban a nyomozati jogkört ezen szolgálatoktól.²⁰ Szinte magától adódik, hogy ezen kérdésekre a válasz az a felismerés, hogy ezen szervezetek a rendészeti funkcióhoz képest eltérő szerepeket is betöltenek a társadalmi működésben.

Máskor olyan szervezatként hivatkoznak rájuk, amelyek információkat gyűjtenek és így segítik az állami döntéshozatalt. Azonban, ha jól megvizsgáljuk, akkor azt mondhatjuk, hogy

¹⁸ TREVERTON ÉS GABBARD (2008): *Assessing the tradecraft of intelligence analysis*, Technical report (Santa Monica, CA: RAND Corporation), 42.

¹⁹ VIDA (2021): „A nemzetbiztonsági tevékenység szerepe a társadalomban: Gondolatok arról, hogy miért van szükség nemzetbiztonsági szolgálatokra”, *Hadtudomány* 25, sz. E-szám (2021. november 15.): 221–34, <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2015.25.E.221>.

²⁰ VIDA (2018): „A nemzetbiztonsági rendszer elméleti alapjai”, in *Külföldi Nemzetbiztonsági Szolgálatok* (Budapest: HM Zrínyi), 15.

ezt a tevékenységet más szervezetek is végzik, tág értelemben véve, minden (állami) szervezet működésének részét képezi.

Ekkor rögtön felmerül a titkosság, mint megkülönböztető jegy, ezt azonban semmiképpen nem azonosíthatjuk önálló funkcióként, mivel a rendészeti és a diplomáciai funkciónak is része lehet a titkosság, sőt ez – különböző országokba különböző mértékig –, de a kormányzati döntéshozatali munkát is jellemzi. Ráadásul a titkosszolgálati szervezetek nem csak gyűjtik, de bizonyos esetekben fel is használják az információkat, sőt bizonyos esetekben ez a fő tevékenységük, gondoljunk csak a fentebb említett fúziós központokra.

A titkosszolgálati tevékenységet azonban a fentiekén túl más szempontból is meg lehet határozni. A két leginkább alapvető tevékenység, amelyet a titkosszolgálatok kivétel nélkül végeznek az az úgynevezett hírszerzés és az elhárítás²¹. Mindkét tevékenység intézményesült, azaz majdnem minden országban található dedikáltan hírszerzést és elhárítást végző titkosszolgálatok, nem ritkán pedig egyetlen szervezet végzi mindkét tevékenységet. Hogy milyen szempontok mentén választják szét vagy éppen vonják össze e tevékenységeket egy vagy több szervezetbe, azt a későbbi fejezetekben vizsgálom.

A hírszerzés tulajdonképpen kémkedés egy másik megfogalmazása²². Utóbbi kifejezés jó eséllyel a kémlel igével áll valamiféle nyelvi rokonságban, ami arra utal, hogy valaki valamit alaposan megfigyel. Ez a tevékenység azonban mindig is létezett, a mai szervezetektől függetlenül is. Ahogy mondani szokták ez a második legősibb mesterség egyértelműen utalva arra, hogy gyökerei valahol az emberi természetben rejtőznek. Ennek feltehetően a legkézenfekvőbb magyarázata az, hogy az embernek a túléléshez szükség volt környezetének minél alaposabb ismeretére.²³ A túlélésének esélyét növelhette, ha e megfigyelést úgy végezhetette, hogy a környezet ellenérdekelt felei, azaz leginkább a megfigyelték erről nem szereztek tudomást. Mivel az ellenfelet legjobban saját területén lehet megfigyelni, ezért a hírszerzés jellemzően idegen, gyakran ellenséges területen folytatott tevékenység.

A hírszerzéshez azonban nem csak ezt a megfigyelő tevékenységet sorolják. Ide tartoznak azok a fentebb már említett titkos tevékenységek is, amelyek a környezet befolyásolását célozzák meg. Ezt leginkább két okból teszik. Egyrészt mert bármilyen befolyásoló tevékenység feltétele a megfelelő informáltság, amely tulajdonképpen a hírszerzés

²¹ VIDA (2022): „A nemzetbiztonsági elméletek alapjai”, *Szakmai Szemle*, sz. 1 (2022): 7.

²² VIDA (2022): 1.

²³ JÁVOR (2017): „A hír, az adat, az információ és a dokumentáció fogalma, helye, szerepe a döntéshozatalban”, *Nemzetbiztonsági Szemle*, sz. 3 (2017): 37.

alapvető eredménye. Másrészt mivel a befolyásoló tevékenység értelme leginkább ugyanott áll fenn, ahol a hírszerzés – nevezetesen külföldön, azaz az ellenérdekelt fél területén – így logikus ezen tevékenységet a hírszerzéssel összekapcsolni.

Az elhárítás értelemszerűen valaminek a kivédést, elkerülését jelenti. Kézenfekvő következtetés, hogy a titkosszolgálatok esetében ezt leginkább a kémkedés, azaz a hírszerzés, illetve a befolyásolás ellentételezéseként alkalmazzák, így az elhárításon alapesetben az ezekkel szembeni intézkedéseket értjük.²⁴ Így mivel az elhárítás eszközrendszere nemcsak a hírszerző, de a befolyásoló tevékenységgel szemben is hatékony lehet, így az elhárítás hatásköre további a befolyásoló tevékenységhez hasonló ellenérdekelt tevékenységekre is kiterjedt. A leginkább ismert ilyen tevékenység a terrorcselekmények megelőzésére irányuló terrorelhárítás vagy terrorfelderítés. Az elhárító és hírszerző tevékenységek eszközrendszere tulajdonképpen megegyezik, a különbség inkább a hangsúlyokban, illetve az eszközök eltérő kombinációban történő alkalmazásában rejlik.²⁵

Értelemszerűen a hírszerzés és az elhárítás, mint önmagukban is egyedi tevékenységek speciális eszközöket és módszereket igényel. Ezen eszközök biztosítója logikus módon szintén csak titkosszolgálati szervezet lehet, egyrészt a szakmai illeszkedés, másrészt a titkosság biztosítása érdekében. Egy a titkosszolgálati működést nem ismerő, vagy a titkosságra nem felkészült szervezet logikailag nem tudja biztosítani a hírszerző és elhárító tevékenység eszközeit. Számos országban az egyes elhárító és/vagy hírszerző szervezetek maguk gondoskodnak ezen titkos eszközeikről, ugyanakkor nem meglepő módon jelentős számú országban külön szervezet létezik a titkos eszközök rendelkezésre bocsátására, üzemeltetésére, fejlesztésére. Ez különösen jellemző azon országokra, ahol valamilyen – például történelmi – okból törekszenek a szolgálatok, külön funkciók mentén történő szétválasztására Magyarország is ezen utóbbi csoportba tartozik, az e tevékenységet végző szervezet a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat.

Értelemszerűen tisztázni szükséges azt is, hogy szervezeti szempontból mit értünk titkosszolgálatokon, mely szervezeteket soroljuk ebbe a kategóriába. Kutatásunkban azt a módszert választottuk, hogy mivel ezen szervezetek száma világszinten is kezelhető

²⁴ Nem véletlenül az angol terminológiában a counter fogalmat használják ennek kifejezésére, ami azt jelenti, hogy ellen

²⁵ SOLTI (2018): „A titkos információgyűjtés, elvei, eszközei és módszerei, alkalmazásának lehetőségei a nemzetbiztonsági munkában” 116.

menyiségű, ezért egy önálló adatbázisba összeszedjük és néhány hasznosnak látszó kategória mentén megvizsgáljuk ezen szervezeteket.

E szervezetek fontos jellemzője, hogy államigazgatási szervezetek, amelyek működési formája, megjelölése legtöbbször valamilyen szolgálat, ügynökség, vagy hivatal, munkatársai legtöbbször a kormányzati hivatalnokoktól eltérő jogállásúak, számos esetben hivatásos szolgálatot teljesítenek, rendfokozati hierarchiában.

Szervezeti működésük másik fontos jellemzője a konspiráció, azaz a titkosság. Más állami funkcióktól e szempontból az különbözteti meg, hogy itt a teljes szervezeti működést intézményesített titkosság jellemzi.²⁶ Az összes többi titkosan működő állami funkció esetében – legyen szó rendészetről, ügyészségről vagy éppen a diplomáciáról – a titkosság inkább a szervezeti működés kis szeletét érintő kivétel, de semmiképpen nem a szervezet általános jellemzője. Ez a fajta generális titkosság, csak a titkosszolgálatok jellemzője, így megkülönböztető jegyként azonosíthatjuk.

A titkosszolgálatok további egyedi jellemzője, hogy az állami cselekvés egyedi, speciális módszereit alkalmazzák, viszonylag erős felhatalmazással. Ezek közé tartozik a titkos módon történő információgyűjtés és annak egy egészen különleges formája, a titkos együttműködő személyek hálózatán keresztül végzett információgyűjtés. További fontos jellemzője ezen szolgálatoknak, hogy nem csak információt gyűjtenek, hanem értelmezik ezen ismereteket, valamint titkos cselekvéssel hatást is gyakorolnak az adott ország számára fontos körülményekre. Mindezek mellett befolyásolják más szereplők tevékenységét, annak körülményeit.

Legtöbbször megkülönböztető jegyként azonosíthatjuk még az önálló jogállást, illetve a tevékenységet szabályozó, azt mástól megkülönböztető jogszabályokat. E szabályozások fontos célja kettős. Egyrészt ennek révén különítik el a szolgálatokat más – például – rendészeti funkcióktól. Másrészt ezen jogállás révén lehetséges a titkosszolgálati hatáskörök pontos kijelölése és ezek betartásával kapcsolatos ellenőrzési mechanizmusok kiépítése. Számos országban – például a visszaélések megelőzése érdekében – a törvényhozó hatalmi ág dedikált módon kontrollt gyakorol ezen szervezetek fölött. Erre jó példa Magyarországon az országgyűlés Nemzetbiztonsági Bizottsága, amelynek feladata a nemzetbiztonsági szolgálatoknak ellenőrzése.

²⁶ SOLTI (2018): 189.

A titkosszolgálatok további fontos jellemzője, hogy nincs egyetlen dedikált társadalmi kérdés vagy terület, amellyel kapcsolatosan működhetnek. Ez azt jelenti, hogy a társadalmi működés minden szelvényében szükség lehet rájuk, ha a jogszabályok így rendelkeznek vagy a szolgálatokat irányítók úgy határoznak. A megfelelő feltételek fennállása esetén a társadalmi működés bármely területén bevethetik eszközszerüket a társadalmi működés, hasznossága, védelme érdekében. A hírszerzés bármilyen témában gyűjthet adatokat, a hírszerzés pedig figyelemmel kísérhet bármilyen területet.

Ahogy látni fogjuk a világ jelentős részén e szervezeteket intelligence, azaz hírszerző szervezetként aposztrofálják. E terminológiai problémára még a későbbiekben vissza fogok térni. Ezek közül talán a leginkább jellegzetes az Egyesült Államok hírszerző közössége – amelyet *intelligence community*nek neveznek. Magyarországon az 1990-es rendszerváltás előtt állambiztonsági szervezeteknek nevezték, jelenleg nemzetbiztonsági szolgálatoknak hívják a titkosszolgálatokat.

A fenti jellemzők révén meghatározott szolgálatokat általánosságban titkosszolgálatoknak nevezzük. Fontos, hogy a vázolt jellemzőknek egyszerre kell teljesülniük, ez biztosítja azt, hogy egyértelműen el tudjuk határolni a titkosszolgálatokat egyéb titkos vagy információgyűjtő tevékenységet végző állami szervezetektől. A dolgozatomban ezen szolgálatok tevékenységének társadalmi rendeltetését vizsgálom meg. A fő kérdés, hogy miért van szükség ezen szervezetekre. milyen körülmények indokolják, hogy majd minden országban léteznek, és miért különböznek el más állami funkcióktól.

A fentiekben bemutatam, hogy mik azok a titkosszolgálatok és milyen tevékenységet végeznek. A továbbiakban bemutatom a fentiekkel kapcsolatos tudományos problémát, amelynek megoldására kísérletet teszek jelen kutatásban.

1.3 A TUDOMÁNYOS PROBLÉMA

Jogosan merül fel a kérdés, hogy miért van szükség van a titkosszolgálatok társadalmi rendeltetésének, szerepének tudományos vizsgálatára. Az ezzel kapcsolatos fő kérdés, hogy szükség van-e ezen szervezetekre egyáltalán. A probléma megfogalmazható úgyis, hogy milyen hasznuk származik a társadalmaknak – beleértve a hétköznapi embereket – a titkosszolgálatok létrehozásából és működtetéséből.

Fontos körülmény továbbá, hogy vitatott társadalmi szerepet betöltő tevékenységről van szó, laikusok és tudósok is sokszor ambivalensen viszonyulnak ahhoz a kérdéshez, hogy szükség van-e titkosszolgálatokra, különösen demokráciában. Működésük ugyanis legtöbbször nemigen illeszkedik bele a hagyományos állami, kormányzati tevékenységekbe így jogi szabályozása és -intézményei sem éppen szokványosak. Különösen igaz ez az intézményes titkos tevékenységekre és azok társadalmi kontrolljára. Számos írás foglalkozik azzal a témával, hogy liberális demokráciákban a titkosszolgálatok valójában veszélyt jelentenek a demokratikus rend működésére, míg mások ezt vitatva hosszan érvelnek szükségességük mellett²⁷. E vita önmagában jelzi a társadalmi rendeltetés kutatásának szükségességét, e szerep meghatározása pedig akár közvetlenül is választ ad az ilyen jellegű kérdésekre.²⁸

Amennyiben az állampolgárok vagy a kutatók mégis a szolgálatok szükségessége mellett teszik le a voksukat, akkor felmerül a kérdés, hogy pontosan milyen feladatokat is kellene ezen szervezetekre bízni és ehhez milyen jogköröket, illetve eszközöket és módszereket kellene biztosítani számukra. Minden országban előbb-utóbb felszínre kerül egy olyan helyzet – például a környezet változása okán –, amely indokolná a változtatást, amit azonban sokszor indulatos vita vagy bizonytalanságból adódó késlekedés övez. Mint látni fogjuk Magyarországon ez több apropóból igaz. Egyrészt a titkosszolgálatok működését szabályozó törvény²⁹ már több mint harminc éves, azaz egyre inkább elavultnak mondható. Másrészt bár a már az első 2004-es Nemzeti Biztonsági Stratégia is előírja³⁰ az ágazati – katonai, rendészeti,

²⁷ ROBERT JERVIS (2007), „intelligence, civil-intelligence relations, and democracy”; HANS BORN ÉS IAN LEIGH (2007), *Democratic Accountability of Intelligence Services*, Policy Paper / Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces 19 (Geneva: DCAF); JOE MATTHEWS FRENE GINWALA ÉS LAURIE NATHAN (2008), „Intelligence in a Constitutional Democracy”.

²⁹ Az 1995. évi CXXV. törvény a Nemzetbiztonsági Szolgálatokról.

³⁰ 2073/2004. (IV. 15.) Korm. határozat a Magyar Köztársaság nemzeti biztonsági stratégiájáról, 1/c pontja: felhívja „a honvédelmi minisztert a katonai stratégia, a belügyminisztert a rendvédelmi, a migrációs és a katasztrófavédelmi stratégiák, a Miniszterelnöki Hivatal vezető minisztert a nemzetbiztonsági és a terrorizmus elleni küzdelemmel foglalkozó stratégia, a gazdasági és közlekedési minisztert és a pénzügyminisztert a gazdasági-pénzügyi, az ifjúsági, családügyi, szociális és esélyegyenlőségi minisztert a szociálpolitikai, a környezetvédelmi és vízügyi minisztert a környezetvédelmi, az informatikai és hírközlési minisztert az informatikai és információvédelmi, az oktatási minisztert a humánerőforrás-fejlesztési stratégia, a nemzeti kulturális örökség miniszterét a kultúra stratégiájának összehangolt, az érintett tárcák bevonásával 2005. december 31-ig történő elkészítésére azzal, hogy a stratégiák tervezetét a Nemzetbiztonsági Kabinet előzetes véleményét követően, jóváhagyásra a Kormány elé terjessze”

nemzetbiztonsági – stratégiák megalkotását, ezt az azóta eltelt huszonegy évben sem sikerült megvalósítani.³¹

Ezek tényezők hatásának tompítására szükségesek a tudományosan és szakmailag megalapozott gondolatok azzal kapcsolatosan, hogy ezen szervezeteknek mi is a pontos társadalmi szerepük. Ezen szerepből ugyanis levezethetők a válaszok az elvégzendő feladatok és az ehhez szükséges eszközök tekintetében, így e kutatások közvetlenül támogatják az államigazgatás működését.

Amennyiben az eddigi kérdések is rendezést nyernek, akkor is újra-és újra fellángol a vita, hogy mikor nevezhetők eredményesnek a szolgálatok, vagy mikor vallottak kudarcot, mikor éltek és mikor éltek vissza kétségtelenül társadalmi erős társadalmi felhatalmazásukkal. Ezen kérdések eldöntésére ismételten a szolgálatok alaprendeltetésében keresendő és található meg a megfelelő válasz. Ennek révén ugyanis meghatározhatók azon indikátorok, amelyek az egyes szolgálatok eredményességének, hatékonyságának mércéi lehetnek.³²

Fontos leszögezmem, hogy nem azt kívánom megfogalmazni, hogy egyes szolgálatok ténylegesen mit csinálnak, hanem sokkal inkább azt, hogy ideális helyzetben mit kellene csinálniuk. Bizonyos helyzetekben ugyanis a politikai irányítók a szolgálatok számára olyan feladatokat is megfogalmazhatnak, amelyeknek nehezen hozható összhangba alapvető rendeltetésükkel. Ezen helyzetek felismeréséhez azonban tisztázni kell és pontosan meg kell fogalmazni, hogy mit kell érteni a titkosszolgálatok társadalmi szerepén, mi különbözteti meg ezt más állami szervezetek rendeltetésétől.

Véleményem szerint olyan nagy magyarázó erejű elméletre van szükség, amely a szolgálatok működésének minden aspektusát elméleti szinten magyarázhatóvá teszi függetlenül tértől, időtől és szervezeti struktúráktól. Tisztázni kell, hogy kik a tevékenység alanyai, mi a tárgya és kik a (végső) haszonélvezői, végül, hogy kinek a felelőssége annak irányítása. E kérdések fontosságát az adja, hogy egyedi esetekben állami szervezetek esetében tevékenységük eltérhet attól, amelyet be kellene tölteniük. Nem töltik be a nekik szánt kézenfekvő szerepet, illetve más szerepet és tevékenységet is betöltenek, mint ami a nevükből vagy hivatalos feladatrendszerükből következne. Különösen igaz lehet ez például diktatórius

³¹ DRUSZA (2017): „A nemzetbiztonsági stratégiáról a Nemzeti Katonai Stratégia tükrében”, *Nemzetbiztonsági Szemle* 5, sz. 3 (2017).

³² WILLS (2012): „Financial Oversight of Intelligence Services”, in *Overseeing Intelligence Services: A Toolkit*, szerk. Monica den Boer és mtsai. (Geneva: DCAF).

politikai rendszerekben, ahol a titkosszolgáltók gyakran számos olyan funkciót is betöltenek, amelyek demokratikus rendszerekben nem része a titkosszolgálati szervezetek tevékenységének.

1.4 A KUTATÁS FŐ KÉRDÉSEI, CÉLJAI

A kutatás céljai, a téma különlegességéből és összetettségéből adódóan sokrétűek. Ahogy azt igyekszem bemutatni a kutatás számos területen hozhat eredményeket, jóllehet ezek nem egyforma súlyúak. A kutatásom elsődleges célja az, hogy meghatározzam a titkosszolgálati tevékenység társadalmi rendeltetését. Ennek keretében meg kívánom vizsgálni a titkosszolgálatok milyen funkciókat töltenek be a társadalmakban és ezt milyen feladatok elvégzésén keresztül teszik.

Fontosnak tartom, hogy a fentieket olyan fogalmi keretrendszerben írjuk le, amelynek rendeltetése - témától függetlenül - a társadalmi működés leírása. Gondolok itt nagyobb részt a szociológiára, mint a társadalmi működés alaptudományára, illetve más társadalomtudományi diszciplínákra, mint például a közgazdaságtudomány. Ennek révén egyrészt objektívebbé tehető a társadalmi szerep meghatározása, mert nem saját terminológiájával írjuk le az adott tevékenységet. Másrészt könnyebbé teszi az összehasonlítást és így az elkülönítést más tevékenységektől. Végül semlegessé teszi a megfogalmazást, amely társadalmi berendezkedéstől függetlenül „működőképes” maradhat.

A fentiek mellett számos olyan résztema vizsgálata indokolt, amely szükséges a fentiek alapos vizsgálatához, és amelyek vizsgálatának eredményei gazdagíthatják a titkosszolgálatokról, illetve az azok által végzett tevékenységről rendelkezésre álló tudományos ismereteket.

Szándékomban áll, hogy egységes szempontrendszer mentén nyújtsak széles körű áttekintést az intelligence studies, azaz a titkosszolgálatok kutatásának nemzetközi és hazai eredményeiből, értelemszerűen első sorban a titkosszolgálati rendeltetés szempontjából. Ennek fontos eleme a használt terminológiák elemzése. A különböző országokban használt megnevezések, fogalmak ugyanis meglehetősen nehezítik az egységes elemzést.³³ Én magam is számos alkalommal szembesültem azzal a problémával, hogy a témáról szóló cikkekből

³³ LAHODYNSKYI, MAMCHUR ÉS SKAB (2018): „English spycraft professionalisms as a linguistic phenomenon”, *Advanced Education* 5, sz. 0 (2018. június 16.): 179, <https://doi.org/10.20535/2410-8286.121575>.

hiányzik egy a témával kapcsolatos egyértelmű definíció. A legtöbb szerző ezt vagy úgy oldotta fel, hogy egyszerűen mindenki által ismertnek vette azt vagy úgy, hogy jogszabályi meghatározást idézett. Ennek nyomán fontos elméleti célkitűzésem, hogy a társadalmi rendeltetés fogalma alapján és segítségével megkísérleljem olyan széles körben használatos titkosszolgálati fogalmak meghatározását, mint például hírszerzés, elhárítás, nemzetbiztonsági kockázat, illetve -fenyegetés.

Fontos célom, hogy áttekintsem a titkosszolgálati tevékenység jelenlegi helyzetét, professzionalizálódásának mai állapotát. Ennek keretében megvizsgálom, hogy a titkosszolgálatok intézményesülése előtt hogyan gondolkoztak a kémkedésről, vagy ezzel összefüggő hasonló titkos tevékenységekről. Megvizsgálom, hogy az európai és a kínai civilizáció kémkedéssel kapcsolatos felfogásában milyen különbségek és hasonlóságok azonosíthatók. Megvizsgálom a szaktudás és a képzés fejlődési folyamatát, az intézményesülés a jogi szabályozás különböző mérföldköveit, illetve a társadalmi elismertséggel kapcsolatos kérdéseket.

Meg kívánom vizsgálni, hogy a titkosszolgálatok zárt világa és erős felhatalmazása mennyire kompatibilis a demokratikus politikai berendezkedés, transzparenciára és alapvető emberi jogokra épülő berendezkedésével. További célom, hogy a társadalmi rendeltetés ismeretében megvizsgáljam, hogy a különböző politikai berendezkedéssel rendelkező társadalmak esetében a titkosszolgálatok működésében, működtetésében van-e különbség és ha igen, akkor az hogyan és miben ragadható meg.

Végezetül egy gyakorlati célkitűzését is szeretnék kiemelni. Titkosszolgálati berkekben gyakran hallható az az érv a szolgálatok tudományos kutatásával szemben, hogy ezen vizsgálódások valójában károsak a szolgálatok működésére, legfőképpen azért, mert a dekonspiráció veszélyét hordozzák magukban, de legalábbis olyanok számára is betekintést engednek a szolgálatok tevékenységébe, akik esetében ezt nem szabadna megtenni. E munkával azt is szeretném bemutatni, hogy a tudományos kutatás nem a titkosszolgálatok ellen ható tevékenység, sőt megfelelő módon kivitelezve javára válhat, több módon is: Egyrészt a tudományos kutatás révén megismerhetőbb lehet, hogy miért is hasznosak a polgárok számára, akik adójukon keresztül finanszírozzák annak működését, így nőhet a felőlük irányuló társadalmi bizalom, ami működésük alapvető feltétele. Másrészt jelentősen javulhat a szervezetek hatékonysága és eredményessége, végső soron ez ezeket működtető országok biztonsága és jóléte.

1.5 KUTATÁSI HIPOTÉZISEK

A fenti kutatási probléma kibontáshoz az alábbi hipotéziseket állítottam fel. Ezen tudományos feltételezések összhangban állnak a fentebb kifejtett gondolatmenettel, lehetővé teszik annak részletes vizsgálatát.

Első hipotézisem az, hogy *az állam titkosszolgálati funkciója a katonai funkciójából fejlődött ki.*

Második hipotézisem, hogy *a titkosszolgálati tevékenység mára teljes mértékben professzionalizálódott, azaz önálló hivatássá és így állami funkcióvá vált.*

Harmadik hipotézisem, hogy

- a) a legtöbb európai ország az érdek fogalmat állítja a titkosszolgálatok társadalmi rendeltetése jogi szempontú megfogalmazásának középpontjába.*
- b) Az érdek fogalom szociológia értelmezése révén tudományosan meghatározható szerep egyértelműen elkülöníthető minden más állami funkciótól.*

Negyedik hipotézisem, hogy

- a) A demokratikus országoknak is szükségük van a titkosszolgálatokra, amely egyértelműen összeegyeztethető a demokráciák működésének alapjával.*
- b) Ugyanakkor a diktatórikus rendszerekben a titkosszolgálati tevékenység rendeltetése különbözik a demokratikus országokban szolgálatainak rendeltetésétől.*

A fenti hipotéziseket úgy alakítottam ki, hogy segítségükkel részletesen áttekinthető legyen a titkosszolgálatok társadalmi rendeltetésének kérdése a kezdetektől egészen napjainkig.

1.6 TUDOMÁNYTERÜLETI BESOROLÁS

Egy korábbi magas rangú titkosszolgálati vezetőt idézve azt is mondhatom, hogy a titkosszolgálatoknak az élet minden területéhez lehet valamilyen köze, így a szolgálatok tevékenysége önmagában szerteágazó. Ebből következően nem meglepő, hogy a titkosszolgálatok, illetve tevékenységük tudományos vizsgálata számos tudományterület megközelítését, eszközrendszerét, illetve eredményeit igényli.

Ebből fakadóan egy ilyen dolgozat valamilyen mértékig szükségszerűen multidiszciplináris megközelítésre alapszik. Az egyes részek, fejezetek kifejtése során különböző tudományterületek megközelítését és eredményeit alkalmazom az alábbiakban szerint. Természetesen a különböző tudományterületek nézőpontjai, módszerei, eredményei nem egyenlő módon jelennek meg, egymáshoz viszonyított súlyuk a témától függően változik.

Kezdetben a kémkedést, mint tevékenységet leginkább hadtudományi szempontból vizsgálták. Gondolhatunk itt hét kínai katonai klasszikusra. Ez abból fakadhatott, hogy a hadak vezetésének kérdései elsőrendűek voltak az adott ország boldogulása szempontjából. Érdekes módon e megközelítés egyre kevésbé releváns, amit jól mutat, hogy Clausewitz szinte teljesen figyelmen kívül hagyta a kémkedés kérdéseit.³⁴ Ebben a dolgozatban is megjelennek hadtudományi szempontok, de csak igen részlegesen.

Talán nem tévedünk nagyot, ha azt mondjuk, hogy manapság a titkosszolgálatokat általában három tudományterület mentén vizsgálják leginkább. Az első a történettudomány, mely annak köszönheti kiemelt szerepét, hogy a titkosszolgálatok jelenkori vizsgálata, azok titkossága miatt elég komoly akadályokba ütközik. Érthető hát, hogy a kutatók a korábbi időszakok megismerhető adataiból nem csak az egyes szolgálatok történetét igyekeznek rekonstruálni, hanem próbálnak olyan következtetéseket levonni, amelyek általánosíthatók a jelenre vagy akár a jövőre vonatkozóan is.³⁵

Szintén népszerű a biztonsági tanulmányok megközelítése. Ennek oka az lehet, hogy a titkosszolgálatok – véleményünk szerint inkább jobb híján, mint teljesen megalapozottan – biztonsági szervezetként aposztrofálják. Olyan szervezetekként, amelyek védelmezik, szükség esetén pedig támadják az ellenfelet, hasonlóan a katonasághoz és a rendőrséghez, illetve sokszor rendszeresen együtt dolgoznak ezekkel. Számos helyen ráadásul a szolgálatok állományánál alkalmazott rendfokozatok megerősítik ezt a feltételezést. Ebből adódik, hogy a

³⁴ SCOTT ÉS JACKSON (2004): „The Study of Intelligence in Theory and Practice”, *Intelligence and National Security* 19, sz. 2 (2004. június): 146, <https://doi.org/10.1080/0268452042000302930>.

³⁵ BODA ÉS MTSAL. (2019): *A hírszerzés története az ókortól napjainkig*; DÁVID (2013): „Történeti visszatekintés a magyar titkosszolgálatokra”, in *Nemzetbiztonsági alapismeretek*, szerk. Kobolka István (Budapest: Nemzeti Közszerzői Egyetem); PIEKALKIEWICZ (1997): *A kémkedés világtörténete: ügynökök, rendszerek, akciók. 1. köt.* (Budapest: Zrínyi K.); CSIZNER (2020): „A magyar hírszerző és elhárító szervek története 1918-tól a II. világháború végéig”, *Nemzetbiztonsági szemle* 8, sz. 2 (2020): 18–39, <https://doi.org/10.32561/nsz.2020.2.2>; HAJMA (2001): *A katonai felderítés és hírszerzés története - egyetemi jegyzet* (Budapest: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem).

kutatók alappal hajlamosak e szervezetekkel együttesen vizsgálni ezeket a rendészettudomány, a hadtudomány, illetve a biztonsági tanulmányok keretein belül.³⁶

Végül említést érdemel jogtudományi vizsgálatok gyakorisága is. Ennek az lehet a magyarázata, hogy a titkosszolgálatok titkos működése szokatlan a demokratikus felfogásban, mivel látszólag ellene hat az alapvető jogok és az átláthatóság érvényesülésének. Ezen ellentmondás feloldása komoly tudományos munkát igényel, amelynek egyre szélesebb szakirodalma van.³⁷

Nem meglepő tehát, hogy ebben a dolgozatban e három tudományterület megközelítése is meg fog jelenni. A kuriózumot tulajdonképpen az jelenti, hogy e megközelítéseket tulajdonképpen relatíve kis súllyal fogom alkalmazni. Mivel a dolgozat témája a társadalmi rendeltetés vizsgálata, így a kutatásomban nagy hangsúlyt kapnak olyan társadalomtudományok, amelyeknek fontos rendeltetése a társadalmi működés leírása. Ebből fakadóan a kutatási módszertan jelentős részben a szociológia, illetve a közgazdaságtudomány szemléletmódjára épül.

Mindezek mellett megjelenik a pszichológia is, első sorban a titok társadalmi szerepének vizsgálatakor. Ennek ok, hogy ez a kérdés feltehetően szoros összefüggésben van az emberi természet jellemzőivel, amely leginkább a lélektan vizsgálódási körébe tartozó kérdés.

Dolgozatom egy értékének pont azt tartom, hogy a multidiszciplináris megközelítés révén olyan új szempontokat hozunk be a titkosszolgálati tevékenység vizsgálatába, amelyek eddig nem, vagy csak nagyon korlátozottan jelentek meg. Reményeim szerint ez lehetővé teszi

³⁶ OMAND (2013): „Securing the State: National Security and Secret Intelligence”, *PRISM* 4, sz. 3 (2013): 14–27; LERNER ÉS LERNER (2004): *Encyclopedia of Espionage, Intelligence and Security* (Détroit (Mich.): Thomson/Gale); LE GALLO (2005): „Covert Action: A Vital Option in U.S. National Security Policy”, *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 18, sz. 2 (2005. március 2.): 354–59, <https://doi.org/10.1080/08850600590884810>; PALERI (2008): *National Security: Imperatives and Challenges* (New Delhi: Tata McGraw-Hill Pub. Co.); BELLABY (2022): „Redefining the Security Paradigm to Create an Intelligence Ethic”, *Intelligence and National Security* 37, sz. 6 (2022. szeptember 19.): 863–73, <https://doi.org/10.1080/02684527.2022.2076335>.

³⁷ DEEKS (2015): „An International Legal Framework for Surveillance”, *Virginia Journal of International Law* 55 (2015): 291; DEMAREST (1996): „Espionage in International Law”, *Denver Journal of International Law & Policy* 24, sz. 2 (1996): 320–48; GARCIA-MORA (1964): „Treason, Sedition and Espionage as Political Offenses under the Law of Extradition”, *University of Pittsburgh Law Review* 26, sz. 1 (1964): 65–98; LUBIN (2016): „Espionage as a Sovereign Right under International Law and its Limits”, *ILSA Quarterly* 24, sz. 3 (2016): 22–28.

eddig nem vagy csak részlegesen felvetett szempontok vizsgálatát, és számos új eredmény felszínre hozását.

1.7 A KUTATÁS MÓDSZEREI

A bevezetőben már említettük, hogy az állampolgárok viszonylag kevés ismerettel rendelkeznek a titkosszolgálatokról. Ennek részben az is az oka, hogy működésükről nem csak az átlagember, de a tudományos kutató is nehezen jut ismeretekhez. Ez a terület egyike azon kevés kutatási tárgynak, amit nem azért nem kutatnak, mert nincsen rá eszközük, hanem azért mert a kutatás alanyai tudatosan „rejtőzködő életmódot folytatnak”. Ahogyan azt feljebb már említettük a titkosszolgálatok lényege a szervezeti működés jelentős részére, szinte egészére kiterjedő titkosság, ami nélkül a szervezetek eredményessége és hatékonysága drasztikusan csökkenne. Így a szervezetek közvetlen tudományos vizsgálatával a tudományos kutatás fontos feltételének tekintett nyilvánosság nem, vagy csak nagyon kis mértékben valósítható meg. E nehézség feloldása érdekében szükség van megfelelő kutatási kérdésekre, illetve olyan módszertanra, amely révén a kutatás a titkosság legkisebb sérülése nélkül is kivitelezhetővé válik.

Ez azonban önmagában nem lehet akadály a tudományos vizsgálódás előtt. Egyrészt kutatók már számos más esetben is szembesültek azzal a problémával, hogy egy adott jelenséget nehéz volt közvetlenül, természetes közegében tanulmányozni. Közvetett módszerekkel azonban ezen esetekben is számtalanszor sikerült értékelhető tudományos eredményekre jutni. Ilyen közvetett módszerek ebben az esetben is alkalmazhatónak tűnnek. A titkosszolgálati működésre vonatkozó ismeretek megszerezhetők például a már nem létező szolgálatok iratanyagának vizsgálatával, illetve már nem aktív munkatársak visszaemlékezései révén is. Ilyen módszer lehet a tevékenységnek és kereteinek logikai elemzések révén történő vizsgálata is, amire jelen kutatásom során is nagy arányban fogok támaszkodni.

Tekintettel a fent említett terminológiai nehézségekre a 2. fejezetben először statisztikai és logikai elemzéssel megvizsgáltam, hogy a titkosszolgálat kifejezés alkalmazható-e a nemzetközi és hazai tudományos irodalom tekintetében. Ezt követően áttekintettem leginkább elterjedt az *intelligence* kifejezést és a hozzá kapcsolódó egyéb fogalmakat.

Mivel a kutatásom egy viszonylag fiatal és szűk tudományterületre irányul, így lehetséges és egyben célszerű a szakirodalom széles körű összegyűjtése és elemzése. Ennek

során a 3. fejezetben számos olyan tudományos gondolatot megkísérlek összeszedni, és rendszerbe foglalni, amelyből következtetést lehet levonni a titkosszolgálati tevékenység rendeltetésére, illetve mások erről alkotott tudományos véleményére vonatkozóan.

A 4. és 5. fejezetben etimológiai és logikai elemzéssel, valamint a titok fogalmára támaszkodva meghatározom a kémkedés fogalmát és leírom annak professzionalizálódási folyamatát.

A 6. fejezetben röviden elemzem a világ létező és működő titkosszolgálatainak alapvető statisztikai adatait, országokénti, illetve kontinensenkénti bontásban. A listázás során ezen túlmenően számos szempontot vontam be az elemzésbe. Országoként feltüntettem, hogy milyen típusú szolgálatokat működtet: hírszerző, elhárító, vagy e két tevékenységet ellátó vegyes rendeltetésű szolgálatról, esetleg technikai támogató vagy esetleges további szerepet betöltő szolgálatról van szó.

A 7. fejezetben a magyar titkosszolgálatokkal kapcsolatos terminológiai problémát mutatok be. Ennek kapcsán történeti adatok és elsődleges források elemzésével kívánom bemutatni a magyar titkosszolgálati tevékenység fejlődési fokozatait, különösen a nemzetbiztonsági szolgálatok létrejöttének kérdését, amely e problémát tulajdonképpen megteremtette. Végül javaslatot teszek e probléma megoldását illetően.

A 8. fejezet első részében első sorban statisztikai elemzés révén megvizsgáltam számos ország titkosszolgálati működését szabályozó jogszabályait, pontosabban ezek rendeltetésre, feladatrendszerre vonatkozó részeit. A legtöbb országban e jogszabályok bevezető része vagy első néhány pontja tartalmazza ezeket az adatokat. Ezek tartalmi és statisztikai elemzése lehetővé teszi annak vizsgálatát, hogy az egyes országok hogyan gondolkodnak a titkosszolgálatok általános rendeltetéséről, funkciójáról, illetve feladatairól, illetve, hogy ebben világszinten milyen eltérések, hasonlóságok, esetleg mintázatok fedezhetők fel. A kettes számú mellékletben szerepelnek e jogszabályok azonosító adatai országokénti bontásban. E fejezet második részében – kiegészítve az érdek fogalmak vizsgálatával – fogalmazom meg a titkosszolgálati tevékenység társadalmi rendeltetését. Tekintettel arra, hogy egy társadalmi intézmény vizsgálatának alaptudományi jellegű vizsgálatához a szociológia tudományága a leginkább alkalmas, ennek szemléletmódjára, eszköz- és fogalomkészletére támaszkodom. Ezt követően megfogalmazom, hogy e társadalmi szerep, milyen funkciók, azaz cél- és feladatrendszerek betöltését igényli. A harmadik részben elemzem e meghatározás alapján, logikai elemzéssel igyekszem meghatározni a titkosszolgálatok, illetve tevékenységük rendeltetése közötti

azonosságokat, illetve különbségeket demokratikus, illetve diktatórikus politikai berendezkedés esetén. Ez alapján javaslatokat fogalmazok meg a tekintetben, hogy a demokratikus rendszerekben hogyan lehet elősegíteni, hogy a szolgálatok tevékenysége szolgálja, ne pedig veszélyeztesse a demokráciát.

2 TERMINOLÓGIAI KÉRDÉSEK

2.1 A TITKOSSZOLGÁLAT KIFEJEZÉS ALKALMAZHATÓSÁGA

Az egykori Nemzetbiztonsági Hivatal (NBH) honlapján – a gyakran feltett kérdések között – sokáig szerepelt az az ezzel kapcsolatos indoklás, hogy a titkosszolgálat elnevezés negatív társadalmi konnotációval rendelkezik.³⁸ Ezért – kifejezendő a titkos tevékenységet végző állambiztonság elnyomó jellegétől történő elhatárolódást – Magyarországon hivatalosan nem titkosszolgálatok, hanem nemzetbiztonsági szolgálatok működnek, amelyek titkosszolgálati eszközöket alkalmaznak. Nem nehéz észrevenni, hogy a nemzet és biztonság szavakból alkotott szóösszetétel annak kifejezésére hivatott, hogy az így jelölt szervezetek egy ország egészének biztonsága érdekében tevékenykednek. Ez azonban természetesen nem csak ezen szervezetekre igaz. A következetesség érdekes problémáját veti fel, hogy az NBH imént említett honlapján a történeti áttekintés keretében a demokratikus berendezkedés során működő szolgálatokra is következetesen titkosszolgálatok gyűjtőnéven hivatkoztak.³⁹

A téma elemzése kapcsán fontos átgondolni, létezik-e olyan terminológia, amely legalább a vizsgálatok tárgyával kapcsolatosan általánosan, hazai és nemzetközi viszonylatban egyaránt alkalmazható. Feltételezésem szerint a titkosszolgálat kifejezés tudományos szempontból lefedi, azokat a szervezeteket, amelyeket és amelyek tevékenységét e kutatás során vizsgáljuk. Ezen túlmenően alkalmazása összhangban van-e a nemzetközi és a hazai szakirodalommal, így alkalmas arra, hogy egy ilyen kutatás központi fogalmává váljon.

A téma fontos problematikája, hogy – ahogy azt már az első fejezetben is jeleztük –, a kémkedés, mint tevékenység sokkal korábbi, mint a jelen korban azt intézményesen végző és szervező titkosszolgálati szervezetek. Ez a probléma egyébként nem csak a titkosszolgálati terület vizsgálatakor áll fenn. A legtöbb társadalmi vagy állami funkció esetén elmondhatjuk,

³⁸ 12. „Titkosrendőrség, vagy titkosszolgálat az NBH? Egyik sem. A polgári demokráciák nem működtetnek titkosrendőrséget, hiszen az, jellemzően a diktatúrák elnyomó eszközeként funkcionál. A Nemzetbiztonsági Hivatal működésének jogi kereteit megteremtő törvényben a "nemzetbiztonság" meghatározás szerepel és nem a titkosszolgálat, ahogy gyakran nevezik a médiában. Igaz, hogy bizonyos feladatainak megoldása érdekében, törvényi felhatalmazás alapján titkosszolgálati eszközöket és módszereket alkalmaz, de ezek jogszerűsége felett a kijelölt bírák, illetve az igazságügyi miniszter őrködnek.”
<https://web.archive.org/web/20070106194454/http://www.nbh.hu/bmenu10.htm>

³⁹ „A szocialista rendszer felbomlását követően a magyar titkosszolgálatok átalakítására is sor került”.
<https://web.archive.org/web/20070105073621/http://www.nbh.hu/bmenu91.htm>

hogy a tevékenység már az önálló intézményesülés előtt létezett, fordított esetre én magam nem találtam példát. Így logikailag nem követünk el hibát, ha a mai titkosszolgálatok tevékenysége tudományos vizsgálatának eredményeit vesszük górcső alá annak érdekében, hogy lássuk a titkosszolgálat kifejezés alkalmazhatóságát.

Ahogy azt a korábbi fejezetekben jeleztük, a különböző országokban különbözőképpen nevezik a konkrét szervezeteket. A szervezetek által betöltött funkcióra vonatkozóan is számos forma alakult ki, bár jóval kevesebb. Ahogy ezt későbbi fejezetekben látni fogjuk világ országainak jelentős részében a megnevezés valamilyen formában az *intelligence* fogalmához kötődik. A kérdéssel kapcsolatosan fontos vitapont a szakirodalomban is, hogy az *intelligence* fogalmának része-e a titkosság. Tekintettel azonban arra, hogy ez összefügg a kutatásunk alapvető tárgyával, a kérdést majd az *intelligence* tevékenység társadalmi rendeltetésénél fogjuk alaposabban megvizsgálni.

2.1.1 A titkosszolgálat kifejezés történeti gyökerei

A titkosszolgálat kifejezés külföldi alkalmazásával kapcsolatos nehézség mind magyar mind angol nyelven, hogy a szókapcsolat más jelentéstartalommal is rendelkezik. Nevezetesen, hogy a titkosan működő szervezet mellett *titkos szolgálat*nak nevezik a valaki számára titkos módon, titkos megbízás alapján végzett tevékenységet, szolgálatot.

Az angol nyelvű történeti munkák között ezen értelmezéssel kapcsolatosan rendkívül kevés tudományos adat áll rendelkezésre. A legkorábbi általam fellelt említés 1737-ből való, de feltehetően már korábban is használták a kifejezést.⁴⁰ Ez már csak azért is valószínű, mert legalább 1688 óta a mindenkori brit uralkodó személyes kiadásaira egy elkülönített pénzüsszeget fordítottak, ennek adminisztrációjára szolgált az úgynevezett civil lista. E listának pedig volt egy olyan tétele, ami a *titkos szolgálatokra* vonatkozott, amelyet a királynak vagy a birodalomnak teljesítettek különböző személyek. E szolgálatok ugyan gyakran kémkedési, információszerzési jellegűek voltak, de e tevékenység ekkor még nem intézményes keretek között zajlott.⁴¹

⁴⁰ CAVE (1737):, in *The gentleman's magazine*, köt. 7, 530–31.

⁴¹ FUNNELL (2010): „ON HIS MAJESTY’S SECRET SERVICE: ACCOUNTING FOR THE SECRET SERVICE IN A TIME OF NATIONAL PERIL 1782–1806”, *Accounting Historians Journal* 37, sz. 1 (2010. június 1.): 29–52, <https://doi.org/10.2308/0148-4184.37.1.29>.

Angol nyelvterületen az első ilyen néven aposztrofált intézmény feltehetően az Egyesült Államok által 1865-ben létrehozott *Secret Service* volt. E szervezet az elnevezése ellenére ekkor nem a klasszikus kémkedésre vagy annak elhárítására jött létre, hanem – a Pénzügyminisztériumon alárendeltségében – a pénzhamisítás elleni küzdelemre. 1867-ben aztán kibővítették a feladatkörét a kormánnyal szembeni csalások elkövetőinek felderítésére.⁴² Feltételezésem szerint ezen intézmény létezése hozzájárulhatott, hogy az Egyesült Államokban a tényleges titkosszolgálatoknak később más elnevezést kerestek.

Magyar nyelven az általam fellelt első forrás, amely a titkos szolgálat kifejezést használja Kulcsár István 1808-as könyve. A könyvben használt *titkos szolgálat* kifejezés a fentebb már említett brit birodalmi titkos szolgálatokkal és azok parlament általi finanszírozásával kapcsolatos.⁴³ Ugyanebben az értelemben további néhány említés azonosítható 19. század közepi sajtóban is. Van olyan is, amely a szabadságharcban nyújtott titkos szolgálatok pénzügyeihez kapcsolódik.⁴⁴ Egy említés szerint a monarchia külügyminisztériuma is rendelkezik egy ilyen titkos szolgálatokra fordítható keretről.⁴⁵

Az első olyan magyar nyelvű alkalmazás, amely már valamiféle titkosan működő szervezetre utal *Kossuth Lajos* irataiban lelhető fel. Az 1882-ben publikált iratok szerint *Kossuth* már 1860 körül békeidőben is egy olyan titkos szolgálat megszervezését javasolta Cavour szárd piemonti miniszterelnök küldöttjeinek, mint amilyeneket a vezérkarok működtetnek háború idején.⁴⁶

A következő szervezeti jellegű említés (*titkos szolgálat* formában) 1898-ból való. A *Magyar Újság* szeptember 19-i számában rövid bemutatót ír a *Magyar Színházban* ekkor bemutatott *Az áruló* című színdarabról. Az amerikai polgárháborúban játszódó darab leírásban

⁴² <https://www.secretservice.gov/about/history/timeline>

⁴³ KULTSÁR (1808): *Hazai és külföldi tudósítások*, köt. 9, Nemzeti Újság (Budapest), 70, https://adt.arcanum.com/hu/view/HazaiTudositasok_1808_2/?query=%22titkos+szolg%C3%A1lat%22&pg=85&layout=s.

⁴⁴ LUKÁCS (1871): *Az 1848-49-ki pénzügy* (Pest), 118.

⁴⁵ (1868): „A Községi budget exposéja.”, *Budapesti Közlöny*, 1868. január 24., 2, https://adt.arcanum.com/hu/view/BudapestiKozlony_1868_01/?query=titkosszolg%C3%A1lat&pg=213&layout=s.

⁴⁶ KOSSUTH (1882): *Irataim az emigrációból. 1860-62*, szerk. Ignác Helfy, köt. III. (Budapest: Atheneum), 15, https://adt.arcanum.com/hu/view/KossuthLajosIratai_03_A_2953/?query=titkosszolg%C3%A1lat&pg=14&layout=s.

megjelenik a déliek *titkos szolgálata*, amely tudomást szerez arról, hogy egy északi kém érkezett a déliek fővárosába Richmondba, ahol a darab játszódik.⁴⁷

A fentiek alapján elmondható, hogy a *titkos szolgálat*, mint jelzős szerkezet már a 17. századi Angliában megjelenik. Szervezeti jelentését tekintve mind angol nyelvterületen, mind Magyarországon a 19. század második felében jelenik meg először a kifejezés. Ezt követően egy ideig mindkét kifejezés használatban van, majd az előbbi fokozatosan a 20. század közepére kikopik a közbeszédből, míg utóbbi, feltételezhetően a titkosszolgálatok intézményesülése okán egyre inkább használatossá válik.

A 20. század elején megjelenik az első titkosszolgálat, amelynek nevében szerepel a secret service kifejezés.⁴⁸ E szervezet egyik jogutódját mai napig úgy nevezik, hogy Secret Intelligence Service. Az egyik első titkosszolgálatokról szóló tudományos igényű munkában *Ladislaus Farago* 69 alkalommal alkalmazta ezt a kifejezést.⁴⁹

2.1.2 A titkosszolgálat fogalom tudományos alkalmazhatósága

Ahhoz, hogy titkosszolgálat kifejezés tudományos használhatóságának problémáját vizsgálni tudjunk olyan adatbázisokhoz fordultunk, amelyek az adott közegben – első sorban a teljességre törekvésük miatt – reprezentatívnak⁵⁰ számítanak a tudományos közlemények sokaságát illetően. A magyar nyelvű szakirodalom vizsgálatához első sorban a *Magyar Tudományos Művek Tára* (MTMT) adatbázisát vettük alapul. A nemzetközi szakirodalom vizsgálatakor a *Google Scholar* felületet használtuk, mivel kellően nagy mennyiségű tudományos közlemény adatait tárolja. Mindkét felület esetében a címekre szűkítettük a

⁴⁷ "Öröme azonban még korai, mert a richmondi «titkosszolgálat» embereinek is tudomására jutott, hogy kémek vannak a városban. A »titkos szolgálat« vezetője Arrelsford mindent elkövetett, hogy az árulót elfogja." (1898): „Irodalom. Színház. Művészet”, *Magyar Újság*, 1898. szeptember 19., 3.

⁴⁸ ANDREW (2018): *The secret world: a history of intelligence*, The Henry L. Stimson Lectures series (New Haven: Yale University Press), 476.

⁴⁹ FARAGO (1976): *War of wits: the anatomy of espionage and intelligence* (Westport, Conn: Greenwood Press).

⁵⁰ DÁNIEL KEHL (2021), *Valószínűségszámítás és statisztika* (Pécs: Pécsi Tudományegyetem, Közgazdaságtudományi Kar), 113. alapján a reprezentativitás azt jelenti, hogy "a mintavételi módszerünk biztosítja, hogy a minta jól leírja a sokaságot egy adott vizsgálat céljainak szempontjából. Kiemelendő tehát, hogy önmagában nem beszélhetünk reprezentativitásról, az mindig valamilyen változó, vagy változószempontjából értelmezhető. A minta mérete és reprezentativitása nem keverendő össze". Mivel mind az MTMT, mind a Google Scholar felület fontos törekvése, hogy tudományos cikkek minél nagyobb, sőt lehetőleg közel teljes körét lefedjék (előbbi magyar, utóbbi nemzetközi viszonylatban), így a reprezentativitásuk alappal feltételezhető.

keresést, elősegítve ezzel a kapott eredmények körének kezelhető mértékűre szűkítését és a valóban releváns elemekből álló minta kialakítását.

A keresett kifejezések esetében az alábbiak szerint jártunk el. A magyar szakirodalomban a titkosszolgálat és a nemzetbiztonsági szolgálat kifejezést vizsgáltuk. Mivel az MTMT nem különböztet meg az adott kifejezés ragozott és nem ragozott formáit, így ez az eredmények teljes körét jelenti. Ezzel szemben a *Google Scholar* esetében a keresés pontosítása érdekében célszerűnek látszott a keresést pontosan a szükséges kifejezésre rögzíteni, mivel az *intelligence* és a *service* kifejezések az angolban többes jelentésűek, így olyan címek is bekerülhettek a lekérdezés eredményébe, amelyeknek semmi közük nincs az adott témához, hanem például a mesterséges intelligencia szolgáltatások kérdéséről szólnak. Így példának okáért ezen esetben meg kellett különböztetni az *intelligence service* és az *intelligence services* kifejezéseket és a kettő kifejezésre kapott eredményeket összegezve határoztuk meg az előfordulási gyakoriságot. Emellett szűkítő kifejezéseket kellett alkalmazni a mesterséges intelligenciával kapott találatok kiszűrése érdekében. Ezt úgy oldottam meg, hogy a keresés során kizártam minden címet, amely tartalmazta az *artificial* (magyarul mesterséges) és az *epidemic* (magyarul járványügyi) kifejezést, mivel ezek nagy arányú irreleváns találatot generáltak. A fenti módszerekkel kapott eredményeket, a címek egyenkénti átnézésével ellenőriztem és megállapítottam, hogy a nem titkosszolgálati témába vágó írárok aránya elhanyagolható volt.

Magyarországon a titkosszolgálat elnevezés általánosan használatos nemcsak a közbeszédben, hanem a tudományos irodalomban is. A *Google Scholar* platform 23 olyan tudományos cikket talált, amelynek a címében szerepelt a titkosszolgálat kifejezés, és összesen 1470 olyan cikket, amelyben szerepelt a szó.

A *Magyar Tudományos Művek Tára* rendszerében csak a címben *titkosszolgálat* kifejezés 165 találatot eredményez⁵¹. Ezzel szemben ugyanitt a nemzetbiztonsági szolgálat kifejezésre történő keresés 116 találatot eredményez⁵². Ezen két számból úgy tűnik, hogy a magyarul publikáló kutatók összességében előnyben részesítik a *titkosszolgálat* kifejezést a *nemzetbiztonsági szolgálat* kifejezéssel szemben. Ennek feltehetően az az oka, hogy a

⁵¹ <https://m2.mtmt.hu/gui2/?mode=search&query=publication;title;any;titkosszol%C3%A1lat>

⁵² m2.mtmt.hu/gui2/?mode=search&query=publication;title;any;nemzetbiztons%C3%A1lgi%20szolg%C3%A1lat

nemzetbiztonsági szolgálat speciálisan magyar terminológia, külföldi szolgálatokat illetően kevésbé használatos.

A *secret service*, az *intelligence service* és a *national security service* kifejezések tudományos gyakoriságának vizsgálatakor a következőket találtuk⁵³. A Google Scholar felületén a *secret service* kifejezés a címeket vizsgálva 570 találatot mutatott⁵⁴. Ezek áttekintése alapján kb. 20% az amerikai secret service nevű nem titkosszolgálati intézményre vonatkozik vagy más okból nem kötődik a témához, így 465 darabbal számolunk. A *secret services* kifejezésre összesen 134 találatot eredményezett⁵⁵. Ez így összesen 599 tudományos cikket és könyvet jelent ezen kifejezést tartalmazó címmel. Ugyanezt vizsgálva az *intelligence service* kifejezés esetében 567 találatot eredményezett⁵⁶. Többes számban vizsgálva a kifejezést további 566 találatot kapunk.⁵⁷ Az *intelligence service(s)* kifejezéseket így összesen 1133 cikk és könyv címében lehetett azonosítani. A *national security service* kifejezésre 13 találatot talált ennek a felületnek a keresője⁵⁸, többes számban 10 találatot, azaz összesen 23 találatot.

A kis szám miatt kevésbé releváns, de az MTMT rendszerében szintén több (22 db) szakcikk található *secret service* kifejezést vizsgálva a címben, mint az *intelligence service* kifejezésre (11 db). A *national security service* kifejezésre mindösszesen négy cikket talált a kereső.

A fenti adatok statisztikai elemzése alapján Magyarországon az MTMT 42 százalékkal nagyobb arányban tartalmazza *titkosszolgálat*, mint a *nemzetbiztonsági szolgálat* kifejezést. Az összes említés 59%-a titkosszolgálat kifejezés, míg 41%-a. Ebből az következik, hogy Magyarországon is sokkal inkább használt a *titkosszolgálat* kifejezés, a *nemzetbiztonsági szolgálat* kifejezéshez képest.

⁵³ A kérdés vizsgálatának nehézsége, hogy az *intelligence service* kifejezés esetén számos mesterséges intelligenciával kapcsolatos találatot is mutat, így szükség van ezek kiszűrésére a gépi keresés paraméterezésével vagy pedig kézi válogatással.

⁵⁴https://scholar.google.com/scholar?start=130&q=allintitle:%22secret+service%22+&hl=hu&as_sdt=0,5&as_vis=1

⁵⁵https://scholar.google.com/scholar?hl=hu&as_sdt=0%2C5&as_vis=1&q=allintitle%3A+%22secret+services%22+&btnG=

⁵⁶https://scholar.google.com/scholar?as_q=&as_epq=%22intelligence+service%22&as_oq=&as_eq=artificial+epidemic&as_occt=title&as_sauthors=&as_publication=&as_ylo=&as_yhi=&hl=hu&as_sdt=0%2C5&as_vis=1

⁵⁷https://scholar.google.com/scholar?hl=hu&as_sdt=0%2C5&as_vis=1&q=allintitle%3A+%22intelligence+services%22+-artificial+-epidemic&btnG=

A külföldi gyakoriságot vizsgálva megállapítható, hogy leggyakrabban az *intelligence service* kifejezést alkalmazzák, az összes említés 61%-a. A *secret service* kifejezés az esetek 34%-ban alkalmazott, míg a *national security service* mindössze 1%-ban. Ez alapján a *secret service* kifejezés kevésbé alkalmazott, de ismert és használt terminológia a titkosszolgálatok megjelölésére.

Tudományos szempontok mentén Magyarországon viszonylag kevesen foglalkoznak a nemzetbiztonság ilyen jellegű vizsgálatával.⁵⁹ Jól mutatja ezt, hogy nem túl sok kísérlet történt a nemzetbiztonság, mint állami funkció elméleti definiálására, részletes kidolgozására. A kutatók legtöbb esetben jogszabályi megfogalmazásokat citálnak, esetleg a szolgálatok vagy más államigazgatási tájékoztató honlapokon talált rövid megfogalmazásokkal operálnak vizsgálódásaik során. Mivel a disszertáció témája önmagában a funkció vizsgálata, ezért itt most csak néhány kutatói álláspontot mutatunk be a nemzetbiztonság, mint állami funkció mibenlétét illetően.

Révész Béla egyértelműen a mellett foglal állást, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok a titkosszolgálatok demokratikus formája, szemben például a diktatórikus rendszerek állambiztonsági szolgálataival. Fontos azonban megjegyezni, amint a később is látni fogjuk, hogy ez inkább magyar, illetve kelet-európai viszonylatban, igaz, mivel ezen országokban az állambiztonság a diktatúra fenntartásának eszköze volt.⁶⁰ Ő az egyetlen, aki monografisztikus művet szentelt a titkosszolgálatok részletes elemzésének és ő is ezen a néven nevezte ezen szervezeteket.

Finszter Géza szintén annak az elgondolásának ad hangot, hogy a nemzetbiztonság a titkosszolgálatok egy megjelenési formája.⁶¹ E szerint Magyarországon a nemzetbiztonsági szolgálatok töltik be a titkosszolgálatok szerepét.

Vida Csaba szerint ugyanakkor ketté kell választani a nemzetbiztonság és a titkosszolgálat kifejezéseket, jóllehet e szétválasztást pontosabban nem fejti ki. Megjegyzi ugyanakkor, hogy e különbségtétel fontos eleme a titkosszolgálatok és a titkosszolgálati módszerek közötti különbség hangsúlyozása, „a titkosszolgálati módszerek a szolgálatok

⁵⁹ VIDA (2021): „A nemzetbiztonsági tevékenység szerepe a társadalomban”.

⁶⁰ RÉVÉSZ (2010): *Források a titkosszolgálatok politológiai tanulmányozásához* 16–17.

⁶¹ FINSZTER (2019): „Állambiztonság – nemzetbiztonság”, *Nemzetbiztonsági szemle* 7, sz. 3 (2019): 107, <https://doi.org/10.32561/nsz.2019.3.8>.

megnevezésétől függetlenül többnyire azonosak, a szolgálatok alapfunkciói viszont már nem.”

⁶² Sajnos Vida nem részletezi jobban a nemzetbiztonság és a titkosszolgálat között vélt különbség mibenlétét, de azt ő is elismeri, hogy a két tevékenység között átfedés van.

Összességében a fentiekből levonható az a következtetés, hogy a kutatásom központi fogalmaként alkalmazott *titkosszolgálat* kifejezés, mind a magyar mind a nemzetközi tudományos szakirodalomban ismert és alkalmazott, illetve alkalmazható kifejezés.

2.1.3 A titkosszolgálat kifejezés alkalmazhatósága Magyarországon

Az előző fejezetben kimutattam, hogy a *titkosszolgálat* kifejezés a tudományos szakirodalomban ismert és széles körben alkalmazott. A kifejezés magyarországi jogi és szakmai alkalmazhatóságának vizsgálatához a jogszabályok tartalmi elemzésének módszerét választottam. Ennek keretében megvizsgáltam azon két a rendszerváltás után keletkezett jogszabályt, amelyek az úgynevezett nemzetbiztonsági szolgálatok működését szabályozta, illetve szabályozza az értekezésem megírásának idején is. Ezen jogi normák közül az első a *1990. évi X. törvény a különleges titkosszolgálati eszközök és módszerek engedélyezésének átmeneti szabályozásáról*. A második pedig az *1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról*.

Az 1990. évi X. törvény 1. paragrafus (1.) pontja szerint: „*A Magyar Köztársaság szuverenitásának és alkotmányos rendjének védelme érdekében létrehozott titkosszolgálatok e törvényben meghatározottak szerint különleges titkosszolgálati eszközöket és módszereket (a továbbiakban: különleges eszközök) alkalmazhatnak.*” Ezzel kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy a jogalkotó külön nem tartotta fontosnak a titkosszolgálat fogalmának definiálását, feltehetően azon okból, mivel a szó jelentését egyértelműnek gondolta. Ezek alapján már a törvény első mondata is jól mutatja, hogy a jogalkotó titkosszolgálatokat hozott létre, a nemzetbiztonsági szolgálatokra a titkosszolgálatok magyar megfelelőiként tekint.

A törvény 4. paragrafus második bekezdése alapján a különleges eszközök alkalmazásáról szóló kérelmet a „*titkosszolgálatok vezetői terjeszthetik elő*”. ez a rész is jól mutatja, hogy a szóban forgó szervezetek titkosszolgálatoknak minősültek.

⁶² VIDA (2021): „A nemzetbiztonsági tevékenység szerepe a társadalomban”223.

A 7. paragrafus (2.) pontja szerint az állam- és közbiztonságról szóló 1974. évi 17. törvényerejű rendelet 11. paragrafus kiegészül azzal, hogy a 4. pontban meghatározott feladatokat a Minisztertanács elnökének felügyelete alatt álló nemzetbiztonsági szolgálatok végzik. Ezen feladatok korábban az állambiztonsági szolgálathoz tartoztak.

Az 1990. évi X.-es törvényt felváltó, a disszertáció írásának napján is hatályos 1995. évi CXXV. a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló törvény az alábbiakat tartalmazza a kérdést illetően. A 4. bekezdés (b), 5. bekezdés (a), 6. bekezdés (b) pontok alapján felderítik külföldi titkosszolgálatok Magyarország szuverenitását és érdekeit sértő tevékenységét.

A 28. paragrafus szerint *„A nemzetbiztonsági szolgálatok nemzetközi megállapodások és kötelezettségvállalások alapján együttműködhetnek külföldi titkosszolgálatokkal.”* A 45/A paragrafus 1. pontja alapján: *„A nemzetbiztonsági szolgálat – amennyiben nemzetközi megállapodás vagy kötelezettségvállalás másként nem rendelkezik – más EGT-állam titkosszolgálatától érkezett megkeresés alapján közreműködik az e törvény szerinti nemzetbiztonsági ellenőrzéssel azonos megítélés alá eső eljárások (biztonsági ellenőrzés) során felmerülő adattári ellenőrzések végrehajtásában”.* Ugyanezen paragrafus 2. pontja szerint: *„A nemzetbiztonsági szolgálat az eljárása során keletkezett adatokat továbbítja az EGT-állam titkosszolgálatára részére, amennyiben az adattovábbítás nemzetbiztonsági érdeket nem sért.”* Ezen pontok alapján a nemzetbiztonsági szolgálatok külföldi természetes együttműködő partnerei a titkosszolgálatok.

A 63-66 paragrafusokat tartalmazó *„A titkosszolgálati tevékenységgel kapcsolatos sajátos gazdálkodási szabályok”* című fejezetben a *„nemzetbiztonsági szolgálatok titkosszolgálati tevékenységéhez”* kifejezés összesen háromszor fordul elő.

A fenti tartalmi elemeket elemezve az alábbi következtetéseket rögzíthetjük.:

1. A nemzetbiztonsági szolgálatokat a jogalkotó egyértelműen titkosszolgálatként hozta létre.
2. A nemzetbiztonsági szolgálatok egyik fő feladata az idegen titkosszolgálatok ellenérdekelt tevékenységének figyelemmel kísérése, akadályozása.
3. A nemzetbiztonsági szolgálatok természetes együttműködő partnerei a külföldi titkosszolgálatok.

4. A nemzetbiztonsági szolgálatok közreműködnek EGT országok⁶³ titkosszolgáatainak biztonsági vizsgálataiban, számukra – kérésre – adatot továbbíthat.
5. A nemzetbiztonsági szolgálatok fő tevékenysége a külső és belső engedélyezésű eszközök titkos alkalmazása.
6. A nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenységét a jogszabály titkosszolgálati tevékenység elnevezéssel illeti.

A fentiek alapján egyértelműen megerősíthető, hogy Magyarországon a titkosszolgálatok szerepét – azaz a titkosszolgálati funkciót – a *nemzetbiztonsági szolgálatok* elnevezéssel működő szervezetek látják el. Ebből következően a nemzetbiztonsági szolgálatok Magyarország titkosszolgáatai, velük kapcsolatosan a *titkosszolgálat* terminológia alkalmazása megfelelő.

Ugyanakkor felmerül a kérdés, hogy miért pont nemzetbiztonsági szolgálatként nevezték el a magyar titkosszolgálatokat, illetve, hogy ez helyes döntésnek bizonyult-e, azaz okozott-e valamilyen problémát. Véleményem szerint a válasz igen, a 7. fejezetben részletesebben bemutatom e terminológiai zavar hatásait kialakulásának okait és megoldási lehetőségeit is részletesen elemezni fogom.

2.2 AZ INTELLIGENCE KIFEJEZÉS

Az állami titkosszolgálati funkció kifejezésére külföldön leginkább *intelligence* kifejezés használt. Példának okáért az ezt végző szervezetekre az Egyesült Államokban az *intelligence services* kifejezést alkalmazzák, míg ezen szervezetek összességét *intelligence community*nek nevezik. Ezek a kifejezések ugyanakkor az az angol nyelvű kommunikációban is általánosságban elterjedtek még akkor is, ha egy adott ország saját nyelvén a szolgálatokat nem ezzel a fogalommal aposztrofálják. Természetesen a szakemberek a különböző értelmezéseket a szövegösszefüggések ismeretében el tudják különíteni, ez azonban nem jelenti, hogy ne állna fenn a terminológiai probléma.

Ugyanakkor ez az elnevezés sem mentes a terminológia problémáktól. E tekintetben alapvetően két kihívást azonosítottunk. Egyrészt, hogy az *intelligence* kifejezés angolul is

⁶³ EGT- Európai Gazdasági Térség. Az Európai Unió és az Európai Szabadkereskedelmi Társulás tagjai (Izland, Lichtenstein, Norvégia Svájc) által létrehozott intézmény, az Európai Unió Egységes Piacának kiterjesztése.

számos jelentéssel bír, amely néha zavart okoz az alkalmazást illetően. Másrészt az *intelligence* kifejezés magyarra fordítása sem teljesen nehézség nélküli és kihívásokat okozó kérdés. Ebben a fejezetben e két témát tekintem át röviden, megvizsgálva a problémát, az egyes álláspontokat, a kutatásomra gyakorolt hatást, illetve az esetleges megoldási lehetőségek irányát.

Ez utóbbival kezdve: kézenfekvő lenne az általam vizsgált tevékenységet végző szervezeteket *intelligence* magyar fordítása alapján megnevezni. E kifejezést magyarul leginkább *hírszerzésnek* szokták fordítani. Ez azonban egy további magyar terminológiai problémához vezet. Nevezetesen, hogy a hírszerzésnek más értelmezése is van. Hírszerzésnek nevezik például a külföld felé végrehajtott titkos információgyűjtést folytató szervezeteket, - például Magyarországon az Információs Hivatalt - vagy az általuk folytatott tevékenységet. Ez alapján a hírszerzés, mint kifejezés szintén nem alkalmas arra, hogy probléma nélkül megjelölje azt a tevékenységet, amelyről szó van.

Az *intelligence* kifejezés előbbi problematikáját további két részre oszthatjuk. Az első az angol nyelvű probléma, amely szerint az *intelligence* kifejezés mennyiben alkalmas annak a tevékenységnek a kifejezésére, amelyre használják. Másrészt mit is jelent pontosan az *intelligence* a titkosszolgálati működéssel kapcsolatosan. Ezt a továbbiakban részletesebb is kifejtem.

2.2.1 Az *intelligence* kifejezés etimológiája

Az *intelligence* fogalom vizsgálatához érdemes röviden áttekinteni a fogalom jelentéstartalmait. Az Oxford English Dictionary szerint az *intelligence* szónak nyolc különböző jelentését különböztethető meg, amely jelentésekhez egyenként további árnyalatokat társítanak.

1. A megértés képessége, intellektus. Jelenthet egy olyan számolható főnevet is, amely a megértés képességének mértékét fejezi ki.
2. A tudás egy típusa (régies, ritkán alkalmazott).
3. A felfogás, mint mentális cselekvés vagy annak ténye, tudás felfogásának a képessége.
4. A megértés, mint fokozatokba osztható tulajdonság, különösen a gyorsasága vagy fölényessége, éleslátás.
- 5.

- a) Értelmes vagy racionális lény, különösen egy spirituális lény, vagy olyan amely idegen az emberiségtől.
- b) Az értelem vagy megértés megtestesülése; egy rendkívül intelligens személy.

6.

- a) Tudás eseményekről, amelyeket mások közöltek vagy szereztek meg; információ, hírek; különösen katonai értékű információ.
- b) Egy darab információ vagy hír. Gyakran többes számban alkalmazva (*intelligences*). Elavult.
- c) Információ megszerzése, különösen katonai vagy politikai értékű; kémkedés. Szintén (különösen későbbi használatban): az információ megszerzésére szolgáló ügynökség; az ilyen ügynökségben dolgozó emberek, titkosszolgálat.

7.

- a) Tudás, információ, vélemény stb. cseréje; információk kölcsönös közvetítése; kommunikáció, különösen bizalmas információk közlése. Most főként (ellenséggel stb.) kapcsolatban. Szintén átvitt értelemben.
- b) Különösen bizalmas információk közlése titkos ügynök, nagykövet stb. által; ennek egy példája. (Elavult.)

8. A kommunikáció alapja vagy kapcsolat emberek vagy felek között; megértés közöttük vagy velük. Gyakran módosító szóval, mint például jó, rossz stb. Szintén kiterjesztett használatban. (Ritkán használt).

A fentiekből látható, hogy az *intelligence* kifejezés minden jelentése az emberi kognitív folyamatokhoz kötődik, annak különböző elemeit, folyamatait, cselekvéseit, eredményeit, tulajdonságait jelenti.

A nyolc jelentés közül a témánk szempontjából leginkább hatos számú jelentés releváns, amelyen belül három további jelentést különböztet meg. Mindhárom jelentés az értesülés fogalmához kötődik, az első kettő ennek bizonyos fajtája, míg a harmadik annak megszerzéséhez kapcsolódik. E háromból, azonban csak az első és harmadik releváns a számunkra. Az a) jelű jelentés szerint a szó magát az ismeretek egy speciális fajtáját jelenti. Első ismert alkalmazás 1475-ben történt.⁶⁴ A c) jelű értelmezés egyfajta tevékenységet jelöl,

⁶⁴ Oxford English Dictionary: Knowledge concerning events communicated by or obtained from another; information, news; *spec.* information of military value.
https://www.oed.com/dictionary/intelligence_n?tab=meaning_and_use#214912

illetve az azt végző szervezeteket, illetve ezen szervezetek munkatársait, mint csoportot. Első ismert megjelenése egyebekben 1602-re datálható, *John Marston* egy színdarabjában.⁶⁵

Jól látható, hogy a titkosszolgálatok tekintetében mindkét jelentéstartalom releváns lehet. Mind az információszerzés tevékenysége (módszer), a tevékenységet végzők (intézmény) és a megszerzett különleges ismeret (eredmény) is lehet. Így megint elérkeztünk ahhoz a problémához, hogy a szövegösszefüggésből kell értelmezni, hogy éppen melyik értelmezést gondolta a használó kifejezni. Feltehetően ez a körülmény vezetett oda, hogy *Sherman Kent*, az *intelligence* fogalmát ugyanezzel a három jelentéstartalommal definiálta.⁶⁶

E fejezet témája szempontjából a leginkább fontos kérdés, hogy mind a kémkedés, mind a titkosszolgálat kifejezés e tevékenység titkos, leplezett oldalát emeli ki. Fontos megjegyezni, hogy e terminológiai kérdés nem csak nálunk merül fel. Ahogy fentebb már jeleztük a demokratikus fejlődés mintájának tekinthető Egyesült Államokban története során nem létezett elnyomó, diktatórikus rezsim, a titkosszolgálatokat ott sem *secret service*ként aposztrofálják, hanem *intelligence services* megnevezéssel illetik.

2.2.2 Az intelligence fogalommal kapcsolatos vita

Az intelligence fogalom meghatározásával kapcsolatosan bő ötven éve folyik vita az *intelligence studies* vagy más néven *titkosszolgálati/hírszerzési tanulmányok* szakirodalom keretein belül⁶⁷. A vita alapvetően a fogalom tartalmi összetevőire fókuszál, azaz arra, hogy mit tartozik szorosan a fogalomba és mi az, ami nem feltétlenül szükséges összetevő. A vita kapcsán az is megfogalmazódott már, hogy a fogalom meghatározható-e egyáltalán, van-e értelme a meghatározásának, kellően objektívek-e az ezzel foglalkozó egykori és jelenlegi szakemberek, továbbá, hogy akik ezzel próbálkoztak, azok megfelelő tudományos módszertant alkalmaztak-e ehhez.⁶⁸ Az objektivitás kérdése azért kiemelkedő, mert van olyan vélemény, amely szerint az ezzel foglalkozó szakemberek nem tudnak elvonatkoztatni saját szakmai gyakorlatuktól, miközben azt értelemszerűen erősen meghatározza a szervezeti kontextus. Másképpen

⁶⁵ MARSTON (1602): *Antonios reuenge*, köt. I 1350. szakasz.

⁶⁶ Intelligence is knowledge, intelligence is organization, intelligence is activity. KENT (1965): *Strategic Intelligence for American World Policy* (Hamden: Archon books).

⁶⁷ DOKMAN (2019): „Defining the term"intelligence" - insight into existing intelligence knowledge”, *Informatologia* 52, sz. 3–4 (2019): 194, <https://doi.org/10.32914/i.52.3-4.7>.

⁶⁸ DOKMAN (2019): 195.

fogalmazva, különböző szervezetek különböző tevékenységeiben más jelentéssel bírhat ugyanaz a kifejezés.⁶⁹ Van olyan érvelés is, amely szerint azért nehéz a fogalom vizsgálata, mert a titkosszolgálati rendszer eleve nem engedi az empirikus vizsgálatot.⁷⁰ Véleményem szerint az utóbbi pont a definíciós kérdésben kevésbé releváns, mivel azok a titkosszolgálatok egykori tagjai közül kikerülő kutatók az ilyen meghatározásokat gond nélkül a közönség elé tudják tární, ezek ritkán jelentnek nagyon védett ismeretet.

Az, hogy a vitába számos titkosszolgálati szakember bekapcsolódott azt mutatja, hogy a cél első sorban a titkosszolgálati (intelligence) tevékenység jobb megértése és nagyközönség számára történő bemutatása. Van olyan kutató álláspont, amely szerint az, hogy az intelligence fogalomnak még nincs elfogadott definíciója azt jelenti, hogy tulajdonképpen az USA titkosszolgálati közössége önmaga sem tudja, hogy mit is csinál valójában.⁷¹

A vita magvát véleményem szerint Sherman Kent professzor, az *intelligence studies* egyik megalapozója vetette el, aki az intelligence fogalmat titkosszolgálati értelemben is háromféleképpen definiált. Szerinte ez egyszerre jelent tevékenységet, szervezetet és tudást. Ez a többoldalúság aztán tulajdonképpen állandó viták forrást jelentette azzal kapcsolatosan, hogy mi is az intelligence valójában.

Például, ha a tudásként tekintünk az intelligencire⁷², akkor további zavarokat okoz, hogy e tudás alatt nem ugyanazt értik például az USA-ban és az Egyesült Királyságban. Utóbbiban inkább jelenti a nyers még nem vagy nem részletesen elemzett információk körét, előbbiben kifejezetten az elemzési tevékenység eredményeként létrejövő tudást jelenti.⁷³

Tomislav Dokman horvát kutató 35 intelligence fogalom elemzése révén a fogalom összetevőinek gyakoriságával kapcsolatosan az alábbi eredményekre jutott.

⁶⁹ BIMFORT (1958): „A definition of intelligence”, *Studies in Intelligence* Issue Fall, sz. 2 (1958): 75, https://www.cia.gov/readingroom/docs/DOC_0000606548.pdf.

⁷⁰ WARNER (2006): „Sources and methods for the study of intelligence”, in *Handbook of Intelligence Studies* (Routledge), 17.

⁷¹ WHEATON ÉS BEERBOWER (2006): „Towards a New Definition of Intelligence”, *Stanford Law and Policy Review* 17 (2006): 319–20.

⁷² KENT (1965): *Strategic Intelligence for American World Policy* 3–39.

⁷³ DAVIES (2020): „Ideas of Intelligence: Divergent Concepts and National Institutions”, in *Secret Intelligence: a reader*, szerk. Christopher Andrew, Richard J. Aldrich, és Wesley K. Wark (Routledge), 16.

No.	Elements	Frequency	%
1.	Information	23	65.71
2.	End user/Decision maker	17	48.57
3.	Actionability feature	16	45.71
4.	Foreign countries	11	31.42
5.	Knowledge	10	28.57
6.	National security	10	28.57
7.	Collecting	9	25.71
8.	Request	9	25.71
9.	Dissemination	7	20
10.	Confidentiality	7	20
11.	Processing	5	14.28
12.	Enemy	5	14.28
13.	Analysis	4	11.42
14.	Threat	4	11.42
15.	Objectives	4	11.42

1. ábra A szakirodalmi intelligence fogalmak tartalmi és gyakorisági elemzésének eredményei.⁷⁴

A fenti táblázat szerint a kutatók jelentős része információként tekint az *intelligence*-re. Ezen információ legfontosabb jellemzője, hogy nem általánosságban, hanem végfelhasználók bizonyos csoportja, leginkább döntéshozók számára készül. További fontos tulajdonsága, hogy alkalmas cselekvések megalapozására. Szintén viszonylag nagy arányban gondolják fontos jellemzőnek, hogy ezen információk külföldi országokra vonatkoznak, azt, hogy ezek valamiféle tudást/ismeretet reprezentálnak, végül pedig azt, hogy ezen információk a nemzeti biztonságra vonatkoznak vagy azzal összefüggésben állnak. Érdekes módon például a titkosságot, a fenyegetésekkel vagy célokkal való összefüggést a kutatók jelentős része nem tartja fontos jellemzőnek.

Ezek alapján Dokman új javaslatot tesz az intelligence fogalmára: „Az *intelligence* olyan cselekvésre alkalmas tudásként jellemezhető, amely külföldi/más országokra vonatkozik, és információ formájában kerül továbbításra a végfelhasználók, azaz a döntéshozók felé”.⁷⁵

⁷⁴ DOKMAN (2019): „Defining the term "intelligence" - insight into existing intelligence knowledge” 201.

⁷⁵ „Intelligence is characterized by actionable knowledge of foreign/other countries that is disseminated in the form of information towards end users, i.e. decision makers.” DOKMAN (2019): 202.

A fenti megközelítés egyik nagy problémája, hogy a benne alkalmazott fogalmak (lásd pl információ, titkosság) önmagukban további magyarázatot igényelnének, többféle értelmezési lehetőségük miatt. Bizonyos részeket Dokman sem tartott megfelelőnek, annak ellenére, hogy beépítette saját meghatározásába: Megítélése szerint például az, hogy az *intelligence* külföldi országokra irányulna annak a következménye, hogy a definíciók jelentős része 2000-es évek előtt keletkezett, amikor a titkosszolgálati tevékenységnek a külföldi állami kémkedés és annak elhárítása volt a legfontosabb tevékenysége.

Emellett további észrevételeket is lehet tenni. Az információs forma és a döntéshozók számára történő továbbítás alapvetően még elfogadható karakterisztikák. A cselekvések megalapozására való alkalmasság már problémásabb, ugyanis egy adatról vagy információról a gyűjtés pillanatában nem mindig lehet meghatározni, hogy később mire lesz használható. Így az adott pillanatbeli cselekvésképeség feltételül szabása információs veszteséget okozhat. Ennek felismerése miatt működtetnek a különböző szolgálatok adattárakat.

Az információ és a tudás fogalmak szintén problémásak lehetnek. ez fakadhat az információ mint fogalom tartalmi meghatározásának különbségeiből, de témánk szempontjából fontosabb az, hogy e két fogalom hogyan viszonyul egymáshoz. Dokmak információ formájában terjesztett tudásról beszélt, de logikus következtetés lenne információkból szintetizált tudásként felfogni a két fogalom közötti kapcsolatot.

Fontos kérdés a titkosság, mint tulajdonság kérdésköre. A titkosság ugyanis a többféleképpen értelmezhető. Számításba vehetjük olyan módon, hogy az információk titkosságára fókuszálunk, azaz az *intelligence*-t az eltitkolni szándékozott adatok megszerzésének eszközeként tekintjük. De gondolhatunk a titkosságra, mint az adatgyűjtési folyamat egyik jellemzőjére. Ez esetben a gyűjtött információk bizalmas vagy nyílt volta érdektelen, mert a szolgálat szempontjából nem a begyűjtött információ titkossága számít, hanem a gyűjtés célpontjának és a vele szemben folytatott tevékenység elrejtésének. Véleményem szerint a titkosságra mindkét célból szükség van. A titkos információk bizonyos körének megszerzése csak így lehetséges, de legalább ilyen fontos, hogy magának a titkosszolgálati „érdeklődésnek” a ténye is titokban maradjon, akár nyílt információk megszerzése esetén is.

A terminológiai problémát jól mutatja, hogy az *intelligence* kifejezést nem csak a titkosszolgálati szervezetek esetében szokták alkalmazni. Az etimológiai résznél bemutatott jelentéstartalmak megengedik az általánosabb információgyűjtés, információszerzés

értelmezést. Ennek egyik legjobb példája az *epidemic intelligence*. Ennek fogalmát az *Európai Betegségmegelőzési és Járványvédelmi Központ* így definiálta: „Az epidemiológiai hírszerzés olyan módszer, amelynek célja a különböző forrásokból származó, az EU számára aggodalomra okot adó fertőző betegségekkel kapcsolatos információk rendszerezett gyűjtése és összeállítása. A cél egy megfelelő kockázatértékelésen alapuló, időben történő reagálás biztosítása, valamint javaslatok kidolgozása a megfelelő közegészségügyi intézkedésekre”⁷⁶

Jól látható, hogy itt az *intelligence* tevékenység az adatok szisztematikus gyűjtését és feldolgozását jelenti egy konkrét céllal kapcsolatos döntéshozatal érdekében. Ez a fajta definíció jól láthatóan összhangban van a Dokman kutatásainak eredményével. megerősíti azt a kutatói vélekedést is, hogy az *intelligence* fogalomnak önmagában nem kell, hogy feltétlenül része legyen a titkosság.

Az is látható azonban, hogy mindez ugyan hasonlít a titkosszolgálati tevékenységre, de jelentős különbséget is mutat. A legmarkánsabb eltérés, hogy a járványügyi vonatkozásban a felderítésben semmi titkos nincs. Ennek leginkább az lehet az oka, hogy nem azonosítható ellenérdekelt fél, azaz nincs versenyhelyzet. Ennél fogva az *epidemic intelligence* az *epidemic surveillance* (járványügyi felderítés/megfigyelés) egy fejlettebb formája.

Az *intelligence* ilyen – tömeges adatgyűjtést jelölő – formában történő alkalmazása azért lehet megtévesztő, mert az így jelölt szervezetek könnyen automatikus titkosszolgálatnak nevezik akkor is, ha az adott szervezet működésének nincs vagy nem domináns a rejtett aspektusa.

Véleményem szerint a fentiekből az a következtetés adódik, hogy az *intelligence* fogalom definíciójával kapcsolatos vita mindaddig meddő, amíg nem rögzítjük, hogy az *intelligence* szónak melyik jelentését szeretnénk meghatározni. Mert amíg a titkosszolgálati szakemberek a szolgálatok tevékenységét kívánják leírni, más kutatók pedig az információk gyűjtésének különleges módszerének definícióját keresik, addig ezen definíciós kísérletek nem juthatnak közös nevezőre.

⁷⁶ „Epidemic intelligence is a method for systematic collection and collation of information on communicable diseases of concern to the EU from a variety of sources. The aim is to ensure a timely response, based on an adequate risk assessment with recommendations on appropriate public health measures.”
<https://www.ecdc.europa.eu/en/publications-data/online-tutorial-epidemic-intelligence>

A vita feloldásának egy lehetőségét én magam ott látom, hogy az *intelligence* fogalmát általános értelemben lenne célszerű meghatározni, amelyet aztán lehet bármilyen szervezetre tevékenységre, így a titkosszolgálatokra is vonatkoztatni. Javaslatom szerint a titkosszolgálatokkal kapcsolatosan így a *secret intelligence* a megfelelő terminológia. Tevékenységként ez jelenti a nyílt és titkos információk titkos módon történő összegyűjtését. Információként jelenti az ilyen módon összegyűjtött ismeretet, míg szervezetként az ilyen módon ilyen ismeretet gyűjtő szervezeteket. Ebben a formájában a fogalmi probléma teljes mértékben feloldható, mivel az *intelligence* fogalmából kikerül a titkosság, míg a titkosszolgálati célból és módon történő gyűjtést egy jelző segítségével tudjuk megkülönböztetni az alapként használt *intelligence* fogalomtól.

2.3 RÉSZÖSSZEGZÉS

Az előző fejezetekből levonható következtetések az alábbiak. A titkosszolgálatok kutatásának nagy nehézsége az egységes terminológia hiánya. Ez a körülmény több okra vezethető vissza. Elsődlegesen feltehetően arra, hogy a titkosszolgálatok viszonylag új intézmények a társadalmi és állami rendszerekben, amelyeknek még nem alakultak ki egyéges nemzetközileg is alkalmazott terminológiai háttére.

Ugyanez hatványozottan igaz a titkosszolgálatok kutatásának tudományterületére. Az úgynevezett *intelligence studiesra*, alig néhány évtizedes területe a tudományos gondolkodásnak. E néhány évtized pedig még csak korlátozottan volt képes „kitermelni” azon tudományos fogalmakat, amelyek széles körben elfogadottak és alkalmasak a titkosszolgálati működés általános leírására. Ennek komoly akadályát képezi, hogy az egyes titkosszolgálati rendszerek a különböző országokban sokszor megnevezésükben is jelentősen eltérnek egymástól. Ennek fontos oka lehet ezen szervezetek álcázására irányuló törekvés, illetve a kémkedéshez kapcsolódó negatív konnotáció „szelidítése”.

3 SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

Az alábbiakban röviden áttekintem, hogy más tudományos gondolkodók mit gondoltak a titkosszolgálati tevékenység társadalmi rendeltetéséről. Tekintettel arra, hogy a titkosszolgálatok tevékenységének feldolgozása 1945 körül indult meg az Egyesült Államokban, innen számíthatjuk a modern tudományos feldolgozás kezdetét.⁷⁷

A titkosszolgálatokkal kapcsolatos gondolatokat két szempont mentén mutatom be. Egyrészt külön vettem a nyugati, fejlett országok, a fejlődő országok, illetve külön mutatom be a magyar kutatók szakirodalmát. Másrészt amennyire lehetséges igyekszem időrendbe foglaltan megjeleníteni az elgondolásokat. Mindez lehetővé teszi, hogy azonosítsak bizonyos kulturális különbségeket vagy hasonlóságokat, illetve fejlődési folyamatokat.

3.1 FEJLETT ORSZÁGOK SZAKIRODALMA

A külföldi szakirodalomban kétségtelenül a legnagyobb súlyt az angolszász, azon belül is az amerikai kutatók elgondolásai bírnak. Ez azért érdekes fejlemény, mivel az Egyesült Államokban a nagyobb léptékű titkosszolgálati tevékenység viszonylag későn indult meg.⁷⁸ Nagy irodalmi súlyuk feltehetően két tényezőnek köszönhető. Egyrészt értelemszerűen az ország világpolitikai súlyának, azon belül is annak, hogy az USA a 2. világháborúból globális hatalomként került ki, így a hidegháborúban vezető szerepet játszott a szocialista tábor elleni jelentős részben titkos fellépésben. Másrészt annak, hogy az imént vázolt szereptől nem függetlenül viszonylag korán közvetlenül a háború után megindultak a titkosszolgálati témájú kutatások, bár eleinte inkább a kormányzaton, illetve titkosszolgálatokon belül.

1949-ben már megjelent *Sherman Kent intelligence* fogalmat körbejáró híres, azóta is nagy befolyással bíró írása. Ezt feltehetően jelentősen elősegítette az ország erős demokratikus elkötelezettségéből fakadó nyíltsága. Ezzel ellentétesen a Szovjetunióban e folyamatot a közéleti és tudományos nyilvánosság hiánya akadályozta, így a titkosszolgálati kutatások csak

⁷⁷ MICHAEL ÉS KORNBLUTH (2019): „The Academization of Intelligence: A Comparative Overview of Intelligence Studies in the West”, *Cyber, Intelligence, and Security* 3, sz. 1 (2019): 3–4.

⁷⁸ BODA ÉS MTSAL. (2019): *A hírszerzés története az ókortól napjainkig* 134–35.

zárt ajtók mögött folyhattak⁷⁹, de azok is kevésbé fókuszáltak azon tényezőkre, amelyek közvetve teheték sikeressé a titkosszolgálatokat.⁸⁰

Kent 1949-es könyvében az *intelligence*⁸¹ kifejezéshez három jelentést társít: lehet tudás, szervezet, és tevékenység⁸². Ez a fajta meghatározás meglátásom szerint azóta fennálló komoly terminológiai nehézséget okozott, mivel a kutatók az *intelligence* fogalmat mindhárom formában próbálják értelmezni. E kérdéssel később még részletesebben foglalkozom, így most csak annyit érdemes megjegyezni, hogy az alábbiakban minden olyan meghatározást igyekszem sorba venni, amelyből valamilyen módon leszűrhető, hogy az adott kutató mit gondol a titkosszolgálatok vagy azok tevékenységének társadalmi rendeltetéséről. *Kent* könyve alapján a titkosszolgálatok (*intelligence*, mint szervezet) rendeltetése azon tudás előállítása (információk megszerzése, feldolgozása, elemzése) és továbbítása a döntéshozók számára, amely a nemzeti biztonságot, a stratégiai döntéseket és az állami működést támogatja a biztonság a jólét, a béke és a szabadság elérése érdekében.⁸³ A definíció gyenge pontja többek között, hogy nem tartalmazza a titkos befolyásolással kapcsolatos álláspontot.

1958 tavaszán *R. A. Random* az alábbiak szerint a titkosszolgálati tevékenység fő funkciója információk hivatalos, titkos gyűjtése és feldolgozása külföldi országokról, „*hogy segítsék a külpolitika kialakítását és végrehajtását, valamint titkos tevékenységek végrehajtása külföldön a külpolitika megvalósításának elősegítése érdekében.*” Jól látható, hogy *Random* szerint az *intelligence* első sorban cselekvés, amelynek fő funkciója a külpolitika kidolgozásának és végrehajtásának támogatása.

Ugyanezen év őszén, mintegy válaszul *Random* felvetésére *Martin Bimfort* az alábbi meghatározást adta az *intelligence* tevékenység fogalmára: „...*az információk gyűjtése és feldolgozása külföldi országokról és azok ügynökeiről, amelyre a kormánynak szüksége van külpolitikájához és a nemzeti biztonsághoz. Ide tartozik a nem azonosítható tevékenységek végrehajtása külföldön a külpolitika megvalósításának elősegítése érdekében, valamint a folyamat és a termék, valamint az ezekkel foglalkozó személyek és szervezetek védelme az*

⁷⁹ SHATTUCK (1993): „Secrecy on Campus”, *Journal of College and University Law* 19, sz. 3 (1993): 224–25.

⁸⁰ ORLOV (1963): „The Theory and Practice of Soviet Intelligence. Studies in Intelligence (CIA).”, *Studies in Intelligence* 7, sz. 2 (1963).

⁸¹ A kifejezést leggyakrabban hírszerzésnek fordítják, ám leginkább nem a magyar külföldi hírszerzés értelemben, hanem titkos és nyílt információk szisztematikus összegyűjtése értelemben.

⁸² KENT (1965): *Strategic Intelligence for American World Policy*.

⁸³ KENT (1965).

illetéktelen nyilvánosságra hozataltól.”⁸⁴ E fogalomban – Randoméhoz képest – már megjelenik a nemzeti biztonság, és a tevékenység védelme mint cél. További különbség, hogy szerinte nem része a titkosság ezen tevékenységnek.

Michael Herman brit kutató 1996-os megfogalmazása szerint az intelligence valami olyasmi, amit a titkosszolgálatok azért állítanak elő, hogy - távolról ugyan -, de befolyásolja a kormányzati cselekvéseket. Mint ilyen tehát ez a tevékenység elválaszthatatlan része a kormányzati döntéshozatalnak, tehát része az állami működésnek. Szerinte az *intelligence power* az állami hatalom része és ezt a hatalmat a titkosszolgálatok működéséből nyeri. E hatalom azután lehetővé teszi az ellenfelek legyőzését a jobb döntések és az ellenség intelligence tevékenységének akadályozása révén.⁸⁵ A definíció végső soron arra utal, hogy az intelligence fő funkciója a kormányzati hatalom növelése révén történő előnybe hozás az ellenségekkel szemben. A meghatározás gyenge pontja, hogy például az innováció és előnybe hozhat, azaz nem különít el.

Stewart és Newbery brit 1998-as könyvük előszavában úgy fogalmaznak, hogy a titkosszolgálatok azért léteznek, hogy „*hogyan felfedjük az igazságot ellenfeleink és ellenségeink hazugságai és félrevezetése mögött.*”⁸⁶ Ez a meghatározás közvetve a titok létezéséhez köti a titkosszolgálatok létezését, azonban nem magyarázza meg azon eseteket, amikor nem ellenséges, hanem semleges vagy baráti országgal szemben folyik titkosszolgálati tevékenység.

Howard szerint az intelligence küldetése, hogy információt szolgáltasson más entitásokról, hogy a kormányok felmérhessék szövetségesek és lehetséges ellenségeik erejét és szándékait.⁸⁷ Jól látható, hogy a fenti gondolat végső célként a kormányzati informáltságot jelöli, ami azonban valószínűleg minden állami funkció sajátja, így nehezen különböztethető meg azoktól.

Bruce Berkowitz egy 2003-as rövid cikkben – melynek célja a nyomozómunka (evidence) és az intelligence elválasztása volt – úgy határozta meg, hogy ez utóbbi célja a

⁸⁴ BIMFORT (1958): „A definition of intelligence”.

⁸⁵ HERMAN (1996): *Intelligence Power in Peace and War*, 1. kiad. (Cambridge University Press), 137, <https://doi.org/10.1017/CBO9780511521737>.

⁸⁶ STEWART ÉS NEWBERY (2015): *Why spy? the art of intelligence*, Intelligence and security (London: Hurst & Company) XX.

⁸⁷ HOWARD (2000): *The invention of peace: reflections on war and international order* (New Haven: Yale University Press).

tisztviselők és a katonai parancsnokok informálása.⁸⁸ E meghatározás az állami döntéshozatal egyik segédeszközének tekinti szóban forgó tevékenységet. Számunkra ezen elválasztásnak azért lehet jelentősége, mert mindkét tevékenység végez titkos információgyűjtő tevékenységet.

John Ferris egyfajta force multiplikátorként (erő többszöröző) tekint az intelligencere, amely másrészt megmutatja az állami vezetőknek, hogy ki ellen és hogyan kell használni az így növekvő erőt.⁸⁹ A meghatározás értéke szerintünk az, hogy általánosítható a társadalmi működés különféle területeire, gyenge pontja, hogy nem ad magyarázatot az erő és a multiplikátor hatás mibenlétére.

Marc Lowenthal 2003-as elképzelése szerint azért van szükség ezen szolgálatokra azért van szükség, hogy számtalan módon támogassák a döntéshozókat. Magának a tevékenységnek három funkcióját különbözteti meg:

- Azon tényezők figyelemmel kísérése, amelyek egy nemzet létezését fenyegetik.
- A hosszú távú szakértelem biztosítását. Ez a democráciákban azért fontos, hogy a választott tisztviselők mandátumának lejárta után az új tisztviselőknek ne a nulláról kelljen újra felépíteniük az állam informáltságát.
- A policy making folyamat támogatása.⁹⁰

E nézőpontból valójában az első az egyetlen, amely valamennyire kifejezi a tevékenység társadalmi rendeltetését, a második inkább tűnik az állami bürokrácia egy funkciójának, a harmadik pedig minden államifunkcióra igaz valamilyen mértékig. Ezek tehát így, ebben a formában nem megkülönböztető tényezők. De még az első is erősen szűkítő meghatározás, mert ez alapján például az USA hírszerzésének csak azon országokkal lenne szabad foglalkoznia, amelyek elméletben elegendő atomfegyverrel rendelkeznek az USA megsemmisítéséhez, ami bizonyosan nem így van.

Gary J. Schmitt 2005-ös elgondolása szerint a szolgálatok fő funkciója, hogy figyelmeztesse „a döntéshozókat a váratlan eseményekre, fő feladata nem a meglepetések elkerülése, hanem a figyelmeztetések közvetítése kellene, hogy legyen. A cél az kell legyen, hogy

⁸⁸ BERKOWITZ (2003): „The Big Difference Between Intelligence and Evidence”, 2003. február 2., <https://www.rand.org/pubs/commentary/2003/02/the-big-difference-between-intelligence-and-evidence.html>.

⁸⁹ FERRIS (2003): „Intelligence”, in *The origins of World War Two: the debate continues* (Palgrave Macmillan), 308.

⁹⁰ LOWENTHAL (2003): *Intelligence: From Secrets to Policy*, 2nd ed (Washington, D.C: CQ Press), 2–4.

a politikai vezetők előzetes tájékoztatást kapjanak azokról a dolgokról, amelyekre érdemes odafigyelniük, és amelyek megelőzésére talán lépéseket is kell tenniük.”⁹¹ Kétségtelen, hogy az előzetes tudás, különösen negatív események esetében, csökkentheti a károkat. Ugyanakkor nem csak az előrejelzés, de a helyzet kezelése. fontos továbbá, hogy nem csak a meglepetések, hanem az előnyös helyzetek felderítése és kihasználásának támogatása is.

Kevin O’Connell 2006-ben úgy vélte, hogy az amerikai politikai a titkosszolgálatok fő funkcióját a háborúk megvívásának támogatásában látja. Ő maga ugyanakkor úgy látja, hogy ez egy rövidlátó gondolkodás, így pedig a hosszú távú elemzés háttérbe szorul.⁹²

Michael Warner ezzel szemben az intelligence-t 2006-ban tevékenységként írta le, amely segíti a vezetőket megbirkózni azokkal a veszélyekkel, amelyek a rivális hatalmakkal való küzdelemből adódnak. Szerinte a titkosszolgálati tevékenység „...úgy is felfogható, mint amit az államok titokban tesznek annak érdekében, hogy mérsékeljék, befolyásolják, vagy egyszerűen csak megértsék más nemzeteket (vagy különféle ellenségeket), amelyek ártani tudnának nekik.”⁹³ Más helyen úgy véli, hogy a titkosszolgálati tevékenység „...egy titkos állami tevékenység a külföldi entitások megértését és befolyásolását célozza.”⁹⁴ Ez utóbbi megfogalmazás hiányossága, hogy csak idegen entitásokra vonatkozik, illetve homályban hagyja e tevékenység célját.

Marina Caparini 2007-es elgondolása szerint a titkosszolgálatok „...bármely állam kulcsfontosságú összetevői. Független elemzéseket nyújtanak az állam és a társadalom külső és belső biztonságát érintő információkról, valamint a létfontosságú nemzeti érdekek védelmét szolgálják.”⁹⁵ E szerint a titkosszolgálat a modern állam kötelező „kelléke”. Érdekes, hogy a biztonságot külön kiemeli az érdekek közül, jöllehet az egyik legfontosabb, ha nem a legfontosabb társadalmi érdekről van szó. Meglátása szerint a titkosszolgálatok által biztosított

⁹¹ SCHMITT (2005): „Rethinking Intelligence Analysis: Truth to Power?“, in *The Future of American Intelligence*, szerk. Berkowitz, P (Stanford: Hoover Institution Press), 55, <https://policycommons.net/artifacts/1300357/truth-to-power-rethinking-intelligence-analysis/1903643/>.

⁹² TREVERTON, UNITED STATES, ÉS INTELLIGENCE POLICY CENTER (U.S.),SZERK. (2006): *Toward a theory of intelligence: workshop report*, Conference proceedings / Rand Corporation, CF-219 (Santa Monica, CA: RAND Corp), 14.

⁹³ WARNER (2006):„Sources and methods for the study of intelligence”17.

⁹⁴ WARNER (2002): „Wanted: A Definition of »Intelligence«”, *Studies in Intelligence* 46, sz. 3 (2002).

⁹⁵ CAPARINI (2007): „Controlling and Overseesing Intelligence Services in Democratic States”, in *Democratic Control of Intelligence Services Containing Rogue Elephants*, szerk. Marina Caparini és Hans Born (Routledge), 3.

ismeretek teszik lehetővé a döntéshozók számára, hogy felmérjék döntési lehetőségeiket.⁹⁶ Caparini kiemeli, hogy mint minden más állami funkciótól, demokráciák esetében a titkosszolgálatoktól is eredményességet, hatékonyságot és értékteremtést vár a társadalom, így a rendeltetésüket is ennek megfelelően kell vizsgálni és meghatározni.⁹⁷

Kahn 2008-as írásában az intelligence szerepét első sorban a katonai konfliktusok szempontjából közelíti meg. Gondolatmenete oda lyukad ki, hogy az intelligence a tudás egy formája, fő funkciója pedig az erőforrások optimalizációja. Békében az informáltság növelése révén csökkenti a bizonytalanságot és így oldja a konfliktusokat, hozzájárulva ezzel a nemzetközi rend stabilitásához. Háborúban csökkenti a fegyverek beszerzésére fordítandó összegeket, lerövidíti a harcok időtartamát és ezáltal spórol az erőforrásokon.⁹⁸ Kahn az intelligence-t első sorban a védekezés eszközének tekinti, nem a támadásénak.

Jennifer Sims 2008-as meghatározása szerint a hírszerzés funkciója, hogy jobbak legyünk az ellenfélnél, és ez biztosítsa számunkra a győzelmet⁹⁹. Ez e meghatározás tehát az előnyszerzés eszközeként tekint a titkosszolgálatokra.

Peter Gill szintén 2008-as meghatározása szerint e tevékenység „*Elsősorban titkos tevékenységek – célkijelölés, információgyűjtés, elemzés, terjesztés és cselekvés – amelyek célja a biztonság fokozása és/vagy a hatalom fenntartása a versenytársakkal szemben, fenyegetésekre és lehetőségekre való előzetes figyelmeztetés révén.*”¹⁰⁰ Gill egy másik előadásában az alábbiakat látja a titkosszolgálati szféra fő küldetésének:

1. Azonosítani azokat a beavatkozási lehetőségeket, amelyek valamilyen módon megváltoztathatják a fennálló helyzetet, különösen a konfliktusok előtt (valójában, ha katonai megoldásra kerül sor, az gyakran hírszerzési kudarcra utal);

⁹⁶ CAPARINI (2007): 5.

⁹⁷ CAPARINI (2007): 3.

⁹⁸ KAHN (2001): „A Historical Theory of Intelligence”, *Intelligence and National Security* 16, sz. 3 (2001. szeptember): 89–90, <https://doi.org/10.1080/02684520412331306220>.

⁹⁹ SIMS (2008): „Defending adaptive realism: Intelligence theory comes of age”, in *Intelligence Theory* (Routledge), 154.

¹⁰⁰ GILL (2008): „Theories of intelligence: Where are we, where should we go and how might we proceed?”, in *Intelligence Theory* (Routledge), 214.

2. *Segíteni az államokat abban, hogy versenyelőnyre tegyenek szert a döntéshozatalban, innen ered az "akcióképes hírszerzés" (angolul: actionable intelligence) kifejezés;*
3. *Megvédeni az államot és annak polgárait a biztonság maximalizálása érdekében;*
4. *Az erőforrások optimalizálása;*
5. *Az információk integrálása a megértés elmélyítése céljából.*¹⁰¹

*Treverton és Gabbard egy 2009-es írásban úgy írják le a titkosszolgálati tevékenység rendeltetését, amelynek végső funkciója az információszerzés, elemzés és értékelés, amelynek célja a döntéshozók támogatása olyan információval, amely más úton nem elérhető, és amely kritikus a nemzet biztonsága és érdekei szempontjából. Ez a tevékenység kitüntetetten arra irányul, hogy olyan titkokat tárjon fel, amelyeket más szereplők aktívan igyekeznek eltitkolni.*¹⁰²

*David Omand brit gyakorlati szakember és titkosszolgálati vezető 2013-as véleménye szerint a titkosszolgálati működés végső célja „...hogya csökkentse a tudatlanságot, és ezáltal javítsa a döntéshozatal minőségét.”*¹⁰³

*Ross W. Bellaby 2022-ben úgy látta, hogy „Az állami hírszerző szereplők feladata, hogy megőrizzék és fenntartsák az állam nemzetbiztonságát azáltal, hogy felderítik, azonosítják és megelőzik a fenyegetéseket – beleértve azokat, amelyek kémkedésből, terrorizmusból és szabotázsból erednek, valamint amelyek külföldi hatalmak ügynökeinek tevékenységéből származnak, vagy amelyek célja a parlamentáris demokrácia megdöntése vagy aláásása politikai, ipari vagy erőszakos eszközökkel.”*¹⁰⁴ Hozzáteszi, hogy a titkosszolgálatok pont ezért a magas politika szereplői, ahol a szokásos politikai korlátok már nem bírnak akkora jelentőséggel, mert „közvetlen fenyegetések és a végveszélyek fokozzák a cselekvési kényszert, és csökkentik az etikai küszöböt”¹⁰⁵

¹⁰¹ TREVERTON, UNITED STATES, ÉS INTELLIGENCE POLICY CENTER (U.S.),SZERK. (2006):*Toward a theory of intelligence*8.

¹⁰² TREVERTON ÉS GABBARD (2008):*Assessing the tradecraft of intelligence analysis*.

¹⁰³ OMAND (2013):„Securing the State: National Security and Secret Intelligence”21.

¹⁰⁴ BELLABY (2022):„Redefining the Security Paradigm to Create an Intelligence Ethic”863–64.

¹⁰⁵ BELLABY (2022): 864.

Jensen és szerzőtársai 2013-ban úgy vélték, hogy a titkosszolgálatok produktumának célja, hogy előnyt biztosítson a döntéshozó számára, azáltal, hogy ismereteket nyújt a világunkról.¹⁰⁶

Alfred Rolington 2012-ben olyan cselekvésként határozza meg a titkosszolgálati tevékenységet, amelynek része az ismeretek összegyűjtése és értékelése, az előny biztosításának céljával.¹⁰⁷ E meghatározások közös pontja az előny biztosítása.

Mark Stout és Michael Warner 2018-as cikkében rendhagyóan közelítik meg a kérdést: „A központi és periférikus funkciók közötti kapcsolat egy újabb nézőpontot kínál, amely segít megérteni, mi is a hírszerzés – és talán azt is, mivé válhat. Első közelítésként feltételezzük, hogy állami szinten a hírszerzés az, amit a főnök annak mond. Amikor Sztálin azt akarta, hogy a hírszerző szolgálat utak építésével foglalkozzon, az utak építésével foglalkozott. Amikor Brazília elnöke 1990-ben fel akarta számolni az ország hírszerző szolgálatát, meg is tette. A hírszerző szolgálatok azért vannak, hogy segítsék a vezetőt céljai elérésében, ezen túl pedig nincs más valódi funkciójuk. Röviden: a hírszerzés nem önálló létező, hanem a műveletek kísérője és eredménye. Nem feltétlenül előzi meg a műveleteket, sőt a műveletek hírszerzés nélkül is megtörténhetnek.”¹⁰⁸ A meghatározás lényege, hogy a titkosszolgálatok tulajdonképpen olyan szervezetek, amelyekre az ország vezetői bármit rábízhatnak. Nem nehéz belátni, hogy a vezetők számára vonzó lehetőség, ám a rendeltetés szempontjából meglehetősen nehezen értelmezhető.

Giangiuseppe Pili 2019-es meghatározása szerint „a hírszerzés egy titkos episztemikus társadalmi folyamat, amelyet egy bürokratikus kormányzott társadalom hajt végre; ez egy döntéshozó kérésével kezdődik, és az ellenség szándékainak és viselkedésének megismerésével és előrejelzésével végződik annak érdekében, hogy elkerüljék a meglepetéseket, és megalapozzák a racionális döntéshozatalt.” Az episztemikus kifejezés arra utal, hogy a

Joseph Hatfield 2022-ben a demokratikus és diktatórikus rendszerek összehasonlítása kapcsán kitért arra, hogy utóbbiakban a titkosszolgálatok fő rendeltetése egy fajta palotaőr

¹⁰⁶ JENSEN (2017): *Bevezetés a hírszerzésbe* (Budapest: Tudásközp. Tankönyvműhely Antall J. Tudásközp).

¹⁰⁷ ROLINGTON (2015): *Hírszerzés a 21. században: a mozaikmódszer* (Budapest: Antall J. Tudásközpont).

¹⁰⁸ STOUT ÉS WARNER (2018): „Intelligence Is as Intelligence Does”, *Intelligence and National Security* 33, sz. 4 (2018. június 7.): 522, <https://doi.org/10.1080/02684527.2018.1452593>.

szerep, amelynek fő célja hogy a rezsimet megóvjá a saját szabályait veszélyeztető fenyegetésektől.¹⁰⁹

Amy B. Zegart 2022-es könyvében hosszan érvel amellett, hogy a titkosszolgálatok a lándzsa hegye, „vagyis az a képesség, hogy megtaláljuk, megszerezzük és elemezzük az információkat annak érdekében, hogy döntési előnyhöz jussunk ellenfeleinkkel szemben a fizikai térben, a világűrben és a kibertérben.”¹¹⁰

Thomas Fingar 2025-ös cikke szerint a titkosszolgálatok létének értelme az „...hogya támogassák a nemzeti biztonsági tisztségviselők küldetéseit és célkitűzéseit azáltal, hogy segítik a döntéshozókat megalapozottabb döntések meghozatalában. E felelősség gyakran említett vetülete a jelentős fenyegetések idejében történő felismerése és az ezekről való figyelmeztetés biztosítása, különösen, ha azok az amerikai biztonságot, érdekeket vagy állampolgárokat érintik.”¹¹¹

A következő fejezetben egy rövid áttekintést adok olyan kutatók elgondolásaiból, akik kívül esnek az angolszász vagy nyugatiként aposztrofált országokon, így más hatások formálhatták tudományos gondolkodásukat.

3.2 FEJLŐDŐ ORSZÁGOK SZAKIRODALMA

A fentebb bemutatott elgondolások első sorban az angolszász és velük szoros szövetségben álló nyugat-európai szakirodalmi álláspontot jelentik. Ezen országok túlnyomó többsége akár évszázadok óta függetlenül, demokratikus módon fejlődik, állampolgárai nagy többségének képes jólétet biztosítani és kevéssé érik közvetlen fenyegetések. Ezzel ellentétben a világ jelentős részén a függetlenség, demokrácia és jólét vagy nem, vagy csak nemrég létező állapotok. Említhetjük itt Európa keleti felét, Ázsia középső és déli részeit, Afrikát és Dél-Amerikát. ezen országok merőben más alapállásban vannak társadalmi szempontból így kézenfekvő a feltételezés, hogy a titkosszolgálatok társadalmi szerepéhez kapcsolódó

¹⁰⁹ HATFIELD (2022): „Intelligence under Democracy and Authoritarianism: A Philosophical Analysis”, *Intelligence and National Security* 37, sz. 6 (2022. szeptember 19.): 911, <https://doi.org/10.1080/02684527.2022.2076340>.

¹¹⁰ ZEGART (2023): *Spies, Lies, and Algorithms*.

¹¹¹ FINGAR (2025): „Optimizing Intelligence Support: Guidelines for Policymakers and Intelligence Analysts”, *Intelligence and National Security* 40, sz. 2 (2025. február 23.): 278, <https://doi.org/10.1080/02684527.2025.2477395>.

viszonyuk is eltérő. Az alábbiakban ezen országok titkosszolgálatival kapcsolatosan tekintem át a rendeltetéssel kapcsolatos álláspontokat.

Marco Cepik brazil kutató 2007-es írásában úgy vélekedik, hogy „...a legitim és hatékony titkosszolgálatok jelenléte szükséges feltétele annak, hogy egy demokratikus ország garantálni tudja polgárainak biztonságát és előmozdítsa közérdekeit. Ebben az értelemben a titkosszolgálatok – a fegyveres erőkkel, a rendőrséggel és a diplomatákkal együtt – minden olyan állam bürokratikus apparátusának alapvető részét képezik, amely legalább minimális önállóságra törekszik a nemzetközi rendszerben”. E meghatározás tehát a biztonság, az, autonómia garantálását és az érdekek előmozdítását tekinti a titkosszolgálatok alapvető rendeltetésének.

Zakia Shiraz 2013-ban megkülönböztette a nyugati és a globális dél titkosszolgálati kultúráját. „A nyugati modellben a titkosszolgálatok fő társadalmi rendeltetése a stratégiai döntéshozatal támogatása, főként külpolitikai és katonai műveletek elősegítése céljából.”¹¹² Ezzel szemben „...a globális Délen a titkosszolgálatok fő funkciója a belső biztonság fenntartása, a rezsim vagy uralkodó párt védelme, nem pedig az állam vagy a társadalom egészének szolgálata. Gyakran a politikai elit vagy a vezető párt érdekeit képviselik, nem pedig az állami intézményrendszert.”¹¹³

Sait Yilmaz 2017-es írása szerint a titkosszolgálatok rendeltetése a 21. században átalakuláson megy keresztül. Megítélése szerint a szolgálatokat úgy kell elképzelni, mint egy fegyverrendszert, ami szükség esetén bátran és innovatívan kell alkalmazni. Véleménye szerint a korábbi biztonsági központú megközelítésből a szolgálatoknak el kell mozdulni a gazdaság, a kibertér, az űr és a médiatér irányába, illetve a diplomáciai küldetések titkos támogatása felé. Fontos következtetése, hogy a szolgálatokműködése nem lehet öncélú a társadalom érdekeit kell szolgálniuk.¹¹⁴

Ejaz Akram izraeli kutató 2020-ban úgy vélte, hogy Izraelben a titkosszolgálatok fő funkciója az állam túlélésnek biztosítása, tágabb értelemben a külső és belső fenyegetések

¹¹² SHIRAZ (2013): „Drugs and Dirty Wars: Intelligence Cooperation in the Global South”, *Third World Quarterly* 34, sz. 10 (2013. november): 1754, <https://doi.org/10.1080/01436597.2013.851886>.

¹¹³ SHIRAZ (2013): 1755.

¹¹⁴ YILMAZ (2017): „Intelligence in the 21st Century”, *International Journal of Trade & Global Business Perspectives*, 2017.

elhárítás. India esetében az állam érdekeinek védelmét nevezi meg elsődleges célnak, katonai szempontból különösen a nagy ellenfél Pakisztánnal szemben.¹¹⁵

Tanwar Shusil indiai kutató 2022-es írásában megemlíti, hogy már a legkorábbi indai szövegekben is megtalálható a kémkedés tevékenysége, amelynek a rendeltetése a társadalmi rend és béke védelme volt.¹¹⁶ Megítélés szerint India törekeny társadalmi viszonyai miatt a szolgálatok egyik fontos rendeltetése ma is a béke fenntartása az országban.¹¹⁷ *Tanwar* általánosságban a tág értelemben vett biztonságot tartja elsődleges funkciónak.

Az orosz szakirodalmat áttekintve arra jutottam, hogy a titkosszolgálatok rendeltetése attól függ, hogy nyugati vagy orosz szolgálatokról beszélünk. Az előbbiek fő rendeltetése az ellenséges ország (ebben az esetben Oroszország) dezinformáció és propaganda által történő destabilizálása, míg az orosz szolgálatok fő feladat az állam és a társadalmi stabilitás információs és pszichés védelme.¹¹⁸

Az oroszhoz hasonló a kínai helyzet annyival kiegészítve, hogy nehezen találni a témában publikusan elérhető írásokat. Az általam találtak szerint a titkosszolgálati (nemzetbiztonsági) szervezetek fő feladata az állami, társadalmi stabilitás megőrzése.¹¹⁹

¹¹⁵ AKRAM (2020): „A Comparative Analysis of the Structures and Functions of Intelligence Community in Israel and India”, *Defence Journal*, 2020, 1.

¹¹⁶ TANWAR (2022): „Intelligence set-up in India: an analysis”, *Defence and Diplomacy in pursuit of national security* 11, sz. 4 (2022): 52.

¹¹⁷ „...ensuring peace in the country”. TANWAR (2022): 72.

¹¹⁸ KRAVCHUK, MATOLYGINA ÉS OTRESHKO (2024): „Особенности патриотического воспитания курсантов на учебных занятиях по культурологии” (»A kadétek hazafias nevelésének sajátosságai a kulturológia tanóráin«), *Артиллерийский журнал (Tüzérségi Szemle)* 2, sz. 9 (2024): 64; OKLADNIKOVA (2023): „Educational practices of counteracting the ideology of religious terrorism and the cultural code of ‘holy war’ in Islam”, *Izvestia: Herzen University Journal of Humanities & Sciences*, sz. 210 (2023): 138–50, <https://doi.org/10.33910/1992-6464-2023-210-138-150>; ОВЧИНСКИЙ ÉS БОРЗУНОВ (2024): „INFORMATION WARFARE WITH DESTRUCTIVE ONLINE COMMUNITIES”, *ИНФОРМАЦИЯ И БЕЗОПАСНОСТЬ* 27, sz. 2(-) (2024. június 28.): 159–68, <https://doi.org/10.36622/1682-7813.2024.27.2.001>; ZHURAVLEVA, YURYEV ÉS BABAYAN (2012): „Харизма и власть: место интуиции в теории устойчивости социально-экономических систем (Karizma és hatalom: Az intuíció helye a társadalmi-gazdasági rendszerek stabilitáselméletében)”, *Вестник Тамбовского университета. Серия: Гуманитарные науки* (Tambovi Egyetem Közlönye. Humán tudományok sorozat), sz. 6 (2012): 30–34.

¹¹⁹ KAIBIN (2018): „中国国家安全体系的演进与发展：基于层次结构的分析”, *中国行政管理 (Chinese Public Administration)* 2018, sz. 5 (2018): 102–7.

3.3 A MAGYARORSZÁGI SZAKIRODALOM

Értelemszerű, hogy a fentiekhez képest – az 1990-ig fennálló szocialista rendszer zártsága miatt – a magyar kutatók később kezdhettek foglalkozni ezzel a tudományos problémával. A szocialista rendszerből fakadó eltérő titkosszolgálati fejlődési ív okán is érdemes megvizsgálni, hogy milyen módon viszonyulnak a nemzetközi elgondolásokhoz.

Értelemszerűn a tudományos igényű megfogalmazásokat messze megelőzték a tevékenység leírására utaló dokumentumok. Hazánkban az első ilyen a két világháború közötti hírszerző és kémelhárítási szabályzat. A hírszerzésről az alábbi mondja: *„A hírszerző szolgálat feladata az, hogy informálja a vezetőséget más államok katonai és katonapolitikai helyzetéről és ezzel alapot adjon annak a döntéseihez. A hírszerző szolgálat arra törekszik, hogy megóvja a vezetések megglepetésektől.”*¹²⁰

Izsa Jenő 2009-es megfogalmazás szerint a titkosszolgálati tevékenység (hírszerzés) az állam egy funkciója, amelyet *„az eminens nemzeti érdekek érvényre juttatása és védelme érdekében, kizárólag erre a feladatra létrehozott, közvetlen kormányzati irányítás alatt működtetett szervezetek, – speciális eszközöket és módszereket alkalmazva –, végeznek titkos (bizalmas) és nyílt forrású információk beszerzésével”*.¹²¹ Jól érzékelhető, hogy, illetve fontos jellemzője, hogy nem az információk gyűjtését nem célnak, hanem sokkal inkább eszköznek tekinti.

Révész Béla szerint a *„titkosszolgálatok az állam külső és belső védelmét szolgáló biztonsági intézmény-rendszer kulcsfontosságú szervezetei. A titkosszolgálatok alaprendeltetése a politikai döntéshozók tájékoztatása, döntéseik megalapozottságához, optimalizálásához szükséges információk nyílt és titkosforrásokból történő beszerzés és elemzések készítése”. A titkosszolgálatok gyűjtőfogalom alatt tárgyalhatjuk – korszaktól és politikai-hatalmi kontextustól függetlenül – mindazokat a rejtett keretek között zajló információszerző és/vagy megelőző, elhárító tevékenységi formákat, amelyek alapvető célja a mindenkori állami szuverenitás.*¹²²

¹²⁰ REGÉNYI ÉS DOBÁK (2015): „Hírszerzési és Kémelhárítási Szabályzat – a két világháború között”, *Nemzetbiztonsági Szemle*, sz. 1 (2015): 146–97.

¹²¹ IZSA (2009): „A hírszerzés céljáról és rendszeréről”, *Hadtudomány* 1–2 (2009): 72.

¹²² RÉVÉSZ (2010): *Források a titkosszolgálatok politológiai tanulmányozásához* 15–16.

*Vida Csaba Börcsök András*sall jegyzett közös cikkének megfogalmazása szerint a nemzetbiztonsági szolgálatok az állam fennmaradása és sikeres működése érdekében nélkülözhetetlen szervezetek, mert nemcsak hozzájárulnak az állam belső és külső biztonságának garantálásához, valamint az ország értékeinek védelméhez, hanem jelentős mértékben támogatják az állam érdekeinek érvényre juttatását is. Meglátásuk szerint ezen funkciójukat a szolgálatok információk megszerzésével és a döntéshozók számára történő eljuttatásával teljesítik. A fenti meghatározás legnagyobb problémájának azt gondolom, hogy nem különíti el határozottan más államigazgatási szervezetektől, funkcióktól, amelyek szintén információkat gyűjtenek és juttatnak el döntéshozókhöz. Gondoljunk csak a diplomáciára, vagy gazdasági szabályozás különböző szintű állami intézményeire.

Vida Csaba önállóan jegyzett írásában a nemzetbiztonsági szolgálatok két fő funkciója az adott ország értékeinek védelme, valamint érdekeinek érvényre juttatása. Ezt pontosítva, fő rendeltetésüket abban jelöli meg, hogy biztosítják az állami döntéshozók információkkal történő ellátását, illetve nem információszerző műveletekkel erősítik az adott állam biztonságát.¹²³ Témával kapcsolatos érdeklődését jól jelzi, hogy az ezzel kapcsolatos meghatározását a fentiekhez nagyon hasonló tartalommal további írásokban is megfogalmazta.¹²⁴

Horváth Ferenc 2018-as doktori értekezésében az alábbi megállapításokat teszi: „A nemzetbiztonsági szolgálatok társadalmi funkciójának vizsgálata kapcsán – társadalmi szerződés alapján – az állampolgári jogok és kötelességek egyensúlyának biztosításában, a biztonság feltételeinek megteremtésében ismertem fel a rendvédelmi szervek fő feladatát [...] Az együttműködés irányába mutató közmorál fenntartása, a társadalmi fejlődés szabad és befolyástól mentes kibontakozásának biztosítása érdekében a nemzetbiztonsági szolgálatok feladata azon egyének és csoportok kiszűrése, akik mások rovására, a közjót háttérbe szorítva kívánják önértéküket érvényesíteni. Horváth megjegyzi még, hogy a szolgálatoknak az államigazgatáson belül elő kell segítenie közjót szolgáló, morálisan pozitív, helyes

¹²³ Vida Csaba: A nemzetbiztonsági tevékenység szerepe a társadalomban (Gondolatok arról, hogy miért van szükség nemzetbiztonsági szolgálatokra) HADTUDOMÁNY (ONLINE) 2015/E.: 221-234 o.

¹²⁴ BÉRES, SZERK. (2018): *Külföldi nemzetbiztonsági szolgálatok* (Budapest: Zrínyi Kiadó), 12.

viselkedést.¹²⁵ A rendhagyó meghatározás lényege, hogy a titkosszolgálatok feladatköre bizonyos egyének kiszűrése a társadalmi rendszerből.

Hetesy Zsolt 2012-es doktori disszertációjában a tömör definíció helyett viszonylag részletesen körülírta a Magyarországon nemzetbiztonsági szolgálatoknak hívott titkosszolgálatok rendeltetését. Ő maga három fő tevékenységi kört különböztet meg:

1. *Nemzetbiztonsági támogató tevékenység*: Ez elsősorban a hírszerzés feladata, melynek célja a kormányzati döntésekhez szükséges információk megszerzése, elemzése és továbbítása. Itt a hangsúly a stratégiai jelentőségű, állami érdekek szempontjából releváns információk beszerzésén van.
2. *Nemzetbiztonsági védelmi tevékenység*: A felderítés itt minden olyan veszélyhez, amely a nemzetbiztonsági érdekeket sértheti, akár jogszerű cselekmények révén is. Ide tartozik az ország függetlenségének, alkotmányos rendjének, gazdasági, energetikai, pénzügyi és tudományos-technikai biztonságának védelme, ellenséges titkosszolgálati tevékenységek, kémelhárítás, valamint kormányzati és katonai objektumok védelme.
3. *Nemzetbiztonsági érdekek mentén végzett büntetőfelderítés*: A titkosszolgálatok bizonyos bűncselekmények (pl. állam elleni, terrorizmus, kémkedés) felderítésében is részt vesznek a bűncselekmény gyanújának megállapításáig terjedő hatáskörrel.¹²⁶

Szűcs Péter és Solti István 2014-es meghatározása szerint a „...nemzetbiztonsági tevékenység az állam biztonsága és az államhatalmi szervek eredményes működéséhez szükséges alaptevékenység, hiszen amellett, hogy támogatja az ország értékeinek védelmét, még hozzájárul az állam ellen irányuló nemzeti és nemzetközi fenyegetések előrejelzéséhez és hatásainak gyengítéséhez.”¹²⁷

Finszter Géza nemzetbiztonságról írt egyik korai cikkében arról értekezik, hogy a titkosszolgálati funkciók tartalma a más országok titkainak megszerzése, és a saját titkok megőrzése, illetve az adott állami érdekeinek érvényesítése.¹²⁸ Egy 2019-es írásában a

¹²⁵ HORVÁTH (2018): „A közszolgálati etika elméleti és gyakorlati kérdései a Nemzetbiztonsági Szakszolgálatnál” (PhD. értekezés, Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem), 53, <https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/handle/20.500.12944/12393>.

¹²⁶ HETESY (2011): „A titkos felderítés” 12–19 alapján.

¹²⁷ SZÜCS ÉS SOLTI (2014): „A magyar nemzetbiztonsági szféra és a nyilvánosság”, *Nemzetbiztonsági Szemle* 2, sz. 2 (2014): 74.

¹²⁸ Finszter Géza: A nemzetbiztonságról. In: Rendészeti Szemle, 1991. XXIX. évf. 1. sz. 6. o.

problémát első sorban jogi szempontból megközelítve, három funkciót különbözteti meg: „A nemzetbiztonsági feladatok...titkosszolgálati funkciókba rendezhetők. Álláspontunk szerint három ilyen funkció különíthető el, ezek: az információszerzés, a veszélyelhárítás és végül a bünfelderítés, amely utóbbi a büntetőeljárás előkészítő szakaszának is tekinthető.”¹²⁹ Ezen elemek esetén megfigyelhető a hasonlóság Hetesy előbbiekben leírt csoportosításával.

3.4 AZ ELMÉLETEK ÖSSZEGZÉSE

A fenti meghatározásokat vizsgálva megfigyelhető, hogy már *Sherman Kent*nél megjelenik számos olyan tényező, amelyet később más kutatók is fókuszba helyeznek. A fenti definíciókban a titkosszolgálatok társadalmi funkcióját az alábbiakban látják.

1. *Informáltság növelés:* Számos definíció az információk összegyűjtését, elemzését és meghatározott körben való terjesztésével azonosítja a titkosszolgálatok társadalmi rendeltetését. A gyakorlat valóban azt mutatja, hogy a titkosszolgálatok nagyon komoly információgyűjtő tevékenységet végeznek. Vannak elgondolások, amelyek szerint A modern társadalomban - így állami működésben - minden szervezett tevékenység alapja a rendelkezésre álló megfelelő ismeret¹³⁰. Ebből az is következik, hogy csak abban az esetben fogható fel rendeltetésként az információgyűjtés, ha ennek valamilyen egyedi aspektust lehet adni. Sokan a titkos ismeretek gyűjtését, sokan a kormányzat / döntéshozók tájékoztatását. Ez bizonyosan nem lehet funkció, mivel ezt számos más intézmény is végzi.
2. *(Döntési) Előny megszerzése:* Számos meghatározásban megjelenik az abszolút vagy relatív előny megszerzése, mint a titkosszolgálatok fő rendeltetése: Kétségtelen, hogy az egyes országok versenyben vannak egymással, de ezen meghatározások is adósak annak megválaszolásával, hogy milyen okból és milyen előnyre van szükségük az egyes országoknak, illetve, hogy mi különbözteti meg őket más állami funkcióktól, amelyek szintén lehet funkciója az előny biztosítása, gondoljunk csak például a hadseregre vagy az innovációra, mint olyan tényezőkre, amelyek előnyt hozhatnak. A titkosszolgálatok esetében úgy vélem, hogy a hiányuk egyértelműen hátrányt jelent, a létezésük viszont önmagában nem jelent előnyt.

¹²⁹ FINSZTER (2019): „Állambiztonság – nemzetbiztonság” 106–7 alapján.

¹³⁰ BELL (1991): *The coming of post-industrial society: a venture in social forecasting*, [Nachdr. der Ausg.] London 1974 (Niedernberg: Repro Pfeffer), 20.

Másrészt úgy gondolom, hogy nem csak a döntések, de a cselekvésekre is hatással lehetnek a titkosszolgálati ismeretek, sőt bizonyos esetekben a titkosszolgálatok bizonyos döntések végrehajtói lehetnek.

3. *A biztonság erősítése.* Ez megjelenik általánosságban is, a fenyegetések azonosításának eszközeként, illetve olyan formában is, amely szerint a titkosszolgálatok egy adott állam túlélésnek zálogai. Végül diktatórikus rendszerekben a rezsim védelmének fő eszközei. Ugyanakkor számos példát találhatunk olyan helyzetekre (pl. a gazdasági döntéseket megelőző hírszerzői), amikor a biztonság fenntartása nem, vagy csak nagyon közvetett módon jelent meg a titkosszolgálati tevékenység céljaként. Ezen túlmenően az állam túlélésének közel sem a titkosszolgálatok az egyetlen, sőt talán nem is a fő letéteményesei. Ebből fakadóan úgy vélem önmagában szűkítő gondolkodást a titkosszolgálatokat biztonsági szerveknek tekinteni. Ezzel a meghatározással azonban több gond is van. A legtöbb ugyanis nem tér ki arra, hogy mit ért biztonság alatt¹³¹, kinek a biztonságát érti. Számos esetben hivatkoznak az állam biztonságára az állam fogalmának részletesebb kifejtése nélkül.
4. *Külpolitika támogatása.* Különösen a korai időszakban jelentős részben a külpolitikai támogatásában látták a titkosszolgálatok legfontosabb célját. Számos példa mutatja titkosszolgálati tevékenységnek vannak belpolitikai aspektusai is. Ez feltehetően összefüggött az ilyen j. Kétségtelen, hogy a titkosszolgálatok hasznosak lehetnek a külpolitika
5. *Érdekek védelme:* Számos meghatározás utal az érdekek védelmére. E meghatározások leggyengébb pontja az érdek, mint fogalom definiálatlansága, ami nehezzé teszi a kifejezés mögötti cselekvés megragadását.
6. *Hatékonyosság javítása:* E megközelítés alkalmazói feltehetően arra gondolnak, hogy a titkos információk megszerzése révén hatékonyabb cselekvés lehetséges, mint azok nélkül, így ezen elgondolás kapcsolatban állhat az információ és előnyyszerző funkciókkal. Ez persze csak abban az esetben igaz, ha titkos információk megszerzése kevesebb erőforrást igényel, mint amennyivel javítja az eredményességet vagy csökkenti a ráfordítást máshol.

131 A biztonságnak ugyanis számtalan értelmezése létezik. Virányi (2012): „A biztonság-fogalomról, másként”, Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIII. (2012), <http://www.pecshor.hu/periodika/XIII/viranyi.pdf>.

7. *Rugalmas vezetői eszköz*: E meghatározás támogatói arra gondolhatnak, hogy az állam vezetői számára rendelkezésre kell álljon egy olyan szervezet, amelynek nincs egyetlen dedikált rendeltetése, hanem a vezetői igényei szerint tudja ide vagy rendelni. E meghatározásnak két gyenge pontja is van. Demokratikus rendszerekben minden állami rendszer valamilyen egyértelmű rendeltetéssel kell rendelkezzen, amely a társadalom számára más módon el nem érhető hasznokat hordoz. másodszor azon szervezetek, amik mindenre alkalmasak valójában aligha rendelkeznek egymástól nagy mértékben eltérő problémák megoldásához szükséges szaktudással, így ezen feladatokat is csak korlátozott eredményességgel és/ vagy hatékonysággal tudják megoldani.

Vannak olyan meghatározások is, amelyekben a fenti tényezők keveredve jelennek meg, ami jól mutatja, az elképzelések sokrétűségét. A fenti meghatározásokat vizsgálva megfigyelhető az információközpontú megközelítésből az aktív cselekvés irányába való elmozdulás: Kezdetben a hangsúly elsősorban az információgyűjtésen és elemzésen volt (knowledge, szervezet, tevékenység), amely a stratégiai döntések alapját képezi. Random, Bimfort és mások meghatározásaiban már megjelennek a titkos műveletek, vagyis aktív cselekvési elemek (külföldi befolyásolás, titkos diplomácia), ezzel kitágítva a titkosszolgálatok tevékenységének terét és funkcióját. *Herman, Sims, Gill*, valamint *Zegart* és *Fingar* definícióiban már egyértelműen kiemelkedik a titkosszolgálatok szerepe, mint aktív eszközöké, amelyek képesek a döntéshozók kezében közvetlen politikai vagy stratégiai előnyt generálni vagy éppen érdekeket óvni, érvényesíteni. (*Caparini, Cepik, Izsa, Vida*).

Másrészt az idő előrehaladtával a funkciók fokozatosan összetettebbé és differenciáltabbá váltak: Ez eleinte alapvetően külpolitikai és katonai jellegű információgyűjtés és elemzés volt, mely egyszerű stratégiai funkcióként szolgált. Az információszerzés mellett megjelentek komplexebb dimenziók (állami hatalom, döntéshozatal támogatása, politikai versenyelőny). Herman például explicit módon kiemeli, hogy a titkosszolgálatok az állami hatalom részét képezik. A 2000-es évek után a tevékenység még átfogóbb értelmezést nyert: *Kahn* és *Gill* már gazdasági racionalitást, erőforrás-optimalizálást és konfliktuskezelést is említ.

Kezdetben (*Kent, Random, Bimfort*) a meghatározások nagyon gyakorlatiasak voltak, az információgyűjtést és műveleteket helyezték középpontba. A későbbi évtizedekben (*Omand, Pili*) explicit módon megjelenik az epistemológiai dimenzió („tudatlanság csökkentése”, „episztemikus társadalmi folyamat”). Ez jelzi, hogy az intelligence már nem pusztán gyakorlati

tevékenység, hanem önálló ismeretelméleti területként is kezdik értelmezni. Az más kérdés, hogy ezen ismereteket kinek és milyen célból állítják elő.

Az etikai és demokratikus elszámoltathatóság kérdéseinek fokozatos hangsúlyossá válása: *Bellaby* explicit módon tárgyalja a politikai-etikai kérdéseket: a fenyegetések miatt etikai határok lazulását említi. *Horváth* és *Hatfield* 2022 demokratikus/diktatórikus rendszerek különbségeire reflektál, ezzel megjelenítve a titkosszolgálatok politikai berendezkedéstől függő szerepét. Ez azt jelzi, hogy a titkosszolgálatok társadalmi funkciójának vizsgálatakor egyre hangsúlyosabbá válhatnak az etikai kérdések.

Általánosságban elmondható, hogy a nyugati szakirodalom inkább külső fókuszú, míg a fejlődő országoké inkább a belső fókuszú. Előbbi azt jelenti, hogy a külső szereplőkhöz való viszony a meghatározó, míg utóbbiban, inkább az ország állapota. E fókuszbeli különbségnek számos magyarázata lehet. Egyrészt adódhat abból, hogy a nyugati országok többsége fejlett demokráciának minősül, ahol a stabilitás kisebb kihívás. Másrészt a fejlődő országok között több az autoriter rezsim, ahol az állami cselekvés egy jelentős része – beleértve a titkosszolgálati cselekvéseket, a rezsim védelmére fókuszál. Mindez jól mutatja azt a gondolatot, hogy a titkosszolgálati rendszerek, azok rendeltetése, kultúrája, működése céljai értelemszerűen nem függetlenek az adott ország korábbi és jelenbeli viszonyaitól.

A fentieket megfelelő alapnak gondolom a társadalmi funkció vizsgálatához. A kutatás feladatát abban látom, hogy olyan meghatározást keressek, amely hasznosítja a fenti gondolatokat, ahol szükséges elveti, ahol szükséges kiegészíti a korábbi elgondolásokat.

A másik szempont, hogy a legtöbb szerző a döntéshozót és a döntést tartja a hírszerzési munka felhasználásának, jóllehet a döntések végrehajtása során is alkalmazni lehet az információkat, sőt az is előfordulhat, hogy maguk a hírszerző szolgálatok lesznek egy-egy döntés végrehajtói. Összességében úgy látom, hogy a fenti meghatározások tartalmazzák a valódi társadalmi funkció bizonyos elemeit, de önmagukban nem magyarázzák meg teljes mértékben.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a titkosszolgálatok funkcióját a kutatók hajlamosak lehetnek egy adott ország vagy szövetségi rendszer általános helyzetéből fakadóan megítélni. Azon országok kutatói, amelyek nagy információgyűjtő rendszereket működtetnek vagy ahol a szolgálatok szerepét illetően nagy a bizonytalanság, ott a titkosszolgálatok rendeltetésének az információk megszerzését tekintik. Számosan vannak, akik szerint ezt a

tevékenységet leginkább a döntéshozók – legyenek ezek magas vagy alacsony szinten állók – döntéshozatali minőségének javítása érdekében.

Szintén sokan vannak, akik úgy vélik, hogy a titkosszolgálatok azért vannak, hogy ennek révén az adott ország előnybe kerüljön az ellenfeleivel szemben. Érdekes, hogy a legtöbb kutató az ellenfél vagy ellenség, miközben a titkosszolgálatok számos olyan országgal szemben is gyűjtenek ismereteket, amelyek nem sorolhatók az ellenség kategóriába. E dilemma feloldásának egyik lehetősége a versenytárs bevezetése. A versenytárs ugyanis semlegesebb kategória, egyszerűen azt fejezi, ki hogy a felek valamilyen olyan dologért versenyeznek, amely mindkettőjük számára fontos, de amit egyforma mértékben mindketten nem szerezhetnek meg. Játékelméleti logikával mindezt úgy lehet kifejezeni, hogy a versenytárs olyan ország, amellyel kapcsolatosan az adott ország zéró összegű vagy ahhoz hasonló szituációban van. Erősen fenyegetett államok esetében a túlélést nevezik, fejletlen országokban a fejlődés, autoriter rendszerekben az állam biztonságát.

Olyan definíciót kell találni, amely kellően rugalmas, le tudja fedni a célok sokszínűségét vagy másként fogalmazva, független a céloktól, amely egyszerre fejezi a versenyhelyzetet, az adatgyűjtést, mint minden cselekvés alapját, magát a cselekvést és annak célját. A következőkben ennek kifejtését fogom elvégezni.

4 A KÉMKEDÉS

4.1 A KÉMKEDÉS, MINT ÓSI „MESTERSÉG”

A cím nem véletlenül áll összhangban azzal a mondással, mely szerint a kémkedés a második legősibb mesterség. Persze itt a mesterség¹³² szó inkább alkalmazható a tudás, készség, esetleg kenyérkereset módja értelemben lehet igaz. Ugyanis valójában a kémkedés bizonyosan nem az első mai értelemben vett szaktudással rendelkező szakmák egyike. Kézenfekvő az az általános tudományos álláspont, amely szerint a titkos állami tevékenységek gyökere az emberi természetben gyökerező kíváncsiság.¹³³ Ilyenformán persze az ehhez szükséges szaktudás tulajdonképpen mindenki számára rendelkezésre áll, de pont a titkosszolgálatok intézményesülése mutatja, hogy a kémkedés valódi szakmává, hivatássá válhat.

Úgy vélem, hogy a kémkedést valójában az erőforrásokért folytatott versengés hívta életre. E versengés létrejöhetett egy adott közösségen belül vagy emberi közösségek között. Ebben az értelmezésben az erőforrásokért a hatalom is egy erőforrásként értelmezhető.¹³⁴

A kémkedés vizsgálatának objektív nehézsége, hogy a titkos módon történő adatgyűjtésre számos hasonló fogalom létezik. Kémkedés, felderítés, hírszerzés. Ezeket sokszor egymásra hivatkozva alkalmazzák elég komoly zavart kialakítva. A tevékenység professzionalizálódásának az egyik jele a szakmai fogalomkészlet kialakulása. Ez a folyamat azonban a mai napig nem fejeződött be.¹³⁵

Bár számos tudományos munka foglalkozik a kémkedés különböző aspektusaival, úgy tapasztaltam, hogy a kiindulási alapot képező emberi tevékenységgel kapcsolatos kutatásokkal viszonylag kevesen foglalkoznak. Az alábbiakban meghatározzuk a kémkedés fogalmát és az ebből fakadó vagy ehhez kapcsolódó további szükséges fogalmakat.

¹³² A mesterség szó jelentései a Magyar Értelmező Szótárban. <https://mek.oszk.hu/adatbazis/magyar-nyelv-ertelmezo-szotara/kereses.php?kereses=mesters%C3%A9g>

¹³³ RÉVÉSZ (2010): *Források a titkosszolgálatok politológiai tanulmányozásához* 47.

¹³⁴ RÉVÉSZ (2010): 244.

¹³⁵ LAHODYNSKYI, MAMCHUR ÉS SKAB (2018): „English spycraft professionalism as a linguistic phenomenon”.

4.2 A KÉMKEDNI SZÓ ETIMOLÓGIÁJA

A kémkedés szó láthatóan egy tevékenység elnevezése. Gyökere a kémkedni kifejezés lehetett, amit abból is lehet látni, hogy a legtöbb nyelven a kémkedés szó megjelenése későbbi. Ebből fakadóan a szó jelentésének értelmezéséhez ezen kifejezés gyökereit érdemes megvizsgálni.

4.2.1.1 A kémkedni szó etimológiája Indoeurópai nyelvekben

Az alábbiakban több nyelven is megvizsgálom kémkedni szavak etimológiáját. A tevékenységet angolul a *spy* igével jelölik. Ez a fogalom a francia *espier* igéből¹³⁶ a 13-14. század folyamán került át az angolba¹³⁷. Első megjelenése feltehetően 1250-körüli, míg első írásos említése 1325-ből való.¹³⁸ A francia kifejezés gyökere a latin *spicare* szó, amelynek jelentése kémkedés. Ennek gyökere pedig az indoeurópai alapnyelv *spek* igéje, ami azt jelenti, hogy megfigyelni. Mindez arra utal, hogy valóban korai kifejezésről van szó, amely a római korban kaphatott önálló jelentést.

Az *Oxford English Dictionary* hét különböző meghatározást adja az igének: Az első öt tranzitív, azaz valamilyen tárgyat igényel az alkalmazása, az utolsó kettő intranszitiv azaz tárgy nélkül is használható.

1) *A titkos megfigyelés:*

- a. „Titokban vagy alattomos módon figyelni (valakit, stb.); ellenséges szándékkal megfigyelés alatt tartani; kémként megfigyelni (valakit).”
- b. „Titokban megfigyelni (egy országot vagy helyet) ellenséges szándékkal. Gyakran ‘out’ elöljáróval, különösen az ‘ország kikémlelése’ értelemben; gyakran átvitt értelemben is használják.”
- c. „Titkos megfigyeléssel (megpróbálni) felfedezni vagy kideríteni valamit. Általában alárendelt mellékmondattal használatos.”

2) „Lesni, figyelni valamire, alkalmat keresni szoros vagy titkos módon. Ma már ritka használatban.”

¹³⁶ <https://www.cnrtl.fr/etymologie/espion>

¹³⁷ https://www.oed.com/dictionary/spy_v?tab=etymology#21032779

¹³⁸ https://www.oed.com/dictionary/spy_v?tab=meaning_and_use#21031825

- 3) „Nézni, megvizsgálni vagy szorosan, gondosan megfigyelni; látni vagy szemlélni; modern értelemben különösen távcsővel vagy teleszkóppal vizsgálódni.”
- 4) „Megpillantani; észrevenni vagy felfedezni; megfigyelni vagy észlelni.
- 5) „Megállapítani, kideríteni, megkeresni megfigyelés vagy alapos vizsgálat útján”
- 6) „Megfigyeléseket végezni (ma már különösen távcsővel); figyelni; örködni, lesben állni.”
- 7) „Titokban vagy rejtve megfigyelni; kémként tevékenykedni; kíváncsiskodni.”

A fenti kifejezések közös pontja, hogy az emberi érzékelés legalapvetőbb formáihoz a látáshoz, illetve némileg a halláshoz kötődik. bennük leírt tevékenység tudatos, azaz szándékos magatartást takar. Másrészt célzatos, tehát a tevékenység valamilyen célból végzik. Harmadrészt közös pont, hogy a rendelkezésre álló adatok, tudás, ismeret mennyiségének növelésére, bővítésére irányul.

4.2.1.2 A kémkedés kifejezés etimológiája az ókori Kínában

Mivel a kínai nyelven kifejezetten korán megjelentek a kémkedéssel kapcsolatos írásos források, érdemes alaposabban megvizsgálni a fogalom fejlődését.

Érdekes, hogy az első kém, kémkedés jelentésű írásjel (tie) egy összetett írásjel. Tartalmazza a szó vagy beszéd írásjelet és a fa lombjának írásjelét, amelyből kutatók feltételezik, hogy a fán rejtőzve történő megfigyelésre utal¹³⁹. Mivel a kifejezés jelent megfigyelést is nem kizárt, hogy a fa lombja az ideális megfigyelési helyre utal.

2. ábra A szavak és a lombkorona írásjelek kombinációja

¹³⁹ SAWYER (1998): *The Tao of Spycraft: Intelligence Theory and Practice in Traditional China* (Boulder, Colo: Westview Press), 30.

A következő írásjel az ajtó és a hold vagy nap írásjelek kombinációjából áll össze, ami feltehetően a nyitott ajtón beszűrődő hold- vagy napfényre utal.¹⁴⁰

door

moon

hsien/spy

3. ábra az ajtó és a hold írásjelek kombinációja (Forrás: sawyer 33.)

door

sun

chien/spy

4. ábra Az ajtó és a nap írásjel kombinációja (Forrás: Sawyer 33.)

A következő összetett írásjel a szem és a tér jelek kombinációja, amely értelemszerűen egy adott terület megfigyelésére utalhat.¹⁴¹

¹⁴⁰ SAWYER (1998): 33.

¹⁴¹ SAWYER (1998): 34.

eye

hsien/space

hsien/to spy

5. ábra A szem és a tér írásjelek kombinációja¹⁴² (forrás: Sawyer 34..)

Hasonlóan módon létrehozott írásjel a jóslás és a látni jelek összetételéből kialakult kifejezés, amely kifejezetten a titkos megfigyelés (chan) jelentéstartalmat takarja.

prognosticate

to see

chan/to spy on

6. ábra A jóslás és látni jelek kombinációja (forrás: Sawyer 35.)

A fentiek alapján jól látható, hogy a kínai nyelvben a különböző korszakokban különböző módokon jelölték a kémkedés fogalmát. Amit ezzel kapcsolatosan fontosnak tartok megjegyezni, hogy a bemutatott írásjegyek mindegyike összefüggésben van a látás vagy a hallás képességével.

4.2.1.3 A kémkedni kifejezés etimológiája a magyar nyelvben

A magyar kémkedni kifejezés etimológiájának megfejtése nem könnyű, a mai tudományos álláspont szerint a szó eredete nem ismert. A magyar nyelvben történő első említése az úgynevezett Jókai-kódexben található. E kódex latin nyelvű vallási szövegek magyar nyelvű szövegek fordítását tartalmazza. A tartalma és helyesírása alapján a kódex magyar nyelvű szövegének keletkezését 14. század végére teszik, a felhasznált papír 1440 körülre datálható.¹⁴³ Az eredeti latin szöveg szerint Leo testvér „mindazonáltal azonban,

¹⁴² SAWYER (1998): 34.

¹⁴³ P. BALÁZS, SZERK. (1981): *Jókai-kódex, XIV-XV. század: a nyelvemlék betűhű olvasata és latin megfelelője*, Codices Hungarici 8 (Budapest: Akadémiai Kiadó), 10.

amennyire csak lehetett, csendben megfigyelte, mit tesz a szent.” Magyar fordításban a megfigyelésre a „*kymeluen*” (kémelvén). A kifejezést akkori helyesírás szerint *kűmelvén* – ként kellett ejteni.

Az 1420 és 1433 között íródott, de feltehetően valamivel korábbi jegyzék másolatát tartalmazó¹⁴⁴, Schlägli magyar szójegyzék a latin *explorator* kifejezés magyarul írt jelentése *kem*. A latin eredetiből ítélve ez az értelmezés a mai felderítőhöz állhat közelebb.¹⁴⁵

Sylvester János 1541-es Új Testamentum fordítása. Péter első levele 4. részben az alábbi módon használja az igét: „*mikoron az tűznek általa meg kimlelnek titeket*”.¹⁴⁶ Ez a rész arról szól, hogy tűz által próbára lesznek téve, tehát tűzpróba révén tesztelik őket. mindez arra utal, hogy a kémkedés szónak ekkor ilyen jelentése is volt.

Tinódi Lantos Sebestyén, 1554-ben írt Krónika c. művében, egy részben mindkét fenti helyesírás, kiejtés szerinti verziót használta.:

*Szorgost ot az Raczok egy hűv emberöket
Abdolit Mikolat valasztak **kimöket**,
Kúldec **kimlenie** az Magyar népeket,
Ha meg verhetneiec el rabalanac földöket
„Ot gonoz serencse az Racznac adatéc,
Kűmseghen iarasa mert ki ielentetéc
Ot haramad magauual hamar megfogatéc
Kőrösben vettetéc, kettei meg nyasoltatéc”¹⁴⁷*

Látható, hogy Tinódi versében *kémük*, *kémlel*, *kémség* (kémkedés) formában is előfordul a *kém* szótő, ami arra utal, hogy közismert, gyakran használt kifejezésről van szó.

Heltai Gáspár Krónikájában számos helyen előfordul a *kém* szó és annak különböző főnévi és igei változatai. Érdekes, hogy ugyanazon művön belül a *kém* és *kím* változat egymás

¹⁴⁴ SZAMOTA (1894): *A Schlägli magyar szójegyzék* (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia), 4–6.

¹⁴⁵ SZAMOTA (1894): 32.

¹⁴⁶ SYLVESTER (1541): *Új Testamentum* (Újsziget) II. rész. 122.

¹⁴⁷ TINÓDI (1554): *Cronica* Második rész, C.

mellett – olykor egymást követő mondatokban – keveredve fordul elő.¹⁴⁸ A legtöbb helyen valamilyen hadi eseménnyel kapcsolatban alkalmazza a fogalmat.

A kémkedés szó első, még régies változata 17. század köznapi említéséről van forrásunk *Bálintffy Ferenc* kémkedéssel megvalósított felségárulási ügye kapcsán. Nevezetnek köteleznie kellett magát többek között arra, hogy: „*imitt-amott nem kémelkedik s nem porkál*”¹⁴⁹

Az i-vel írt formában megjelenik *Gyöngyösi István* költő, *Charialia* című művében is: „*Azért el is megyek, és addig kimkedem, hogy megtudására annak verekedem, bizontalanságát tovább nem szenevedem, és a' mitfel-tettem meg-is tselekedem.*”¹⁵⁰ Látható, hogy a kémkedés itt, mint bizonytalanság csökkentő eszköz jelenik meg.

Az arcanum adatbázisában folytatott kutatásom szerint, legkésőbb az 1780-as évekre megjelenik a ma is alkalmazott *kém*, *kémkedik* kifejezés, amiből feltételezhető, hogy ez a szó is „átesett” a nyelvújításon. Ezzel párhuzamosan a *kimelkedik*, lassan kikopik az írásos forrásokból, illetve más értelmet nyer (kiemelkedik).

A szó írásbeli alkalmazásának eltérőségéből fakadó probléma összefügg azzal, hogy a magyar nyelv írásos formája folyamatosan fejlődött és változott, nem voltak ritkák ugyanannak a kifejezésnek a különböző átírásai. Így az eredeti szótő a *kém*, *kím* vagy a *kűm* volt és a *kém(l)el*, *kűm(l)el* azaz *kém(l)el* kifejezésből származik. Korai megjelenése, a fenti példákból látható többféle értelemben történő alkalmazása (megfigyel, próbára tesz, kémkedik) és a többféle formában való gyakori használata arra utal, hogy viszonylag korai, a hétköznapi beszédben használt magyar szóról van szó. A legtöbb kutató németből eredezteti, de erre nincsen erős bizonyíték. Az viszont, hogy finnugor gyökerei nem mutathatók ki arra utal, hogy már az őshaza elhagyása után kialakult kifejezésről van szó.¹⁵¹

¹⁴⁸ HELTAI ÉS KULCSÁR (1981): *Krónika az magyaroknak dolgairól*, Bibliotheca historica (Budapest: Magyar Helikon).

¹⁴⁹ Idézi: DÁNÉ (2017): „CUBICULARIUS, KÖVET, ÁRULÓ (?) A marosjárai Bálintffyak a 17. század közepéig”, in *Hivatalnok értelmiség a kora újkori erdélyben*, szerk. Zsolt Bogándi és Tamás Fejér, Erdélyi Tudományos Füzetek 287 (Kolozsvár), 39.

¹⁵⁰ GYÖNGYÖSI (1700): *Új életre hozatott Chariclia*, 232.

¹⁵¹ GERSTNER (2011): „Kém szó”, in *Új magyar etimológiai szótár – online kiadás*, 2011. 2025, <https://uesz.nyttud.hu/index.html>.

A fentiek kapcsán kiemelendő, hogy minden nyelven azonosíthatók a *kémkedés* kifejezésnek olyan gyökerei, amelyek a látásra vagy a hallásra, mint érzékszervi észlelésre vezetnek vissza a szó eredeti jelentését. Ez megerősíti, hogy viszonylag korai kifejezésekről lehet szó, amely az érzékszervi észleléssel függ össze.¹⁵²

4.3 A KÉMKEDÉS TUDOMÁNYOS MEGHATÁROZÁSA

Értelemszerűen a kémtevékenység fejlődésével együtt a terminológia is fejlődött. Ennek fontos lépcsője volt a kémkedés főnév kialakulása. Ez a magyar és az angol nyelvben is a 18. század végéhez köthető fejlemény volt.¹⁵³

A kémkedés fogalmi meghatározásának alapvetően két fajtáját különíthetjük el. Az egyik a tudományos meghatározás, amelynek célja más tevékenységektől fogalmaktól való elkülönítése. Ez a kémkedés esetében különösen aktuális, mert a fogalmat – ahogy azt látni fogjuk – számos értelemben alkalmazzák. A másik a jogi értelmezés, mivel a kémkedés számos országban büntetőjogi tényállás, ezzel azonban e kutatás keretében nem foglalkozom.

A kémkedés gyakran negatív erkölcsi megítélésű, vagy törvénytelen cselekményként kerül meghatározásra¹⁵⁴, ez számos definíciónak része. Számos szerző erkölcsi alapon eredendően negatívan ítéli meg a kémkedés tevékenységét. Más szerzők hangsúlyozzák ugyan az erkölcsi dimenzió fontosságát, de csak mint vizsgálandó aspektust emelik ki.¹⁵⁵ Értelemszerűen a kémkedés különböző megítélés alá esik a kémkedést végző és a kémkedés célpontja, áldozata szempontjából. A kémkedést végző szempontjából is lehet hazafias tett, ami a célország szempontjából főben járó bűn. Az alábbi elemzés során ezt az aspektust itt

¹⁵² REGÉNYI ÉS DRUSZA (2020): „A HUMINT reneszánsza”, in *Közbiztonság: Fenntartható biztonság és társadalmi környezet tanulmányok III.*, szerk. Péter Ruzsonyi (Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó), 1010–11, <https://m2.mtmt.hu/gui2/?mode=browse¶ms=publication;32132585>.

¹⁵³ „Spy”, in *Oxford English Dictionary* (Oxford University Press, é. n.), https://www.oed.com/dictionary/spy_n?tab=meaning_and_use#21030636 Az Arcanum újságkeresőjében az első találat 1791-es. https://adt.arcanum.com/hu/search/results/?list=eyJmaWx0ZXJzIjogeyJMQU5HIjogWyJIVSJdfSwgInF1ZXJ5IjogIiwia1x1MDBlOW1rZWVudTAwZTl0ZXIiLCIAic29ydCI6ICJEQVRFIj0&per_page=20.

¹⁵⁴ LUKIC (1982): *Savremena špijunaža (Kortárs kémkedés)* (Beograd: Privredna štampa), 8; ŠAPONJA (1999): *Taktika dela obveščevalnovarnostnih služb.* (Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola), 59.

¹⁵⁵ LILLBACKA (2017): „The Social Context as a Predictor of Ideological Motives for Espionage”, *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 30, sz. 1 (2017. január 2.): 117–46, <https://doi.org/10.1080/08850607.2016.1230704>.

figyelmen kívül hagyom, mert célom a tevékenység elemeinek tartalmi megértése. Ez már csak azért is helytálló, mert a kémkedést végzők jelentős részben saját országukban jogi felhatalmazással rendelkeznek, és csak a célország tekintetében tekinthető tevékenységük illegálisnak. Vannak szerzők, akik azt mondják, hogy bár a kémkedést a legtöbb állam szigorúan bünteti, az mégis olyan fontos, hogy nemzeti érdekeik és biztonságuk érdekében az államok mégis kényszerűen alkalmazzák ezt az eszközt.¹⁵⁶

A kémkedés tudományos értelemben vett fogalmai is számos aspektusban eltérnek egymástól. Ennek egyik legfőbb ok, hogy a kémkedés, mint fogalom gyakran összekeveredik, azaz szinonimaként jelenik meg a hírszerzéssel, megtévesztéssel, titkos felderítéssel / információgyűjtéssel vagy más hasonló fogalmakkal. Véleményem szerint a téma megértése szempontjából a kémkedés az a mag fogalom, amelyre a többi fenti felépíthető, így a továbbiakban célom a kémkedés fogalom kifejezés elemzése, illetve annak meghatározása.

A titkosszolgálati tanulmányokhoz köthető fogalmak között a kémkedés meghatározásával viszonylag kevesen foglalkoznak, olyan, mintha ennek a kifejezésnek a jelentését mindenki magától értetődőnek tekintené. Az előző fejezetekben láthattuk, hogy a kémlelés kifejezést többféle értelemben is alkalmazták. Sok más a témába vágó fogalomhoz hasonlóan a kémkedés fogalma is elég komoly heterogenitást mutat. Van olyan szerző, aki öt különböző meghatározást is megad, jöllehet ezek többségében nem tudományos meghatározások.¹⁵⁷

A kém, kémkedés szavakra az etimológiai szótárak a titkos módon történő megfigyelést adják meg. Értelemszerű azonban, hogy a titkos megfigyelés folyamata lényegesen többet jelent annál, minthogy valaki titokban valaki mást megfigyel. E kérdés egyedi aspektusa, hogy a kémkedés tudatos tevékenység-e, a legtöbb kutató ugyanakkor egyetért abban, hogy a kémkedést csak tudatosan lehet elkövetni.¹⁵⁸

¹⁵⁶ LAZIĆ, KULIĆ ÉS BUBALO (2022): „The Criminal Act of Espionage as a Type of Humint Method in Data Collection”, *Vojno Delo* 74, sz. 1 (2022): 25, <https://doi.org/10.5937/vojdelo2201032L>.

¹⁵⁷ CARL (1996): *The CIA insider's dictionary of US and foreign intelligence, counterintelligence & tradecraft*, Limited 1st ed (Washington, D.C: NIBC Press), 159, <https://archive.org/details/ciainsidersdicti0000carl/mode/2up>.

¹⁵⁸ CHARNEY ÉS IRVIN (2016): „The Psychology of Espionage”, *Journal of U.S. Intelligence Studies* 22, sz. 1 (2016).

Az első kísérlet a kémkedés tudományos jellegű meghatározására még a fogalom megjelenése előtti. *Hugo Grotius (Huig de Groot)* holland jogász és politikus az 1625-ben a háború és béke jogáról írt nemzetközi jogi könyvében a kémek működését vizsgálta és ennek nélkülözhetetlen elemeként azonosította a titkosságot.¹⁵⁹

Ezzel összhangban az általam megvizsgált újabb kori 21 meghatározás¹⁶⁰ szinte mindegyike kiemeli az ismeretek titkosan, megtévesztéssel történő megszerzését, van, aki a továbbítás titkosságát is.¹⁶¹ Számos kutató elgondolása szerint fontos eleme a kémkedésnek a megbízás vagy az információk valaki számára történő továbbítása.¹⁶² Vannak kutatók, akik a kémkedést állam által elrendelt¹⁶³ vagy állami szervezetek által végzett tevékenységnek gondolják.¹⁶⁴ Más definíciók azt emelik ki, hogy ki végzi azt, például személyek¹⁶⁵, hírszerző szervezetek¹⁶⁶, néhányan egyáltalán nem fordítanak figyelmet a végrehajtóra.¹⁶⁷ Egyes meghatározásoknak része az is, hogy milyen jellegű (pl. titkos) ismeretek megszerzésére jelenti a kémkedést¹⁶⁸, mások úgy fogalmazzak, hogy olyan ismeretekre irányul, amelyek

¹⁵⁹ GROTIUS (2005): *The Law of War and Peace in three Books (1625)*, ford. Francis W. Kelsey (Lonang Institute), 431, <https://lonang.com/wp-content/download/Grotius-LawOfWarAndPeace.pdf>.

¹⁶⁰ A kémkedés 17 fogalma, a kém 3 fogalma (lásd a következő fejezet), amelyek azonban magában foglalja a kémkedés meghatározását is.

¹⁶¹ BURN (1970): *The Debatable Land: A Study of the Motives of Spies in Two Ages* (London: Hamilton).

¹⁶² BENTWICH (1910): „Espionage and Scientific Invention”, *Journal of the Society of Comparative Legislation* 10, sz. 2 (1910): 246; BURN (1970): *The Debatable Land*.

¹⁶³ BAKER (2003): „Tolerance of International Espionage: A Functional Approach”, *American University International Law Review* 19, sz. 5 (2003): 1093; DEMAREST (1996): „Espionage in International Law” 325–26; PUN „Rethinking Espionage in the Modern Era”, *Chicago Journal of International Law* 18, sz. 1 (é. n.): 357, <https://chicagounbound.uchicago.edu/cjil/vol18/iss1/10>.

¹⁶⁴ LUKIC (1982): *Savremena špijunaža (Kortárs kémkedés)* 8; DEEKS (2015): „An International Legal Framework for Surveillance” 298–99.

¹⁶⁵ GARCIA-MORA (1964): „Treason, Sedition and Espionage as Political Offenses under the Law of Extradition” 79; KRAJNC ÉS MTSAL, SZERK. (2019): *Hadtudományi lexikon, új kötet* (Budapest: Dialóg Campus), 587; HASTEDT, SZERK. (2011): *Spies, Wiretaps, and Secret Operations: An Encyclopedia of American Espionage* (Santa Barbara, Calif: ABC-CLIO), 843.

¹⁶⁶ MILLER (2024): „Espionage. Ends and Means.”, in *The Ethics of National Security Intelligence Institutions* (Routledge), 89.

¹⁶⁷ LERNER ÉS LERNER (2004): *Encyclopedia of Espionage, Intelligence and Security* 413.

¹⁶⁸ MILLER (2024): „Espionage. Ends and Means.” 89; ŠAPONJA (1999): *Taktika dela obveščevalnovarnostnih služb* 59; GARCIA-MORA (1964): „Treason, Sedition and Espionage as Political Offenses under the Law of Extradition” 79; GILBRIDE (2020): „Espionage—A Primer”, in *The Professional Protection Officer* (Elsevier), 321, <https://doi.org/10.1016/b978-0-12-817748-8.00028-6>; BURN (1970): *The Debatable Land*; FARAGO (1976): *War of wits* 118.

megszerzésére, birtoklására nincs felhatalmazás¹⁶⁹, mások ilyen kitételt nem tartanak fontosnak.¹⁷⁰ Végül van, aki kiemeli, hogy a kémkedés a saját ország védelmét és másik országnak való hátrány okozását jelenti.¹⁷¹ Akad olyan meghatározás, amely kifejezetten feltételezi, hogy a kémkedés ellenséges fél ellen hajtják végre.¹⁷² A legtöbb kutató szerint a kémkedés csak információgyűjtést takar, de vannak, akik szerint a befolyásolás is ide tartozik¹⁷³, megint mások az ismeretek elemzését, terjesztését (felhasználóknak történő továbbadását) is ide sorolják.¹⁷⁴ Egyes megfogalmazások konkrét eszközöket is felsorolnak¹⁷⁵, mások ezt nem tekintik fogalmi kelléknek.

Van olyan definíció, amely külön megemlíti, hogy békében és háborúban egyaránt végzett tevékenységről van szó, amely így ezt a kitételt értelmetlenné is teszi, mert nem válik megkülönböztető jellemzővé. Véleményem szerint számos definíció komoly problémája, hogy olyan fogalmakat alkalmaznak, amelyek további meghatározásra szorulnának. Számos definíció elég szűkítő jellegű, és olyan helyzeteket és tevékenységeket is kizár a kémkedésnek amellyeket logikusan oda sorolhatónak tarthatunk.

A fentiek alapján elmondható, hogy a kémkedés legáltalánosabban vett fogalma, szerint titkos módon történő ismeretszerzés. A *titkos mód* véleményem szerint azt jelenti, hogy a kémkedés folyamatán kívül állókban nem tudatosodik az ismeret megszerzésének ténye (még akkor sem, ha érzékeli a tevékenységet), és / vagy motivációja. Ismeret alatt a valóság valamely érzékszervekkel vagy érzékelő eszközökkel érzékelhető, megfigyelhető és rögzíthető jellemzőjét értem. Kémkedés alatt tulajdonképpen ezen jellemzők érzékelését és emberi memóriába, akár valamilyen más tároló eszközre történő rögzítését értem. Egy eredeti adathordozó eltulajdonítása így tudományos értelemben nem számít kémkedésnek, mert az

¹⁶⁹ BAKER (2003): „Tolerance of International Espionage: A Functional Approach”1093; PUN: „Rethinking Espionage in the Modern Era”354.

¹⁷⁰ KRAJNC ÉS MTSAL, SZERK. (2019): *Hadtudományi lexikon, új kötet*587.

¹⁷¹ LUKIC (1982): *Savremena špijunaža (Kortárs kémkedés)*8.

¹⁷² DEMAREST (1996): „Espionage in International Law”325–26.

¹⁷³ ORMOSY (2003): „Üzleti információszerzés és -védelem az európai unióban”, *EU Working Papers* 3/2003 (2003): 109.

¹⁷⁴ LAHODYNSKYI, MAMCHUR ÉS SKAB (2018): „English spycraft professionalisms as a linguistic phenomenon”178.

¹⁷⁵ DEEKS (2015): „An International Legal Framework for Surveillance”298–99; HASTEDT, SZERK. (2011): *Spies, Wiretaps, and Secret Operations*843; (2025): „Espionage (Kémkedés)”, in *Encyclopaedia Britannica*, 2025, <https://www.britannica.com/topic/espionage>.

adathordozó eltűnése kívülállókban is tudatosodik. Ellenben az adathordozó lemásolása, vagy lefényképezése már ezen meghatározás alapján is kémkedésnek minősül.

4.3.1 A kémkedés fogalmi összetevői

A fenti tág értelmű meghatározás azonban túl széles körű, témánk szempontjából nem elégíti ki, sem a köznapi sem a tudományos igényeket, ezért pontosabb meghatározásokra van szükség.¹⁷⁶ Ehhez szükséges megvizsgálni a kémkedés, mint tevékenység elemeit. Logikai alapon a kémkedéssel, mint összetett tevékenységgel kapcsolatosan a következő aspektusokat lehet megkülönböztetni:

- 1) A végrehajtó (kivitelező)
- 2) A motiváció (az ok)
- 3) A végrehajtás módja (módszerek, eszközök)
- 4) A célpont

A továbbiakban ezen aspektusok elemzésével mutatom be az egyes tudományos álláspontokat, majd ezek mentén határozom meg az általam a továbbiakban alkalmazott fogalmakat.

4.3.1.1 A kémkedés végrehajtója

Kémnek nevezzük azt a személyt, aki végrehajtja a titkos ismeretszerzést, minden esetben és szükségszerűen részese a kémkedés cselekményének. Az új magyar etimológiai szótár szerint olyan személy, „*aki (titokban) vkit megfigyel, vmit kifürkész, kipuhatól; őrszem; ’olyan személy, aki állami, katonai titkokat kifürkész és más államnak kiad.*”¹⁷⁷

A kifejezetten szakmai forrásnak tekinthető Állambiztonsági Értelmező Kéziszótárban (ÁÉK) a kém „*idegen állam (tényleges vagy potenciális ellenség), illetve idegen érdekeltség szolgálatában álló, részére meghatározott és igényelt adatokat gyűjtő, kiszolgáltató személy. Részfeladatokat lát el a felderítésben, a hírszerzésben. Az együttműködés alapja: anyagi vagy egyéb érdekeltség, illetve terhelő vagy kompromittáló adatok*”¹⁷⁸. Látható, hogy itt a kém feltétele a tényleges vagy potenciálisan ellenséges állam, illetve idegen érdekeltség

¹⁷⁶ LUKIC (1982): *Savremena špijunaža (Kortárs kémkedés)* 7–8.

¹⁷⁷ GERSTNER (2011): „Kém szó”.

¹⁷⁸ KISS (1980): *Állambiztonsági Értelmező Kéziszótár* (Budapest: BM Könyvkiadó), 102.

szolgálatában állás. Ezzel összecseng Rendészettudományi Szaklexikon (RSZ) meghatározása, mely szerint „a kém az ellenérdekelt, idegen hírszerző szervezetekkel titkos kapcsolatban álló személy, aki e szervezet megbízásából és irányításával, lehetőleg észrevétlenül, környezetét félrevezetve végzi a meghatározott, megbízói számára fontos ismeretek megszerzését és továbbítását. A kém tevékenysége a titkok megszerzése mellett kiterjedhet más leplezett tevékenységre (befolyásolásra) is.”¹⁷⁹ A meghatározás fontos eleme az idegen vagy ellenérdekelt hírszerző szolgálattal kapcsolatban állás. Az oxford english dictionary szerint: „Olyan személy, aki titokban kémkedik vagy figyel meg egy vagy több személyt; egy titkos ügynök, akinek az a feladata, hogy egy személyt, helyet stb. szoros megfigyelés alatt tartson; különösen olyan személy, akit egy kormány alkalmaz, hogy információkat szerezzen más országok katonai vagy haditengerészeti ügyeiről, vagy bármilyen típusú hírszerzési adatokat gyűjtsön”.¹⁸⁰ e megfogalmazásokban megjelenik a szervezethez való tartozás vagy annak alkalmazásában állás fontossága.

Látható, hogy számos definíció nem tesz különbséget a kém személyének hovatartozása alapján. Akik mégis, azok szerint a kém leginkább egy adott ország polgáraként vagy szervezet tagjaként végzi a kémkedést. Az előbbi kategóriába tartoznak az adott ország kémei, hírszerző szolgálatának tagjai. Az utóbbiba tartozhatnak a terrorista szervezetek tagjai vagy az ipari kémkedés során egy szervezet javára elkövető személyek. Ehhez kapcsolódóan bizonyos kutatók a kémkedést külön szakmának tekintik¹⁸¹, ezzel a kérdéssel a későbbiekben én is részletesen foglalkozom.

A kém személye nagy valószínűséggel függ a célponttól: olyan személyről van, akiről valamilyen jellemzője révén feltételezhető, hogy képes az ismeretek titkos módon történő megszerzésére. A kém alapvetően három személy lehet:

- a) Magánszemély, aki személyes indíttatásból végez titkos ismeretszerzést. A kémkedés ilyen indíttatásból történő vizsgálata kívül esik a kutatás témáján, így ezzel a továbbiakban nem foglalkozom.

¹⁷⁹ BODA,SZERK. (2019): *Rendészettudományi szaklexikon* (Budapest: Dialóg Campus), 308.

¹⁸⁰ „Spy”.

¹⁸¹ BOŽIČ ÉS KESTON-SIEBERT (2024): „The Profession That Came in from the Cold: Trust and Distrust in Espionage”, *Journal of Professions and Organization* 11, sz. 3 (2024. október 12.): 1, <https://doi.org/10.1093/jpo/joae009>.

- b) Magánszemély, aki valakinek a titkos megbízásából vagy a megbízás esetleg későbbi elnyerése céljából gyűjt titkosan ismereteket. Ebből következően, aki nem titkos módon jut az ismeret birtokába, az nem lehet kém, annak ellenére, hogy a büntetőjogi normák legtöbbször ezt az esetet is a kémkedés körébe sorolják. Ezeket a személyeket legtöbbször titkos együttműködőknek, titkos kapcsolatnak, ügynöknek vagy informátornak nevezik.¹⁸²
- c) Egy szervezet olyan alkalmazottja, akinek elsődleges munkaköri feladata a titkos ismeretszerzés, annak szervezése, irányítása. Ez a munkakör betölthető állami vagy ritka esetekben magán szervezetenél is. E tevékenység motivációja a munkaköri leírásban rögzített feladat, és a kapott utasítás, mert a kém, nem saját indíttatásból saját maga számára szerez titkos módon ismereteket. Így ez is tekinthető megbízás egyfajta formájának.

Mivel az egyéni célú kémkedés témánk szempontjából kevésbé értelmezhető a fentiek szerint a titkos ismeretek megszerzése folyamatának két alanya vagyis végrehajtója van. A kém és a kém megbízója. Egyetértek azon kutatókkal, akik a megbízó személyét a kémkedés fogalmának részeként tekintik. A megbízó az az entitás (személy vagy szervezet), amelynek szüksége van ismeretre vagy annak titokban történő megszerzésére, de ezt ő maga nem tudja vagy nem akarja önmaga elvégezni. Mindez persze nem szükségszerűen csak két főt jelent, sokkal inkább egy viszonyt két személy között. A kém maga is lehet egy másik kém megbízója, gondoljunk csak a kémhálózatok, rezidensek működésére, ahol a végső megbízót és a végső kémet, akkor számos közbülső szint is elválaszthatja egymástól. Viszont az a személy, akinél sem a motiváció (azaz a megbízás), sem az ismeretszerzés nem titkos, az nem tekinthető kémnek, így nem végezhet kémkedést.

Amennyiben az ismeretek titkos megszerzését állami szervezet alkalmazottja, munkaköri feladatként hajtja végre, akkor a megbízó értelemszerűen az állam. Amennyiben a titkos ismeretszerzést nem állami alkalmazott hajtja végre, akkor a megbízó az személy, aki őt a tevékenységre felkérte, rábírta. Ez utóbbi azért fontos, mert bizonyos esetekben előfordulhat, hogy a kém nem önszántából kémkedik vagy olyan módon hajt végre egy tevékenységet, hogy arról nem gondolja, hogy kémkedés. A megbízó lehet kém is, amennyiben ez a foglalkozása és egy másik személy is megbízta a kémkedéssel. Ezen meghatározások jellemzően ellenséges,

¹⁸² KÁROLY ÉS MTSAI. (2019): *Információszerzés kapcsolati forrásai* (Budapest: Nemzeti Közszerológati Egyetem), 22–23.

vagy ellenérdekelt feleket, államokat említenek a titkos adatszerzés megbízójaként. Mivel azonban a kémkedés nem csak államok közötti tevékenység lehet, ezért ezt a szempontot a kémkedés fogalmába az egyszerűsítés érdekében nem érdemes belefoglalni.

A megbízás mindig valamilyen szervezett folyamat eredménye, hiszen a megbízónak meg kell állapítania milyen ismeretekre van szüksége, ennek megszerzésére ki kell választania a kémkedésre alkalmasnak vélt személyt, ki kell dolgozni a megbízás végrehajtásának folyamatát. Így a kémkedés mindenképpen egy szervezett folyamatként értelmezhető.

A fentiek alapján, a kém és így a kémkedés fogalmának elengedhetetlen tartozékának tekintem, hogy az adott személy valamilyen szervezet tagja, vagy a szervezet tagja által megbízott személy.

4.3.1.2 A kémkedés motivációja

Annak, hogy egy célpontot milyen okból figyelnek meg titkos módon felsorolhatatlan mennyiségű oka lehet. A kém, kémkedés fenti meghatározásainak jelentős részében, nem szerepel a kémkedés célja. Vannak kutatók, akik e célt a kémkedést szervező állam céljainak, érdekeinek elérése, biztonságának védelme, ezzel együtt más országok érdekeinek, politikájának, biztonságának károsítása jelenti.¹⁸³ Ehhez hasonló, de mégis más, amikor egy másik ország védelméről szóló információk megszerzése jelenti a kémkedés célját.¹⁸⁴ Van olyan – első sorban katonai jellegű megfogalmazás – amely a kémkedés célját a felderítés, mint tágabb fogalom, támogatásában látja, konkrét megfogalmazás nélkül.¹⁸⁵ Más kutatók a döntéshozatalhoz szükséges kritikus információk összegyűjtését, elemzését, terjesztését tekintik célnak.¹⁸⁶ Egy-egy meghatározás konkrét célokat is nevesít, úgy mint, kormányokat érdeklő ismeretek megszerzése, terroristák vagy más országok tevékenységének, objektumainak megfigyelése, más országok katonai képességeinek felmérése.¹⁸⁷

Bizonyos értelemben a kutatás végső célja is annak vizsgálata, hogy e cél megfogalmazható-e egyértelműen, és ha igen, akkor mi módon. Itt most elegendő annyit

¹⁸³ LUKIC (1982):*Savremena špijunaža (Kortárs kémkedés)*8.

¹⁸⁴ GARCIA-MORA (1964):„Treason, Sediton and Espionage as Political Offenses under the Law of Extradition”79.

¹⁸⁵ KRAJNC ÉS MTSAL, SZERK. (2019):*Hadtudományi lexikon, új kötet*587.

¹⁸⁶ LAHODYNSKYI, MAMCHUR ÉS SKAB (2018):„English spycraft professionalisms as a linguistic phenomenon”178.

¹⁸⁷ DEEKS (2015):„An International Legal Framework for Surveillance”298–99.

rögzíteni, hogy kémkedés fő motivációja a megszerzett ismeretről a kém és / vagy a megbízója azt feltételezi, hogy az számára céljai elérésében hasznos lehet. A kémkedés motivációjának kutatásakor alapvetően két tényezőt kell megvizsgálnunk. Egyrészt, hogy a megbízó, milyen célból ad megbízást a titkos módon történő információszerzésre, másrészt, hogy a kém ezt milyen okból hajtja végre.

A fentiekből levonható az a következtetés, hogy a kémkedésre számos konkrét okból sor kerülhet. Bár ezen okok gyakran kötődnek egy adott állam (nemzeti) biztonságához, mégis vannak olyan esetek, amikor a kémkedés, nem biztonsági jellegű, hanem mondjuk politikai, diplomáciai, gazdasági jellegű célokhoz kapcsolódik. Véleményem szerint ebből fakadóan a kémkedés fogalmának nem feltétlenül kell tartalmazni egy konkrét célt. Ez olyan szűkítő feltétel lenne, amely indokolatlanul korlátozhatná a fogalom alkalmazását. Ugyanakkor a kémkedés összetettségéből és költséges mivoltából fakadóan a tevékenység megkezdése mögött mindig állnia kell valamiféle célnak, amit a titkos ismeretszerzés révén – könnyebben – elérhetőnek vélnek. A megszerzett ismereteket alapján jobb döntéseket kívánnak hozni, hatékonyabb vagy eredményesebb cselekvéseket kívánnak végrehajtani. Ebbe akár az is beletartozhat, hogy az ismereteket mások számára kívánja továbbítani. Összefoglalva a leírtakat, véleményem szerint a kémkedés során nem a konkrét célt, hanem a célzatosság általános létezését célszerű rögzíteni.

A fentiek mellett érdemes azt is megvizsgálni, hogy a kémeket mi motiválja a kémkedés elkövetésében. A fenti definíciók közül mindössze egyetlen van, amely az anyagi vagy kompromitálás alapokat fogalmi tartozékként említi. E kérdésre tulajdonképpen három tényezőt említhetünk. Lehet ez valamilyen anyagi vagy egzisztenciális kompenzáció, alkalmazottak esetében ez értelemszerűen része a motivációnak. A második tényező az érzelmi azonosulás. Ez lehet hazafias érzés, vagy egyszerűen csak a kémkedéssel kapcsolatos pozitív attitűd. A harmadik aspektus a kényszer. Mivel a kémkedés egy olyan tevékenység, amelyben a megbízó és a kém fizikailag távol van egymástól, így első sorban pszichés kényszer, például kompromitálás vagy terhelő adat alkalmazása révén történő nyomásgyakorlás jöhet szóba.¹⁸⁸ A kémek működési motivációja véleményem szerint nem segíti a kémkedés meghatározását így ezt nem veszem számításba a fogalom kialakításánál.

¹⁸⁸ KISS (1980): *Állambiztonsági Értelmező Kéziszótár* 102.

4.3.1.3 A kémkedés módszerei

Fontos szempont, hogy milyen módon és eszközökkel zajlik a titkos adatszerzés, milyen módon kerülnek rögzítésre az adatok és ezeket az adatokat a kém hogyan adja át a megbízónak.

Az ismeretszerzés az egyik tudományos megközelítés szerint a kém személyes jelenléte, azaz emberi erőforrás alkalmazása révén valósul meg. Ebben az esetben a titkos ismeretszerzés az adott személy érzékszervei vagy személyes kompetenciái révén törik. Lowenthal és a CIA például csak ez emberi erőforrás révén folytatott információszerzést tekinti kémkedésnek.¹⁸⁹ Egy másik lehetőség, hogy a kémkedés technikai eszközök segítségével zajlik¹⁹⁰, azaz a kém adott esetben fizikailag is nagyon messze van a kémkedés célpontjától. Ezen eszközök számtalan formában léteznek, a legtöbb ilyen definíció, csak általános formában említik ezeket. Bizonyos esetekben előfordulhat, hogy a kém saját képességeit és technikai eszközöket egyaránt bevethet. Azon elgondolások, amelyek az ismeretek titkos megszerzésének módszereit is tartalmazzák általában a fenti két módot jelölik meg. Megítélésem szerint a módszer megjelölése – a félreértések elkerülése végett – nem kell része legyen a meghatározásnak.

A titkos ismeretszerzés révén szerzett adatokat, valamilyen módon tárolni kell. Ez történhet a kém memóriájában, amit aztán szóban el tud mondani, de lehetőség van valamilyen adathordozón tárolni azokat, aminek a legegyszerűbb formája az ismeretek írásos rögzítése. Néhány kivételtől eltekintve¹⁹¹ a legtöbb kutató ezt nem jeleníti meg a meghatározásában és én ezzel az állásponttal egyetértek.

Felmerül a kérdés, hogy a megszerzett ismereten a kém végez-e valamilyen műveletet, például aláveti-e e válogatásnak, rendezésnek, elemzésnek. Néhány kutató ezeket a műveleteket is a kémkedés részének tekinti.¹⁹² Megítélésem szerint az is elképzelhető, hogy a kém elvégzi ezen műveleteket és az is, hogy nem, ez attól függ, hogy milyen célból és milyen ismereteket gyűjtenek. Lehet olyan helyzet, amikor csak a gyűjtés a feladata, de az is előfordulhat, hogy a

¹⁸⁹ LOWENTHAL (2017): *Hírszerzés - A titkoktól a politikai döntésekig*, ford. Marcell Kiss, Könyvműhely Tankönyvsorozat (Budapest: Antall József Tudásközpont), 47; CARL (1996): *The CIA insider's dictionary of US and foreign intelligence, counterintelligence & tradecraft* 159; KIS-BENEDEK (2014): „Az emberi erővel folytatott hírszerzés”, in *A nemzetbiztonság általános elmélete*, szerk. Imre Dobák (Budapest: Nemzeti Közszerzői Egyetem), 157.

¹⁹⁰ HASTEDT, SZERK. (2011): *Spies, Wiretaps, and Secret Operations* 843; HASTEDT (2011): 843.

¹⁹¹ DEMAREST (1996): „Espionage in International Law” 325–26; BURN (1970): *The Debatable Land*.

¹⁹² LAHODYNSKYI, MAMCHUR ÉS SKAB (2018): „English spycraft professionalism as a linguistic phenomenon” 178.

gyűjtő speciális tudása miatt elemezni vagy értékelni tudja a kapott ismereteket.¹⁹³ Megítélésem szerint az indokolatlan szűkítés érdekében ezen aspektus sem kell része legyen egy meghatározásnak.

További részkérdés lehet, hogy a kém hogyan és mi módon továbbítja az ismereteit a megbízónak. Ennek kapcsán a fenti tudományos meghatározások közül kettő említi a továbbítást, mint a definíció tartozékát.¹⁹⁴ Mivel értelemszerű, hogy a megbízó számára továbbítani kell az ismereteket, ezért ezt külön nem célszerű megjeleníteni.

A kémkedésnek van olyan aspektusa is, mikor belső személy (insider) adja el az információit külsős félnek.¹⁹⁵ Ezen eset különlegessége, hogy ebben az esetben lehetséges, hogy a kémkedést csupán az információ átadása valósítja meg, annak megszerzése az adott személy hétköznapi, nem titkos és nem titkolni való tevékenysége. Ebben az esetben a kémkedés fogalmát akkor meríti ki, ha a megbízás, illetve a megbízóval való kapcsolat is titkos, azaz a továbbadás szándékosan megtévesztő vagy titkos módon történik. Ezt az aspektust külön nem célszerű megjeleníteni.

4.3.1.4 A kémkedés célpontja

Az ismeretek szerzésének célpontja a valóság valamilyen eleme. A gyakorlatban ez lehet élőlény (értelemszerűen leginkább, bár nem kizárólag személy), tárgy, fizikai vagy digitális tér, jelenség. A fenti meghatározások közül kilenc megjelöl valamilyen közvetlen vagy közvetett célpontot. Van olyan kutató, aki megkülönböztet stratégiai kémkedést, ami fontos dolgok ellen irányul, és taktikai kémkedést, amely korlátozott vagy helyi jelentőségű dolgokra irányul.¹⁹⁶ Nem nehéz belátni, hogy ez a fajta megkülönböztetés elég esetleges, mert nagyon és a korlátozottan fontos dolgok közötti különbséget előre elég nehéz meghatározni.

Bizonyos kutatók szerint a kémkedés célpontjaként eleve ellenséges államok jöhetnek számba¹⁹⁷, mások ezt nem tartják feltételnek vagy csak általánosságban ellenséget vagy

¹⁹³ KÁROLY ÉS MTSAL (2019): *Információszerzés kapcsolati forrásai* 12.

¹⁹⁴ BURN (1970): *The Debatable Land*.

¹⁹⁵ KRAMER ÉS HEUER (2007): „America’s Increased Vulnerability to Insider Espionage”, *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 20, sz. 1 (2007. december): 50–64, <https://doi.org/10.1080/08850600600888698>; CHARNEY ÉS IRVIN (2016): „The Psychology of Espionage” 2.

¹⁹⁶ FARAGO (1976): *War of wits* 118.

¹⁹⁷ LAZIĆ, KULIĆ ÉS BUBALO (2022): „The Criminal Act of Espionage as a Type of Humint Method in Data Collection” 18; LUKIC (1982): *Savremena špijunaža (Kortárs kémkedés)* 8; GARCIA-MORA (1964): „Treason,

versenytárs fogalmakat alkalmazzák.¹⁹⁸ Ez a meghatározás az érdekek szerepére utal, ami szintén része néhány meghatározásnak.¹⁹⁹ E szerint a kém és / vagy megbízója ellentétes érdekekkel rendelkezik, vagyis ellenérdekelt a kémkedés célpontjával. Véleményem szerint ez nem feltétlenül igaz, mivel adott esetben még érdekezésszerűség vagy semleges helyzet esetén is helye van kémkedésnek. Ebből fakadóan ezt az aspektust semmiképpen látom célszerűnek szerepeltetni a fogalomban.

Ettől függetlenül természetesen a kémkedés leggyakoribb célpontjai a megbízóval való konfliktusos helyzetek. A fentiek meghatározások alapján a megbízó és a célpont státusza alapján megkülönböztethetünk:

- 1) Államok közötti kémkedést, mikor a kémkedés megbízója és célpontja is állami szereplő. Ekkor a titkos ismeretszerzés egy másik ország politikai szereplőire, hadseregére, gazdasági rendszerére irányul.
- 2) Államok és nem állami szervezetek közötti kémkedést. Ebben további két esetet lehet megkülönböztetni:
 - a. Az állami szervezetek által nem állami szervezetek irányába folytatott kémkedést. Ezek tipikusan a belső biztonsági, illetve terrrorszervezetek irányába folytatott kémkedésről van szó.
 - b. A második esetben a nem állami szereplők hajtának végre kémkedést állami szervezetek irányába. Ezen esetekben a nem állami szereplők az állam birtokában lévő – titkos vagy nem titkos – ismeretek megszerzésére törekcszenek, amelyeket hasznosítani tudnak az adott vagy más állam szervezetei vagy polgárai, valamint más szervezetek elleni fellépés során. Ezen pontba tartoznak azon esetek, amelyek során pl. ideológiai alapon működő vagy bűnszervezetek megkísérelnek beépülni egy adott ország államigazgatási, rendvédelmi, katonai vagy titkosszolgálati szerveibe.

Sedition and Espionage as Political Offenses under the Law of Extradition”79; GILBRIDE (2020):„Espionage—A Primer”321; MILLER (2024):„Espionage. Ends and Means.”89; „Espionage”, in *Oxford English Dictionary* (Oxford University Press, é. n.), https://www.oed.com/dictionary/espionage_n?tab=meaning_and_use; (2025):„Espionage (Kémkedés)”; DEMAREST (1996):„Espionage in International Law”325–26.

¹⁹⁸ LERNER ÉS LERNER (2004):*Encyclopedia of Espionage, Intelligence and Security*413.

¹⁹⁹ KISS (1980):*Állambiztonsági Értelmező Kéziszótár*102; BODA,SZERK. (2019):*Rendészettudományi szaklexikon*308; LUKIC (1982):*Savremena špijunaža (Kortárs kémkedés)*8; DEMAREST (1996):„Espionage in International Law”325–26; DEEKS (2015):„An International Legal Framework for Surveillance”298–99.

- 3) Nem állami szervezetek közötti kémkedést. Ebben az esetben a kémkedés célpontja és kivitelezője is nem állami szereplő. Ezen esetek tipkusan a különböző ideológiát képviselő szervezetek egymás közötti kémkedési esetei, illetve a magánszektori szereplők (pl. konkurens vállalkozások) kereskedelmi, technológiai, vagy más speciális tudás titkos megszerzésére irányuló törekvései, amit az ipari kémkedés fogalmával is szoktak illetni.

Összességében úgy vélem, hogy a titkos módon történő ismeretszerzés célpontjai olyan sokfélék lehetnek, hogy egy fogalmi meghatározás során ezen aspektust nem érdemes külön megjeleníteni.

4.3.1.5 A kémkedés és hozzá kapcsolódó fogalmak meghatározása

A fentiek alapján a kémkedés fogalmát az alábbiak szerint határozhatjuk meg: Legtágabb értelemben *a kémkedés a szándékoltan titkos módon történő ismeretszerzés egy adott cél elérése érdekében*. Azonban a fentiek alapján a továbbiak a szervezett módon történő titkos ismeretszerzést tekintem kémkedésnek, az alábbi meghatározással:

Állami- vagy magán szervezet (tagja) által vagy megbízásából folytatott szándékolt, titkos módon vagy titkolt motivációval végzett ismeretszerzés. A titkos mód azt jelenti, hogy a kémen és megbízóján kívül más számára nem ismerhető fel a tevékenység végrehajtása, így arról tudomást nem szerez.

4.4 TITKOS TEVÉKENYSÉG A KÉMKEDESEN TÚL: A TITKOS BEFOLYÁSOLÁS

Szun-ce szerint minden háború megnyerésének az alapja a csalás, megtévesztés.²⁰⁰ A fentiekben láttuk, hogy néhány meghatározás nem csak ismeretek megszerzését tekinti kémkedésnek, hanem e fogalom alá sorolja a körülmények titkos vagy törvénytelen befolyásolását is. Ennek első sorban az lehet az oka, hogy a kémkedéssel megszerzett ismereteket értelemszerűen nem önmagukért valók, hanem leginkább cselekvések alapoznak meg. Ezen cselekvések lehetnek nyíltak és lehetnek titkosak, amely titkos módon igyekszik a körülményeket a cselekező számára hasznos módon befolyásolni. Ezen műveleteket az szovjet / orosz terminológiában aktív műveleteknek (aktivnyye meropriyatija), az angolszász

²⁰⁰ SUN ZI (2018): *A háború művészete* (Budapest: Helikon), 3.

terminológiában fedett műveleteknek (covert operations) esetleg aktív intézkedésnek (active measure) aposztrofálják. Az MTMT és *Google Scholar* rendszerekben végrehajtott keresés alapján a magyar szakirodalomban alig jelent meg ezzel kapcsolatos tudományos írás, és mindkét kifejezést alkalmazzák.

Talán az első tudományos igényű leírás a befolyásoló műveletekről *Ladislaus Farago* amerikai kutatótól származik. 1954-ben megjelent könyvében részletesen elemezi ezek két alapvető fajtáját a szabotázszt és a politikai hadviselést (political warfare). Előbbit az ellenség irányítási rendszereinek, ipari és élelmiszer termelő kapacitásainak, kommunikációs vonalainak, katonai eszközeinek rombolását érti, de ide sorolja a morál rombolását is, például pszichológiai eszközökkel.²⁰¹ Utóbbit a katonai támadáson kívüli támadásként aposztrofálja, pontosabban gondolatok terjesztésére, amelyek a politikát befolyásolják²⁰², leginkább a propagandával és annak terjesztésével foglalkozik e részében. E szerint a szabotázs azon műveletek összessége, amelyek direkt módon negatívan hatnak egy adott ország működésére, ellenálló képességére a politikai hadviselés pedig a társadalmi és politikai működés befolyásolását jelenti.

Vaszilij Mitrohin, a KGB külföldi hírszerzésének egykori irattárosa az alábbi meghatározást adja: „Az ügynöki-operatív intézkedések célja a befolyásgyakorlás a célországok külpolitikájára és belső politikai helyzetére a Szovjetunió, valamint a szocialista közösség más országainak, a Világkommunista és Nemzeti Felszabadítási Mozgalom érdekeinek megfelelően, a kapitalizmus politikai, katonai, gazdasági és ideológiai pozícióinak gyengítése, agresszív terveinek aláásása érdekében, hogy kedvező feltételeket teremtsenek a Szovjetunió külpolitikájának sikeres megvalósításához, és biztosítsák a békét és a társadalmi haladást.” Megfigyelhető, hogy a definíció kifejezetten részletes. Megjelenik a funkció és a célpont – egy konkrét ország, vagy állam – viszonylag részletes meghatározása.

Bizonyos kutatók az aktív intézkedések fogalmába nyílt módon történő befolyásolást is beleértene. *Shultz and Godson* meghatározása szerint az aktív műveletek „nyílt és rejtett technikák összessége külföldi országok eseményeinek, viselkedésének és cselekedeteinek befolyásolására.”. Megfigyelhető, hogy e definíció a célpont esetében hasonló Mitrohénéhoz,

²⁰¹ FARAGO (1976): *War of wits* 181.

²⁰² FARAGO (1976): 241.

de annál sokkal kevésbé szűkítő.²⁰³ A szerzők szerint a nyílt eszközöket azért tartalmazza meghatározásuk, mert a szovjetek a titkos cselekvést mindig kiegészítik nyílt eszközökkel, növelve az eredményességüket. A nyílt intézkedések ugyanakkor nem a titkosszolgálatok, hanem a diplomácia vagy más állami funkciók hatáskörébe tartozik.²⁰⁴ Ez a kérdés rávilág

Az orosz értelmezéssel szemben – amely békeidőben is alkalmazandónak tartja ezen eszközöket - a nyugati (angolszász kutatók) az ilyen tevékenységben inkább a háborús vagy válságkezelés eszközeit látják és ennek megfelelően határozzák meg őket.²⁰⁵ *A fedett művelet biztonságpolitikai eszköz egy összetett nemzetközi környezetben, amely hatékony lehet állami és nem állami szereplők ellen, és válságkezelési lehetőségként szolgál.*²⁰⁶ „*A fegyveres konfliktus egy formája, amelyet titokban, a háború és a béke határmezsgyéjén vívnak, és amelyben különböző szereplők eltérő eszközöket alkalmaznak céljaik elérésére.*”²⁰⁷ Jól látható, hogy ez utóbbi meghatározások sokkal kevésbé konkrétak és inkább fókuszálnak az aktív vagy fedett műveletek funkciójára, mint magának az eszköznek vagy a végrehajtók személyére. Ez a fajta eufemisztikus hozzáállás a demokrácia mintaképének tekintett USA-ban a tevékenység kapcsán felmerülő titkosság és a fenyegető mivoltával kapcsolatos negatív konnotáció enyhítésére szolgál, hasonlóan, mint ahogy a titkosszolgálatokat *intelligence services*-nek nevezik.

A fenti értelmezéseken túl vannak olyan kutatók is, akik a fedett műveleteket első sorban katonai vagy terrorellenes²⁰⁸ tevékenységeknek tekintik, sőt olyan is, amely az országon belüli

²⁰³ SHULTZ ÉS GODSON (1984): *Dezinformatsia: active measures in Soviet strategy* (Washington: Pergamon-Brassey's), 2.

²⁰⁴ SHULTZ ÉS GODSON (1984): 4.

²⁰⁵ BOWDEN (2020): „Evaluating covert action – a case study of iran 1953-2020” (M. A. Diplomamunka, Baltimore, Maryland, Johns Hopkins University), 22, <https://jscholarship.library.jhu.edu/server/api/core/bitstreams/d0674858-0ca3-44f7-a5a6-dc040a12bf63/content>.

²⁰⁶ LE GALLO (2005): „Covert Action” 359.

²⁰⁷ LYCKMAN ÉS WEISSMANN (2015): „Global Shadow War: A Conceptual Analysis”, *Dynamics of Asymmetric Conflict* 8, sz. 3 (2015. szeptember 2.): 252, <https://doi.org/10.1080/17467586.2015.1104419>.

²⁰⁸ SVETE (2012): „Are Covert Operations the Only Effective (Military) Answer to Asymmetric Warriors?”, in *Contributions to Conflict Management, Peace Economics and Development*, szerk. Gerhard Kümmel és Joseph Soeters, köt. 19 (Emerald Group Publishing Limited), 51–68, [https://doi.org/10.1108/S1572-8323\(2012\)0000019008](https://doi.org/10.1108/S1572-8323(2012)0000019008).

érdekcsoportok nyomására végzett igazságtalan beavatkozás mások kollektív önrendelkezési jogaiba.²⁰⁹

A titkos befolyásolás esetében a titkosság – eltérően a kémkedéstől – nem az eredményre vonatkozik, mert a befolyásolás célja éppen az, hogy megváltozzanak a körülmények, amit a változás okán a külvilág is érzékel. A titkosság ebben az esetben a megbízó és a végrehajtó személye, motivációjukra, a köztük lévő kapcsolatra, illetve adott esetben a végrehajtás módjára vonatkozik. Itt még talán a kémkedésnél is fontosabb szerepe van annak, hogy ezek előzetesen ne derüljenek ki.

A titkos módon történő befolyásolást gyakran bízzák ugyanarra a szervezetre, személyre, amely a kémkedést is szervezi, végrehajtja, nevezetesen a titkosszolgálatokra. A fenti terminológiával élve a megbízó nem csak adatszerzésre, hanem befolyásolásra is megbízást adhat. A kém pedig nem csak adatot szerezhet, hanem befolyásolást is végezhet. Ennek két oka lehet. Egyrészt, hogy a titkos módon történő befolyásolás sok tekintetben nagyon hasonló a titkos módon történő ismeretszerzéshez. Az ehhez szükséges ismereteknek pedig a kémkedést professzionális módon végző személyek és szervezetek vannak birtokában. Másrészt egy adott ügyön dolgozó kémek vannak birtokában azon ismereteknek, amelyek a leginkább hasznosak egy befolyásolási művelet végrehajtása során. Mindebből fakadóan a szervezett módon történő titkos befolyásolást célszerű a kémkedést végző szervezetekre, személyekre bízni. Mindez tulajdonképpen azt jelenti, hogy a kémkedéssel foglalkozó állami szervezetek egy újabb tevékenységi kört kapnak a kémkedés mellé.

Ez a tevékenységi kör magában foglal minden olyan tevékenységet, amelynek során titkos módon vagy titkos motivációval megváltoztatják a körülményeket. Eltérően néhány meghatározással, amely a károkozást emeli ki, bizonyos esetekben, a befolyásolás pozitív hatást is gyakorolhat, ha a megbízó számára éppen ez az előnyös.

Ezzel kapcsolatosan két fontos kérdést célszerű megvizsgálni. Egyrészt, hogy a titkos cselekvések pontosan miket foglalnak magukban és ehhez milyenek. Másrészt, hogy a kémkedés fogalmának ezt magában kell e foglalnia.

²⁰⁹ SANYAL (2009): „US Military and Covert Action and Global Justice”, International Journal of Applied Philosophy 23, sz. 2 (2009): 213–34, <https://doi.org/10.5840/ijap200923217>.

A titkos befolyásolási műveletekhez minden olyan tevékenység hozzátartozhat, amit titkos módon végre lehet hajtani és amely alkalmas a körülmények befolyásolására. Leggyakrabban ez alábbi formákat alkalmazzák:

- *Álhírek, dezinformáció terjesztése (Disinformation)*: Hamis vagy félrevezető információk terjesztése.²¹⁰
- *Társadalmi szervezetek létrehozása*: Olyan szervezetek működtetése, amelyek politikai, társadalmi vagy jótékonyági tevékenységet színlelnek, miközben más célra működnek.²¹¹
- *Beépített befolyásoló ügynökök*: Külföldi személyek titkos toborzása, akik titkos módon közvetetten befolyásolják politikai vagy társadalmi folyamatokat.²¹²
- *Hamisítások (Forgery)*: Hivatalos dokumentumok hamisítása vagy manipulálása, hogy alátámasszon egy dezinformációs kampányt vagy kompromittáló anyagokat állítson elő.²¹³
- *Médiatartalmak befolyásolása*: Titokban befolyásolt médiafelületek használata a dezinformáció terjesztésére és az ellenséges országok megosztására, hiteltelenítésére.²¹⁴
- *Titkos politikai beavatkozás*: Politikai pártok, politikusok vagy társadalmi csoportok támogatása anyagilag vagy politikailag, akár titkos csatornákon keresztül is.²¹⁵

²¹⁰ SHULTZ ÉS GODSON (1984):*Dezinformatsia*17.

²¹¹ DARCZEWSKA (2018): „Active measures as the Russian hybrid aggression in a retrospect. Chosen aspects”, *Internal security review* 18 (2018): 262–63, <https://bibliotekanauki.pl/articles/501719>.

²¹² SHULTZ ÉS GODSON (1984):*Dezinformatsia*132–33.

²¹³ DARCZEWSKA (2018): „Active measures as the Russian hybrid aggression in a retrospect. Chosen aspects”262–63; BOWDEN (2020): „Evaluating covert action – a case study of iran 1953-2020”26–27.

²¹⁴ VIDA (2022): „A nemzetbiztonsági elméletek alapjai”89.

²¹⁵ BOWDEN (2020): „Evaluating covert action – a case study of iran 1953-2020”3; PERKINS (2018): „Soviet active measures reborn for the 21st Century: what is to be done?” (Postgraduate Thesis, Monterey, CA., Naval Postgraduate School), 90–91; PUTTER, BACHMANN ÉS COOK (2023): „Covert Action as Hybrid Warfare—Clarifying the Semantics”, *Journal of Information Warfare* 22, sz. 3 (2023): 69, <https://www.jstor.org/stable/10.2307/27311023>.

- *Erőszakos és paramilitáris műveletek*: Titkos akciók, amelyek során gyilkosságokat, merényleteket, puccskísérleteket vagy más erőszakos tevékenységeket hajtanak végre.²¹⁶
- *Kiber- és információs hadviselés*: Kiber-támadások, hamis fiókok létrehozása és alkalmazása a közösségi médiában, a közvélemény és politikai folyamatok befolyásolása érdekében.²¹⁷

A fentiek alapján kérdéses, hogy a kémkedés definíciójához hozzá tartoznak-e olyan tevékenységek, mint a kémkedés célpontjának körülményeit befolyásoló cselekmények (szabotázs, manipuláció emberrablás, gyilkosság). Megítélésem szerint ezen tevékenységek a kémkedés szűken vett és eredeti, érzékelésből kiinduló jelentéstartalmán már jelentősen túlmutatnak. Az, hogy mégis felmerül ez a gondolat annak köszönhető, hogy leginkább kémek alkalmasak ilyen műveletek végrehajtására, mivel ők járatosak a titkos műveletekben.

Véleményem szerint a titkos befolyásolása az alábbiak szerint határozható meg: *Olyan tudatos, szervezett és titkolt cselekvés, amelynek célja a körülmények adott célból történő megváltoztatása.*

4.5 A TITOK ÉS A TITKOSSÁG

A fenti meghatározásokból jól látható, hogy a kémkedés és a titkos befolyásolás fogalmának is fontos összetevője a titkosság. Ebből fakadóan érdemes röviden áttekinteni, hogy mit jelentenek titkosság a kémkedés és a titkos

Az szinte bizonyos, hogy a titok, mint jelenség – a kémkedéshez hasonlóan – egyidős az emberiséggel, sőt mivel kezdetleges formáit már a csimpánzok is alkalmazzák²¹⁸, feltehetően annál korábbi. A titok logikusan két fél interakcióhoz kapcsolódik, mert amennyiben ez hiányzik, akkor a titok megtartása is értelmét veszíti, azaz titok valakivel (mindenkivel) szemben értelmezhető. Fontos azonban megjegyezni, hogy ami valakivel

²¹⁶ PUTTER, BACHMANN ÉS COOK (2023): „Covert Action as Hybrid Warfare—Clarifying the Semantics”70; SHULTZ ÉS GODSON (1984): *Dezinformatsia* 16–17.

²¹⁷ PUTTER, BACHMANN ÉS COOK (2023): „Covert Action as Hybrid Warfare—Clarifying the Semantics”70; DARCEWSKA (2018): „Active measures as the Russian hybrid aggression in a retrospect. Chosen aspects”262–63.

²¹⁸ WAAL (2007): *Chimpanzee Politics: Power and Sex among Apes*, 25th anniversary ed (Baltimore, Md: Johns Hopkins University Press), 36.

szemben titoknak számít, az egy harmadik féllel vagy két másik fél között nem szükségszerűen ez.

Úgy tűnik, hogy a titokra –a titkot magában foglaló, azaz becsapásra, megtévesztésre – épülő viselkedésmódok evolúciósan kialakultak, amelynek oka, hogy ezek a viselkedésmódok képesek előnyhöz juttatni az alkalmazójukat azokkal szemben, akik nem alkalmaznak ilyeneket. Minél kifinomultabban képes ezeket alkalmazni valaki – azaz minél kisebb a titok felfedésének, a lebukásnak a veszélye, annál nagyobb a haszon és kisebb a retorzió veszélye.²¹⁹ Bereczkei Tamás szerint több evolúciós mechanizmus is közrejátszott ezen viselkedésminták kifejlődésében. Először is a „fegyverkezési verseny” amely a csalás és vele szembeni védekezés evolúciós mechanizmusainak folyamatos fejlődéséhez vezettek, másrészt a gyakorisági szelekció, ami a titok negatív alkalmazásának számtalan egyre szofisztikáltabb formáját fejleszti ki.²²⁰

Ahhoz, hogy a titok „működését” elemezni lehessen érdemes áttekinteni a titok működési folyamatának lépéseit és szereplőit, amelyeket az alábbiak szerint lehet elkülöníteni:

- 1) *A titok létrehozója*: Az a személy, akinél elsőként tesz lépéseket egy adott ismeret elrejtésére.
- 2) *A titok birtokosa*: Azok a személyek, amelyek tudnak a titokról olyan módon, hogy tisztában vannak annak titok mivoltával és ők maguk is tevékenyen részt vesznek a titok fenntartásában.
- 3) *A titok szabályozója*: Ha a titok valamilyen társadalmi intézmény keretében jött létre, akkor az intézmény szabályainak alkotását végző személyek, szervezetek.
- 4) *A titok tárgya*: Amiről vagy akiről a titok szól.
- 5) *A titok tartalma*: Maga a rejtetni kívánt információ.
- 6) *A titok keresője*: Azon a személy, aki a titok (vagy titkok egy csoportjának) felfedésére törekszik.
- 7) *A titok felfedője*: Aki egy adott titkot a titok tartóin kívüli kör számára, a titok tartóinak akaratán kívül tudatos tevékenységgel elérhetővé tesz, ellensúlyozva a titok rejtésére tett cselekvéseket.

²¹⁹ BEREZKEI TAMÁS (2016): *Machiavellizmus a megtévesztés pszichológiája* (Budapest: Typotex), 227.

²²⁰ BEREZKEI TAMÁS (2016): 230–35.

- 8) *A titokhoz hozzájutó*: A titokhoz a titok tartóinak szándéka ellenére hozzájutó személy.
- 9) *A laikus*: Az a személy, akik nem tud a titok létezéséről.
- 10) *A titok megosztása*: Laikusok vagy hozzájutók tartói pozícióba hozása.

A titkosság egy absztrakt tulajdonság, mert a titok absztrakt létező. A titkosság alkalmazása, tehát nem eszköz, hanem módszer, mert fő összetevője a titok fizikailag nem létező. A titok alkalmazása kifejezetten demokratikus módszer, mivel bárkinek van lehetősége az alkalmazására, ami önmagában nem igényel különösen nagy erőforrásokat.

A titok tartója (gazdája) egyaránt lehet természetes személy, másképpen fogalmazva magánszemély, illetve lehet személyek bármilyen közössége, beleértve akár a kis informális csoporttól, a nagyobb méretű hivatalos jogi személyiséggel rendelkező csoportokig. Ezzel kapcsolatosan fontos észrevétel, hogy minél nagyobb számú a titok tartóinak száma annál nagyobb az esélye annak, hogy a titok felfedésre kerül, mivel egyre nagyobb eséllyel csúszik hiba a titok megtartását jelentő tevékenységbe. A felfedés azonban relatívan értelmezhető tényező, mert a titok felfedésével okozott kár mértéke nagy mértékben függ attól, hogy a hozzájutó személyek köre milyen széles, illetve, hogy kiket foglal magában. Kis számú hozzájutó esetén lehetőség van a hozzájutó személyének tartók közé történő bevonására, ezáltal megőrizve a titkot. A titok létrehozójának döntésén múlik, hogy először kivel osztja meg a titkot. A titok a felfedése után azonban már mások is felfedhetik a titkot akár szándékosan akár akaratlanul.

Az, hogy ki mit tart érdemesnek titokká tenni számos tényezőtől függ. Ez legtágabb értelemben kulturális kérdés, a különböző kultúrák különbözőképpen értékelhetik a titok mibenlétét²²¹. Ezt a kultúrát azonban semmiképpen csak nemzeti vagy értelemben lehet értelmezni, hanem akár szervezeti vagy csoportkultúra szinten is értelmezhetjük. Általában olyan információkat igyekeznek titokban tartani, amelyekről a titok birtokosai azt feltételezik, hogy nyilvánosságra kerülésükkel közvetetten vagy közvetlenül kedvezőtlenebb helyzetbe, azaz hátrányba hoznák őket, valamint olyanokat, amelyekről a titok birtokosai úgy vélik, hogy titokban maradásuk közvetett vagy közvetlen módon kedvezőbb helyzetet, azaz előnyt teremtenek.

²²¹ RÉVÉSZ (2007): „A titok mint politika. A titkosszolgálatok politológiai kutatásának lehetőségei”7.

4.5.1.1 A titok fogalmai és formái

Georg Simmel szerint a titok nem más, mint valamilyen információ tudatos elrejtése. Ezzel összefüggésben a hazugságot úgy határozza meg, hogy az egyik fél korlátozza egy másik fél. Hozzáteszi ugyanakkor, hogy az el nem rejtett dolgok is ismeretlenek maradhatnak. *Simmel* mellett érvel, hogy a titkot nem első sorban morális szempontból kell vizsgálni, mert az egy több funkciós társadalmi képződmény, amely csak az ember sajátja.²²²

Hasonlóképpen tudatos rejtési tevékenységként látja a titkos *Jana Costas és Christopher Grey* is, akik emellett arra hívják fel a figyelmet, hogy a titok megtartása folyamatos tevékeny erőfeszítést igényelhet, amely adott esetben komoly társadalmi rituálékat eredményeznek.²²³

Eva Horn szerint a titok – a vele összefüggő különböző latin kifejezések (*arcanum*, *secretum*) alapján – többféleképpen értelmezhető:

- *Misztikus vagy vallási titok* (*mysterium*), amely lényegénél fogva felfoghatatlan vagy megfejthetetlen.
- *Valami elzárt, elrejtett* (*arcanum*), amely a hatalom működésének alapja, és amelyet szándékosan választanak el a nyilvánosságtól.
- *Társadalmi viszony* (*secretum*), amelyben a titok nem maga az információ, hanem az a tudat, hogy van valami, amit csak néhányan ismernek, mások pedig nem. Ez az úgynevezett "titokhatás" (*effet de secret*), amikor a titok pusztá feltételezése is hatalmat gyakorol az emberek felett.

Horn kiemeli, hogy a titok nem feltétlenül egy konkrét, elrejtett tudás, hanem lehet egy társadalmi szervezőelv, amely a tudás, hatalom, kizárás és beavatás viszonyait rendezi.²²⁴ Esetünkben értelemszerűen az utolsó két meghatározása lehet releváns. Az információ elzárása, illetve a bennfentes informáltság látszata is hatással lehet a társadalmi viszonyokra.

Angyal Pál *mindaz, a bárki által megismerhető, de tényleg csak egy, vagy korlátozott számú egyén tudatkörében létező és harmadik személyek előtt elzárt olyan valóság (tünemény, jelenség, képzet, érzélem, gondolat stb. s mindezek megtestesítői) értendő, melyre vonatkozólag*

²²² SIMMEL (1906): „The sociology of secrecy and of secret Societies”, *The American Journal of Sociology* XI, sz. 4 (1906): 441–98.

²²³ COSTAS ÉS GREY (2014): „Bringing Secrecy into the Open: Towards a Theorization of the Social Processes of Organizational Secrecy.”, *Organization Studies* 35, sz. 10 (2014): 1423–47.

²²⁴ HORN (2011): „Logics of Political Secrecy”, *Theory, Culture & Society* 28, sz. 7–8 (2011. december): 6–8, <https://doi.org/10.1177/0263276411424583>.

bizonyos méltánylandó érdek azt kívánja, hogy ez mások ismeretkörébe ne kerüljön.” Tóth Mihály megfogalmazása szerint a „*Titok mindaz az elvileg bárki által megismerhető adat, tény, körülmény, vagy gondolat – s mindezek megtestesítői – amelyet azonban csak korlátozott számú egyén ismer; s amelynek titokban maradásához a titok ismerőinek méltányolható érdeke fűződik.*”²²⁵ A két meghatározás fontos közös pontja, hogy a titok csak olyan információ lehet, amely elvileg bárki által megismerhető, de a titok létrehozói és tartói számára fontos, hogy rajtuk kívül más ne ismerje meg. A bárki által megismerhetőség véleményem szerint a megismerésre való képességet jelenti. A meghatározás csak azt az entitást tekinti titoknak, amelynek titokban maradásához a titok birtokosának méltányolható érdeke fűződik. Ez a fajta definíció első sorban a titkot, mint védendő jogi tárgyat megjelenítő megközelítésnek ágyaz meg.

Gilles Deleuze és Félix Guattari a titoknak mint társadalmi jelenségnek, négy aspektusát emelik ki. Egyrészt közösségi eredetű – nem egyéni, hanem (1) *kollektíven létrehozott* és fenntartott jelenség. Másrészt mindig (2) *formába van csomagolva*, azaz a lényegi tartalma el van rejtve egy külső „konténerben” (pl. szimbólumok, viselkedésformák, diskurzusok). Harmadrészt a titok (3) *folyamatos mozgásban van*, különböző helyzetekben másként észlelik különböző emberek, és végül (4) *szivárog* – még ha rejtve is van, a titok hat: kiszűrődik, érzékelhetővé válik, hatást gyakorol a környezetére (pl. pletykák, gyanú, elhallgatások formájában).²²⁶

Nikolov a titkot tulajdonképpen „nemtudásként” azaz tudás hiányaképpen határozza meg.²²⁷ emberek között titkok megismerés ellenes álláspontja önmagában konfliktusok forrása, a rejtő szükségképpen ellentétes helyzetbe kerül a megismerésre törekvővel. A titok, amennyiben a létezéséről tudnak, de tartalmát nem ismerik egyfajta bizonytalansági helyzetet is jelent. A titok így tulajdonképp egy anitkommunikáció, ahol a közlő – a hagyományos kommunikációs helyzettől eltérően a helyzet passzív résztvevőjévé válik. Nem közölni akar

²²⁵ TÓTH (2005): „A titokkal átszőtt büntetőjog”, *Iustum Aequum Salutare* I, sz. 1 (2005): 57.

²²⁶ DELEUZE ÉS GUATTARI (2007): *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*, 12. print (Minneapolis, Minn.: Univ. of Minnesota Press), 286–87.

²²⁷ NIKOLOV (1987): *A titok: a kommunikáció ellentéte*, ford. Csepeli György (Budapest: Tömegkommunikációs Kutatóközpont), 7.

tehát²²⁸, hanem „nem közölni”. Ez persze a kommunikáció teljes blokkolásán túl megvalósulhat annak különböző fokú korlátozásával is.

Ehhez hasonlóan *Révész Béla* is a kommunikáció hiányát emeli ki, hangsúlyozva, hogy a titok tulajdonképpen egy dekommunikáció. A titok létrejötte esetén, amennyiben a titok létezése ismert, de tartalma nem, akkor egy információs vákum jön létre, amely alkalmas arra, hogy egyfajta kognitív disszonanciát vagy társadalmi feszültséget hozzon létre a titok létezéséről tudó, de tartalmát nem ismerők között.²²⁹

Ez a fajta antikommunikáció többféleképpen megvalósulhat. *Nikolov* szerint a titok speciális formája hazugság, mikor a kommunikáció célja a titok leplezése valótlanúság közlésével.²³⁰ Ehhez kapcsolódóan *Popper Péter* megjegyzi, hogy a hazugság leggyakoribb oka a valamtól való félelem.²³¹ Létezhet még magántitok, amely egy személy magánéletéhez kötődik, orvosi titok, amely az orvos és a beteg között jön létre, ügyvédi titok a jogi képviselő és az ügyfele között, illetve gyónási titok a gyóntató és a gyónó személy között. Értelemszerű a gazdasági titok létezése, amely legtöbb esetben valamilyen anyagi előnyhöz vezet birtoklója számára. Megemlíthető még a politikai titok, amely tulajdonképpen a hatalom megszerzésének és megtartásának folyamatához köthető titok.²³²

A titok megtartása lehet passzív folyamat, amikor a titok az által marad titok, hogy egyszerűen elzárják a hozzáférést vagy hallgatással, vagy valamilyen fizikai módszerrel. A titok fenntartásának aktív eszköze az álcázás, amelynek lényege, hogy a titokban tartani szánt tartalmat, információt, olyan formában jelenítenek meg, amelyről a laikusok nem gondolják, hogy titokkal állnak szemben, illetve, ha mégis akként azonosítják, akkor nem tudják a tartalmát megfejtetni.²³³

A titkok külön csoportját jelentik az állami szervezetekhez, tevékenységhez köthető államtitkok, ezeket az állam szándékosan elrejti a nyilvánosság elől. A filozófus *Jeremy Bentham* szerint a titkosság alapvetően a zsarnoki államok jellemzője. Ugyanakkor elismerte, hogy a nyilvánosság nem lehet abszolút, mert lehetnek olyan helyzetek (pl. ellenség

²²⁸ NIKOLOV (1987): 20–23.

²²⁹ RÉVÉSZ (2007): „A titok mint politika. A titkosszolgálatok politológiai kutatásának lehetőségei” 7.

²³⁰ NIKOLOV (1987): *A titok* 22.

²³¹ POPPER (1999): *Hazugság nélkül* (Budapest: Saxum), 141.

²³² RÉVÉSZ (2007): „A titok mint politika. A titkosszolgálatok politológiai kutatásának lehetőségei” 21–22.

²³³ V. KIRÁLY (1996): *Határ-Hallgatás-Titok* (Kolozsvár: KOM-PRESS), 155.

előnszerzése, ártatlanok védelme), amikor ideiglenesen fel kell függeszteni. *Spinoza* szerint „jobb, ha az állam becsületes politikája nyilvános még az ellenség előtt is, mint ha a zsarnokok bűnös titkai rejtve maradnak a polgárok előtt.” *Hobbes* a „hatalom titkai” fogalmával dolgozott, és úgy vélte, a nyilvánosság elengedhetetlen ahhoz, hogy az emberek ne legyenek tudatlanok vagy félrevezetettek. *John Stuart Mill* hangsúlyozta az ötletek nyílt vitájának fontosságát az igazság feltárása érdekében *Max Weber* Bürokrácia című művében kifejtett gondolatai szerint a titok ezen formája a bürokrácia terméke, amelynek lényege az esetek többségében nem az információ védelme, hanem a bürokrácia védelme az ellenőrzéstől.²³⁴

Kim Lane Scheppele az államtitokról értekezve megállapítja, hogy annak két fajtája van. A felszínes, amelynek a létezéséről mindenki tud, de a tartalmát csak kevesen ismerik, illetve a mély, amelynek a létezése önmagában is titok.²³⁵ E kategóriák lényege, hogy a mély titok széles körű elterjedése jelenti igazán a visszaélés veszélyét, mert azok felett nem gyakorolható külső kontroll. *David Pozen* több szempontból is kritizálja a mély titok létezését. Utilitarista szempontból társadalmi hasznosságvesztésként tekint rá, demokratikus szempontból mivel aláássák a népszuverenitást és az elszámoltathatóságot, illetve alkotmányossági szempontból mivel több szempontból is sérti az Egyesült Államok alkotmányának szövegét és szellemét.²³⁶

Stephane Lefebvre hangsúlyozza, hogy további kutatásokat igényel még annak feltárása, hogy milyen érvekkel lehet igazolni bizonyos adatok állami titkosítását.²³⁷ Véleménye szerint *Pozen* következmény alapú érvelése az eddigi leginkább koherens. E szerint az államtitok alkalmazása indokolt a nemzetbiztonság fenntartása, a kormányzati döntéshozatal szabadsága, a magánélet védelme (pl. adótitok) és végül hatékonysági szempontok miatt is, mivel titkosítani legtöbbször olcsóbb, mint egy átláthatósági intézményrendszert kiépíteni és fenntartani. El kell azonban kerülni a mély titkok kialakulását, amelyhez ő néhány javaslatot is tesz. Ilyen a másodlagos közlési követelmények bevezetése, amely a titok létezését, a titkosítás okát és eljárásának közzétételét jelenti. Segíthet a kongresszusi végrehajtói konzultáció, amely a titkot megosztja egy szélesebb, de még zárt körrel, például kongresszusi bizottsággal. Ilyen módszer

²³⁴ A filozófusokat idézi: LEFEBVRE (2021): „State Secrecy: A Literature Review”, *Secrecy and Society* 2, sz. 2 (2021. január 19.): 16, <https://doi.org/10.31979/2377-6188.2021.020209>.

²³⁵ SCHEPPELE (1988): *Legal Secrets: Equality and Efficiency in the Common Law* (Chicago: University of Chicago Press), 21–22, 75–79, 84–85.

²³⁶ POZEN (2010): „Deep secrecy”, *Stanford Law Review* 62, sz. 2 (2010): 257–339.

²³⁷ LEFEBVRE (2021): „State Secrecy”.

lehetnek még a belső ellenőrzési mechanizmusok, amelyek rámutathatnak az indokolatlan titkosításra, illetve a mély titkokat elítélő szervezeti kultúra.²³⁸

Ezen gondolatok azért fontosak, mert megmutatják, hogy nem minden titok eredendően rossz, ami igaz az államtitokra is. Ebből az is következik, hogy az állami kémkedés, azaz a titkosszolgálatok létezése és működése nem feltétlenül ellentétes a társadalom érdekével, különösen, amennyiben megfelelő kontroll-mechanizmusok társulnak hozzá.

4.5.1.2 A titok társadalmi funkciói

A titok funkciója utáni kutakodás tulajdonképpen arra a kérdésre keresi a választ, hogy milyen célokból alkalmazzák a titok létrehozásának és tartásának tevékenységét. A titok lényege ugyanis a tudatos alkalmazás, a véletlenül létrejövő titok definíciószerűen nem titok. Az egyes kutatók álláspontjai alapján a titoknak az alábbi társadalmi funkcióit azonosítottam:

1. *Tudás befolyásoló tényező*: Ez azt jelenti, hogy amíg valami titkos addig mások számára nem megismerhető, így az ezzel kapcsolatos tudásra sem tud szert tenni, ami az aszimmetrikus informáltság és így a megtévesztés alapja.²³⁹
2. *Védelmi „eszköz”*: A titok betölthet például érték-, érdek, jogvédelmi funkciót, de vonatkozhat bármilyen védelmet igénylő tárgyra. A titok megőrzése megvédi azt, akire a titok vonatkozik. a titok felfedés segít elkerülni a negatív eseményeket, következményeket.²⁴⁰
3. *A hatalmi helyzetet befolyásoló*: A titok kapcsán lehetőség van arra, hogy a titok birtokosai rákényszerítsenek másokat olyan tevékenységekre, amelyet azok egyébként nem tennének meg. Másrészt azonban a titok csökkentheti is a hatalmat, azaz a másik fél kényszerítésre való képességét.²⁴¹
4. *Felelősségcsökkentő*: A titok lehetővé teszi, hogy valakinek ne vagy kevésbé kelljen vállalnia felelősséget tetteiért.²⁴²

²³⁸ POZEN (2010): „Deep secrecy”.

²³⁹ NÉMETH (2019): „A büntetőeljárás nyilvánosságának jogszabályi háttérében húzódó alapjogi kollíziók feltárása, különös tekintettel az ágazati titokvédelemre”, *Debreceni Jogi Műhely* 16, sz. 1–2 (2019): 63–64, <https://doi.org/10.24169/djm/2019/1-2/5>; SIMMEL (1906): „The sociology of secrecy and of secret Societies” 443–45.

²⁴⁰ HORN (2011): „Logics of Political Secrecy” 1; NÉMETH (2019): „A büntetőeljárás nyilvánosságának jogszabályi háttérében húzódó alapjogi kollíziók feltárása, különös tekintettel az ágazati titokvédelemre” 63.

²⁴¹ SIMMEL (1906): „The sociology of secrecy and of secret Societies”.

²⁴² SIMMEL (1906): 496.

5. *Társadalomszervező erő*: A titokkal való rendelkezés a birtokost más pozícióba emelheti ahhoz képest, aki nem rendelkezik a titokkal. A titokbirtokosság így formális vagy informális társadalmi szervezőerővé válik.²⁴³
6. *Igénytéremtő*: A titok legtöbbször megteremti az igényt az adott vagy esetleg más titok megismerésére.²⁴⁴
7. *A jog kivételes állapota*: A titok sok esetben speciális jogi konstrukciók megalkotását igényli, legtöbbször a titok védelme okán.²⁴⁵
8. *Társadalmi és egyéni identitásképző erő*²⁴⁶: Titokbirtokosok és között kialakulhat egyfajta sajátos közös identitás, amely a titok védelmére vagy a titok feltárására irányul. Gondoljunk csak a titkosszolgálatokon belül dolgozók közösségére.
9. *Értékteremtő*: A titok valami olyat jelent, amelyből kevés áll rendelkezésre, ami önmagában növelheti a titok tárgyának vagy tartalmának értékét.²⁴⁷
10. *Elit teremtmény*: Bizonyos titkok segítségével a társadalom azon része, aki jogosult ismerni vagy megismerni elkülönül azon résztől, aki ezeket a titkokat nem ismerik, megfelelő titok esetén ez egyfajta privilegizált pozíciót is létrehoz.
11. *Befolyásoló*: A titok segítségével lehet más személyek érzéseit, gondolkodását és viselkedését befolyásolni. Az első esetekben a titok például félelemet válthat ki gondolkodásra ösztönözhet másokat a titokkal kapcsolatban, illetve cselekvésre ösztönözhet a titok kitudódásának megakadályozását, illetve a titok megismerését illetően.
12. *Szabályozó eszköz*: A titok révén olyan szabályokat lehet létrehozni, amelyek szabályozzák a társadalmi működést. Gondoljunk csak például az államtitkok rendszerére.
13. *Valóság megismerésének eszköze*: Vannak esetek, amikor nyílt módon nem lehetséges a valóság megismerése, a titok, azaz a titokban végzett megismerés viszont lehetőséget teremt erre.

²⁴³ HORN (2011): „Logics of Political Secrecy”7; URBAN (2001): „The Adornment of Silence Secrecy and Symbolic Power in American Freemasonry”, *Journal of Religion & Society* 3 (2001); SIMMEL (1906): „The sociology of secrecy and of secret Societies”446.

²⁴⁴ RÉVÉSZ (2007): „A titok mint politika. A titkosszolgálatok politológiai kutatásának lehetőségei”7.

²⁴⁵ HORN (2011): „Logics of Political Secrecy”14.

²⁴⁶ HORN (2011): 10.

²⁴⁷ SIMMEL (1906): „The sociology of secrecy and of secret Societies”.

14. *Érdekessé tevő*: A titok lehetőséget ad arra, hogy az unalmasnak gondolt dolgokat érdekesebbé, izgalmasabbá tegye.²⁴⁸

15. *Játék*: A titok segítségével játékos helyzetek hozhatóak létre, akár pusztán szórakoztatás, akár tanulás vagy kultúra közvetítés céljából. A titok kitalálása érdekes, szórakoztató tevékenység lehet.

Látható, hogy a titok számos funkciót tölt be a társadalomban. A következő részben azt vizsgálom meg, hogy mely funkciók és milyen módon kapcsolódnak a kémkedéshez, a titkos befolyásoláshoz vagy tágabb értelemben az ezt végző szervezetekhez.

4.5.1.3 A titok értelmezése a titkos állami tevékenységek kapcsán

A kémkedéshez a titok fenti funkciói közül szinte mindegyik kötődik. Értelemszerűen a legfontosabb a megismerési funkció, amely tulajdonképpen kémkedés központi eleme. A kémkedés során ekkor tulajdonképpen titok felhasználásával ismernek meg egy információt. Amennyiben ez az információ maga is titok, akkor a kémkedés jelentősen növelheti a megszerzés valószínűségét, mivel csökkenti a felfedési folyamat felfedésének és így az ezzel szembeni ellenintézkedések esélyét. Sőt egy ilyen titkos felfedési folyamat révén akár érdekelté is lehet tenni a titokbirtokosokat titkuk elárulásában azzal, hogy mások számára ez nem válik ismertté. Ebben az esetben azért fontos a titkosság, mert ha a titok nyílt módon került felfedésre, akkor megszűnik titoknak lenni. Titkos adatokat természetesen nyílt módon is lehetőség van megszerezni, de ebben az esetben a titkos információ hasznossága jelentős mértékben csökkenhet. Emellett persze számos esetben nincs lehetőség nyílt módon megszerezni egy titkos ismeretet. Amennyiben nem titkos információ megszerzése a cél, abban az esetben akkor fontos az igény titkosságának fenntartása, ha ez a kereső személyt ez kedvezőbb helyzetbe hozza. Ebbe a helyzetbe tartoznak az titkosszolgálati tevékenység során végzett nyílt forrású információgyűjtések. De felmerülhet ez olyan szándékos károkozó tevékenységek (pl. merényletek, hibrid hadviselés) esetén, amelynek célja a nyílt civil célpontok támadása.

A titok védelmi funkciója a kémkedés kapcsán két szinten is megnyilvánulhat. Makro szinten a támadó szándékok titkos módon történő felderítése segíti a titkot keresők számára védekezést például a meglepetések elkerülése, vagy meglepetés alkalmazása révén. Értelemszerűen mindez független attól, hogy ki a támadó és ki a védekező fél. Mikro szinten a

²⁴⁸ SIMMEL (1906): 461.

védelmi funkció abban nyilvánul meg, hogy védelmet biztosít az abban részt vevő személyeknek, azaz védi a kémeket és megbízóikat a felfedéstől.

A hatalmi funkció a kémkedésben szintén két szinten nyilvánulhat meg. Makro szinten egyrészt úgy érvényesül, hogy a titkok birtokosa rá tudja kényszeríteni a titkot nem ismerő személyt olyan dolgokra, amelyet az nem szeretne megtenni. Ilyen tevékenységek tipikusan az elnyomó rezsimek által alkalmazott besúgók esete. Mivel senki nem tudja kik a besúgók, ezért mindenki igyekszik magát valamennyire alárendelni a hatalom elvárásainak. Másrészt a titkot ismerők közül az egyik hatalmat tud gyakorolni a másik személy fölött a titok felfedésére irányuló fenyegetéssel. Ez utóbbihoz köthető például a kémkedésben való részvétellel kapcsolatos titok, különösen, ha például valaki ellenszolgáltatást fogadott el érte.

A befolyásoló funkció kapcsolódása annyiban tér el a hatalmi helyzetet befolyásoló funkciótól, hogy a tevékenységre való ösztönzésnek lehetnek olyan formái is, amelyek nem a titok által létrehozott hatalmi pozíción alapulnak. Ezek lehetnek például az ipari kémkedés különböző formái, ahol a titok létezése ösztönöz valakit a cselekvésre.

A modern titkosszolgálatok esetében a titoknak van elit teremtő, társadalomszervező, identitásképző, közösségteremtő ereje is. A titkok megőrzésének és megismerésének folyamata nem könnyű az speciális személyiséget, magas szintű kompetenciákat igényel²⁴⁹, ami így erős társadalmi megbecsültségre tarthat számot.²⁵⁰ Társadalomszervező ereje is lehet, amint azt például az ötvenes évek magyarországi titkosszolgálatai megmutatták. Az identitásképző funkció megfigyelhető a titkosszolgálatok állományán belül, de akár az állomány tagjai és a titkos együttműködők között is kialakulhat a titok tudóinak közös identitását. Az egész társadalmon belül mindez úgy mutatkozhat meg, ha egy-egy híres titkosszolgálat működése formálni tudja a nemzettudatot. Ennek talán legjobb példája az izraeli Moszad.

A kémkedéssel – és így a titkosszolgálatokkal összefüggő jogszabályok – hatással vannak a társadalom egészének működésére. Itt gondolhatunk például az ügynöktörvénnyel

²⁴⁹ ZALAI (2013): „A humán erőforrás-gazdálkodás kérdéseinek vizsgálata a nemzetbiztonsági szolgálatoknál”.

²⁵⁰ DRUSZA (2023): „Bizonyosság egy bizonytalan világban: Az emberierőforrás-stratégia nemzetbiztonsági szemmel”.

kapcsolatos szabályozásra, amely komoly hatással van a magyar társadalomra 35 évvel a rendszerváltás után is.²⁵¹

A titkos befolyásolás esetén értelemszerűen azon funkciók relevánsak, amelyek valamilyen módon közvetlenül befolyásolják a cselekvéseket. Ebben a tevékenységben megjelenik a tudás csökkentő funkció, mint minden manipulációt jelentő helyzet alapja. A befolyásoló és hatalmi funkciók szintén dominánsok, mert ezek közvetlenül emberi tevékenység megváltoztatására irányuló tevékenységeket alapoznak meg. A felelősségcsökkentő funkció szintén szóba jöhet, mivel a titkos befolyásolás lényege éppen az, hogy a titok lehetőséget ad a felelősség elterelésére. Ennek jó példái a választási folyamatokba történő rejtett beavatkozások. Az elit teremtő, társadalomszervező, identitásképző, közösségteremtő funkciók hasonlóan működik a titkos befolyásolás esetében, mint a kémkedés esetében, különösen, hogy ezt a tevékenységet is ugyanúgy titkosszolgálatok hajtják végre.

A fentiekből jól látszik, hogy a titok olyan módszer, amely az alkalmazástól függően pozitív és negatív társadalmi hatásokat is kiválthat, akár egyetlen témát illetően is. Társadalmi szinten erre jó példa lehet a szabadkőműves mozgalom, ami társadalom javítását tűzte ki célul, ehhez a titkos működést választotta eszközül, de mint titkos társaságnak mégis erősen negatív megítélése alakult ki a köztudatban. Mindemellett sokat tett a fejlődésért, ugyanakkor belépőkkel kapcsolatos szelekciós mechanizmusa működése során olykor inkább erősítette, mint csökkentette a társadalmi egyenlőtlenségeket.²⁵²

Amint láttuk a titoknak számos pozitív, építő jellegű funkcióját lehet megkülönböztetni, mégis számos esetben a negatív konnotáció dominál. A negatív megítélés leginkább feltehetően két tényezőnek köszönhető. Egyrészt annak, hogy az ember hajlamos eredendően félni attól, amit nem ismer, másrészt attól, hogy a titok fenti funkciója közül számos olyan van, amellyel egyéneknek vagy akár nagy csoportoknak is rendkívüli károkat lehet okozni. Erről számtalan példa áll rendelkezésünkre az emberi történelemből. A *Révész Béla* által leírt *kognitív disszonancia* jelentett kettőség figyelhető meg a titkos állami tevékenységek és a titkosszolgálatokhoz való viszonyulásban.²⁵³ Egyrészt félünk a titkos szervezetektől és

²⁵¹ UNGVÁRY (2017): *A szembenézés hiánya: felelősségre vonás, iratnyilvánosság és átvilágítás Magyarországon 1990-2017* (Budapest: Jaffa).

²⁵² URBAN (2001): „The Adornment of Silence Secrecy and Symbolic Power in American Freemasonry”.

²⁵³ RÉVÉSZ (2007): „A titok mint politika. A titkosszolgálatok politológiai kutatásának lehetőségei”7.

tevékenységüktől, másrészt szükségünk van az általuk nyújtható biztonságra, vágyunk rá. Ebben a helyzetben véleményem szerint a titok kettős természete tükröződik vissza.

A negatív társadalmi hatásoknak alapvetően két formája van. Először is az erkölcstelen, etikátlan dolgokra való alkalmazás, amely első sorban az elnyomó jellegű tevékenységet jelenti. Ebben az esetben a titkosszolgálatok titok révén kialakuló hatalmi pozíciójukat a polgárok tömeges megfigyelésére, titkos működésüket szélesőséges esetben kínzásra vagy emberi élet titkos kioltására alkalmazzák, legtöbbször a politikai hatalom védelme érdekében. Az ilyen jellegű tevékenységek ellent mondanak például az Egyesült Nemzetek emberi jogokról szóló egyetemes nyilatkozatában foglaltaknak, mint alapvető erkölcsi iránytűnek. dologra alkalmazzák. Ugyanakkor adódik a kérdés, hogy pontosan mi számít etikátlannak, ugyanis a legtöbb emberi tevékenységnek legalább két ellentétes morális pólusa van. Gondolhatnánk például, hogy a titkosság például nem lehet eszköze az élet kioltásának, miközben számtalan példát tudunk hozni a titkos módon végrehajtott likvidálásokra.²⁵⁴ Ennek megítélése nem könnyű: gondoljunk csak az Ukrajna ellen elkövetet orosz agresszióra vagy a közel-keleti vallási alapú terrorizmusra. Ami az egyik félnek agresszió, az a másik félnek védekezés, ami az egyik félnek megszállás, az a másik félnek önvédelem. Ez a fajta kettőség jól mutatja azt a kulturális relativizmust, amely azt mutatja, hogy a világban működő problémákat nem lehet pusztán erkölcsi alapon megítélni és megoldani.²⁵⁵ Fontos továbbá figyelembe venni, hogy az erkölcs sokszor maga is része a csoportok és államok közötti – akár titkok révén megvalósuló – versengésnek, így ez nem alkalmas a versengés megszüntetésére.²⁵⁶

Másodszorban – utilitarista megközelítésből – a titkos cselekvéseket vagy az azokat végző szervezeteket a társadalmi hasznosság szempontjából negatív cselekvésekre is fel lehet használni. Ezek leginkább olyan tevékenységek, amelyek a társadalmi közbizalmat rombolják az állammal szemben. Ez megvalósulhat a titkosítás körének indokolatlan kiterjesztésében vagy mértékének indokolatlan növelésében, ami akadály lehet a tudás társadalmi áramlásának. Lehetséges a biztonsági ellenőrzések túlzott elnyújtásán a vagy túlzott mértékű paranoiáján, ami eltántoríthat embereket bizonyos fontos pozíciók elfoglalásában. Amennyiben egy

²⁵⁴ RÉMAI (2024): „Izrael titkosszolgálatának leghíresebb műveletei”, *Nemzetbiztonsági Szemle* 12, sz. 4 (2024): 83–107, <https://doi.org/10.32561/nsz.2024.4.6>.

²⁵⁵ SIMPSON (1973): *Melville J. Herskovits, Leaders of Modern Anthropology Series* (New York London: Columbia University Press), 97–98.

²⁵⁶ MOELLER (2006): *Luhmann Explained: From Souls to Systems, Ideas Explained*, volume 3 (Chicago (Ill.): Open Court).

titkosszolgálat nem a társadalom, hanem annak egy csoportja érdekében vagy éppen ellenében lép fel, szintén alkalmas lehet a társadalmi bizalom rongálására, sőt akár a társadalmi csoportok közötti feszültség növelésére. Mindezek összességében jelentősen ronthatják a társadalmi működés hatékonyságát.

Sokkal inkább indokolja és magyarázza a titkos cselekvés – és szervezetei – létezését a titok, mint társadalmi jelenség. Ahogy fentebb már megjegyeztem a titok alkalmazása előnyhöz juttathatja az alkalmazójáért. Ebből az is következik, hogy ilyen esetekben, aki nem alkalmazza a titkot és a titok megismerésének eszközeit, az szükségszerűen hátrányba kerül azokkal szemben, akik alkalmazzák ezeket. Nem véletlen, hogy néhány teljesen szuverénnek nem tekinthető miniállam kivételével már a föld minden országában léteznek titkosszolgálatok vagy legalább azok tevékenységét betöltő, de más szervezeti formában (pl. rendőrségi egységként működő) szervezetek. Mindemellett a második világháború után egy országban sem fordult elő, hogy teljesen megszüntessék a titkosszolgálatokat. Egyedül Dél-Afrikában fordult elő egy viszonylag hosszabb átmeneti időszak, amíg az apartheid rendszer szolgálatait teljes képességgel fel tudták váltani a demokratikus szolgálatok. Ezen időszak alatt az ún. third force (a régi rendszerhez hű egykori és korábbi biztonsági apparátus) titkos műveletekkel megkísérelte polgárháborúba taszítani az országot²⁵⁷, ami jól példázta a titkos tevékenységek hiányának következményeit. A titok jellegének fentebb bemutatott sokfélesége egyben magyarázat arra, hogy a kémkedést (titkosszolgálatokat) miért alkalmazzák az élet számtalan területén.

A titok azonban nemcsak az állam titkos tevékenységét magyarázza, de annak intézményesülését is.: A titok titkos megszerzésével ugyanis létrejön egy újabb titok, amelyet pont az iménti okokból védeni kell. Másrészt mivel a titok létezése önmagában előnyt jelenthet a birtokosa számára, ezért olyan szervezetekre kell bízni az információk megszerzését, ahol a titkok megőrzése (akár a szerzésre irányuló szándék, akár maga a megszerzett titok) leginkább garantált. Ahogy azt korábban is láttuk a titkosszolgálatok egyetlen funkcióját a titkos adatok megszerzésében látja. Én úgy vélem, hogy nem első sorban a megszerzendő információk jellemzői szempontjából értelemezendő a titkosság. Ugyanis a nem titkos információkat nem csak a titkosszolgálatok képesek megszerezni, hanem bármilyen más intézmény is. A titkos információk megszerzése pedig nem csak a titkosszolgálatok révén történhet. Például diplomáciai csatornákon, tudományos kapcsolatokon keresztül is elő-előfordul, hogy egy

²⁵⁷ DOMBROSKI (2006): „Reforming Intelligence: South Africa after Apartheid”, *Journal of Democracy* 17, sz. 3 (2006): 43–57.

titkosnak szánt információ a titok birtokosának, haszonélvezőjének szándéka ellenére egy másik félhez kerül. Ugyanakkor kétségtelen, hogy nagy megbízhatósággal csak a titkosszolgálatok képesek megszerezni és megfelelő ideig megtartani egy titkot. A titkosság szempontjából sokkal fontosabbnak tartom a titkosszolgálatok tevékenységének titkosságát. Nem az a lényeg, hogy az információ, amit megszereznek az nyílt vagy titkos, hanem az, hogy bármit is csinálnak az titkos módon történik. A fenti két aspektus tehát fontos okai a titkosszolgálatok létezésének és titkosságának.

Adódik a kérdés, hogy a fentiek alapján akkor lehetséges-e a titkos tevékenységek szabályozása demokratikus körülmények között. Autoriter rendszerekben mindez nem releváns kérdés, legfeljebb abban az értelemben, hogy ne a titkos tevékenységet végzők ne fordulhassanak a vezető és rezsimje ellen, ezért van tele a történelem a váratlanul fiatalon elhunyt titkosszolgálati vezetőkkel és ezért alakulnak ki versengő titkosszolgálati modellek. Demokratikus országokban, pedig fontos, hogy a jog uralma és demokratikus kontroll alá kerüljön. Úgy vélem azonban, hogy első sorban nem a titkos tevékenységek korlátozásában kell keresni ennek módszerét. Sokkal negatívabban látom azt, amikor a titkosszolgálatok tevékenységét eufemizáló módon próbálják bemutatni, ami aztán mély titkok létrejöttéhez vezet. amennyiben ezek napvilágra kerülnek az pedig olyan erkölcsi dilemmákhoz vezetnek, amelyek aztán károsan hatnak a titkosszolgálatokra és rajtuk keresztül az egész társadalomra. Jó példája ennek a CIA titkos börtöneinek létezése, amelyet sokan azért nem gondoltak valósnak, mivel a CIA-csak egy információgyűjtő szerv.

Demokratikus körülmények között a titkos tevékenységek és a titkosszolgálatok szabályozásának alapvető lépése a titkosszolgálatok létezésének és rendeltetésének elismerése, szükségességük, sőt nélkülözhetetlenségük kimondása. Az ezen kutatás lényegét jelentő rendeltetés pontos kimondása pont azért lényeges, hogy támpontul szolgálhasson a titkosszolgálati szabályozás kimondásához. Példának okáért, amennyiben a titkosszolgálatok kizárólag biztonsági szervezetekként aposztrofálják, akkor szükséges minden témát, amivel foglalkoznak, biztonságiasítani, ami a hétköznapi emberek számára nehezen érhető vagy zavaró lehet. Célszerűbb inkább rendeltetést, funkció(ka)t pontosan és teljes körűen megfogalmazni, majd ezekre építeni a jogi szabályozást. Ennek alapját az az elv kell, hogy képezze, amely szerint az állami működésben és így a szolgálatok működésében sem létezhetnek mély titkok. Ezen szervezetek működését sekély titkok (azaz a titok létezése ismert, csak a tartalma nem) segítségével kell megoldani, ami akár fentebb vázolt módszerek segítségével lehetővé teszi a erős kontrollt jelentő mechanizmusok kidolgozását.

4.6 RÉSZÖSSZEGZÉS

A fenti fejezetben rávilágítottam, hogy a kémkedés alapvetően az emberi érzékszervi érzékeléssel kapcsolatos szavakból alakult ki a legtöbb kultúrkörben, ami arra utal, hogy az emberi fejlődés korai időszakához köthető tevékenységről beszélhetünk.

Megvizsgáltam a kémkedés szakirodalmi fogalmainak hasonlóságait és különbségeit, majd ezek felhasználásával sikerült meghatároznom a kémkedés fogalmát és azt elhatároltam a felderítés és titkos információgyűjtés fogalmától. Ennek során bemutattam, hogy az egyes fogalmak hogyan függenek össze és milyen tényezők mentén különíthetők el egymástól. Rögzítettem a kémkedés tevékenységének logikai elemeit, bemutattam ennek sajátosságait.

A fejezetben foglalkoztam a titkos tevékenységek alapját jelentő titok fogalmával. részletesen leírtam a titok keletkezésének, fennmaradásának és megszűnésének folyamatát az ehhez kapcsolódó szereplőket.

A titok és kémkedés összefüggéseit vizsgálva rámutattam, hogy a kémkedés tevékenysége nem elsősorban erkölcsi és etikai probléma, mivel szorosan összefügg titok, mint társadalmi konstrukció létezésével és annak jellegzetességeivel. Végül röviden felvázoltam, hogy a titok szempontjából milyen elvek mentén alakítható ki a titkos tevékenységet végző szervezetek megfelelő demokratikus szabályozása. A következő részben az eddigiekre építve bemutatom a kémkedés professzionalizálódásának folyamatát.

A fejezet legfontosabb következtetése, hogy a kémkedés egyik legfontosabb rendeltetése, hogy egy adott társadalom a versenytársaival folytatott vetélkedése során ne kerüljön hátrányba azokkal szemben, akik képesek vele szemben titkos tevékenységet folytatni. Így a titkosszolgálati tevékenység tulajdonképpen a titok jelenségének intézményesült társadalmi leképeződése.

5 A KÉMKEDÉS PROFESSZIONALIZÁLÓDÁSA

Ahogy azt már korábban említettük, a mai értelemben vett titkosszolgálatok kialakulása a 19. század második felére tehető. Ez persze nem jelenti azt, hogy államok és vezetőik korábban nem végeztek szervezett módon kémkedést. Ahogy azt később látni fogjuk, már évezredekkel időszámításunk előttről vannak információk arra vonatkozóan, hogy tudatos módon szervezték az ismeretek titkos módon történő összegyűjtését. Később bizonyos okok miatt ezek már kezdetleges szervezeti formákat is nyertek.

Természetesen minden ország alkalmazott olyan személyeket, akik kémkedés révén információkat szereztek. Azonban ezen tevékenység sok esetben ad hoc volt, konkrét eseményekhez, hadjáratokhoz volt köthető és nem állandóan működött. Másrészt nem állt a szervezettség olyan szintjén, amely alapján a modern kori titkosszolgálatok elődjének lennének tekinthetők. A következőkben azon szervezeteket mutatom be, amelyek a szervezettség viszonylag nagy fokát érték el és a szervezés mikéntjét tekintve hasonlítottak a modern titkosszolgálatokhoz.

A titkosszolgálatok kialakulása tulajdonképpen nem más, mint a kémkedés professzionizálódása, azaz hivatásszerűvé, majd hivatássá válása. E fejezet célja a kémkedés professzionizálódási folyamatának felvázolása. Ehhez Harold L. Wilensky elméletének elemeit fogom alkalmazni a kémkedés, mint tevékenység esetében. Wilensky elgondolása alapján az alábbi lépéseket vizsgálom meg a kémkedés tevékenységével összefüggésben.²⁵⁸

- 1) A társadalmi szükséglet felismerése
- 2) A tevékenység részlegessé, majd „főállásúvá” válása.
- 3) elméleti háttér, terminológia, képzés kialakulása
- 4) állandó szervezetek létrejötte
- 5) jogi szabályozás
- 6) társadalmi elismerés kivívása.

²⁵⁸ WILENSKY (1964): „The Professionalization of Everyone?”, *American Journal of Sociology* 70, sz. 2 (1964): 137–58.

5.1 A TÁRSADALMI IGÉNY

Ahogy már korábban is említettem, a kémkedés, mint önálló tevékenység iránti társadalmi igény viszonylag korán megjelenhetett. Ez leginkább a túlélésért folytatott versenyből fakadt, amely tulajdonképpen a legtöbb állat egyik, ha nem legerősebb mozgatórugója. Ez az ösztön már elég korán két dologra ösztönözte az embereket. Egyrészt a az erőforrásokhoz való hozzájutást, másrészt a barátok és ellenfelek azonosítását.

Mondhatnánk, hogy mindez egyidős az emberiséggel, pedig valójában sokkal korábbi. Már a csimpánzoknál megfigyelhetők a megfigyelésre és a megtévesztésre irányuló viselkedésformák például abból a célból, hogy több élelemhez vagy párzási lehetőséghez jussanak.²⁵⁹

Az erőforrásokhoz hozzájutás első lépése az élelem és más életfeltételek biztosításában nyilvánul meg. Értelemszerűen az embernek meg kellett figyelnie, hogy ezen lehetőségek hol kecsegtetik leginkább. Ezzel összefüggésben már egészen korán meg kellett figyelnie a zsákmányként kiszemelt állatok viselkedését, be kellett tudnia cserkészni azt.

A barát ellenség felismerése fejlett szociális készségeket igényelt, amely körülbelül 40 ezer évvel ezelőttre alakult ki bizonyosan az emberiségben, egészen pontosan a cro-magnon-i emberben, amely kiszorította a kevésbé fejlett aggyal rendelkező neandervölgyieket²⁶⁰. Innen már csak egy lépés volt, hogy ne csak emberek, hanem embercsoportok között is szerepet kapjanak ezek a készségek. Ebből fakadóan a megfigyelés kifejezetten hasznos eszköznek bizonyult. ennek hatékonyságát lehetett fokozni, ha mindez titokban történt.

Később az erőforrások szűkössége szükségszerűen versenyt generált különböző csoportok között, ami már egész korai emberi államok kapcsolataiban is tetten érhető és dokumentálható.²⁶¹ E versenyben, mint a természetben alapesetben, a fizikai erő döntő szerephez jut. Az a csoport, amely több harcost tud kiállítani alapvetően előnybe került. Aki viszont kevesebb harcost tud kiállítani az értelemszerűen valamilyen módon megpróbálja kompenzálni a hátrányát. De egyenlő erők esetében sem hátrányos, ha előre értesülünk az

²⁵⁹ WAAL (2007): *Chimpanzee Politics* 30–32, 35, 38.

²⁶⁰ TATTERSALL (1998): *Becoming Human: Evolution and Human Uniqueness*, 1. ed (New York, NY: Harcourt Brace), 5–6.

²⁶¹ VAN DE MIEROOP (2007): *A history of the ancient Near East, ca. 3000-323 B.C.*, 2nd ed, Blackwell history of the ancient world (Malden, MA: Blackwell Pub), 41–47.

ellenség támadó szándékáról, mert így elkerülhetjük a meglepetést. illetve előnyt jelent, ha ismerjük az ellenfél gyenge pontjait, készültségi szintjét így mi lephetjük meg őt.

Mindhárom iménti esetben hasznos eszköz a kémkedés. Azt, hogy ez az emberiség korai viselkedésformája jól alátámasztják a kémkedés 3-4000 éves történetéről rendelkezésre álló ismeretek²⁶², valamint a korai hadtudományi munkák, amelyek számos esetben rendkívül részletesen foglalkoznak a kémkedés és a titkos befolyásolás fontosságával.²⁶³ A titkos tevékenységek ilyen korai megjelenése azt mutatja, hogy komoly igény mutatkozott az társadalmak részéről a titkos tevékenységek alkalmazására, mivel kézzel fogható előnyökkel járt. Így, ha szükség és vagy lehetőség kínálkozott értelemszerűen igyekeztek minél többet élni vele. Természetesen ez az igény az emberi társadalmak fejlődésével nem csökkent, sőt a társadalmak fokozatos összekapcsolódásával, a globalizációval és a technikai fejlődéssel megjelenő új eszközök nyújtotta lehetőségek révén talán még fokozódott is. Manapság már sokkal célzatosabban vagy tömegesebben lehet kémkedni, sok esetben nem a titkos ismeretek megszerzése, hanem az exponenciálisan növekvő mennyiségű adatmennyiség feldolgozása jelent gondot a rendelkezésre álló kapacitások hiánya miatt.

5.2 A TEVÉKENYSÉG KEZDETEI

Azzal, hogy az emberi csoportok között is megjelent az igény a titkos tevékenységre, feltehetően a tevékenység is fejlődésnek indult. Kézenfekvő volt, hogy a titkos módon történő megfigyelés nem vagy nem csak a személy elrejtőzését jelentette, hanem nyílt viselkedés esetén a szándék leplezését is. Az egyes személyek szokásos tevékenységük mellett elkezdtek adatokat gyűjteni olyan kérdésekben, amelyhez hozzáférhettek anélkül, hogy más féle, a helyzethez nem illő tevékenységet is kellett volna végezzenek.

Később ezen tevékenységek egyre összetettebbé váltak. A kémkedéshez szükséges megbízás, illetve a beszélgetés révén történő ismeretszerzéshez szükséges beszédképesség is már több tízezer évvel ezelőtt kialakult.²⁶⁴ Megjelentek célzatos álcázási módszerek, és az írás megszületésével adatrögzítő és továbbító eszközök.

²⁶² PIEKALKIEWICZ (1997): *A kémkedés világtörténete* 10.

²⁶³ SUN ZI (2018): *A háború művészete* 58.

²⁶⁴ BERWICK ÉS CHOMSKY (2016): *Why only us: language and evolution* (Cambridge, Massachusetts: MIT Press), 54.

Minden fontosabb ókori birodalom történetéből rendelkezésünkre állnak olyan források, amelyek a titkos tevékenységek végzéséről, eredményéről, végrehajtásának mikéntjéről, végrehajtóinak személyéről szólnak.²⁶⁵ Ezen adatok legnagyobb része eleinte a katonai eseményekhez kapcsolódik. Ez nem meglepő, ha bele gondolunk, hogy az egyes embercsoportok már feltehetően több ezer éve háborúztak egymással. Ennek korai ismert példái a mezopotámiai városállamok háborúi.²⁶⁶ Önmagában az, hogy a legtöbb korai kémkedéssel kapcsolatos információ a hadtudományi munkákhoz köthető arra utal, hogy eleinte ez a hadviseléshez kapcsolódó tevékenység volt²⁶⁷. Ennek egyszerűen az lehetett az oka, hogy az emberi csoportok között ez volt a legnagyobb hatású kapcsolat. Egy vesztes háború akár egy egész csoport megszűnéséhez vezethetett, így ezen esetekben a kémek alkalmazása létfontosságú volt. A korai időkben a hadviselés viszont még a hadviselés sem volt például az élelemtermeléshez hasonlító állandó tevékenység²⁶⁸, így feltehetően a kémkedés sem volt ilyennek mondható. Ekkor egyszerűen nem volt rá szükség, amit tudni akartak egymásról azt kémkedés nélkül is megtudhatták.

Az időszámításunk előtti 3. évezredtől kezdve már rendelkezünk olyan utalásokkal, amelyek akár titkos megfigyelő tevékenységekre²⁶⁹ utalhatnak. Kémkedésre az első közvetett utalás i.e. 18. századból *Mari* városából származik.²⁷⁰ A belső biztonsági jellegű kémkedés első említése II. Amenhotep idejéből származik, i.e. 1400 körülről.²⁷¹ Ez egyben az első említése egy rendszernek, amelynek elsődleges feladata a kémkedés. A kémkedési tevékenységről első részletes leírásoknak tekinthető egyiptomi *Amarna levelek* is említenek kémkedést belső biztonsági, politikai, gazdasági kontextusban is.²⁷²

²⁶⁵ PIEKALKIEWICZ (1997): *A kémkedés világtörténete*.

²⁶⁶ VAN DE MIEROOP (2007): *A history of the ancient Near East, ca. 3000-323 B.C.* 45–47.

²⁶⁷ Lásd pl. SUN ZI (2018): *A háború művészete*.

²⁶⁸ VAN DE MIEROOP (2007): *A history of the ancient Near East, ca. 3000-323 B.C.* 47.

²⁶⁹ Például Sinuhe története. PARKINSON, FORD. (2009): *The Tale of Sinuhe and Other Ancient Egyptian Poems, 1940-1640 BC* (Oxford: Oxford University Press).

²⁷⁰ A mezopotámiai Mari város iratai. SASSON (2015): *From the Mari archives: an anthology of old Babylonian letters* (Winona Lake, Indiana: Eisenbrauns), 129.

²⁷¹ II. Amenhotep Qenamun nevű főhivatalnok a valójában egy olyan pozíciót is jelentett, amelyben titkos módon kellett híreket gyűjtenie a birodalomban a fáraó hatalmát veszélyeztető törekvésekről. WILKINSON (2011): *The Rise and Fall of Ancient Egypt* (Westminster: Random House Publishing Group), 222.

²⁷² COHEN ÉS WESTBROOK, SZERK. (2002): *Amarna Diplomacy: The Beginnings of International Relations*, Paperbacks ed (Baltimore: Johns Hopkins Univ. Press); ANDREW (2018): *The secret world* 19.

Az ókori Kínában tavasz és őszi korszakból (i.e. 770-481), illetve a hadakozó fejedelemségek korából (i.e. 475-225) rendelkezésre álló adatok szerint már rendszeresen alkalmazzák a kémkedést és a titkos befolyásolást a katonai tevékenységek részeként, a siker esélyének javítása érdekében.²⁷³ Feltehetően e két korszakban kialakult tudásanyag összefoglalásaként íródott Szun-ce híres műve, összegezve e katonai konfliktusokban gazdag időszakok tapasztalatait, kémkedési szempontból is. Mindez feltehetően nem független attól, hogy – amint a korszak megnevezése is mutatja – az állandó hadakozás évtizedeken át folyamatosan szükségessé tette a kémkedés folytatását.

Az európai kultúrkörben feltehetően az i.e. 750-ben íródott Homérosz Iliászában jelenik meg először a kémkedés kifejezés, de ez a kontextus alapján inkább katonai felderítő tevékenységet jelent.²⁷⁴ *Hérodotosznál jelenik meg* – Krónika című művében jelennek meg azon adatok, amelyek tágabb értelemben kémkedésről szólnak, túlmutatva a katonai felderítésen.²⁷⁵

Szun-ce kémekről szóló leírása is arra utal, hogy nem csak a kémek maguk, de feltehetően az azt szervezők is specializálódtak a kémkedésre és azt rendszeresen, mondhatni, hogy főállásban végzik. A középkorban az adatok jelentős része az ad-hoc kémkedésről szól, de már megjelennek források, amelyek főállású kémekről szólnak²⁷⁶. Ilyenek voltak például a tízek tanácsának tagjai

Az újkorban már számos forrásunk van a kémkedést főállásban végző személyekről, még ekkor már megjelentek azon szervezetek, amelyek akár évtizedekig fennálltak és magokon hordozták a későbbi modern szolgálatok bizonyos jegyeit. Gondoljunk csak *Walsingham* vagy *Richelieu* kémiszolgálataira²⁷⁷, ahol kisebb nagyobb számban szolgáltak olyan személyek, akik a kémkedés vagy annak szervezése volt a munkakörük. A fentiek alapján az látszik, hogy legkésőbb a 14-16. századra tehető a kémkedés mint főállású tevékenység kialakulása.

²⁷³ SAWYER (1998): *The Tao of Spycraft* 120, 165.

²⁷⁴ HOMÉROSZ (750): *Iliász 10. ének*, <http://mek.niif.hu/00400/00406/html/01.htm#10>.

²⁷⁵ GERÉB, FORD. (1892): *Herodotos történeti könyvei*.

²⁷⁶ KOMJÁTHY (2016): „A hadi kémektől a hírszerző szolgálatokig”, *Hadtudományi Szemle* 9, sz. 2 (2016): 51.

²⁷⁷ TU (2012): „The pursuit of god's glory: francis walsingham's espionage in elizabethan politics, 1568-1588” (PhD. értekezés, University of York).

5.3 A SZAKISMERET ÉS A KÉPZÉS

Minden szakma professzionalizálódásának fontos lépése a más tevékenységektől elkülönülést erősítő egyedi szaktudás és az ehhez szükséges terminológia kidolgozása. A tevékenység fontosságát mutatja, hogy mindez viszonylag korán megindult. Az első ilyen írásos művek már néhány száz évvel időszámításunk kezdete előtt megjelentek. Ezek kidolgozottságának magas foka valószínűvé teszi, hogy korábbi írásos anyagok alapján, vagy felhasználásával készültek. Érdekes módon a modern anyagokat leszámítva e néhány ókori mű tartalmazza a legalaposabb legrészletesebb leírást a kémkedési szaktudásról. Az európai és az arab kultúrkörben a kémkedést ugyan fontosnak tartják, de leginkább a katonai műveletek kapcsán említik és nem vagy csak nagyon felületesen rögzítik a hozzá kapcsolódó szaktudást.

Az mindenestre jól látszik az alábbi fejezetekből, hogy a kémkedéssel kapcsolatos szaktudás már évezredek óta ismertek. Legyenek ezek a kémkedéssel vagy a kémkedés szervezésével kapcsolatos ismeretek, mint például a beszerzési alapok.

5.3.1 Szakismeret

5.3.1.1 Az ókori Kína: Szun-Ce és Li Chi

Az első ilyen szövegnek mindenképpen az ókori Kínában keletkezett Szun-ce írásának kémekről szóló részét tarthatjuk. Ezen szövegek kifejezetten abból a célból íródtak, hogy útmutatásul szolgáljanak mások számára. Olyan aprólékos szaktudásról tesznek tanúbizonyságot, amely, csak hosszú távú fejlődés révén jöhetett létre és válhatott kidolgozottá. Ő volt az aki először dolgozott ki egy rendszert, ami elkülönítette egymástól a kémek típusait. Megkülönböztetett helybéli kém, belső kém, átállt kém, a feláldozható kém és az élő kém.

Szun-ce a kémkedés alábbi feladatait különböztette meg.

- 1) A harc sikeres megvívását: Ennek érdekében a céljuk azon információk beszerzése, amelyek hadsereg működését segítik, illetve lehetővé teszik a csaták sikeres megvívását.
- 2) A hadvezér likvidálását: Sun Tze nagyhangsúlyt helyez az emberi tehetségre, úgy véli, hogy a győzelem jelentős részben a tehetséges vezetőn múlik. Az ellenfél hadseregének legyőzésében ezért nagy szerep juthat a tehetséges hadvezér

kiiktatásának. Az ehhez szükséges feltételek megteremtése és a tett végrehajtása értelemszerűn titkos módon hajtható végre.

- 3) Az ellenség kémeinek felismerését, visszafordítását: Figyelemre méltó, hogy hogy nagy jelentőséget tulajdonít a kémek visszafordításának, azaz annak, hogy ez ellenség helyett minket szolgáljanak. Ez feltételezi az ellenkémkedés, azaz a kémelhárítás mint funkció felismerését és alkalmazását.
- 4) A kémek ellenőrzése: ezek szerint már az ókorban megjelenik a belső biztonságról való gondolkodás.

Megfigyelhető, hogy *Szun-ce* kifejezetten pártolja a professzionális kémhálózat működését. Ez a rendszer nem ad-hoc műveletekre, átállókra épít, hanem egy rendszer működése, működtetése révén kíván győzelmet kivívni. Érdekes ugyanakkor, hogy bár a korábbi íróknál már a titkos tevékenységek a katonai szférán túlra is kiterjednek, Sun-Tze írásában mégis inkább ezek katonai felhasználása jelenti a fő szempontot. Ezen kívül nem jelenik meg a belső biztonság jellegű kémkedés. ennek feltehetően az az oka, hogy ez kifejezetten katonai témájú írásnak szánta a szerzője.

Jól látszik *Szun-ce* rendszerének egymásra épülése: a fejedelem győzelmét tekintí végső célnak, amelyet a hadsereg segítségével valósul meg, amit pedig kémek jól felépített titkos és védett rendszere segít. Az is nyilvánvaló azonban, hogy ez a felfogás nyílt fegyveres konfliktusok, csaták megnyerését helyezi előtérbe, amelyek azonban közel sem állandó körülményei a titkos tevékenységeknek.

Li Ching szintén öt kategóriába osztja a kémeket:

1. Azok, akik helyi kapcsolataik révén tudnak információt gyűjteni, és erről jelentést küldtek.
2. Azok, akik kihasználják az ellenfél megbízható embereit, hogy rajtuk keresztül hamis információkat terjesszenek.
3. Azokat, akik követként / küldöttként képesek zavart kelteni az ellenfél soraiban.
4. Azok a tehetséges és értékes személyek, akik ki tudták ismerni az ellenfél gyenge pontjait és azután vissza tudtak térni, hogy személyesen lehessen az információkat megvitatni velük.

5. Azok, akiket azért vádolnak meg hamisan, hogy aztán hamis híreket jutassanak el az ellenséghez.²⁷⁸

Li kiemeli, hogy nagyon meg kell becsülni és fizetni azokat, akik ilyen titkos küldetéseket tudnak végrehajtani.²⁷⁹ Érdeemes megfigyelni, hogy a klasszikus információgyűjtő tevékenységet tulajdonképpen csak az első típusú kém végez. Az összes többi mai értelemben vette befolyásoló, dezinformáló, szabotázs tevékenységet végző típus. Mindenestere az jól látható, hogy már az ókorban is kéz a kézben járónak tekintették a kémkedést és a titkos befolyásolást.

5.3.1.2 Az Arthashastra

A második ilyen, alig a szun-cei könyv után készült mű a *Kautilja*²⁸⁰ által az i.e. 4. században *Arthashastra* című kézikönyv, illetve annak bizonyos részei. Nevezett munkája egy átfogó kézikönyv a királyi hatalom megszerzéséről és fenntartásáról, a kormányzásról, a háborúról, a kémkedésről, valamint az államszervezet különböző aspektusairól. Maga a könyv 15 könyvből és 150 fejezetből áll, amelyek részletesen tárgyalják a királyi életet, a kormányzás feladatait, a törvényeket, a titkos eszközöket, valamint a hadviselést és a diplomáciát.

A könyv a kémeket sokkal több típusba sorolja, mint Sun-ce. ez feltehetően annak köszönhető, hogy a kémek alkalmazását nem csak a katonai szempontból, de az élet számos területén fontosnak tartja. Az általa megadott kém típusok az alábbiak:²⁸¹

- 1. *Álcázott kémek – társadalmi szerep szerint:*
 - *Hamis tanítvány:* mások gondolatainak kifürkészésére alkalmas, megbízható személy.
 - *Remete:* mezőgazdasági, állattartási tevékenység ürügyén gyűjt információt.
 - *Háznép tagja:* földművelést folytatva, a parasztságból meríti információit.

²⁷⁸ SAWYER (1998): *The Tao of Spycraft* 135.

²⁷⁹ SAWYER (1998): 135.

²⁸⁰ Kautilja (más néven Chanakya vagy Vishnugupta) egy Kr.e. 4. századi indiai tudós, politikai tanácsadó és filozófus volt. Az ő nevéhez fűződik az Arthashastra, az ókori India egyik legfontosabb államigazgatási és katonai kézikönyve. Kautilja volt a fő stratégája a Maurja Birodalom megalapításának, és kulcsszerepet játszott Csandragupta Maurja trónra juttatásában. Tanulmányait a híres Taksashila Egyetemen végezte, ahol maga is tanított politikatudományt és gazdaságtant. Őt tartják az egyik legelső reálpolitikai gondolkodónak a történelemben, aki a hatalomgyakorlást gyakorlati, pragmatikus szempontból közelítette meg.

²⁸¹ SHAMASASTRY *Kautilya's Arthashastra* (S.l.: Low Price Publications, é. n.), 28–31.

- *Kereskedő*: kereskedelmi tevékenység ürügyén folytat kémkedést.
- *Aszkéta*: álszent remeteként, spirituális mesterként szerzi meg az emberek bizalmát és titkaikat.
- *2. Speciális szerepkörű kémek*:
 - *Társasági kém*: tanulás vagy társalgás közben szerzett információk alapján jelent.
 - *Tűzkém*: Kiemelkedő harcosok, akiket titkos küldetésre lehet küldeni, például orgyilkosságok végrehajtására. A király személye körül szolgálónak álcázva védik a királyt, figyelik a hivatalnokok nyilvános viselkedését, azaz egyfajta testőrök is.
 - *Mérgező kém*: Ételek, italok mérgezésére szakosodott személy.
 - *Koldusasszony*: főleg nők, akik koldusként vagy szolgálóként férkőznek be a fontos helyekre.
- *3. Vándor kémek (Sanchárah)*:
 - Árvákból képzett fiatalok (jóslás, mágia, társadalmi ismeretek specialistái).
 - Özvegy bráhmaña nők vagy sudrák, szerzetesi vagy egyéb fedőszerepekkel.
 - Nők és férfiak álruhában: púposok, törpék, siketek, vakok, némák (diszkrét hírszerzésre).
- *4. Belső kémek (királyi udvarban)*: Szolgák, zenészek, táncosok, szakácsok, borbélyok, masszőrök, énekmondók, szórakoztatók, kurtizánok – ők figyelik a magasrangú tisztségviselők privát életét.

Fontos, hogy a kézikönyv szerint egy értesülés akkor számít megerősítettnek, ha legalább három forrás egybehangzóan közli²⁸². A műben fontos szerep jut a konspirációnak. A kémeknek nem szabad ismerniük egymást, és az őket irányítókkal pedig titkosírás vagy egyéb kódokkal kell tartásuk a kapcsolatot.²⁸³ A kémeket tisztségekkel, kitüntetésekkel, pénzzel, szerelmi csábítással esetleg fenyegetéssel lehet kémkedésre ösztönözni.²⁸⁴

5.3.1.3 A modern kor

Érdekes módon az ókor és a 18. század között nem maradt fent olyan mű, amely részletesen tárgyalná a kémkedési szaktudást. Számos mű említi, hogy a kémkedés fontos, de arra már nem térnek ki, hogy ezt hogyan kell jól végezni. Ennek számos oka lehet. Elképzelhető

²⁸² SHAMASASTRY: 29.

²⁸³ SHAMASASTRY: 28–29.

²⁸⁴ SHAMASASTRY: 23–24.

hogy a kémkedési szaktudás nem került olyan módon rendszerezésre, ami lehetővé vagy indokolttá tette volna kiadását. Ugyanakkor az is nagyon valószínű, hogy ha valaki birtokában is volt a módszertannak, az nem kívánta kiadni azt vagy nem kapott erre engedélyt. Velencében például halállal büntették azt, aki a rejtjelfejtéssel kapcsolatos tudást illetéktelenek számára tovább adta.²⁸⁵

Vannak ugyanakkor olyan művek, amelyek hozzátartoznak a kémkedés tevékenységéhez, nevezetesen a titkosírással kapcsolatosak. A 15. század közepétől kezdve folyamatosan készültek és jelentek meg olyan művek, amelyek a titkosírás különböző formáival kapcsolatosak.²⁸⁶ Mindez akkoriban nemcsak a kémkedést, hanem a diplomáciát is jelentősen segítette, ugyanakkor az ilyen jellegű művek nagy száma jól mutatja, hogy volt igény az ilyen tudásra, ami pedig arra utal, hogy a kémkedés ebben az időben is aktívan zajlott.

A kémkedéssel kapcsolatos szakmai tudással (pl. kémek beszerzése irányítása, stb) kapcsolatosan nyilvános művek nem nagyon jelentek meg. Ezt a fajta tudást így leginkább nem nyilvánosságnak szánt írásokból lehet rekonstruálni, ugyanakkor ezeket nem kifejezetten szakmai tudás összegyűjtése céljából írták, így ritkán tartalmazznak szisztematikusan rendszerezett tudást. A kémkedési módszereinek megismerésére így leginkább alkalmasak a visszaemlékezések, a napvilágra került bizalmas iratok²⁸⁷, illetve a más témákban írt művek²⁸⁸, amelyek tartalmaztak részleteket a kémkedés gyakorlati működését illetően. Egy ilyen műben Mirabeau grófja a porosz udvarban folytatott kémkedési tevékenységét mutatja be.²⁸⁹ Egy hasonló példa Francois Vidocq, Sureté vezetőjének 1827-ben megjelent emlékirata.²⁹⁰

²⁸⁵ IORDANOU (2018): „The Professionalization of Cryptology in Sixteenth-Century Venice”, *Enterprise & Society* 19, sz. 4 (2018. december): 994, <https://doi.org/10.1017/eso.2018.10>.

²⁸⁶ GIAMBATTISTA DELLA PORTA (1563): *De Furtivis Literarum notis, vulgo de Ziferis libri IIII* (Apud Ioa. Mariam Scotum), http://archive.org/details/bub_gb_sc-Zaq8_jFIC; VIGENÈRE (1586): *Traicté des chiffres, ou Secrètes manières d’écrire, par Blaise de Vigenère,...*, <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k73371g>; ALBERTI (1908): „De Componendis Cifris (1466 körül)”, in *Pagine scelte di Leon Battista Alberti*, szerk. Piero Operti (Unione Tipografico-Editrice Torinese); LÉON (1630): „Traicté des chiffres” (1630. ca); YARDLEY (1931): *The American Black Chamber* (Indianapolis: Bobbs-Merrill Company), <https://catalog.hathitrust.org/Record/001168582>.

²⁸⁷ SAYLE (1986): „The Historical Underpinnings of the U.S. Intelligence Community”, *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 1, sz. 1 (1986. január): 6, <https://doi.org/10.1080/08850608608434996>.

²⁸⁸ RENNELL (1792): *The Marches of the British Armies in the Peninsula of India, During the Campaigns of 1790 and 1791: Illustrated and Explained by Reference to a Map, Compiled from Authentic Documents, Transmitted by Earl Cornwallis from India* (W. Bulmer and Company).

²⁸⁹ MIRABEAU (1789): *The secret history of the court of berlin*.

²⁹⁰ VIDOCQ (1827): *Mémoires de Vidocq, chef de la police de Sûreté, jusqu’en 1827*.

A kémkedési ismeretek nyilvánosságra hozása még a 20. században sem vált általánossá, sőt talán egyre titkosabbá vált és még a század vége felé is komoly hullámokat keltett, ahogy az látni fogjuk. Walter Schellenberg, a náci hírszerzés vezetője az egyik korai példája ennek, de könyvét ő olyan szervezet módszereiről írta, amely akkor már bő 10 éve nem létezett. Alan Dulles 1963-as visszaemlékezései²⁹¹ nem igazán tartalmaztak aktuális érzékeny adatokat, de mindenképpen fontos forrást jelentette a kémkedés alapvetéseivel kapcsolatosan.²⁹² Az 1987-es *Spycatcher* című könyv²⁹³ megjelenése jelentett fordulópontot a titkosszolgálati szakemberek nyilvánosan megjelenő írásait tekintve, mivel Nagy-Britannia hatalmas erőfeszítésekkel próbálta betiltani a könyvet, ám az külföldön mégis meg tudott jelenni. Ettől kezdve lehet számolni azt az időszakot, amikor a titkosszolgálati szaktudást, egykori munkatársak elkezdték nagy számban megosztani a nagyközönséggel. Mindez feltehetően összefüggött a hidegháború végével is, ami jelentősen csökkentette az ilyen ismeretek napvilágra kerülésének potenciális negatív hatásait. Számos kutató szerint ez a fajta média figyelem segítette a demokratikus szolgálatok elszámoltathatóságának javítását.²⁹⁴

A szaktudással kapcsolatosan összességében az állapítható meg, hogy kétségtelenül létezett, folyamatosan fejlődött. A korai időkben ennek szisztematikus feldolgozása vagy nem történt meg vagy olyan kis léptékben, hogy nem maradt fenn róla információ. Ugyanakkor a kémek és a titkosírási technikák kiterjedt alkalmazása egyértelműen mutatja a kémkedési szaktudás létezését és fejlődését. A 20. században a szervezett titkosszolgálati képzés elindulásával a szaktudás szisztematikus összegyűjtése is megindult, de ezek hosszú ideig nem voltak nyilvános elérhetőek. A 20. század vége hozta el azt a korszakot, amely a visszaemlékezések és más formában egyre nagyobb nyilvánosságot kapott, így a titkosszolgálatok működésének jelentős része már nem volt titok többé.

²⁹¹ DULLES (1963): *The Craft of Intelligence* (New York: Harper & Row).

²⁹² WISNER (1993): „On the Craft of Intelligence” (Center for the Study of Intelligence, Central Intelligence Agency, 1993), <https://www.cia.gov/resources/csi/static/The-Craft-of-Intelligence.pdf>.

²⁹³ WRIGHT ÉS GREENGRASS (1988): *Spycatcher : The Candid Autobiography of a Senior Intelligence Officer* (New York, NY : Dell), <http://archive.org/details/spycatchercandid1988wrig>.

²⁹⁴ LASHMAR (2022): *Spies, Spin and the Fourth Estate: British Intelligence and the Media* (Edinburgh: Edinburgh University Press), 8; Preface XI.

5.3.2 Képzés

A kémek képzésével kapcsolatos első írásos utalás az *Arthashastra*-ban található. Az írás viszonylag hosszan részletezi, hogy az árvákat milyen tudásra kell kiképezni, hogy megfelelő kémek lehessenek.²⁹⁵ Érdekes módon nem elsősorban kémkedési szaktudásról van szó, sokkal inkább arról, hogy kémeknek milyen egyéb hasznos tudással kell rendelkezniük, amely elősegítheti ismeretszerző tevékenységüket. Ez arra utal, hogy a kémkedés során a kémkedési szakismeret mellett az annak elfedésére alkalmas tudásra is figyelmet kell fordítani.

A korai források többségében azonban nincs utalás a kémkedést végzők szervezett képzésére. Ez persze a szervezett kémkedést folytatók alacsony száma és a téma bizalmasága miatt nem meglepő. Ugyanakkor logikai szempontból vizsgálva szinte bizonyos, hogy valamiféle felkészítést mindenkinek kellett kapnia, különösen, ha különleges eszközöket használt a kémkedésre. Ezek közé tartozott például a titkosírás, vagy éppen a levelek észrevétlen felbontásának módszere. Feltehetően ekkoriban nem a képzésre, hanem inkább a kiválasztásra fektették a hangsúlyt. *Walsingham* például kifejezetten kereste a művelt, valamilyen kémkedés során hasznos tudással rendelkező személyeket.²⁹⁶

Európában talán az első dokumentált formálisnak tekinthető képzés a velencei kódfejtők felkészítése volt. 1505-ben nevezték ki *Giovanni Sorot* Velence hivatalos titkosírási titkárává. Ő volt az első, aki képzést indított a kódfejtőknek, ami eleinte inkább irányított autodidakta képzés volt. Később, a 1570-es években *Zuan Francesco* vált valóban tanfolyami jellegűvé az ilyen jellegű oktatás.²⁹⁷

A 19. század közepétől intézményesülő titkosszolgálatoknál már megjelenik az képzés igénye. Ennek két formája van. Egyik a szervezeti képzés, amelyekről igen keveset tudunk, a másik pedig a katonai esetleg a rendőri képzéshez kapcsolódó képzések. Megjelennek ezen túl a nyelvi képzések is, amelyek azonban kizárólag a nyelv megtanulására fókuszálnak. Ilyen tanfolyam keretében járt *Alfred Redl* ezredes Oroszországban a 19. század utolsó évében²⁹⁸.

²⁹⁵ SHAMASASTRY *Kautilya's Arthashastra* 27.

²⁹⁶ TU (2012): „The pursuit of god's glory: francis walsingham's espionage in elizabethan politics, 1568-1588” 317–18.

²⁹⁷ IORDANOU (2018): „The Professionalization of Cryptology in Sixteenth-Century Venice” 993–1003.

²⁹⁸ SCHINDLER (2005): „Redl—Spy of the Century?”, *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 18, sz. 3 (2005. október): 486, <https://doi.org/10.1080/08850600590911981>.

Érdekes módon az első intézményesített belső képzés csak 1918-ben körül indult meg a Szovjetunióban működő CSEKA keretében. Ezt pár év múlva követte az akadémia 1921-es megalakítása.²⁹⁹ Az 1920-as években már külön iskolákat működtettek a távol keleti nemzetiségiak számára, ahol Japánban, Kínában és Koreában folytatott kémkedésre készítettek fel az ezen országokból származó személyeket.³⁰⁰ A harmincas évektől kezdve az összes komolyabb szolgálat elindított a saját belső képzéseit. A titkosszolgálati szakmai fogások oktatására, logikus módon, minden titkosszolgálati szervezet (esetleg adott ország szervezetrendszer) saját belső képzést kell működtessen. Ez logikai szempontból azért szükséges, mert egy részben vagy egészben nyílt képzés a működés lényegét jelentő titkosságot veszélyeztetné.

Ettől függetlenül a szféra oktatási tevékenysége tovább fejlődött. A következő lépés a titkosszolgálati tudásanyag tudományos feldolgozása és oktatása volt, ami már korlátozott módon civilek számára is elérhetővé vált. Ennek gyökerei a második világháború utáni USA-ban találhatóak. Mindez a háborús tapasztalatok feldolgozásával Sherman Kent és mások munkássága nyomán indult meg. Ahogy a neve is mutatja ez első sorban az USA-hoz köthető, az ottani terminológia alkalmazásával alakult ki a tudományterület megnevezése is (intelligence studies). Kent *Strategic Intelligence for American World Policy*” című könyvét számíthatjuk az ezt megalapozó műnek. Ahogy ezt még látni fogjuk, az itt tett megállapításai mai napig erősen hatnak a titkosszolgálatokkal kapcsolatos kutatásokra, különösen az angolszász kutatók között. Az 1970-es évek eseményei felkeltették a közérdeklődést a téma iránt és az 1980-es évek titkosszolgálati botrányai nyomán egyre több kutató indított ilyen akadémiai kurzusokat.³⁰¹ Napjainkban az USA szolgálatait, már *Intelligence Community Centers of Academic Excellence* (IC-CAE), and the *Officers-in-Residence* programok keretében támogatják az ilyen irányú kutatásokat.³⁰²

Érdekes különbség az amerikai és a brit megközelítésében, hogy míg az amerikai akadémiai szféra az intelligence rendszerének és működésének részletes tanulmányozásra

²⁹⁹ DRAGON (2022): „Az orosz állambiztonság rendszere: Az orosz állambiztonsági szervek oktatásának és képzésének fejlődése a történelem és a vezetéselmélet tükrében”, *Nemzetbiztonsági Szemle* 10, sz. 2 (2022. szeptember 27.): 81, <https://doi.org/10.32561/nsz.2022.2.6>.

³⁰⁰ CHANG (2018): „East Asians in Soviet Intelligence and the Chinese-Lenin School of the Russian Far East” (Slavic-Eurasian Research Center, Hokkaido University, 2018), <https://doi.org/10.14943/eb.9.1.45>.

³⁰¹ MICHAEL ÉS KORNBLUTH (2019): „The Academization of Intelligence: A Comparative Overview of Intelligence Studies in the West” 119–21.

³⁰² MICHAEL ÉS KORNBLUTH (2019): 137–38.

fókuszál, addig az angol megközelítése inkább történeti jellegű esettanulmányok feldolgozására, a tanulságok levonása révén történő fejlődésre helyezi a hangsúlyt.³⁰³

Magyarországon már a két világháború között bizonyosan folyt valamiféle szisztematikus képzés, de ezzel kapcsolatosan csak nagyon kevés forrás maradt fenn.³⁰⁴ A második világháborút követően 1950-ben indultak meg az első katonai jellegű belső képzések, rejtett tanfolyamokon, ahol a hallgatók fedőnéven vettek részt.³⁰⁵ első intézményes titkosszolgálati jellegű képzést a BM Rendőrtiszti Akadémiája keretében 1959-ben hozták létre egy Politikai Nyomozó Tanszék formájában³⁰⁶ E funkciót 1970-ben átvette a Rendőrtiszti Főiskola állambiztonsági tanszéke, amely 1990-ig képezte a szolgálatok munkatársait.³⁰⁷

A rendszerváltás után a magyar titkosszolgálatok kizárólag a belső képzésekre támaszkodtak.³⁰⁸ A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen csak 2005-ben indult meg a nemzetbiztonsági képzés. ezt követte a Nemzeti Közsolgálati Egyetem 2012-es megalakulásával a Nemzetbiztonsági Intézet létrehozása. Ez a képzés ugyan nem kizárólag titkosszolgálati munkatársak vehetnek részt, de a képzési gerincét ezen szervezetek és a titkos információgyűjtéssel kapcsolatos oktatás jelenti, amelyen csak azon szervezetek munkatársai vehetnek részt, akik ilyen tevékenységgel foglalkoznak. Így ez tulajdonképpen egyfajta titkosszolgálati továbbképzésnek tekinthető.

A következő lépés a nyilvános folyóiratok kialakulása az intelligence studies témakörében. Tekintve, hogy az 1970-es évek közepéig a titkosszolgálatok működéséről nem

³⁰³ MICHAEL ÉS KORNBLUTH (2019): 139–40.

³⁰⁴ SZAKÁLY (2014): „A magyar hírszerzők és elhárítók képzése 1945-ig” (Konferenciaelőadás, „Állambiztonsági Szolgálatok – Nemzetbiztonsági Szolgálatok” Képzéstörténeti Szakmai Tudományos Konferencia, Nemzeti Közsolgálati Egyetem, 2014. 0), <https://nkrepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/14300/nemzetbiztonsagi-szemle-2014-kulonszam-kepzeztorteneti-konferencia-20140624.original.pdf;jsessionid=07C658AEABB3C0FF8F07AA995BC0F00C?sequence=1>.

³⁰⁵ NAGY (2014): „A magyar katonai képzések helyzete 1945-1990” (Konferenciaelőadás, „Állambiztonsági Szolgálatok – Nemzetbiztonsági Szolgálatok” Képzéstörténeti Szakmai Tudományos Konferencia, Nemzeti Közsolgálati Egyetem, 2014. 0), <https://nkrepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/14300/nemzetbiztonsagi-szemle-2014-kulonszam-kepzeztorteneti-konferencia-20140624.original.pdf;jsessionid=07C658AEABB3C0FF8F07AA995BC0F00C?sequence=1>.

³⁰⁶ FIALKA, DOBÁK ÉS MEZEI (2020): „Az állambiztonsági felsőoktatás rendszerváltozás előtti kerete és annak lezárása”, *Nemzetbiztonsági szemle* 8, sz. 3 (2020): 34.

³⁰⁷ FIALKA (2014): „Az állambiztonsági képzés zárása, a nemzetbiztonsági képzés kezdete 1990-1994-ig”, *Nemzetbiztonsági Szemle*, sz. Különszám 1. (2014): 79.

³⁰⁸ FIALKA, DOBÁK ÉS MEZEI (2020): „Az állambiztonsági felsőoktatás rendszerváltozás előtti kerete és annak lezárása”⁴¹.

beszéltek a nyilvánosság előtt. Az első nem nyilvános folyóirat a CIA belső folyóirata. Magyarországon az első titkosszolgálati témákkal is foglalkozó folyóirat az 1963-ban elindult Belügyi Szemle volt.³⁰⁹ A folyóirat teljesen nyílt formában csak 1990 után vált elérhetővé. Az első dedikáltan titkosszolgálati témákkal foglalkozó folyóirat 2013 óta megjelenő Nemzetbiztonsági Szemle.

A legújabb fejlemény a tudományos kutatás és oktatás nemzetközi együttműködési felületeinek kialakulása. Ennek keretében jött létre 2019-ben Párizsban az *Intelligence College in Europe* elnevezésű kormányközi kezdeményezés, amelynek végső célja egy európai titkosszolgálati akadémia létrehozása.³¹⁰

Összességében elmondhatjuk, hogy kémkedéssel kapcsolatos képzés a szolgálatok intézményesülése után egy lépéssel jár. A 20. század elején kezdődött szervezett képzés fokozatosan elérte az akadémiai szintet. Emellett nem csak képzési, de mintegy 40 éve a tudományos feldolgozáshoz elengedhetetlen folyóirati keretek is rendelkezésre állnak a világ számos országában. Ez az egy lépés lemaradás azonban továbbra is megfigyelhető. Ennek fő oka az lehet, hogy az intelligence studies csak lassan nyer teret az akadémiai életben. Ez köszönhető egyrészt a témával kapcsolatos titokzatosságnak, másrészt a téma multidiszciplinaritásának, ami nehezíti a téma tudományági besorolását, amely továbbra is szakmai viták tárgyát képezi úgy külföldön, mint Magyarországon.

5.4 AZ INTÉZMÉNYESÜLÉS

5.4.1 A proto-titkosszolgálatok

Az alábbiakban a következő szempontok mentén vizsgálom meg a bemutatásra kerülő kémszervezeteket.

- 1) Mikor és milyen okból hozták létre?
- 2) Mi volt az alapvető rendeltetése?
- 3) Milyen volt a működésének időbeni és térbeli kiterjedése?

³⁰⁹ DEÁK (2017): „A Belügyi Szemle és jogelődei a közpolitika és a rendészettudomány szolgálatában (1953–1990)” (PhD. értekezés, Budapest, Nemzeti Közszerológati Egyetem), 41–42, <https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/handle/20.500.12944/12393>.

³¹⁰ <https://www.intelligence-college-europe.org/>

4) Milyen belső folyamatai léteztek, ezek hogyan működtek?

5.4.1.1 A velencei Tízek Tanácsa

A velencei Tízek Tanácsa (Consiglio dei Dieci, korabeli rövidítésében C. d. X.) feltehetően az első intézményes titkos tevékenységet folytató szervezet volt. Ez szervezet volt az első, amelyet kifejezetten titkos tevékenység végzésére hoztak létre, a kormányzat által irányítva, részletesen kidolgozott belső szabályok és belső munkamegosztás mentén végezte titkos tevékenységét.³¹¹ Létrejötté feltehetően nem véletlenül kötődik a Velencei Köztársasághoz, ez volt ugyanis az első európai ország, amely feltehetően a kereskedelmi kitettségének köszönhetően intézményesítette a követségek rendszerét is. A követeknek szigorú szabályok szerint kellett működniük és jelenteniük³¹², így a velenceiek már korán rendelkeztek az információk gyűjtéséhez, kezeléséhez szükséges tudással.

Magát a szervezetet 1310. július 10-én hozták létre hozták létre Piero Gradenigo dózse³¹³ kormányzása idején. Ez év elején Velencében polgárháborús helyzet alakult ki, amiben a Tiepolo nemesi család és a vezetése alatt álló csoport erőszakkal próbálta magához ragadni a hatalmat, ami azonban kudarcba fulladt. A tanácsot eredetileg azért hozták létre a mert Tiepolo család tagjai ugyan száműzetésbe kerültek, de úgy ítélték meg, hogy továbbra is fenyegetést jelentenek.³¹⁴ Hivatalosan a Tanács fő feladata volt *„megőrizni a köztársaság alattvalóinak szabadságát és békéjét, valamint megvédeni őket a személyes hatalommal való visszaélésektől”*.³¹⁵ A tanács eredetileg két és fél hónapra tervezett mandátumát többször meghosszabbították, majd hamarosan már öt évente került sor ugyanerre. A Tanács hatalmát jelzi, hogy végül 1335-ben a önmaga megszavazta, hogy a velencei kormányzat állandó részévé váljon.³¹⁶

³¹¹ Iordanou (2018): „The Spy Chiefs or Renaissance Venice: Intelligence Leadership in the Early Modern World”, in *Intelligence Leaders in Europe, the Middle East, and Asia*, szerk. Paul Maddrell és mtsai., *Spy chiefs 2* (Washington DC: Georgetown University Press), 2.

³¹² PIEKALKIEWICZ (1997): *A kémkedés világtörténete* 121.

³¹³ Piero Gradenigo (1251-1311)

³¹⁴ WINCHELL (2006): „The CDX: The Council of Ten and Intelligence in the Lion Republic”, *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 19, sz. 2 (2006. május): 339, <https://doi.org/10.1080/08850600500332516>.

³¹⁵ NORWICH (1981): *Venice: The Greatness and the Fall* (London: Allen Lane), 26.

³¹⁶ WINCHELL (2006): „The CDX” 340.

Annak ellenére, hogy Tízek Tanácsának nevezték, valójában 17 tagja volt. A tíz választott tagja, a dózse, valamint ennek hatfős tanácsa. Részletesen szabályozott munkarendben dolgoztak, fizetést nem kaptak és nem fogadhattak el ajándékot senkitől, akivel ez mégis előfordult azt azonnal kivégezhették.³¹⁷ A Tanácsban minden velencei családnak csak egy képviselője lehetett, aki a saját családjával kapcsolatos ügyekben nem vehetett részt semmilyen módon. A választott 10 fős csoportban elkülönültek a rotációs rendszerben dolgozó vezetők, akikre további erős kötelmek vonatkoztak: munkába meneten és a hazatérésen kívül semmilyen közösségi érintkezésben nem vehettek részt.³¹⁸

A Tanács számos jogkört birtokolt, bizonyos hatáskörei erősebbek voltak a Nagytanács hatásköreinél, különösen veszély idején.³¹⁹ Ezen kívül a Tanács irányította a külső hírszerző munkát, a kémelhárítási feladatokat, és a klasszikus belső biztonsági/államvédelmi feladatokat is. Valamint bizonyos igazságszolgáltatási jogkörei is voltak, amelyek különösen a Tanács alá rendelt inkvizítori testület 1537-es létrehozása után erősödtek meg.³²⁰ Külön fegyveres ereje volt a szent Márk tér és környékének, valamint a dózsepalota védelmére. 1692 után ide tartozott a cenzúra is. Megvolt a jogköre a (politikai) gyilkosságok elrendelésére is, a fenti összeesküvés vezetői is jó eséllyel sem természetes halált haltak, évekkel, évtizedekkel lázadásukat követően.³²¹

A tanács felügyelte Velence mai értelemben vett hírszerző hálózatát, amely első sorban humán forrásoktól származó értesülésekre támaszkodott. Ennek a hálózatnak három „lába” volt: A diplomata és az általuk beszervezett személyek, a kereskedők és az általuk beszervezett személyek, végül pedig az egyéb személyek, akik első sorban a velencei lakosság soraiból kerültek kiválasztásra.³²² Ez utóbbi személyi kör számos motivációból (fenyegetés, előnyök, pénz stb.) dolgozott a Tanácsnak, a pénzbeli juttatást egy titkos keretből fizették ki.³²³

A Tízek Tanácsa esetében számtalan funkció, eszköz és jellemző jelent meg, amelyet a mai értelemben vett titkosszolgálatok is magukénak tudnak. Számos olyan funkciója is volt,

³¹⁷ WINCHELL (2006): 340.

³¹⁸ WINCHELL (2006): 340–41.

³¹⁹ WINCHELL (2006): 346.

³²⁰ WINCHELL (2006): 349.

³²¹ WINCHELL (2006): 342.

³²² IORDANOU (2018): „The Spy Chiefs or Renaissance Venice: Intelligence Leadership in the Early Modern World” 9–15.

³²³ IORDANOU (2018): 5–11; WINCHELL (2006): „The CDX” 341.

ami mai értelemben véve nem vagy ritkán része a titkosszolgálati működésnek, például az igazságszolgáltatási és a rendészeti funkciók. Érdekes megfigyelni az erős garanciákat, amelyeket azért építhettek a rendszerbe, hogy elejét vegyék az erős hatalommal rendelkező szervezet veszélyt jelentsen Velence politikai berendezkedésére.

5.4.1.2 A Ming-dinasztia belső kémkedési rendszere

A sun-cei hagyományoktól időben és tartalmilag is némileg eltávolodva, de a középkori Kínában is létrejött egy kémrendszer, ami bizonyos szempontból a XX. századi elnyomó állambiztonsági rendszerek előfutáraként is értelmezhető.³²⁴

A nagy előd nyomán a korai Kínában bizonyosan kellett legyen hagyománya a kémkedésnek. Ez azonban a Ming dinasztia előtt viszonylag decentralizáltan működött.³²⁵ Egyrészt alkalmilag végezték, másrészt általában más szervezetek tagjai kapták a kémkedés feladatát eredeti feladatuk mellett. A mingek azonban, különösen az első Ming császár Hongwu paranoid és mongol gyűlölő személyisége nyomán³²⁶, a Yuan dinasztia gyakorlatával ellentétben, igyekeztek az udvarban található hivatalnoki erőközpontokat megszüntetni vagy jobban ellenőrizni, ezzel is erősítve a császári hatalom biztonságát.³²⁷ Ennek egyik módja egy több elemből álló titkosrendőri szervezet létrehozása volt a császár közvetlen alárendeltségében.

Ennek első lépése az úgynevezett *Jinyiwei* létrehozása, 1382-ben. Eredetileg testőrségként működött, de hamar új feladatot kapott, nevezetesen a hivatalnokok titkos felügyeletét. Jogában állt letartóztatásokat eszközölni, átlépni a szokásos jogi eljárásokon.³²⁸ 1420-ban emellett létre jött egy második belső kémszolgálat is – *Dongchang* (Keleti raktár, vagy keleti szárny) néven – a császár közvetlen alárendeltségében. Ezt az úgynevezett

³²⁴ Yeoh (2021): „Brave New World Meets Nineteen Eighty-Four in a New Golden Age: On the Passing of Liu Xiaobo, Advent of Big Data, and Resurgence of China as World Power”, *Contemporary Chinese Political Economy and Strategic Relations: An International Journal* 4, sz. 2 (2021): 593–764.

³²⁵ Hucker (1958): „Governmental Organization of The Ming Dynasty”, *Harvard Journal of Asiatic Studies* 21 (1958): 22; Brook (2010): *The troubled empire: China in the Yuan and Ming dynasties* (Cambridge, Mass: Belknap Press of Harvard University Press), 93–97.

³²⁶ HUCKER (1978): *The Ming Dynasty: Its Origins and Evolving Institutions*, Michigan Papers in Chinese Studies 34 (Ann Arbor: University of Michigan Center for Chinese studies), 3.

³²⁷ HUCKER (1958): „Governmental Organization of The Ming Dynasty”28.

³²⁸ Dong (2020): *Historical Background of Wang Yang-Ming’s Philosophy of Mind: From the Perspective of His Life Story* (Singapore: Springer Singapore), 37,44-45, <https://doi.org/10.1007/978-981-15-3036-4>.

eunuchok³²⁹ felügyelték, akik a Ming dinasztia időszakban szorították ki a nőket a császári háztartás szervezetéből. A *Dongchang a Jinyiwei* fölött állt a szervezeti hierarchiában, tevékenysége a teljes államra kiterjedt, sőt, az eunuchokhoz való kötődés révén minden olyan témában gyűjtött információt, amely e csoporthoz volt köthető. Így, ha nem is dominánsan, de ezen szervezetnek külföldi hírszerző funkciója is volt.³³⁰ A fenti szervezetek működése szűk 200 évig, a Ming dinasztia bukásáig folyamatos volt.

Maga a szervezet az eunuchokból álló *Belső Udvar*, azon belül is a vezető szerepet betöltő *Udvari Ceremóniák Igazgatósága alá tartozott*. Ezen igazgatóság vezető eunuchjai napi váltásban felügyelték a szolgálat működését, néha pedig közülük a legmegbízhatóbb állandó vezetővé is vált. A keleti raktár alacsonyabb rangú tisztjei sokszor a *Jinyiwei* megbízható és tehetséges tisztjei közül kerültek ki. a tisztkar összesen nagyságrendileg 100-150 főből állt, akik 12 szervezeti egységbe voltak beosztva. A terepmunkát végző mintegy 100 fő feladata volt az informátorok (*inquisitor*) beszerzése. Velük együtt szolgálat birodalom szerte több mint 1000 embert mozgatott a lázadások, összeesküvések felderítése érdekében, de az ő feladatuk volt minden olyan információ beszerzése, ami ahhoz kellett, hogy az uralkodó és környezete ismerje a valós helyzetet az országban. Az igazgató a jelentéseket a szervezet egyetlen példányban létező titkos pecsétével zárta le, ezen jelentéseket soron kívül kellett személyesen a császárnak kézbesíteni bárhol is tartózkodott.³³¹ A szervezet saját börtönnel rendelkezett, ahol rendszerint addig kínozták a rabokat, amíg vagy beismerő vallomást nem tett vagy meg nem halt.³³²

A fentiekén túl rövid ideig létezett egy *Nyugati raktár / Nyugati szárny* nevű szolgálati is, azonban annak brutalitása olyan erős társadalmi ellenállással találkozott, hogy néhány év után megszüntették.

A fentiek alapján a ming kori kémiszolgálat korához képest viszonylag szervezeten működött. Elsődleges funkciója a császár hatalmának védelme volt, így a modern elnyomó

³²⁹ Az eunuchok kasztrált férfiak voltak, akik így nem lehettek a dinasztia versenytársai és védettek voltak a szexuális csábítással szemben is. Így ideálisak voltak a lojális szolgáló szerepére, különösen a titkos tevékenységekre, küldetésekre is. TSAI (1991): „The demand and supply of ming eunuchs”, *Journal of Asian History*, 25, sz. 3 (1991): 121–46; LU ÉS HALPERIN (2022): *A Ming Confucian's World: Selections from Miscellaneous Records from the Bean Garden* (Seattle: University of Washington Press), 13–14.

³³⁰ Tsai (2001): *Perpetual Happiness: The Ming Emperor Yongle* (Seattle: University of Washington press), 186–92, 210–16.

³³¹ TSAI (1996): *The eunuchs in the Ming dynasty*, SUNY series in Chinese local studies (New York: State University of New York Press), 98–99.

³³² TSAI (1996): 100.

titkosszolgálatok előképének tekinthető. A két fenti szervezet között megjelenik egyfajta munkamegosztás. A *Jinyiwei* egyfajta belső biztonsági szolgálatnak tekinthető, amely első sorban a tisztviselőket ellenőrizte. A *Dongchang* viszont igen széles körű kémszervezet és elnyomó gépezet volt, amely az élet minden területéről begyűjtött adatok segítségével igyekezett minden a dinasztia elleni fellépést ideje korán elfojtani. Ez utóbbi mind a cél (a rezsim védelme), mind a működés (váltott vezetés) tekintetében több párhuzamot mutat a velencei Tízek Tanácsával.

5.4.1.3 Walsingham „házi” kémszolgálata

*Sir Francis Walsingham*³³³ azt vallotta, hogy jobb túlzottan félni, mint hamis biztonságérzetben ringatni magunkat³³⁴. Az I. Erzsébet-kori Angol Királyság nem volt könnyű helyzetben. Erzsébet pozíciója mind otthon, mind külföldön elég ingatagnak bizonyult. Ennek ellensúlyozására építette ki *Walsingham* azt a privát kémszolgálatot, ami aztán néhány évtizeden keresztül jelentős mértékben hozzájárult, mind Erzsébet, mind Anglia túléléséhez. *Walshingamet* erős protestáns ideológia, illetve a királynő iránt érzett személyes hűség motiválta, ezért épített ki egy olyan rendszert, ami hatékonyabb tudott lenni a *William Cecil* első miniszter által vezetett hivatalos kémszolgálatnál. Másrészt ő sokkal aktívabb fellépést szorgalmazott a kontinensen a protestánsok érdekében, mint a főminiszter, így szüksége volt saját, hozzá lojális kémekre ennek elősegítése érdekében.³³⁵ Mivel ő maga is *Cecil* rendszerében kezdte a pályáját ismerhette annak erősségeit, de főleg gyengeségeit. Ezért egy sokkal professzionálisabban szervezett rendszert hozott létre.

Walsingham az egyszerre betöltött több pozíciójából fakadóan is nagy létszámú titkárságát két részre osztotta. A hivatalos, államira és a privát, kémkedést irányítóra. Ez utóbbi irányításában nagyban támaszkodott hírszerzésért, titkosírásokért és titkos értesítésekért felelő helyettesére *Francis Myllesre*. Ő folytatta a levelezést számos kémmel, emellett néhány asszisztens segítségével rendezte a bejövő információkat, hogy könnyen visszakereshetők legyenek. A működés kiterjedésével számos további munkatárssal bővült a titkárság. A

³³³ Sir Francis Walsingham (1532–1590) Anglia szolgálatában állt, és I. Erzsébet királynő titkára és hírszerző főnöke volt, aki jelentős szerepet játszott az angol titkosszolgálat korai megszervezésében.

³³⁴ COATES (2017): „Sir Francis Walsingham and Mid-Elizabethan Political Culture” (PhD. értekezés, University of Leeds), 56.

³³⁵ TU (2012): „The pursuit of god’s glory: francis walsingham’s espionage in elizabethan politics, 1568-1588” 13, 71–77.

legfontosabbak ezek közül Nicholas Faunt és Thomas Phelippes voltak. Előbbi a kémekkel való kapcsolattartásért utóbbi főleg a titkosírások megfejtéséért felelt. Arthur Gregory a levelek konspirált felnyitásáért és a pecsétek hamisításáért felelt.³³⁶ Az ügynökeiről szóló nyilvántartását a *Book of the intelligences*-t saját kezűleg vezette, a könyv sajnos nem maradt fenn.³³⁷

Walsingham két irányt tartott nagyon fontosnak. A kontinens katolikus nagyhatalmait és az Angliában tevékenykedő katolikus ellenállókat, ebből fakadóan ellenük szervezte be a legtöbb kémjét.³³⁸ A társadalom minden rétegéből szervezett be segítőköt és ügynököket, első sorban a tehetséget, a nyelvtudást és műveltséget tekintve a fő kiválasztási szempontnak.³³⁹ Bár ő maga erősen protestáns volt, nem vetette meg a katolikus ügynökök és árulók szolgálatait sem, ha céljai eléréséhez ez vitte közelebb.³⁴⁰ Felhasználta az egyetemeket és egyházi intézményeket is a kémkedésre, már diák korukban elkezdett kémkedni a katolikusok után³⁴¹ „³⁴²

Fontosnak tartotta a titkos kommunikációt, mert rájött, hogy a titkos kommunikáció nagy előnyt jelent. Ennek megfelelően erős konspirációval dolgoztak. Minden ügynöknek saját fedőneve volt, a velük való kommunikáció titkosírás révén folyt.³⁴³ Több kiváló embere is volt a mások által alkalmazott titkosírás megfejtésére, illetve a hamisításra is, amellyel teljesen hiteles leveleket tudott létrehozni és felhasználni.³⁴⁴ Ezek egy részét tehetséges egyetemisták közül toborozta.³⁴⁵

Walsingham titkosszolgálata nem az állam, hanem a saját szervezete volt, amelyet saját erőforrásai révén működtetett. Kifejezetten fontosnak tartott, hogy jól megfizesse a jó

³³⁶ TU (2012): 79–81.

³³⁷ ANDREW (2018): *The secret world* 160.

³³⁸ BODA ÉS MTSAL. (2019): *A hírszerzés története az ókortól napjainkig* 69–70.

³³⁹ TU (2012): „The pursuit of god’s glory: francis walsingham’s espionage in elizabethan politics, 1568-1588” 83.

³⁴⁰ ANDREW (2018): *The secret world* 160; TU (2012): „The pursuit of god’s glory: francis walsingham’s espionage in elizabethan politics, 1568-1588” 102.

³⁴¹ ANDREW (2018): *The secret world* 172–73.

³⁴² BODA ÉS MTSAL. (2019): *A hírszerzés története az ókortól napjainkig* 69.

³⁴³ TU (2012): „The pursuit of god’s glory: francis walsingham’s espionage in elizabethan politics, 1568-1588” 88.

³⁴⁴ ANDREW (2018): *The secret world* 177–90.

³⁴⁵ BODA ÉS MTSAL. (2019): *A hírszerzés története az ókortól napjainkig* 69.

szakembereket és kémeket, ezért nagy adósságokba verte magát, illetve felhasználta a hatalmát, hogy embereit jól fizető tisztségekbe helyezhesse el.³⁴⁶

Jól látható, hogy a *Walshingam* által kiépített kémszolgálat egyszerre volt külföldi hírszerző és belső biztonsági szervezet. A rendszer a modern titkosszolgálatok számos vonását magán viselte. Felismerte a konspiráció fontosságát és bár kis létszámmal, de rendelkezett intézményesített technikai támogató funkciókkal. A rendszer gyenge pontja a személyéhez való túlságos kötődés volt. Amíg élt, addig a rendszer jól működött, de halála utána hamar szét is esett. Mindez arra utal, hogy az udvarban nem igazán tudták pontosan hogyan is dolgozik és nem ismerték fel, hogy milyen fontos lenne a rendszer államivá tétele.

5.4.1.4 A Habsburg „titkos levelezők”

Az úgynevezett titkos levelezők a Habsburg Birodalom információs rendszerének fontos elemei voltak, leginkább a 17. században. A rendszer célja az volt, hogy információkat gyűjtsenek az Oszmán Birodalomról és más potenciális riválisokról. A rendszer kialakulásának fő katalizátorai az oszmánoktól a 16. században felében elszenvedett vereségek voltak. 1623-ban követként Isztambulba küldött *Johann Jakob Kurz von Senftenau* feladatává tették, hogy hozzon létre megbízható emberekből álló szolgálatot az oszmán birodalmon belül.³⁴⁷

A titkos levelezőket célirányosan választották ki, általában az oszmán birodalomban élő keresztények közül, feltehetően a lojalitás biztosítása érdekében. Fontos szempont volt még az írni olvasni tudás, illetve a nyelvismeret.³⁴⁸ A titkos levelezők leginkább nagyobb városokban élő orvosok és kereskedők közül kerültek ki, akik feltűnés nélkül tudtak mozogni és híreket szerezni. A legkorábbi fennmaradt beszervezői okirat szerint egy *Vlatchi* nevű raguzzai kereskedő 1629-től évi 1000 arany közötti fizetségben részesült³⁴⁹. Ez az isztambuli követség tolmácsa éves fizetésének kétszerese volt.

A levelezőknek kifejezett feladata volt a kapcsolatépítés, ami lehetővé tette az igen kiterjedt hálózat kiépítését. Ez nemcsak a hírek minőségét javította, de lehetővé tette az

³⁴⁶ TU (2012): „The pursuit of god’s glory: francis walsingham’s espionage in elizabethan politics, 1568-1588” 96–97.

³⁴⁷ KEREKES „Titkosszolgálat volt-e a Habsburgok 16–17. századi »Titkos Levelezői Hálózata«?”, in *Kémek, ügynökök, besúgók Az ókortól Mata Hariig*, é. n., 106–7.

³⁴⁸ KEREKES: 107, 128.

³⁴⁹ KEREKES: 113.

értesülések több forrásból történő ellenőrzését. A levelek gyakran tartalmaztak utalást az értesülés megbízhatóságát illetően.³⁵⁰

A megírt leveleket egy előre meghatározott titkosírással készítették és gyakran nem írták alá, a készítő biztonsága érdekében. A levelek célba juttatása többféle útvonalon történt, leginkább raguzzai kereskedők által³⁵¹. A leggyakrabban Belgrád-Buda, Raguzza-Fiume vagy Velence-Bécs útvonalon történt. a tengeri útvonal gyorsabb és biztonságosabb volt, de Velence gyakran felbontotta a levelet, így ezeket a szárazföldön is útba indították, hogy biztosan megérkezzenek. A levelek jó időben körülbelül 30 nap alatt értek célba, ami télen akár két háromszorosára is növekedhetett. A levelet csak a titkos jelet ismerő személynek lehetett átadni. A levelek szállítását a császári diplomácia, illetve erre a veszélyes vállalkozásra kapható futárok végezték.³⁵²

Mivel a levelezők ismerték az oszmán politikai, társadalmi rendszert, ezért a megszerzett adatokat képesek voltak elsődlegesen értékelni is, ami nagy segítséget jelentett a kapott információk további Bécsben történő értelmezésében. Ezt a munkát a Haditanács meghatározott szervezeti egysége végezte, amely kivonatokat készített a császár és az adminisztráció számára.³⁵³

A titkos levelezők számos a modern titkosszolgálatra – azon belül is külföldi hírszerzésre – jellemző vonással rendelkeztek. Célzatosan és szervezeten igyekeztek együttműködőket toborozni, információt gyűjteni, azt konspirált módon továbbítani, majd egy erre a célra is szolgáló szervezetben feldolgozni. Ami viszont még megkülönböztette a modern szolgálatoktól, hogy nem képzett szakemberek működtették. Többek között ennek, illetve az oszmán ellenintézkedések fejlődésével a szervezetet többször újra kellett szervezni, majd fokozatosan elhalt.³⁵⁴

³⁵⁰ KERÉKES: 118–21.

³⁵¹ SZABADOS (2023): „‘Secret Correspondence’ in Habsburg–Ottoman Communication in the First Half of the Seventeenth Century”, *Hungarian Historical Review* 12, sz. 2 (2023): 208–9.

³⁵² KERÉKES, „Titkosszolgálat volt-e a Habsburgok 16–17. századi »Titkos Levelezői Hálózata«?” 121–25.

³⁵³ KERÉKES: 127–28.

³⁵⁴ SZABADOS (2023): „‘Secret Correspondence’ in Habsburg–Ottoman Communication in the First Half of the Seventeenth Century”.

5.4.1.5 A bíborosok kémszolgálat

Richelieu bíboros kémrendszerének kialakításához az adta a lökést, hogy első 1616-os kormányzati szerepvállalása során az információk hiányát komoly akadályként élte meg.³⁵⁵ A kémszolgálat kiépítésének fontos motivációja volt a Habsburg dominancia megtörésének, illetve a protestáns előretörés (pl. hugenotta felkelés) megakadályozásának igénye. Az általa kiépített kémszervezetben, *Walsingham*hez hasonlóan, fontos szerepet kapott a bizalmi emberek egy maroknyi csoportja, akik csak a személyéhez voltak lojálisak. Szintén közös kettőjükben az állam és a katolikus vallás szoros kapcsolatának igénye, amely fontos célja volt a bíboros kémszolgálatának is.³⁵⁶

A bíboros által létrehozott szolgálat korabeli mércével mérve kifejezetten kiterjedt volt. Soraiban a társadalom mindenféle rétege megtalálható volt, ami lehetővé tette az adatok sokoldalú begyűjtését. Kifejezetten támaszkodott az egyházi személyekre is amelyben József atya volt a legnagyobb segítségére.³⁵⁷ Az egyházi személyekkel végzett kémkedés révén a Habsburg császár közvetlen környezetébe is be tudtak férközni.³⁵⁸

A rendszer fontos eleme volt az ellenfelek kommunikációjának megismerése. Ennek legfontosabb eleme az úgynevezett francia postaszolgálaton belül, az 1630-as évek legelején létrehozott *Cabinet Noir* volt. E titkos szervezeti egység feladata volt a postaforgalom konspirált ellenőrzése. Ehhez szükség volt az észrevétlen nyitás és visszazárás technikáinak kifejlesztésére. Emellett a rendszer feladata volt a titkosírással írt levelek megfejtése is. E tevékenységekben, illetve megszervezésükben kiemelt szerep jutott *Antoine Rossignol*nak, a bíboros tehetséges kódfejtőjének.³⁵⁹

Richelieu rendszerének hasznosságát és időtállóságát jól mutatja, hogy utódja *Mazarini* bíboros átvette és fejlesztette azt. A rendszert, mintegy 40 évnyi működés után XIV. Lajos szüntette meg.

³⁵⁵ BODA ÉS MTSAL. (2019): *A hírszerzés története az ókortól napjainkig* 72.

³⁵⁶ CHURCH (1973): *Richelieu and reason of state* (Princeton, N.J.: Princeton University Press), 87.

³⁵⁷ BODA ÉS MTSAL. (2019): *A hírszerzés története az ókortól napjainkig* 73–74.

³⁵⁸ ANDREW (2018): *The secret world* 209.

³⁵⁹ ANDREW (2018): 210.

5.4.1.6 Fouché kémkedési rendszere

A szakirodalomban viszonylag egybehangzó az az álláspont, hogy a mai értelemben vett titkosszolgálatok első igazi előfutárának a *Joseph Fouché* által kialakított rendőrminisztérium tekinthető. Fouché saját kémkedési tapasztalatai alapján építette ki számos szempontból újszerű kémkedési rendszerét.³⁶⁰ A rendőrség apparátusát használta, de ő volt a pók a nagy háló közepén, aki a legtöbb hasznot húzta rendszerből.

A minisztérium működése három szempontból volt újító. Egyrészt az informátorok tömeges és hosszú távú alkalmazása révén egy olyan információs rendszert épített ki, ami tulajdonképpen az egész országra kiterjedt. A titkos informátorok között minden társadalmi osztály képviselői megtalálhatóak voltak. *Fouché* maga is részt vett ebben a rendszerben és a saját maga által kezelt magas rangú besúgóktól sokszor hasznosabb ismereteket kapott, mint az nagy mennyiségű írásos jelentésekből.³⁶¹ Ennek a rendszernek a lényege a társadalom információs kontrolljának intézményesülése.

Másrészt ez az első bizonyított aktarendszer, amelynek keretében *Fouché* állandó és folyamatosan frissített nyilvántartást vezetett az általa veszélyesnek vagy hasznosnak tekintett személyekről.³⁶² Harmadszor a napi jelentések rendszere, amely meghatározott struktúrában került *Napoleon* asztalára minden nap, kivéve a vasárnapot.³⁶³ Ezen jelentések tartalmaztak:

Fouché felismerte, hogy egy kiterjedt információs rendszer működtetése sok pénzbe kerül, főleg ha magas rangú állandó informátorok is vannak hálózatban. Ennek érdekében – az alkohol árusítás, a szerencsejáték és a prostitúció formális „megadóztatásával” olyan finanszírozási modellt alakított ki, amely egyszerre biztosított pénzt és információt. Feltehetően ugyan ezen okokból volt nála az útlevelek kiadásának joga is.

Fouché még egy újdonságot hozott a rendszerbe. Nem csak gyűjtötte az információkat, de azok révén megpróbálta befolyásolni az eseményeket. Feltehetően ő hozta létre az első olyan szervezetet, amely nagy mértékben űzte a titkos befolyásolást. Ebből a szempontból is az ő szervezete hasonlított leginkább a mai titkosszolgálatokra, amelyek gyakran élt a körülmények

³⁶⁰ ZWEIG ÉS SZINNAI (2006): *A rendőrminiszter: Fouché élete* (Budapest: Európa Könyvkiadó), 104–5.

³⁶¹ ZWEIG ÉS SZINNAI (2006): 115–17.

³⁶² LE QUANG (2022): „De l’ennemi au nouveau Français : la gestion des étrangers par la police napoléonienne (1799-1814)”, *La Révolution française* 22 (2022), <https://doi.org/10.4000/lrf.6034>.

³⁶³ ANDREW (2018): *The secret world* 341.

titkos alakításának eszközével. Jóllehet *Fouché* ezt nem első sorban az állam, hanem saját érdekéből tette, hasonlóan az információgyűjtő rendszeréhez.³⁶⁴

Összességében *Fouché* rendszere – bár formálisan rendőrségi szerv volt – számos ponton hasonlított a modern kori titkosszolgálatokra. Célzatos kiválasztási-, széles körű információgyűjtési rendszerrel, központi értékeléssel, rendszerezett karterekrendszerrel, végül pedig napi rendszerességű tájékoztató rendszerrel. Újszerűsége az intézményes, de mégis diplomatikus befolyásolásra épített a nyílt erőszak helyett. Egyszerre volt politikai rendőrség, és kémelhárító szerv.

Ami elmaradt az a hosszú távú intézményesülés, *Fouché* kegyvesztettségével az általa létrehozott szervezet is nagyrészt eltűnt és hosszú ideig nem támadt fel újra. Bár már megmutatkoznak az egyes modern funkciók, úgymint ismeretszerzés, elemzés-értékelés, tájékoztatás, de ezek még nem mind önállósulnak a szervezeten belül. *Fouché* rendszere tulajdonképpen szervezeti működés szempontjából a Walsinghami rendszer egy modernebb változata, de működési elvei nagyon hasonlóak ahhoz. Bár állami finanszírozású volt, a bevételeinek jelentős része nem volt törvényes, mértéke nagyban függött *Fouché* kreativitásán. Végül megjegyzendő, hogy a rendszer nem különült el intézményes módon a rendőrségtől, azon belül sem alkotott külön rendszert.

5.4.1.7 A proto-titkosszolgálatok elemzése

Véleményem szerint *Walsingham* szolgálata a legjobb ismert példa arra, hogy a szervezett kémiszolgálat működtetése, milyen gyakorlati előnyökkel jár az adhoc kémkedéshez képest. Mégis számos államban nem vagy hosszú távon nem tudtak létrejönni hasonló szervezetek. Van olyan álláspont, amely szerint a nagyhatalmak engedhették meg maguknak anyagilag azt a rendszert, ami szükséges egy ilyen rendszer működtetéséhez. Véleményem szerint összetettebb kérdéssről van szó. Az első szervezett információgyűjtő rendszerek létrejöttében az alábbi okok játszották a főszerepet:

1. **Államszervezet fejlettsége:** Egy hatékony titkosszolgálat erős, jól adminisztrált központi hatalmat igényelt. Ahol a nemesség vagy a helyi hatalmasságok erősebbek voltak az uralkodónál, ott nehéz volt egységes kémiszolgálatot kiépíteni.

³⁶⁴ ZWEIG ÉS SZINNAI (2006): *A rendőrminiszter* 115.

2. **Uralkodói igények, politikai kultúra:** Nem mindenhol igényelte az uralkodó az információk ilyen szofisztikált módon történő gyűjtését és feldolgozást³⁶⁵, illetve nem mindenhol volt lehetőség erre, még ha igényelte is volna. Például a lengyel nemesi köztársaságban (Rzeczpospolita) a szabad nemesség eszméje akadályozta az uralkodói titkosszolgálatok kiépítését. Emellett a demokratikus fejlődésben élen járó országokban kevésbé volt igény erős politikai jellegű belső biztonsági rendszerre. Erre lehet példa a Skandináv országok.
3. **Gazdasági erőforrások:** A titkosszolgálat drága dolog. Képzett ügynököket, informátorokat, dekódolókat kell fizetni. Olyan országokban, ahol nem volt bőséges adóbevétel vagy erős kereskedelmi alap (pl. kisebb német fejedelemségek), kevesebb forrás jutott erre.
4. **Kereskedelmi rendszer:** Azon országok, akik valamilyen szempontból jó kereskedelmi pozícióban voltak a természetes információáramlás rendszere üzleti előnyöket is kínált, így erősebb alapja alakulhatott ki a kémkedésnek.
5. **Külpolitikai fenyegetettség jellege:** Nem minden ország volt annyira kitett közvetlen inváziós fenyegetésnek. Ahol a fenyegetettség vagy a (nagy)hatalmi versengés intenzívebb volt, ott nagyobb eséllyel alakult ki jól szervezett és hosszabb időn át fennmaradó kémiszolgálat.
6. **Innovatív vezetők:** Az olyan figurák, mint *Walsingham* Angliában vagy *Richelieu* és *Fouché* Franciaországban, személyesen működtették és formálták az általuk vezetett szervezetet. Ahol nem volt ilyen "modern gondolkodású" vezető, ott a titkosszolgálatok fejlődése lassabb volt vagy ad-hoc maradt.

A fentieket az is alátámasztja, hogy a nagyhatalmak, birodalmak sem minden esetben hoztak létre állandó intézményes szolgálatokat, ami inkább arra utal, hogy más szempontok, például az uralkodói ambíciók jelentős szerepet játszottak a kémiszolgálatok létrejöttében. Nagyhatalmak felmerült az igény és a szaktudás egyszerre lehetett jelen ahhoz, hogy ilyen összetett rendszereket működtessenek. Sok esetben nem az anyagiak, hanem az igény hiányoztak ahhoz, hogy magas fokon szervezett szolgálatokat hozzanak létre és működtessenek. Mindezt alátámasztja, hogy sok esetben személyekhez kötődtek (kivéve

³⁶⁵ BODA ÉS MTSAL. (2019): *A hírszerzés története az ókortól napjainkig* 71.

Velencét) a szolgálatok és az alapító vagy működtető bukása, halála után hamar befejezték a működésüket.

A fentiekből az is látszik, hogy bár már az ókortól létezik kémkedés, az eleinte ad hoc tevékenység. Ez ebben az esetben azt jelenti, hogy akkor végezték, ha valami konkrét célt szerettek volna elérni. Ebből fakadóan számos országban bizonyos időkben létezett bizonyos mértékig intézményesített tevékenység, máskor nem.

A fentiek elemzésével az alábbi következtetéseket vonhatjuk le. A nagyhatalmak viszonylag hamar ráébredtek, hogy ha a kémkedésre egy rendszert hoznak létre, akkor növelhetik annak hatékonyságát. Így intézményesülés mértéke nagyban függött például az adott állam fenyegetettségi szintjétől vagy egy adott uralkodó paranoiájától.

Fontos hasonlóság, hogy a proto titkosszolgálatok között egyaránt találunk olyanokat, amelyek első sorban külföldi kémkedésre fókuszáltak, olyat is amelyek az uralkodó(ház) biztonsága érdekében első sorban titkosrendőri tevékenységet végeztek és olyat is amely e kettőt kombinálta. Mindez arra utal, hogy a korai kémszolgálatok specializálódása jelentős hasonlóságot mutat a modern titkosszolgálatok működésével.

A modern szolgálatok intézményes jellemzőinek alakulása nagy mértékben összefügghet és összhangban állhat a modern, bürokratikus állam kiépülésének folyamatával. Ennek keretében volt lehetőség az állami funkciók elkülönülésére, azokhoz állandó személyzettel és költségvetéssel rendelkező szervezetek rendelésére.

Fontos kérdés, hogy a fentebb bemutatott proto-titkosszolgálatok milyen intézményesülési megoldásokkal működtek. Specializált és szervezeten belül intézményesített három alap funkció. Információgyűjtő, értékelő elemző és tájékoztató funkciók. Az információgyűjtési funkció, mint a kémkedés lényegi eleme értelemszerűen mindegyik fenti proto titkosszolgálatban megjelent. Az értékelő elemző funkció meglétére vannak utalások, de semmiképpen nem lehet kialakult funkcióról beszélni. Van ahol azok intézik, akik kémkednek és van ahol ahol vezetők (pl Fouché)

5.4.2 A modern titkosszolgálatok

A 19. századi események számos szempontból átalakították a világ előtte ismert formáját. A 48-as forradalmak számos uralkodóházat ingattak meg. az utána következő nagy

háborúk – úgy mint a krími, az osztrák - szárd-piemonti, a porosz osztrák, és a porosz-francia hatalmas veszteséget és átalakulásokat hoztak a kontinensen. Bizonyítást nyert, hogy a gyorsuló technikai fejlődés háborúkat eldöntő tényezővé válik. Ez a helyzet szinte kiáltott a titkosszolgálatok minél hatékonyabb és intenzívebb alkalmazásáért.

A modern intézmények kialakulása véleményem szerint négy jól elkülöníthető és adatolható korszakra osztható. Az első fázis, a megjelenés időszaka (1850-1918): A meginduló intézményesülés keretében számos országban létre jön egy-egy titkosszolgálati feladatkörre külső kémkedésre (hírszerzés), belső kémkedésre, vagy katonai kémkedésre szakosodott szervezet. A hírszerzés leginkább katonai vonalon, míg az elhárítás a rendőrség keretein belül működik. E korszak jellemzői kis létszámú egységek.

Az első szervezet, amely később titkosszolgálatá fejlődött az Osztrák-Magyar Monarchia *Evidenzbureau* elnevezésű katonai hírszerző szolgálata volt. A szervezetet magát 1850 december 22-én hozták létre, így ezt a napot tarthatjuk a modern titkosszolgálati korszak születése napjának.³⁶⁶ Magának a szervezetnek az első néhány évtizede a belerázódás időszaka volt, pár évig hírszerző tevékenysége szünetelt is, de 1876-tól kezdve egyértelműen békeidőben is folytatnia kellett hírszerzési tevékenységét, amely nem csak más országok szűken vett katonai helyzetére, de minden olyan tényezőre kiterjedt, ami ezt befolyásolhatta.³⁶⁷ 1889-től az Iroda felelős volt a katonai kémelhárításért is, majd pár év múlva már a nem katonai kémelhárításért is.³⁶⁸ Így a szervezet egy többfunkciós titkosszolgálatá fejlődött, mivel kimutatható volt egy állandó, szabályozott hírszerző, kémelhárító és a nyilvántartó funkció egyaránt. Az Evidenzbureau után számos más országban létrejöttek hasonló szervezetek, amelyek részt vettek az első világháború információs küzdelmeiben.

Második fázis, a (ki)fejlődés időszaka (1919-1945):. Ezen időszak fő jellegzetessége, hogy az első világháborús tapasztalatok alapján fejlődtek tovább a titkosszolgálatok. Fontos változás, hogy a rádiós kommunikációs elterjedésével ezen időszakban jelenik meg a technikai elhárítás önálló szervezetként. 1919-ben Nagy-Britanniában létrehozzák a *Government Code and Cypher School* fedőnéven békeidőben is működő szolgálatot, amely a mai *Government*

³⁶⁶ SZABÓ (2018): „Az Osztrák-Magyar Monarchia központi katonai felderítő és elhárító szervezete az első világháború idején”, *Nemzetbiztonsági Szemle*, sz. Különszám II. (2018): 8.

³⁶⁷ SZABÓ (2018): 9–11.

³⁶⁸ SZABÓ (2018): 10.

Communications Headquarters (GCHQ) elődszervezete volt³⁶⁹. Anglia ekkor már komoly tapasztalatot szerzett a kódfejtés kapcsán és az ország kifejezetten nyitott volt az új kommunikációs eszközök és technikák bevezetésére és alkalmazására, amit az is jól mutat, hogy Marconi nem hazájában, hanem itt fejlesztette ki vezeték nélküli távirót.³⁷⁰

Ebben a fázisban az első világháborús tapasztalatok legtöbb országban létrejöttek és elkülönültek és állandósultak a hírszerző és elhárító tevékenységek, gyakran elkülönülő szervezetek formájában. A hírszerző munka hatóköre jelentősen kibővült³⁷¹, az elhárító munka megerősödését okozták egyrészt a háborús tapasztalatok a kémelhárítás fontosságáról, másrészt a totalitárius rendszerek belső paranoiája³⁷², demokratikus országokban pedig a különböző ideológiai fenyegetések első sorban a nemzetközi kommunista és fasiszta mozgalmak megerősödése okán. A szervezetek belső specializációja és tagoltsága tovább növekedett.³⁷³ Ezekben az években indult meg a szervezett titkosszolgálati együttműködés. Ezen túlmenően, ahogy azt fentebb bemutattam, megindult szaktudás rendszerezése, illetve megjelent szervezet, intézményesített belső képzés.

Harmadik fázis a megerősödés időszaka (1945-2000): Ezen időszak domináns hatása hidegháborús szembenállás. Ennek köszönhetően világ szinten megszilárdulnak és megerősödnek a hírszerzés-elhárítás manapság is alkalmazott intézményi keretei. az időszak végére teljessé válik a rendőri funkciótól való elkülönülés, azaz a rendőri szervek szinte minden országban kiszorulnak az titkosszolgálati elhárítás folyamatából. Ezt a folyamatot nyugaton a kanadai szolgálat kialakítása zárja le, az 1980-as évek végén³⁷⁴, míg a keleti blokk országaiban a titkosrendőrségek felszámolása az 1989-90-es rendszerváltás folyamatában. A 2. világháborúban felduzzadt létszámokat ugyan a háború után közvetlenül elkezdtek leépíteni, de a hidegháború során a titkosszolgálatok így is hatalmas létszámnövekedésen mentek keresztül

³⁶⁹ HASTEDT, SZERK. (2011): *Spies, Wiretaps, and Secret Operations* 341.

³⁷⁰ „Guglielmo Marconi”, in *Encyclopaedia Britannica*, é. n., <https://www.britannica.com/biography/Guglielmo-Marconi/Long-distance-radio-communication-and-shortwave>.

³⁷¹ ANDREW (2018): *The secret world* 493; DULLES (1963): *The Craft of Intelligence* 26.

³⁷² ANDREW (2018): *The secret world* 680.

³⁷³ DULLES (1963): *The Craft of Intelligence* 26.

³⁷⁴ BRODEUR (2007): „High and Low Policing in Post-9/11 Times”, *Policing* 1, sz. 1 (2007. január 1.): 7–8, <https://doi.org/10.1093/police/pam002>.

az 1939 előtti időszakhoz képes, ami több ezres, sőt olykor több tízezres főállású alkalmazotti létszámokat is eredményezett.³⁷⁵

Ebben a fázisban megkezdődtek a globális ügynökhálózatok kiépítése, illetve a nagy léptékű befolyásolási műveletek.³⁷⁶ A nyugati országok esetében ez első sorban az ún. feltartóztatás, fellazítás³⁷⁷ politikáját támogatta, míg a keleti blokk a szocializmus exportját kívánta elősegíteni³⁷⁸. A kémkedés hangsúlya ebben az időszakban a katonai kérdések irányából eltolódott a társadalmi működés más irányába is.³⁷⁹ emellett hangsúlyeltolódás figyelhető meg az emberi erővel végzett kémkedés irányából a technikai eszközökkel végzett kémkedés felé³⁸⁰. Egingdult az állam által végzett nagy léptékű ipari kémkedés, mely elsősorban a szocialista tábor technikai hátrányát kívánta csökkenteni.

Negyedik fázis, a specializáció időszaka (1990-): E fázis lényege, hogy a titkosszolgálati tevékenység súlypontja eltolódik a hagyományos állami kémkedésről. Ezen eltolódás két irányú. Egyrészt az 1990-es években terjedni kezd az internet, a 2000-es évek közepe fele megjelennek az okostelefonok és a közösségi oldalak és ezek révén kialakul a kibertér, mint önálló titkosszolgálati „munkaterület”. A 2016-os orosz beavatkozás felhívja a figyelmet a titkosszolgálatok jelenlétére fontosságára a kibertérben is.³⁸¹ Ezek eredményeként folyamatosan létrejöttek a kiber területért felelős szervezeti képességek és egységek a szolgálatokon belül is.³⁸²

Másrészt a hidegháború végével, a hagyományos kémkedési fenyegetés helyét inkább a nem állami fenyegetések vették át. A 2001. szeptember 11-i terrorcselekmények rámutattak, hogy a nemzetközi terrorizmus nagy léptékben fenyegeti a világ országait. Erre válaszul a

³⁷⁵ AID (2001): „The National Security Agency and the Cold War”, *Intelligence and National Security* 16, sz. 1 (2001. március): 32, <https://doi.org/10.1080/02684520412331306200a>; KESSLER (1994): *Inside the CIA* Introduction fejezet: 7.

³⁷⁶ Lásd pl. MITROHIN ÉS MTSAL. (2000): *A Mitrohin-archívum: a KGB otthon és külföldön* (Budapest: Talantum), 240–63.

³⁷⁷ MEZEI (2023): „A magyar állam kémelhárító tevékenysége 1975 és 1985 között” 110.

³⁷⁸ Lásd pl. MITROHIN ÉS MTSAL. (2000): *A Mitrohin-archívum* 17. fejezet.

³⁷⁹ MITROHIN ÉS MTSAL. (2000).

³⁸⁰ AID (2001): „The National Security Agency and the Cold War” 28.

³⁸¹ GIOE, GOODMAN ÉS STEVENS (2020): „Intelligence in the Cyber Era: Evolution or Revolution?”, *Political Science Quarterly* 135, sz. 2 (2020. június 1.): 208, <https://doi.org/10.1002/polq.13031>.

³⁸² GIOE, GOODMAN, ÉS STEVENS (2020): 203, 222.

szervezetek a korábbiakhoz képest is tovább specializálódnak: Létrejönnek az új kihívásokat kezelni hivatott szervezeti egységek, vagy akár szervezetek.³⁸³

Harmadrészt jelentős részben pont a szeptember 11-i események világítanak rá, hogy az információs forradalom nyomán már nem az információ hiány, hanem az elemző kapacitás jelenti a szűk keresztmetszetet, így létrejönnek az első információs szolgálatok és információfúziós központok, számos országban titkosszolgálati szervezetek formájában.³⁸⁴

Összefoglalásképpen a fentiekből levonható az a következtetés, hogy mindössze bő 150 év alatt óriási mértékben megváltozik a titkosszolgálati szervezettrendszer. A néhány főből álló irodákból több tíz vagy akár százezres apparátusok nőnek ki, hasonló növekedést mutatnak a rendelkezésre álló anyagi erőforrások.³⁸⁵ Működésük már messze túlmutat a katonai és diplomáciai ismeretek megszerzésén, ma már a társadalmi működés minden területe iránt érdeklődnek (pl.gazdaság, vallás, kibertér stb.), a megfelelő informáltság elérése érdekében hatalmas mindent behálózó információs rendszereket működtetnek.

5.5 A JOGI SZABÁLYOZÁS

A professzionalizálódás fontos fázisa a jogi szabályozás megjelenése. Ez számtalan más társadalmi intézményhez hasonlóan a titkosszolgálatok esetében is az intézmények kialakulását követően következett be. Ahogy fentebb láttuk a titkosszolgálati szervezetek intézményesülésének folyamat a 19. század második felében kezdődött el. Mivel az első titkosszolgálatok nem demokratikus rendszerekben jöttek létre, ezért működésükhöz nem volt szükséges jogi felhatalmazásra. Mivel azonban titkos szervezetek voltak, eleinte demokratikus berendezkedésű országokban sem feltétlenül ismerték el létezésüket, így nyílt jogszabályt sem alkothattak működésükről.³⁸⁶

A korai időszakra az volt a jellemző, hogy a titkosszolgálatoknak nem volt formális szabályozása, a kémkedést az uralkodó szuverén jogának tekintették. E korszakhoz így az is

³⁸³ HARKNETT ÉS STEVER (2011): „The Struggle to Reform Intelligence after 9/11”, *Public Administration Review* 71, sz. 5 (2011. szeptember): 700, <https://doi.org/10.1111/j.1540-6210.2011.02409.x>.

³⁸⁴ BÉRES,SZERK. (2018):*Külföldi nemzetbiztonsági szolgálatok*16.

³⁸⁵ HIPPIER (2009): „A study into the size of the world’s intelligence industry” (M. A. Diplomamunka, Mercyhurst College).

³⁸⁶ Például a brit titkosszolgálatok jogis elismerésére csak 1989-ben, illetve1994-ben került sor. BLYTH (2019): „The British Intelligence Services in the public domain” (PhD. értekezés, Aberystwyth University), 221.

hozzá tartozott, hogy ebben az időszakban a titkosság fenntartása volt a legfontosabb szempont, akár még azon az áron, is, hogy például a 17. század folyamán a sajtótermékeket Nagy Britanniában is szigorúan kontrollálni kellett.³⁸⁷ Ekkoriban a titkos tevékenységek íratlan szabályokon és szokásokon alakultak.³⁸⁸

A Franciaországban 1886-ban a parlament által elfogadott Kémkedési törvénnyel vette kezdetét a titkosszolgálati működés jogi szabályozása. Az ezt követő, 1914-ig terjedő időszakban a francia hadügyi és belügyminisztériumok összesen 19 alacsonyabb rendű szabályozást vezetett be, amelyek célja egy elfogadható gyakorlat kialakítása volt, jóllehet ettől függetlenül a titkos kontrollja továbbra sem volt kielégítő.³⁸⁹ Érdekes módon ez a parlamenti kontroll, csak 2007- után jött létre, korábban csak pénzügyi szempontból felügyelték a szolgálatok tevékenységét.³⁹⁰

Az Egyesült Királyságban 1889-ben fogadták el az official secret act-ot ami ugyan nem kifejezzen a brit titkosszolgálati tevékenységre vonatkozott, de közvetve, mint titkokat kezelő állami szervekre kiterjedt.³⁹¹ Érdekes, hogy a brit szolgálatok jogi elismerésére azonban csak több, mint 100 évvel később került sor.

A szabályozás kialakulása a demokratikus és a nem demokratikus berendezkedésű országokban időben kissé elvált egymástól. Demokratikus országokban a második világháború után a legtöbb országban kialakult egy részletes szabályozás a titkosszolgálatok működésével kapcsolatosan. Ezzel szemben a nem demokratikus országokban, ha ki is alakult valamilyen szabályozás, az vagy kellően általános volt vagy titkos jogszabályok keretében történt. E szabályok fő funkciója ugyanis nem a polgári jogok védelme volt, hanem a rendszer fölötti kontroll fenntartásának eszközei voltak. Hasonló volt a helyzet a Szovjetunióban³⁹² és

³⁸⁷ HUTCHINSON (2014): „Intelligence, reason of state and the art of governing risk and opportunity in early modern Europe”, *Economy and Society* 43, sz. 3 (2014): 389.

³⁸⁸ LAURENT (2013): „Is There Something Wrong with Intelligence in France? The Birth of the Modern Secret State”, *Intelligence and National Security* 28, sz. 3 (2013. június): 309, <https://doi.org/10.1080/02684527.2013.789634>.

³⁸⁹ LAURENT (2013): 10–11.

³⁹⁰ DENÉCÉ (2016): *France: The intelligence Services' Historical and Cultural Context*, szerk. Bob De Graaf és James M. Nyce, köt. Handbook of European Intelligence Cultures (Rowman & Littlefield Publishers), 143.

³⁹¹ MORAN (2008): „Never To Be Disclosed: Government Secrecy in Britain 1945 - 1975” (PhD. értekezés, University of Warwick), 41.

³⁹² BATEMAN (2016): „The KGB and Its Enduring Legacy”, *The Journal of Slavic Military Studies* 29, sz. 1 (2016. január 2.): 28, <https://doi.org/10.1080/13518046.2016.1129863>.

Magyarországon is, ahol az 1990-es rendszerváltásig néhány titkos belügyminiszteri utasítás szabályozta az állambiztonsági rendszer működését. Az 1990. évi X-es törvény volt az első olyan nyilvános jogszabály, amely a társadalom érdeke és jogai felől közelítette meg titkosszolgálatok szabályozásának kérdését.³⁹³

A jogi kontroll következő lépése a külső ellenőrzési mechanizmusok kiépülése. Fontos lépés az 1961-es bécsi egyezmény, amely de facto elismerte a diplomáciai fedésű kémkedést, hírszerzést mint legális tevékenységet.³⁹⁴ A parlamenti kontroll azonban meglepően késői fejlemény. Először az USA-ban alakultak ki az ehhez szükséges bizottságok a 70-es évek második felében³⁹⁵, majd ezt a 80-as 90-es években követte számtalan további demokratikus ország³⁹⁶, de például Franciaországban csak 2007-ben jutott el ide.

A fentiek összefoglalásként elmondhatjuk, hogy a kémkedés jogszerűvé tétele kifejezetten késői fejlemény. Mindez feltehetően annak köszönhető, hogy az államok mindaddig titokban akarták tartani a titkosszolgálatok létezését, ameddig valamilyen kényszerítő körülmény ki nem kényszerítette a helyzet megváltozását. Jól mutatja, hogy a világ legfejlettebb államaiban is csak az utóbbi néhány évtizedben alakult ki a parlamenti ellenőrzés demokratikus gyakorlata. A jogi szabályozás egyik nagy kihívása a folyamatosan fejlődő technológiai környezet, amelyet a jogszabályalkotásnak le kell követnie.³⁹⁷

5.6 A TÁRSADALMI ELISMERÉS KIVÍVÁSA

A társadalmi megbecsülés kivívása nem könnyű egy olyan szakma esetében, amelynek még a megnevezéséhez még egy negatív konnotáció társul³⁹⁸ és amely alapvetően az emberek megtévesztésén alapul. A kémkedés társadalmi megbecsültségének kialakuláshoz a társadalomnak először tudomást kellett szereznie ezen szervezetek létezéséről és működéséről.

³⁹³ RÉVÉSZ (2003): „Az állambiztonságtól a nemzetvédelemig”, *Acta Universitatis Szegediensis Acta Juridica et Politica Tomus LXIII*, sz. 17 (2003): 6.

³⁹⁴ HERMAN (1998): „Diplomacy and Intelligence”, *Diplomacy & Statecraft* 9, sz. 2 (1998. július): 7, <https://doi.org/10.1080/09592299808406081>.

³⁹⁵ FARSON ÉS MTSAL.,SZERK. (2012): *Overseeing Intelligence Services: A Toolkit*, DCAF Handbooks (Geneva: DCAF), 29.

³⁹⁶ FARSON ÉS MTSAL.,SZERK. (2012):*Overseeing Intelligence Services IX*.

³⁹⁷ GIOE, GOODMAN ÉS STEVENS (2020):„Intelligence in the Cyber Era”224.

³⁹⁸ SOLTÍ (2018):„A titkos információgyűjtés, elvei, eszközei és módszerei, alkalmazásának lehetőségei a nemzetbiztonsági munkában”64.

Ez a folyamat valamikor a 20. század első évtizedeiben kezdődhetett a tömegsajtó terjedésével és az analfabétizmus csökkenésével. Ám a nagyközönségnek tulajdonképpen a 20. század végéig kellett várni annak megismerésével, hogy a titkosszolgálatok pontosan mit és hogyan is csinálnak.³⁹⁹

A tevékenység megítélése általánosságban nem volt túl pozitív, különösen azon diktatórikus rendszerekben, ahol a titkosszolgálati tevékenység vagy szervezetek az elnyomás eszközei is voltak. Ezen országokban a lakosság együttműködése is inkább a félelmen, mint a megbecsülésen alapult.⁴⁰⁰ Itt az átlagember a hírszerzés pozitív hatásaival alig, míg az elhárítás negatív hatásaival azonban gyakrabban szembesülhetett. A megfelelő eufemizmusok alkalmazásával kialakult az a felfogás, hogy amit az ellenfél végez az a kémkedés, amit mi végzünk az hírszerzés⁴⁰¹, így lett a kémkedés egyszerre bűn és érdem. Ugyanakkor folyamatos hátráltató tényezők a különböző titkosszolgálati botrányok, lásd például a Snowden botrányt. A titkosszolgálatoknak így folyamatosan bizonyítaniuk kell a létezésük jogosultságát és társadalmi hasznosságukat.

A kém szakma esetében a társadalmi elismertség fontos lépés volt a jogszabályi keretek és kontroll mechanizmusok kidolgozása. A parlamenti kontroll biztosította, hogy demokratikus országokban, csak a társadalom érdekében alkalmazzák a szolgálatokat, ugyanakkor ez is kifejezetten késői fejlemény.

Szintén fontos mérföldkőnek tekinthető, amikor a titkosszolgálatok olyan fenyegetésekkel kezdetek foglalkozni, amelyek széles tömegek biztonsága szempontjából fontos volt. Ennek legjobb példája a terrorelhárítás, amikor is a kémkedést terrorista merényletek megelőzésére kezdték alkalmazni.⁴⁰² De említhetnénk a kibertér fenyegetéseit, amelyekkel kapcsolatosan sokszor az erre szakosodott szolgálatok látják el tanácsokkal az állampolgárok széles körét.⁴⁰³

³⁹⁹ RÉVÉSZ (2007): „A titkosszolgálatok titoktalanításáról: egy politikai jelenség politológiai mellőzöttsége”, *Politikatudományi Szemle* 16, sz. 4 (2007): 129–30.

⁴⁰⁰ JOBST (2010): „Dokumentum az államvédelmi tisztképzés megindításáról, 1948”, *Betekintő*, sz. 2 (2010): 4, https://www.betekinto.hu/hu/2010_2_jobst.

⁴⁰¹ FEISZT „A kormányzati információáramlás szerepe egy 15. Századi bűntény felderítésében”, in *Kémek, ügynökök, besúgók Az ókortól Maig*, é. n., 57.

⁴⁰² RICHARDS (2018): „Intelligence and Counter-Terrorism”, szerk. Andrew Silke (Abingdon: Routledge), 7, www.routledge.com/Routledge-Handbook-of-Terrorism-and-Counterterrorism/Silke/p/book/9781138819085.

⁴⁰³ GIOE, GOODMAN ÉS STEVENS (2020): „Intelligence in the Cyber Era”208.

Fontos lépés a kiválasztási rendszerek fejlődése, amely lehetővé tette, hogy a titkosszolgálatok kiválasszák a legjobb munkaerőt azáltal anyagi megbecsülést adjanak. A társadalmi elismertség kialakulásában fontos szerepe volt a könyveknek és a filmművészetnek, ami bemutatta a kémkedést társadalmilag hasznos oldalát, pozitív kontextusban teremtve a tevékenység számára.⁴⁰⁴ Ezek közül is kiemelkedik a James Bond filmek, amelyeknek például gyakorlati hatása is van az MI6 toborzási képességeire.⁴⁰⁵

5.7 RÉSZÖSSZEGZÉS

A fentiek mellett leírtam a titkosszolgálati tevékenység professzionalizálódásának folyamatát. E folyamat, feltehetően a titkosságból fakadóan meglehetősen lassú és vontatott folyamatnak tűnik. A titkos tevékenység hasznosságának korai felismerése és így tevékenység dokumentálható alkalmazása ellenére a szervezettség kialakulása az újkori viszonyok között sem mutat különösebb fejlettséget. A modern intézmények kifejlődése csak a 19. század közepén indult meg, de csak két világháború után gyorsult fel igazán. A képzés és a nyílt tudományos kutatás néhány évtized késéssel követte ezt a folyamatot, míg a jogi szabályozás fejlődés a 20. század utolsó és a 21. század első évtizedeiben vett igazán lendületet. A társadalmi elismertség szintén az utóbbi néhány évtizedben alakult ki.

Mindebből megállapítható, hogy a titkosszolgálati tevékenység már professzionalizálódott, teljeskörűen megfelel egy modern hivatás minden feltételének. Ugyanakkor ez a folyamat meglehetősen kései és lassú, tulajdonképpen a 21. századra fejeződött be. Mostanra azonban legitim és erős társadalmi igény, rendszerezett szaktudás erős tudományosság, intézményesített belső és akadémiai képzési rendszer, részletes jogi szabályozás, és komoly társadalmi elismertség övezi.

⁴⁰⁴ BLYTH (2019): „The British Intelligence Services in the public domain”320.

⁴⁰⁵ BLYTH (2019): 329–30.

6 A TITKOSSZOLGÁLATOK

A korábbi fejezetekben rögzítettük, hogy létezik állami titkosszolgálati tevékenység, ami magában foglalja a kémkedést és a titkos módon történő befolyásolást. E tevékenységet a világ legtöbb országában külön erre a célra létrehozott szervezetek végzik. E fejezet célja, hogy tudományos módon megvizsgáljuk mik is a titkosszolgálatok.

6.1 A TITKOSSZOLGÁLAT MEGHATÁROZÁSA

A téma egyik legaktívabb magyar kutatója *Vida Csaba* az alábbi kategóriákra osztja titkosszolgálatokat:

1. (külföldi) hírszerző szervezetek;
2. elhárító szervezetek;
3. (integrált) hírszerző-elhárító szervezetek;
4. önálló (technikai) adatszerző szervezetek;
5. koordináló-irányító testületek;
6. nyomozóhatósági jogkörrel rendelkező testületek;
7. adatvédelmi szervezetek;
8. valamint a fentiek bármilyen kombinációja.⁴⁰⁶

Ezzel a felosztással némi megszorítással én is egyet tudok érteni. Először is a nyomozóhatósággal rendelkező szervezetek jellemzően egyben elhárító szervezetek is. Ennek legjobb példája az amerikai Federal Bureau of Investigation (FBI), amely egyszerre folytat kémelhárító tevékenységet és végzi bizonyos bűncselekmények bünygyi nyomozásának feladatait. Így ezeket a szervezeteket én besorolom a megfelelő (pl elhárító) kategóriába. Az adatvédelmi szervezeteket ebben a disszertációban nem sorolom a titkosszolgálatok közé, hacsak nem sorolhatóak be egy másik kategóriába is, ebben az esetben abban a kategóriában szerepeltetem őket.

Véleményem szerint a titkosszolgálat meghatározását a 4. fejezetben rögzített állami kémkedés definíciójára építve meg lehet tenni. Ott így fogalmaztam meg az állami kémkedést: *Állami- vagy magán szervezet (tagja) által vagy megbízásából folytatott szándékolt, titkos*

⁴⁰⁶ BÉRES,SZERK. (2018):*Külföldi nemzetbiztonsági szolgálatok*13.

módon vagy titkolt motivációval végzett ismeretszerzés. A titkos mód azt jelenti, hogy a kémen és megbízóján kívül más számára nem ismerhető fel a tevékenység végrehajtása, valamint a kettőjük közötti viszony, így arról tudomást nem szerez.

Ebből a fogalomból kiindulva a titkosszolgálat fogalmi meghatározása az alábbi: *Állami kémkedés és azon alapuló titkos befolyásolás folytatására, és az e tevékenység révén megszerzett és így titkossá váló információk tárolására, feldolgozására, értékelésére létrehozott, ezeket fő funkcióként önálló szervezeti kerettel rendelkező, titkosan működő intézmény.*

A titkosszolgálatok és tevékenységük fenti megfogalmazása kapcsán három fontos kérdést kell tisztázni. Elsőként azt, hogy tevékenységük hogyan viszonyul a rendőri (bűnügyi) titkos információgyűjtéshez, a katonai felderítéshez, illetve általánosságban a titkos információgyűjtéshez.

Katonai szempontból könnyebb a helyzet, mivel a katonai információgyűjtést eleve két részre lehet bontani. Közvetlen felderítésre, amely az adatok közvetlen vizuális megfigyeléssel történő megszerzését az ellenfélről vagy annak erőforrásairól, illetve felderítő hírszerzésre, amely a tényleges vagy potenciális ellenségre vagy a hadműveleti területre vonatkozó ismeretek összegyűjtését jelenti.⁴⁰⁷ Definíciószerűen egyik tevékenységnek sem része a titkosság, de a hírszerzés megvalósulhat katonai kémkedés által is.

Ami bűnüldözési funkciót illeti, van olyan szakirodalmi álláspont, mely szerint a titkosszolgálatok ugyanolyan titkos információgyűjtést végeznek, mint például a rendészeti szervek vagy az ügyészség, csak más célból. Én nem osztom ezt a meglátást. Ugyanis mind a rendőrség, mind az ügyészség más funkcióval rendelkező szervezetek, amelyben a titkos módon történő adatgyűjtés egy másik funkciót támogat. Ebben a funkciójában egyetértek azzal, hogy a titkos információgyűjtés bűnügyi célú alkalmazása támogató és kiegészítő tevékenység. Ezzel szemben a titkosszolgálat a kémkedés és a titkos befolyásolás a számít a fő tevékenységnek és nincs egyetlen társadalmi terület vagy állami funkció, amelynek ez kiegészítő tevékenysége lenne.

A titkos információgyűjtést a legtöbb kutató jogi szempontból fogalmazza meg. E szerint a titkosság lényege az, hogy az információgyűjtés alanya nem bír tudomással a vele

⁴⁰⁷ FÜZESI (2004): „A felderítés elméleti és gyakorlati kérdéseinek vizsgálata, különös tekintettel, az emberi erővel folytatott felderítésre” (PhD. értekezés, Budapest, Nemzeti Köszolgálati Egyetem), 12.

szemben folytatott adatgyűjtésről, amely tevékenység esetében csak a törvény által meghatározott eszközök alkalmazhatók, amelyek szükség szerint sértik az adott személy állampolgári jogait.⁴⁰⁸ A jogi szempontú megfogalmazás hátránya, hogy teljeskörű érvényesülése csak egyetlen adott jogrendszeren belül lehetséges. Magyarul ami az egyik ország jogában jogszerű, az a másik országban lehet jogszerűtlen. Államok közötti tevékenység esetén a jogszerűség nem alkalmas szempont a probléma tudományos elemzésére és megismerésére.

Ebből fakadóan a titkos információgyűjtés, amennyiben nem jogi fogalomként alkalmazzuk, akkor azonos a titkosszolgálati eszközzel azon módszerek és eszközök összessége, amelyek révén titkos vagy leplezett módon lehetséges az ismeretgyűjtés. Másképp fogalmazva a kémkedés módszertanát, „knowhow”-ját jelenti.

Mivel kutatásom a titkosszolgálatok, mint állami szervezetek tevékenységére irányul, így a kutatás további részében azon szervezeteket, amelyek fő funkciójukhoz, például bűnügyi felderítéshez, igazságszolgáltatási funkció gyakorlásához alkalmazott titkos információgyűjtés nem sorolom a titkosszolgálati körbe, így tevékenységüket sem nevezem titkosszolgálati tevékenységnek.

Fontos megjegyezni, hogy a hírszerzési és elhárítási tevékenység nem a kémkedés célpontjának jogellenességétől függ. Célpont lehet jogkövető és jogellenes tevékenység is. Jelen kutatás lényege tulajdonképpen annak meghatározása, hogy a titkosszolgálati tevékenység mire irányul, miért van rá szükség a társadalmi működésben.

6.2 A VILÁG TITKOSSZOLGÁLATAI

Amennyiben a világ titkosszolgálatait szeretnénk kutatni az egyik első kézenfekvő lépés ezen szolgálatok összegyűjtése. Ezt az teszi lehetővé, hogy a világ 196 országában csak korlátozott mennyiségű titkosszolgálat található, így érdemes energiát áldozni összegyűjtésükre. Ugyanakkor ezt a feladatot több tényező is nehezíti. Egyrészt a titkosszolgálati tevékenység bizonyos részei olykor nem önálló szolgálatokhoz, hanem más állami funkciót betöltő szervezetekhez (pl. rendőrség, elnöki testőrség, stb.) van telepítve. Másrészt a titkosszolgálatok folyamatosan változnak, szinte minden évben van egy-két

⁴⁰⁸ SOLTI (2018): „A titkos információgyűjtés, elvei, eszközei és módszerei, alkalmazásának lehetőségei a nemzetbiztonsági munkában”141.

szolgálat, amely létrejön, megszűnik, vagy éppen átalakul. Ebből fakadóan a titkosszolgálatok ilyen listája egyfajta pillanatfelvételnéppként értelmezhető, amely egy adott időpontban mutatja a világ állapotát ebből a szempontból. Egy ilyen lista ugyanakkor hasznos lehet a későbbi kutatások szempontjából is. Elkészítése és rendszeres frissítése egyfajta „népszámlálásként” lehetővé teszi a világ titkosszolgálati közössége jellemzőinek vizsgálatát, fejlődési tendenciáinak elemzését. Az általam összegyűjtött listát az 1. számú melléklet tartalmazza. Ez a 2025 tavaszi állapotot tükrözi és megítélésem szerint meglehetősen nagy, 90% feletti pontosságú. A lista és az ahhoz kapcsolódó elemzés lényege nem a 100%-os pontosság, hanem a főbb jellemzők, trendek és tendenciák azonosítása.

Fontos kérdés, hogy tudományos szempontból mi alapján lehet eldönteni, hogy egy szervezet titkosszolgálatnak minősül-e vagy nem. *Vida Csaba* ezzel kapcsolatos fontos megjegyzése, hogy mivel ezek az államigazgatáson belül speciális jogállású szervezetek, titkosszolgálatnak az számít, amit az adott ország joga annak tart.⁴⁰⁹ Viszonylag egyszerűen meghatározható egy szervezet titkosszolgálati mivoltja, ha az adott ország jogi szabályozása egy adott szervezetet titkosszolgálatnak minősít. Ez azonban értelemszerűen tudományos szempontból nem kielégítő meghatározás. A tudományos vizsgálat célja annak meghatározása, hogy a titkosszolgálatok milyen szempontok mentén különíthetők el más állami szervezetektől. Más értelmezésben azt kell feltárni, hogy miért tartja fontosnak az állam, hogy titkosszolgálatokat hozzon létre és milyen alapon sorolja be oda az egyes szervezeteket és miért hagy ki másokat.

Az első mellékelteben felsoroltam az általam talált, jogi normában titkosszolgálatnak vagy titkosan működő különleges szolgálatnak (azaz nem rendőri vagy más funkciót betöltő szervezetnek) minősülő szolgálatokat. Katonai területen akkor is felsoroltam egy szervezetet, ha az a hadsereg titkosszolgálati célból működtetett, elkülönült, önálló megnevezéssel rendelkező része. Amennyiben az adott országban a polgári szolgálatoknál 0 szerepel, az nem jelenti azt, hogy adott esetben a rendőrségnek nincs egy kisebb egysége hasonló feladatkörre, de azt nem számítottam titkosszolgálati szervezetnek.

Ezt követően az adatokat az alábbi szempontok mentén elemeztem:

⁴⁰⁹ BÉRES,SZERK. (2018):*Külföldi nemzetbiztonsági szolgálatok*12.

Külön értékeltem az egyes földrészek titkosszolgálatait. Ennek célja annak vizsgálata, hogy elkülöníthetők-e földrajzi alapon különleges jellemzők. Ahol indokoltnak láttam, ott a földrészen belül kisebb elemzési egységet is létrehoztam.

Megvizsgáltam, hogy egy adott országban hány titkosszolgálat működik, ezek közül mennyi minősül katonai és polgári szolgálatnak. Megvizsgáltam hogy a polgári szolgálatok közül hány minősül technikai vagy információfúziós központnak, illetve hány működik integrált formában, azaz amikor a hírszerző és elhárító szervezet egyetlen szervezetben működik.

Az alábbiakban bemutatom az általam összeállított adatbázist a világ azon titkosszolgálatairól, amelyek megfelelnek a fenti meghatározásnak. Ebben az adatbázisban összesen 194 ország 425 titkosszolgálatára szerepel. Ebből 23 országnak nincs egyetlen szolgálata sem, ezek jellemzően miniállamok, amelyek sok tekintetben csak korlátozottan szuverének. Ez átlagosan 2,19 szolgálat országonként, ha csak azokat számoljuk, amelyeknek van szolgálata, akkor 2,48 szolgálat országonként. A medián értéke 2 körül, ami arra utal, hogy valóban néhány sok szolgálattal rendelkező ország felfelé torzítja a mintát.

Polgári titkosszolgálatból összesen 253 szolgálatot találtam, azaz átlagosan 1,3 darabot országonként. Amennyiben csak azon országokat számoljuk, amelyeknek legalább egy szolgálata van, akkor ez a szám 1,48. Ezekből 24 számítható a technikai jellegű szolgálatok közé és mindösszesen 3 olyan szolgálat van, amely információfúziós központként működik. A többi fúziós központ általában eltérő jogállással bír. Összesen 95 olyan ország van, ahol a polgári hírszerzés és elhárítás egyetlen szervezetbe integráltan működik.

Katonai szolgálatból összesen 172 darabot találtam, azaz az átlag kevesebb mint egy (0,89). Amennyiben csak a szolgálattal rendelkező országokat vesszük, akkor az eredmény 1,005. Ebből az látszik, hogy számos országnak feltehetően azért nincs katonai hírszerzése és / vagy elhárítása, mert nincs hadsereg sem, ugyanakkor néhány országnak csak katonai szolgálata van.

6.2.1 Európa titkosszolgálatai

Európa 46 országában, összesen 103 titkosszolgálati szervezet működik, ami átlagosan 2,24 titkosszolgálatot jelent országonként, ami szinte pontosan megegyezik a világátlaggal. A 46 országban összesen 59 polgári és 44 katonai szolgálat található, így az átlag (0,95) kicsivel

magasabb, mint a világátlag. 17 olyan ország található, amelyben a polgári hírszerző és elhárító tevékenységet integráltan végzik.

1. táblázat Az európai országok titkosszolgálatainak megoszlása (saját szerkesztés)

	Szolgálatok. száma	Katonai szolgálatok száma	Polgári szolgálatok száma	Technikai szolgálat	Fúziós központ
Albánia	2	1	1		
Andorra	0	0	0		
Ausztria	3	1	2		
Belgium	2	1	1		
Bosznia-Hercegovina	2	1	1		
Bulgária	3	1	2		
Ciprus	1	1	0		
Csehország	3	1	2		
Dánia	3	1	2		
Egyesült Királyság	4	1	3	1	
Észak-Macedónia	2	1	1		
Észtország	3	1	2		
Fehéroroszország	2	1	1		
Finnország	3	1	2		
Franciaország	4	2	2		
Görögország	2	1	1		
Hollandia	2	1	1		
Horvátország	2	1	1		
Írország	2	1	1		
Izland	0	0	0		
Koszovó	2	1	1		
Lengyelország	5	2	3		
Lettország	3	1	2		
Liechtenstein	0	0	0		
Litvánia	2	1	1		
Luxemburg	1	1	0		
Magyarország	5	1	4	1	1
Málta	1	1	0		
Moldávia	2	1	1		
Monaco	0	0	0		
Montenegró	1	1	0		
Németország	3	1	2		
Norvégia	3	1	2		
Olaszország	3	1	2		
Oroszország	3	1	2		
Portugália	3	1	2		
Románia	4	2	2		
San Marino	0	0	0		

Spanyolország	2	1	1		
Svájc	2	1	1		
Svédország	3	1	2		
Szerbia	3	2	1		
Szlovákia	2	1	1		
Szlovénia	2	1	1		
Ukrajna	3	1	2		
Vatikán	0	0	0		
Összesen	103	44	59	2	1

6.2.2 Ázsia titkosszolgáatai

Ázsia területébe nem számítottam bele az Orosz Föderáció területét, amelyet Európához soroltam, mivel a népesség jelentősebb része ott él. Az így számba vehető 50 ázsiai országban összesen 131 titkosszolgálat létezik, ez 2,62 szolgálat országonként, itt nincs olyan ország amelynek ne lenne szolgálata. Ebből 78 polgári és 53 katonai szolgálat. A polgári szolgálatok közül 7 tekinthető technikai szolgálatnak és mindössze egyetlen fúziós központként működő szolgálatot találtam. Összesen 17 (34%) olyan országot találtam, azaz az országok, ahol a hírszerző és elhárító szolgálatok nem elkülönülten működtek.

2. táblázat Ázsiai országok titkosszolgáatainak megoszlása (saját szerkesztés)

	Szolgálatok. száma	Katonai szolgálatok száma	Polgári szolgálatok száma	Technikai szolgálat	Fúziós központ
Afganisztán	1	1	0		
Azerbajdzsán	4	1	3	1	
Bahrein	2	1	1		
Banglades	6	1	5	1	
Bhután	1	1	0		
Brunei	3	1	2		
Dél-Korea	3	2	1		
Egyesült Arab Emírségek	3	1	2	1	
Észak Korea	3	1	2		
Fülöp-szigetek	4	2	2		1
Grúzia	4	1	3	1	
India	9	5	4		
Indonézia	3	1	2	1	
Irak	4	2	2		
Irán	5	2	3		
Izrael	3	1	2		
Japán	4	2	2		

Jemen	1	1	0		
Jordánia	2	1	1		
Kambodzsza	5	1	4	1	
Katar	2	1	1		
Kazahsztán	2	1	1		
Kelet-Timor	1	1	0		
Kína	2	1	1		
Kirgizisztán	1	1	0		
Kuvait	1	1	0		
Laosz	1	1	0		
Libanon	3	1	2		
Malajzia	2	1	1		
Maldív-szigetek	1	1	0		
Mianmar	1	1	0		
Mongólia	1	0	1		
Nepál	2	1	1		
Örményország	2	0	2		
Omán	2	1	1		
Pakisztán	5	3	2		
Palesztin Terület	2	0	2		
Srí Lanka	2	1	1		
Szaúd-Arábia	5	1	4		
Szingapúr	2	1	1		
Szíria	2	1	1		
Tádzsikisztán	2	1	1		
Tajvan	3	1	2	1	
Thaiföld	5	4	1		
Törökország	2	1	7		
Türkmenisztán	1	0	0		
Üzbegisztán	1	0	0		
Vietnám	2	1	1		
Kirgizisztán	1	0	0		
Trinidad Tobago	2	1	1		
Összesen	131	53	78	7	

6.2.3 Afrika titkosszolgálatai

Az afrikai kontinensen található 50 országban összesen 105 titkosszolgálat található, amely 2,1-es átlag. Ezek közül 68 polgári és 37 katonai, előbbiekből 6 technikai szolgálat és nincs fúziós center jellegű szolgálat. Összesen 39 olyan országot találtam, azaz az országok, ahol a hírszerző és elhárító szolgálatok nem elkülönülten működtek.

3. táblázat Az afrikai országok titkosszolgáatainak megoszlása

	Szolgálatok. száma	Katonai szolgálatok száma	Polgári szolgálatok száma	Technikai szolgálat	Fúziós központ
Algéria	3	1	2		
Angola	3	1	2		
Benin	2	0	2		
Botswana	2	1	1		
Burkina Faso	2	1	1		
Burundi	2	1	1		
Csád	2	1	1		
Dél-afrikai Köztársaság	3	1	2	1	
Dél-Szudán	2	1	1		
Dzibuti	1	0	1		
Egyenlítői-Guinea	1	0	1		
Egyiptom	4	1	3		
Elefántcsontpart	1	0	1		
Eritrea	1	0	1		
Etiópia	1	0	1	1	
Gabon	2	0	2		
Gambia	1	0	1		
Ghána	3	1	2	1	
Guinea	2	1	1		
Guinea-Bissau	2	1	1		
Kamerun	3	1	2		
Kenya	2	1	1		
Kongói Demokratikus Köztársaság	2	1	1		
Kongói Köztársaság	2	1	1	1	
Lesotho	1	0	1		
Libéria	2	1	1		
Líbia	3	1	2		
Madagaszkár	2	1	1		
Malawi	2	1	1		
Mali	1	0	1		
Marokkó	3	1	2		
Mauritánia	1	0	1		
Mauritius	1	0	1		
Mozambik	2	1	1		
Namíbia	1	0	1		
Niger	2	1	1		
Nigéria	2	1	1		
Ruanda	2	1	1		
Szenegál	2	1	1		
Seychelle-szigetek	2	1	1		
Sierra Leone	1	0	1	1	
Szomália	2	1	1		

Szváziföld	2	1	1		
Tanzánia	2	1	1		
Togo	3	1	2	1	
Tunézia	3	1	2		
Uganda	2	1	1		
Zambia	2	1	1		
Zimbabwe	2	1	1		
Sri Lanka	2	1	1		
Szudán	2	1	1		
Összesen	105	37	68	6	0

6.2.4 Amerika titkosszolgáatai

Az amerikai kontinensen található 34 országban összesen 76 titkosszolgálat található, amely 2,24-es átlag. Ha csak azokat az országokat számoljuk, ahol van szolgálat, akkor 2,8- az átlag. Ezek közül 40 polgári és 36 katonai, előbbiekből 6 technikai szolgálat és nincs fúziós center jellegű szolgálat. Összesen 18 olyan országot találtam, azaz az országok, ahol a hírszerző és elhárító szolgálatok nem elkülönülten működtek. Érdemes megfigyelni a katonai szolgálatok magas értékét, ez a fegyvernemi titkosszolgálatoknak köszönhető.

4. táblázat Az amerikai kontinens titkosszolgálati szervezeteinek megoszlása (saját szerkesztés)

	Szolgálatok. száma	Katonai szolgálatok száma	Polgári szolgálatok száma	Technikai szolgálat	Fúziós központ
Antigua and Barbuda	0	0	0		
Argentína	5	4	1		
Bahama-szigetek	0	0	0		
Barbados	0	0	0		
Belize	1	0	1		
Bolívia	1	1	0		
Brazília	5	4	1		
Chile	4	3	1		
Costa Rica	1	0	1		
Cuba	4	1	3	1	
Dominikai Köztársaság	2	1	1		
Ecuador	3	1	2		1
El Salvador	1	1	0		
Grenada	0	0	0		
Guatemala	2	1	1		
Guyana	1	0	1		
Haiti	1	0	1		
Honduras	1	1	0		

Jamaica	1	1	0		
Kanada	4	1	3	2	
Kolumbia	2	1	1		
Mexikó	3	2	1		
Nicaragua	2	1	1		
Panama	1	0	1		
Paraguay	2	1	1		
Peru	4	3	1		
Saint Kitts és Nevis	0	0	0		
Saint Lucia	0	0	0		
Saint Vincent és a Grenadine-szig.	0	0	0		
Suriname	2	1	1		
Trinidad és Tobago	2	1	1		
Uruguay	2	1	1		
USA	17	4	13	3	
Venezuela	2	1	1		
Összesen:	76	36	40	6	1

6.2.5 Óceánia titkosszolgáatai

Óceánia területén hat ország rendelkezik valamilyen titkosszolgálati szervezettel, itt azonban az alacsony számosság miatt nem releváns a statisztikai adatok elemzése.

5. táblázat Óceánia titkosszolgálati szervezeteinek megoszlása (saját szerkesztés)

	Szolgálatok. száma	Katonai szolgálatok száma	Polgári szolgálatok száma	Technikai szolgálat	Fúziós központ
Ausztrália	5	1	4	2	
Pápua Új-Guinea	1	1	0		
Új-Zéland	3	1	2	1	
Fidzsi-szigetek	1	1	0		
Szamoia	1	1	0		
Vanuatu	0	0	0		
Tonga	0	0	0		
Mikronézia	0	0	0		
Palau	0	0	0		
Nauru	0	0	0		
Tuvalu	0	0	0		
Kiribati	0	0	0		
Salamon-szigetek	0	0	0		
Marshall-szigetek	0	0	0		
összesen	11	5	6	3	

6.3 A TITKOSSZOLGÁLATOK SZERVEZETI JELLEMZŐI

A titkosszolgálatok működési modellje a legtöbb országban a hírszerzés és elhárítás kettőségére épülő modell. Ezen modellen belül megkülönböztethetők a hírszerző és elhárító feladatkörök, egyértelmű feladatelhatárolás mentén. *A hírszerző szolgálat a titkosszolgálati tevékenységet első sorban más állam vagy külföldi szervezettel kapcsolatos információk összegyűjtése, azok viselkedésének befolyásolása érdekében végző szervezet. Az elhárító szolgálat a hírszerző szolgálatokkal, vagy más, kémkedést esetleg titkos befolyásolást végző személyekkel és szervezetekkel szemben titkosszolgálati tevékenységet végző szervezet.* A fogalom kémkedésre alapuló megfogalmazását alátámasztja, hogy a leggyakrabban alkalmazott kifejezés erre az *ellenkémkedés (counter espionage/intelligence)*. A kémelhárításból alakultak ki aztán olyan funkciók, amely ahhoz hasonló tevékenységet igényelnek. A leginkább jellemző a terrorelhárítás, ami tulajdonképpen terroristák és terrorszervezetek utáni kémkedést és tevékenységük akadályozására irányuló titkos befolyásolást jelent, amelyre tulajdonképpen azért van szükség, mivel a terroristák nem fedik fel előre, hogy mit és hogyan terveznek.

Bizonyos országokban léteznek úgynevezett technikai támogató titkosszolgálatok. Ezek olyan szervezetek, amelyek a hírszerző vagy elhárító szervezetek számára biztosítják a titkos működés eszközeit és feltételeit. Ez leginkább olyan eszközök és módszerek professzionális alkalmazását jelenti, amelyek lehetővé teszik a titkos információszerzést és befolyásolást.. Ezen szervezeteket általában két okból hozzák létre. Egyrészt a szolgáltató jelleg miatt, mivel egy ilyen specializált szolgálat hatékonyabban és eredményesebben tud működtetni és fejleszteni drága és bonyolult rendszereket. ezeket több különböző szervezet számára rendelkezésre tudja bocsátani ezzel elérve egy növekvő speciális „volumenhozadékot”.⁴¹⁰ Ezen szervezetek létrehozásának további oka lehet a titkos eszközök alkalmazása révén keletkező hatalmi helyzet decentralizálása. ez legtöbbször olyan országokban fordul elő, amelyek a diktatórikus berendezkedésből demokratikus berendezkedés felé mozdulnak el és így a hatáskörök szétosztásával próbálják elejét venni a túlzott hatalomkoncentrációnak. Erre jó példa magyarországi *Nemzetbiztonsági Szakszolgálat*. Bizonyos országokban ezen szervezetek egyben a kibertérben való titkos tevékenységet és annak elhárítását is ellátják, más országokban ezekre külön szervezeteket hoztak létre.

⁴¹⁰ A növekvő volumenhozadék azt jelenti, hogy nagyobb output esetén az output nagyobb arányban tud nőni, mint az inputok aránya, azaz nő a hatékonyság.

Fontos kérdés az úgynevezett információfúziós központok működése. Ezen szervezetek a titkosszolgálatok, és más a biztonság különböző aspektusaiért és más fontos társadalmi területeken tevékenykedő szervezetek által szerzett nyílt és titkos ismereteket, adatokat gyűjtik, rendszerezik, elemzik, értékelik, koordinálják, ezek felhasználásával tájékoztató anyagokat készítenek. Ennek megfelelően ezen szervezetek nem folytatnak kémkedést vagy titkos befolyásolást, legfeljebb nyíltan elérhető ismeretekkel egészítik ki a fentieket. Néhány országban (pl. Magyarországon a Nemzeti Információs Központ) ezen szervezetek önálló, titkosszolgálati jogállású szervezetek, ugyanakkor a legtöbb országban nem ilyen jogállással, hanem legtöbbször a végrehajtó hatalom legfelsőbb szintje (miniszterelnök, államfő) közvetlen alárendeltségében működő kormányzati szervezeti egység. A továbbiakban az információfúziós központokat nem tekintem tudományos értelemben titkosszolgálatnak, akkor sem, ha az adott országban titkos vagy speciális szolgálati jogállásban működik.

További differenciálódási szempont, hogy a legtöbb országban megkülönböztetik a civil és a katonai titkosszolgálatokat⁴¹¹. Azokat tartjuk katonai szolgálatoknak, amelyek célzottan katonai kérdésekkel kapcsolatosan folytatnak titkosszolgálati tevékenységet és amelyek legtöbbször az adott ország katonai vagy védelmi igazgatási szervezetrendszerének elemei. A civil szervezetekhez hasonlóan magukban foglalhatnak hírszerző és elhárító titkosszolgálatokat. Jóllehet a legtöbb országban integrált módon működnek, néhány országban előfordul, hogy haderőnemenként (szárazföldi haderő, légierő, haditengerészet, tengerészgyalogság, stb.) külön titkosszolgálat működik.

Néhány országban – például az USA-ban a titkosszolgálatok - tovább differenciálódtak. Ez a specializálódás létrejöhét technikai szempontból, ilyenkor legtöbbször speciális, nagy költségigényű felderítési rendszerek működtetését jelenti, például műholdas információgyűjtő rendszereket. Létrejöhét továbbá a társadalmi működés fontosnak tartott területén, mint például az például energetika területén. E tagolt titkosszolgálati szervezetrendszer mintapéldája az Egyesült Államok hírszerző közössége, amely összesen 17 szervezetből áll és a fentiek közül mindent típust tartalmaz. Ezen szervezetek összességét hívják hírszerző közösségnek (intelligence community.)

A titkosszolgálatot más állami funkciókat betöltő szervezetektől az alábbiak különböztetik meg.

⁴¹¹ BÉRES,SZERK. (2018):*Külföldi nemzetbiztonsági szolgálatok*13.

- 1) Az adott ország jogrendje titkosszolgálatként, speciális szolgálatként határozza meg.
- 2) Fő tevékenysége a titkos módon történő ismeretszerzés és a titkos befolyásolás.
- 3) Külföldre is kiterjed az illetékessége, illetve hatásköre.
- 4) Fő tevékenysége a titkos ismeretszerzés és a titkos befolyásolás, a titkosságot nem kiegészítő módszerként alkalmazzák.
- 5) Más állami funkcióktól elkülönülő önálló jogi norma vonatkozik rájuk.
- 6) Ezen jogi norma által szabályozott alapvető tevékenységei:
 - a) A hírszerzés (külföldi állami kémkedés).
 - b) A más országok hírszerzésének elhárítása.
 - c) A kémkedés és a kémkedés elhárításának technikai támogatása, végrehajtása.

Megítélésem szerint a többi jellemzően titkosszolgálati hatáskör, például a terrorelhárítás, a gazdasági elhárítás, a biztonsági ellenőrzések mind a kémkedési és kémelhárítási szaktudásra épültek rá.

- 7) A szervezeti működés minden aspektusa (az első számú vezetőn kívül a munkatársak kiléte és létszáma, a szervezeti felépítés, az alkalmazott módszerek, a rendelkezésre álló eszközök és erőforrások) valamilyen szintű állami titoknak minősül.

A titkosszolgálatok meghatározásának 2. fejezetben már említett terminológiai jellegű problémája, hogy az *intelligence* fogalom többes jelentéséből adódóan minden olyan szervezetre alkalmazzák, amely információk professzionális gyűjtésére szakosodik. Ez több okból is problémás. Ahogy fentebb már említettük az *intelligence* kifejezés jelentése lehet információszerző vagy információgyűjtő. Vannak a társadalmi működésnek olyan területei amelyek szintén nagy mennyiségű adat begyűjtésével foglalkoznak, ezért *intelligence* megjelöléssel illetik őket, mégsem tekinthetjük őket titkosszolgálatoknak. Ezek tipikus példái az ún. financial intelligence unit típusú szervezetek, a helyi bűnügyi információk gyűjtésével járványügyi hírszerzéssel foglalkozó. Feladatuk nem elsősorban kémkedés és a titkos

befolyásolása, hanem a magánszektor által bejelentett és más forrásokból származó (pénzügyi gazdasági, járványügyi, bűnügyi) adatok rendszerzése, elemzése, hazai és nemzetközi megosztása.⁴¹² De ilyen az Argentínában a börtönökből való szökés megakadályozására működő Szövetségi Büntetés-végrehajtási Hírszerzés (Inteligencia del Servicio Penitenciario Federal), ami nevében hírszerzésre szakosodott szerv, titkos eszközöket is alkalmazó szervezet, de valójában a titkosszolgálati működéshez nem sok köze Ezek a példák is jól mutatja a terminológia megfelelő alkalmazásának fontosságát.

1. Azon szervezetek, amelyeknek a nevében ugyan szerepel az *intelligence* (hírszerzés) kifejezés, de fő tevékenysége nem a titkos ismeretszerzés vagy titkos befolyásolás.
2. Amelyek fő tevékenysége a rendészeti, bűnügyi célú titkos ismeretszerzés.
3. Azon szervezetek, amelyek csak kezelik a titkos módon beszerzett ismereteket, de nem vesznek részt azok megszerzésben és/vagy titkos befolyásoló műveletben.

6.4 RÉSZÖSSZEGZÉS

A fejezet elején a kémkedés az állami kémkedés fogalmából kiindulva meghatároztam a titkosszolgálat, a hírszerző és elhárító szolgálat fogalmát. Összegyűjtöttem a jogi szempontból titkosszolgálatnak tekinthető szervezeteket, de jelöltem, hogy ezek közül melyek azok valójában csak jogilag minősíthetőek annak, tevékenységüket tekintve nem. Elvégeztem ezen szervezetek statisztikai elemzését. A kapott adatok alapján bemutattam, hogy milyen szervezési elvek mentén épülnek fel a szolgálatok, milyen módokon csoportosíthatóak.

Bemutattam, hogy a titkosszolgálatok kutatásának terminológiai hiányosságai, milyen gyakorlati módokon akadályozzák. Ennek külföldön a leggyakoribb okozója az *intelligence* kifejezés alkalmazása. Ezt ugyanis minden olyan szervezetre alkalmazzák, amely nagy mennyiségű adat gyűjtésével, kezelésével, elemzésével foglalkozik. Így e fogalomba beleértik a titkosszolgálati szervezeteket is, jóllehet az *intelligence* néven aposztrofált szervezetek nagy része semmilyen titkos adatgyűjtő tevékenységet nem végez.

⁴¹² <https://www.coe.int/en/web/moneyval/implementation/fiu>

A következő fejezetben ezért a részletesebben foglalkozom a magyarországi nemzetbiztonsági rendszer jelentette terminológia kihívással, annak formájával, okaival és megoldási lehetőségeivel.

7 A NEMZETBIZTONSÁG KIFEJEZÉS MAGYAR PROBLÉMÁJA

A kutatásom során és a dolgozatom készítése közben többen is óvtak a *titkosszolgálat* kifejezés alkalmazásától. Az egyik érv e fogalommal szemben az volt, hogy Magyarországon nem léteznek titkosszolgálatok csak nemzetbiztonsági szolgálatok. És valóban: a 2025-ben hatályos 1995 évi CXXV. törvény, valamint a 2024. évi LXX. törvények Magyarországon nemzetbiztonsági szolgálatokat említenek. Ezzel összhangban van olyan tudományos álláspont, amely e fogalmat általánosító módon is alkalmazza és a külföldi szervezeteket, illetve az emberi történelem korai szakaszában végzett hasonló tevékenységet is ezzel a megnevezéssel illeti.⁴¹³

A jelen kutatás önmagában fogalmi tisztázásokat tűzött ki magának célul így ezt a fejezetet nem a terminológiai alapfogalmak tisztázás érdekében tartom fontosnak, hanem azért, mert Magyarországon a titkosszolgálatok kutatását egy elnevezésbeli probléma is nehezíti, amely hatással lehet a gyakorlati kutatásokra.

Ennek egyik oka lehet, hogy önmagában ezen állami funkció és az ahhoz tartozó szervezetek különböző kultúrkörökben vagy országokban számos eltérő elnevezés alatt működnek. Ellentétben mondjuk a rendőrséggel, a hadsereggel, vagy éppen a kórházakkal, amelyeket a legtöbb országban ugyanúgy vagy nagyon hasonló módon neveznek, a titkosszolgálatokat számos különböző egyedi megnevezéssel illetik, bár kétségtelenül azonosíthatók elnevezésbeli tendenciák. Ezzel nem meglepő módon párhuzamosan nem csak az egyes szervezeteknek, hanem az általuk végzett tevékenységnek és funkciónak is különböző megnevezései használatosak. Példának okáért magyarul a tevékenységet nevezik *titkosszolgálati*, *hírszerzési* vagy *nemzetbiztonsági* tevékenységnek egyaránt.

A gyakorlati megnevezésekben megmutatkozó különbségek pedig számos tudományos elméleti különbséghez is vezettek. Ez pedig oda, hogy a titkosszolgálatok működéséhez hasonlóan azok kutatásában sem alakult ki egységes terminológia, ami rendkívüli módon

⁴¹³ Például Vida Csaba is ezen álláspont képviselője, lásd például VIDA (2022): „A nemzetbiztonsági elméletek alapjai”5.

megnehezíti a téma alapos és pontos vizsgálatát. Különösen igaz ez Magyarországon, ahol a titkosszolgálatok elnevezésére használt *nemzetbiztonság* kifejezés egy másik jelentéssel is bír.

Külföldön e szervezetek és a tevékenységük megjelölésére leginkább az *intelligence* kifejezést alkalmazzák. Ez a szó azonban magyar fordításban elsősorban hírszerzésnek fordítják, ami viszont Magyarországon a nemzetbiztonsági szolgálatok egyik altípusát vagy annak tevékenységét jelöli.

A fentiek jól tükrözik azt a terminológia kihívást, amely mind a köznapi, mind a tudományos diskurzust jelentősen megnehezíti. Ez nem csak oda vezet, hogy a pontos mondanivaló csak a tágabb szövegösszefüggésből derül ki, hanem oda is, hogy az egyes kifejezések tartalma összekeverednek, ami végső soron véleményem szerint gyakran vezet téves következtetésekre.

Azért lehet szükség ezen szervezetek nevének nyelvi „kozmetikázásra”, mert e szervezetek fő jellemzője, azaz a titkosság és ennek mentén folytatott tevékenysége sokszor a demokratikus társadalom alapját jelentő morális területek határvidékén mozog. A titok ugyanis a legtöbb emberben valamiféle negatív jelentéstartalmat hordozó fogalom, különösen, ha állami vagy azon belül fegyveres szervezetről van szó⁴¹⁴. Így megnevezésükkel igyekeztek pozitívabb konnotációt kölcsönözni számukra. Feltehetően számos más országban is ezen okból terjedt el az *intelligence* kifejezés alkalmazása az kutatásomban vizsgált szervezetekre vonatkozóan.

Ebben a fejezetben megvizsgálom a magyar *nemzetbiztonság* kifejezést. Bemutatom, hogy a kifejezés többes jelentése miért okoz problémát, igyekszem feltárni alkalmazásának fejlődéstörténeti gyökereit, valamint megoldási javaslatokkal élni a probléma megoldását illetően.

7.1 A NEMZETBIZTONSÁG KIFEJEZÉS KETTŐS JELENTÉSE

Az alábbiakban részletesen foglalkozni fogok a titkosszolgálatok magyarországi elnevezésére is használt fogalom, azaz a *nemzetbiztonság* kérdésével. Véleményem szerint ez azért fontos, mert e kifejezés más jelentéstartalommal is bír, így alkalmazása fogalmi zavarokat félreértéseket okoz, mind a hétköznapi közbeszédben, mind a tudományos szakirodalomban. A

⁴¹⁴ VALCSICSÁK IMRE (2013): *Rendészeti (szakmai) etika: [egyetemi jegyzet]* (Budapest: Nemzeti Közszerológati és Tankönyv K.), 63.

következő fejezetekben áttekintem a probléma mibenlétét, a titkosszolgálati nevezéktan fejlődési ívét, a problémát okozó tényezőket, illetve az esetleges megoldási lehetőségeket.

Ahogy azt fentebb már említettem, a probléma a nemzetbiztonság kifejezés többértelműségéből ered. Ezt a kifejezés Magyarországon két téma megjelölésére is alkalmazzák. Az első jelentése szerint a *nemzetbiztonság* a biztonság egyik formája, fajtája. A kifejezés első felét jelentő *nemzet* szó ebben az esetben arra utal, hogy egy ország, adott esetben egy több országban is élő népcsoport biztonságáról van szó. Angolul e fogalmat a *national security* kifejezéssel jelölik. Ahogy ezt lejjebb részletesen tárgyalom e fogalom rendkívül összetett, mindenképpen túlmutat egyetlen állami funkción vagy szervezeten, kialakítása ezek együttműködését igényli.

A második jelentés alapja az a tény, hogy Magyarországon, az 1990-es rendszerváltás óta, a kutatásunk tárgyát végző tevékenységet ellátó titkosszolgálati szervezeteket nemzetbiztonsági szolgálatoknak nevezik. Összefoglaló néven e szektort pedig gyakran *nemzetbiztonság* néven aposztrofálják, kifejezve ezzel azt, hogy ez egy több szervezetből álló intézményrendszer, illetve egy különálló állami funkció. Angolul ezen szervezeteket jellemzően *intelligence services*-nek nevezik, amely kifejezést más nyelveken is átvették. E kifejezés önmagában láthatóan nem utal a nemzet biztonságára.

Mivel angolul a két kifejezés teljesen különbözik egymástól, így az a fajta terminológiai zavar, amit említettem nem is állhat fenn. Mindebből az következik, hogy ez egy tipikusan magyar probléma. Jól mutatja ezt az is, hogy alig néhány olyan titkosszolgálat van a világon, amelynek nevében szerepel a nemzetbiztonság szóösszetétel.

Első ránézésre úgy tűnhet a téma pusztán formai jellegű, mert a szövegösszefüggés alapján egyértelműen eldönthető, hogy adott esetben melyik fenti jelentéstartalommal alkalmazzák a *nemzetbiztonság* kifejezést. Véleményem szerint ez nincs így. Ezt jól mutatja, hogy a rendészettudományi szaklexikonban a nemzetbiztonság⁴¹⁵ és a nemzetbiztonsági szolgálat⁴¹⁶ megfogalmazások egymásra utalnak oly módon, hogy ebből az tűnik ki, hogy a

⁴¹⁵ „Nemzetbiztonság: az ország (nemzet) függetlenségének, alkotmányos rendjének, biztonsági érdekeinek titkosszolgálati eszközökkel is fenntartott, támogatott, külső és belső veszélyektől, fenyegetettségektől mentes állapota, amelyben az → állam a teljes szuverenitás alapján és zavartalanul gyakorolhatja funkcióit. <national security>” BODA,SZERK. (2019):*Rendészettudományi szaklexikon*.

⁴¹⁶ „Nemzetbiztonsági szolgálatok: a → felderítés, titkos felderítés eszközrendszerét offenzív vagy defenzív módon, jogállami keretek között, a → nemzetbiztonság fenntartása, megszilárdítása, helyreállítása érdekében alkalmazó állami szervek. Felsorolásukat a nemzetbiztonsági törvény rögzíti. Magyarország nemzetbiztonsági

nemzetbiztonsági szolgálatok feladata a nemzetbiztonság fenntartása. Ez a megközelítés azonban több szempontból sem tűnik helytállónak.

Egyrészt, a nemzetbiztonság, mint biztonsági állapot fenntartásában a nemzetbiztonsági szolgálatok csak egy résztvevő a számos közül⁴¹⁷. A honvédség, mint a külső fegyveres támadások elhárítója és függetlenség első számú biztosítója, a rendőrség, mint a közrend és közbiztonság védelmezője, a Magyar Nemzeti bank, mint a pénzügyi biztonság őre és még számtalan szervezet játszik szerepet a nemzetbiztonság megteremtésében.

Másodszor a nemzet biztonsága tág értelemben számos olyan tényezőt tartalmazhat, amelyekhez a nemzetbiztonsági szolgálatoknak a gyakorlatban nincs közük. Gondoljunk itt mondjuk a természeti katasztrófákkal szembeni védekezésre, de akár az oktatás vagy a járványügy működésének hatékonyságára.

Mindezeken túl párhuzamosan a nemzetbiztonsági szolgálatok is rendelkezhetnek olyan feladatokkal, amelyek nem kizárólag biztonsági jellegűek. Itt gondoljunk például a nemzetközi gazdasági vagy technológiai versennyel kapcsolatos információk megszerzésére. Persze lehet minden társadalmi kérdést biztonságiasítani, de ebben az esetben

A *nemzetbiztonság* kifejezés ragozott formában megjelenik további kifejezésekben is. Példának okáért ilyenek a *nemzetbiztonsági érdek*, a *nemzetbiztonsági kockázat* és a kifejezésekben. Ezen kifejezések jogszabályi magyarázata az 1995.évi CXXV., a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló törvényben (Nbtv.) van rögzítve. Így azt gondolhatnánk, hogy ezen kifejezések kifejezetten titkosszolgálati jelentéstartalommal rendelkeznek, miközben alkalmazásuk lényegesen szélesebb körű.

A fenti terminológiai problémát bonyolítja azonban két további – egy terminológiai és egy hatásköri tényező is. Az első az, hogy a nemzetbiztonság kifejezést, ha ritkán is de alkalmazzák nemzeti biztonság formában. Ez a forma, ahogy az majd később látni fogjuk ilyen módon a *nemzetbiztonság* kifejezés állapot jellegű értelmezését jelentheti.

A hatásköri probléma lényege, hogy a terrorcselekmények leplezett felderítésének feladat elsősorban a Terrorelhárítási Központ, mint rendőri szerv feladata. Mivel e feladat

szolgálatok (2018-ban): 1. Információs Hivatal; 2. Alkotmányvédelmi Hivatal; 3. Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat; 4. Nemzetbiztonsági Szakszolgálat; 5. Terrorelhárítási Információs és Bűnügyi Elemző Központ. <national security services>” BODA (2019): 407.

⁴¹⁷ Ez a gondolat másoknál is megjelenik: HETESY (2011): „A titkos felderítés”⁸.

szerepel a Nbtv nemzetbiztonsági érdekek elemei között⁴¹⁸, ebből az következik, hogy a titkosszolgálati értelemben értendő nemzetbiztonsági feladatrendszer egy eleme nem egy nemzetbiztonsági szolgálat, hanem egy rendőri szerv hatáskörébe is tartozik.

A fenti fogalmi kétértelműség számos pontatlanság és félreértés forrása lehet. Ennek okait keresve ezért a következő fejezetekben részletesen megvizsgálom a nemzetbiztonság első értelmezését, ezt követően pedig a magyar titkosszolgálati elnevezések terminológiai fejlődését.

Összefoglalásként elmondható, hogy a fentebb vázolt terminológiai probléma lényege abban keresendő, hogy Magyarországon egy biztonsági állapotot és egy szervezeti intézményrendszert is aposztrofálnak *nemzetbiztonság* néven. A *nemzetbiztonsági szolgálat* elnevezés így félrevezető, mivel nagyon hasonló egy olyan állapot megnevezéséhez, amelynek létrehozásában csak egy a sok szereplő közül, sőt sok esetben semmilyen szereppel nem bír. A következőkben e jelentéstartalmak részletes elemzésével foglalkozom.

7.1.1 A nemzetbiztonság, mint biztonsági állapot

A *nemzetbiztonság* kifejezés terminológiai vizsgálatát a biztonsági állapotként való alkalmazás elemzésével célszerű kezdeni, mivel ez sok szempontból egy szélesebb értelemben alkalmazott értelmezés. Elsőként megvizsgálom a magyar nyelvű előzményeket, majd a hazai, majd a külföldi szakirodalmat a tekintetben, hogy mit értenek a nemzetbiztonság, mint biztonsági állapot és az ezzel azonos jelentéstartalommal bíró *national security* fogalmán, ezek tartalmán.

Angolszász nyelvterületen a *national security* kifejezés legkorábbi alkalmazását George Washingtonhoz kötik, ám a második világháború előtt kevésbé tisztázott tartalommal alkalmazták. Tudományos értelemben alkalmazva Walter Lippman hozta (újra) divatba az a kifejezést 1943-ban.

Magyarországon a nemzetbiztonság kifejezés a közkeletű vélekedéssel ellentétben valójában nem a 80-as évek végének „terméke”. Kutatásaim szerint ebben az értelemben – bár ekkor még a nemzet biztonsága formában – Perczel Mór, 1848-49-es szabadságharc honvéd

⁴¹⁸ ac) a terrorcselekmények, az illegális fegyver- és kábítószer-kereskedelem, valamint a nemzetközileg ellenőrzött termékek és technológiák illegális forgalmának felderítése és megakadályozása;

tábornoka, ekkor a zalaegerszegi körzet országgyűlési képviselője alkalmazta először nyilvánosan a kiegyezés utáni honvédelmi törvényről szóló képviselőházi felszólalásában, 1868. július 30-án.⁴¹⁹

Az első nem katonai értelmű említés szintén a 19. századból való. Zoltáni Elek református lelkész a Magyar Polgár című kolozsvári folyóirat 1872. február 28-iki számában értekezett arról, hogy egy nemzet biztonsága nem a hadseregekben van, hanem a széles tömegek kiművelésében.⁴²⁰ Ezen értelmezés is jól mutatja, hogy a nemzet és biztonság szavakból alkotott kifejezés jelentéstartalma jelentős mértékben túlmutathat a szűken vett biztonsági kérdéseken.

Egybeírt formában 1872-ben jelenik meg a kifejezés. Ezen évben a *Magyar Mérnök és Építész Egylet* éves közlönye beszámolt Tóth Márton „A társulati vaspályák hatása a magyar nemzetiség és cultura jövőjére.” című értekezésének vitájáról. Az erről közölt összefoglalóban szerepel a *nemzetbiztonsági érv* kifejezés.⁴²¹ A megjelenés fontosságát az is adja, hogy a kontextusból egyértelmű, hogy megkülönböztetik a nemzetbiztonsági érveket honvédelmi

⁴¹⁹ „A magyar hadügy üdvös elintézése, melynek 1848—49-ben a tettek mezején összes valóm feláldozásával iparkodok dicső fényt és derék hitelt szerezni, és tudom, hogy szereztem is : még azért is kiparancsolt a sorompóba, mert midőn e haza határait átléptem, az első szavak egyike, melyet az engem üdvözlőknek válaszul adok: a magyar hadsereg volt és ezen szó volt az is, melyet az általam még csak néhány hét előtt is elég magasan lobogtatott zászlóra felírek. Zalaegerszegi választóimnak és úgy, mint régi bajnokságaimnak megígérem, hogy legfőbb törekvésem leszen az államiság mellőzhetlen postai dumának érvényesítése, egy magyar hadsereg előállítása. Ezentúl a t. képv. urak emlékezni fognak, hogy 1867 dec. 3-án, az e teremben ülő bajnokságaim nevében is egy hosszasban motivált interpellációt intéztem a miniszterelnök úrhoz, az iránt, valjon vagy-e szándékában a kormánynak még a folyó ülés alatt a honvédelemről a ház elé lehet javaslatot terjeszteni. És nem tagadható, hogy ezen interpelláció következtében indult meg azon munkásság és fejlesztési processzus, melynek eredménye jelenleg a ház előtt fekszik. Közösségemben állónak ismerem el ezeknél fogva, hogy véleményemet, nézeteimet a tárgyalás alatt lévő javaslat érdemére nézve egész őszinteséggel s tétovázás nélkül kijelentsem. (Halljuk! Halljuk!) Már e helyen is ünnepélyesen tiltakozom ama bár látszólag csinos modor ellen, mintha ezen javaslat elfogadtatása folytán a nemzet biztonsága veszélyeztetnék és jövőre kockáztatnák.” (1968): „A képviselőház júl. 30-ai üléséből.”, *A Hon*, 1968. július 31., Arcanum.

⁴²⁰ „Pedig egy ország, nemzet biztonsága, ereje, nagysága nem gyors futó lovakban, nem is annyira vitéz hadseregekben keresendő és található fel, amiképp ezt a közelebbi múlt időkeseményei bizonyítják, mint sokkal inkább értelmileg művelt nép óriási zömében.” ZOLTÁNI (1872): „Vidéki Levelezés”, *Magyar Polgár*, 1872, 3, Arcanum, https://adt.arcanum.com/hu/view/MagyarPolgarKolozsvar_1872-1/?pg=182&layout=s.

⁴²¹ „A felhozható ellenvetések cáfolása és a javaslat elfogadásából az állam részére származó előnyök elsorolása után pénzügyi, honvédelmi s nemzetbiztonsági érvekkel támogatja ugyan, de mindenekfelett a magyar nemzeti jövő és államélet feltételét képező magyar kultúra érdekével indokolja javaslatát.” (1872): „Egyetemes szakülés. (1872. évi december 7-én.)”, *Magyar Mérnök és Építész Egylet Közlönye*, 1872, 525.

érvektől. Ezen kifejezések lehetnek a mai nemzetbiztonsági érdek és honvédelmi érdek fogalmak előfutárai.

Ezt követően a sajtóban viszonylag sokszor találkozunk a kifejezéssel. Az *arcanum* adatbázisa az alábbi gyakoriságban tartalmazta a kifejezést:

6. táblázat A "nemzetbiztonság" kifejezés sajtóbeli alkalmazásának gyakorisága

1900 előtt	3
1900-1918	1
1918-1945	43
1946-1956	116
1956 -1962	165
1962-1989	3126
1989	206
összesen	3454

A fenti adatok egyrészt jól mutatják, hogy a nemzetbiztonság kifejezés önmagában nem a rendszerváltás terméke, annak alkalmazása már sokkal korábban kimutatható. Másrészt azt is jól tükrözi, hogy a kifejezés alkalmazásának gyakorisága az idő előrehaladtával nő. 1989-ben azaz a rendszerváltás közeledtével egyre nagyobb létjogosultságot nyert, kifejezetten gyakran alkalmazott kifejezés.

A rögzített 3453 megjelenés alapvetően két fő csoportra osztható a tekintetben, hogy milyen kontextusban alkalmazza a nemzetbiztonság kifejezést. Egyrészt a nemzet, azaz az ország vagy a magyarság biztonsága. A megjelenések túlnyomó többsége azonban a külföldi relevanciájú hírekben szereplő kifejezések fordítása. Ezen hírek azon országokkal kapcsolatosak, akik hagyományosan gyakran használják a nemzet és biztonság szavakat.

A tudományos definíciókat vizsgálva elmondható, hogy elsőként 1995-ben a Magyar Hadtudományi Társaság által kiadott Hadtudományi lexikon, és elsősorban katonai szempontból vizsgálja a nemzetbiztonság fogalmát: „*valamely állam megfelelő katonai*

védettségéből, külkapcsolatainak, valamint bel- és gazdaságpolitikájának helyes kialakításából eredő biztonsági helyzete.”⁴²²

A 2008-ben kiadott Rendészettudományi Szószedet a nemzetbiztonságot rögtön öt különböző módon is megfogalmazza, ezek közül négy is állapot jellegű meghatározás.:

„(1) Olyan - külső és belső körülmények által determinált - állapot, amelyben az adott államzavartalanul, a teljes szuverenitás alapján gyakorolhatja funkcióit.

(2) Adott társadalmi rendszer alapja és felépítménye, összességében az államrend egésze stabilitásának, zavartalanságának megléte.

(3) „Egy adott ország határain belül található valamennyi anyagi és humán jellegű értékek fenyegető támadástól történő összefogott, többirányú megvédése illetve ezek érvényesülése a határon belül és azon kívüli tevékenységgel.”

(4) Adott ország (nemzet) szuverenitásának, alkotmányos rendjének, biztonsági érdekeinek titkosszolgálati eszközökkel fenntartott, támogatott külső és belső veszélyektől, fenyegetettségektől mentes állapota.”⁴²³

Magyarországon is számos kutató foglalkozott a nemzetbiztonság ilyen értelmezésének kérdésével. Balla Zoltán szerint a nemzetbiztonság általános megközelítésben *az állam belső rendjéhez köthető olyan állapota, amely szorosan összefügg az alkotmányos berendezkedés és az állami szuverenitása védelmével.*⁴²⁴ E kifejezés lényege, hogy a nemzetbiztonság tárgyát viszonylag szűkítően értelmezi.

Hautzinger Zoltán meghatározása a nemzetbiztonsági érdekből indul ki, azt a nemzetbiztonság alapvető fogalmi tartozékaként aposztrofálja. Meglátása szerint *„az ország szuverenitásával és alkotmányos rendjével összefüggő, a demokratikus jogállam működéséhez*

⁴²² SZABÓ (1995): *Hadtudományi lexikon* (Budapest: Magyar Hadtudományi Társaság), 965.

⁴²³ BEREGNYEI, SZERK. (2008): *Rendészettudományi szószedet* (Budapest: Magyar Rendészettudományi Társaság), 267–77.

⁴²⁴ BALLA (2014): „A rendészet fogalma és rendszer, a nemzetbiztonsági igazgatás”, in *Értekezések a rendészetről*, szerk. Korinek László (Budapest: Nemzeti Közsolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar), 41.

nélkülözhetetlen, védendő értékeket jelent”⁴²⁵. E szerint tehát a nemzetbiztonság egy az adott országhoz kötődő alapvető értékrendszer.

Sabjanics István megközelítésében „*a nemzetbiztonság egyenértékűnek tűnik a nemzet biztonságával, vagyis eszerint akkor érvényesül a nemzetbiztonsági érdeke egy országnak, ha az állam lakosainak életét és alkotmányos rendjét semmi sem befolyásolja károsan*”.⁴²⁶ E megfogalmazásban, még ha elég „halványan” is, de már megjelenik a nemzetbiztonság és a nemzeti biztonsága fogalmak egymáshoz való viszonyának problematikája.

A fenti néhány gondolat alapján is jól látható, hogy a nemzetbiztonság ezen értelmezése egy adott ország esetleg nemzet egyfajta (biztonsági) helyzete vagy állapota. Az egyes meghatározások közötti különbség alapvetően ott ragadható meg, hogy mi tekintenek ezen állapot elemének vagy jellemzőjének, ami jól tükrözi a biztonság fogalom különböző értelmezéseit.

Ami az alkotó szavakat illeti már, az egyes részek jelentéstartalma önmagában nem teljesen egyértelmű. Egyet kell értek Dávid Ferencsel, aki szerint „... *a nemzetbiztonság szavunk alapjaként értelmezett „nemzet” fogalma folyamatos szakmai viták kiindulópontját képezte. A szókapcsolat „biztonság” része alapvetően percepció, ami időben és térben változó jelentéstartalommal tölthető meg.*”⁴²⁷ Ahhoz, hogy a kifejezést magát értelmezni tudjuk elengedhetetlen lenne a nemzet és a biztonság szavak adott kontextusban használt jelentésének tisztázása, ami tekintve a számtalan jelentéstartalmat, nem könnyű feladat.

A biztonság értelmezésének önmagában is valóban számos vonulata létezik⁴²⁸, másrészt felvetődik a kérdés, hogy mi módon lehet elkülöníteni a *nemzetbiztonságot* más típusú „biztonságoktól” (pl. katonai biztonság, gazdasági biztonság, közbiztonság), miközben ezek számos hasonló elemet foglalhatnak magukban. A kérdés ezek után az, hogy például ezen

⁴²⁵ HAUZINGER (2018): „A nemzetbiztonsági érdek megjelenése a migrációban és az idegenjogban”, in *Szakmaiság, szerénység, szorgalom. Ünnepi kötet Boda József 65. születésnapja tiszteletére*, szerk. Hautzinger Zoltán és Dobák Imre (Budapest: Dialóg Campus), 266.

⁴²⁶ SABJANICS (2017): „A Nemzetbiztonsági jogi koncepciója”, in *A nemzetbiztonság kihívásainak hatása a magánszférára*, szerk. Lóránt Csink (Budapest: Pázmány Press), 103.

⁴²⁷ DÁVID (1997): „Nemzeti biztonság és nemzetbiztonság a stratégiaalkotásban”, *Nemzetbiztonsági Szemle*, sz. 3 (1997): 7.

⁴²⁸ VIRÁNYI (2012): „A biztonság-fogalomról, másként”.

említett biztonságok milyen viszonyban állnak a biztonsági állapotként értelmezett nemzetbiztonsággal.

A külföldi – és különösen az angolszász országok és kutatóik azért vannak könnyebb helyzetben, mert munkájukat nem nehezíti a terminológiai kihívás. Az idegen nyelvű szakirodalomban a *nemzetbiztonságra* használatos kifejezések⁴²⁹ leginkább ezt a fentebb is vázolt állapot jellegű megközelítést fedik le.

A fentebb már említett *Walter Lippman* szerint a nemzeti biztonság állapota akkor áll fent, ha egy országnak nem kell feláldozni érdekeit azért, hogy elkerülhesse a háborút, de ha szükséges háború révén is meg tudja védeni azokat.⁴³⁰ Jól láthatóan ez is az adott ország egyfajta állapotát írja, kétféle nézőpontból. Egyrészt az adott ország fenyegetettségi állapotának, másrészt ezek elhárításához szükséges képességek szempontjából.

A téma egyik korai kutatója *Harold Lasswell* szerint a fogalom azt jelenti, hogy egy adott ország mentes a diktátum állapotától.⁴³¹ E megfogalmazás szintén egy állapot jellegű megközelítés.

Charles Meier szerint a *nemzetbiztonság* a hazai és külföldi körülmények kontrollálásának képessége, lehetősége, amelyeket az adott ország közvéleménye fontosnak tart saját autonómiája, önmeghatározása, fejlődése és jóléte szempontjából.⁴³²

Paleri szerint a *nemzetbiztonság* egy ország adott pillanatban mérhetőképességeinek állapota, amelyekkel legyőzheti a fenyegetéseket, amelyek polgárai jólétét, vagy államiságának túlélését fenyegetik az állami eszközök kiegyensúlyozott alkalmazása által.⁴³³

A fenti definíciók közös pontja tehát az, hogy egy ország állapotát írják le. Ez az állapot lehet egy ideális állapot – azaz a fenyegetésektől való mentesség – de lehet egy adott ország aktuális helyzete is, tehát a fenyegetések és az erő abszolút vagy relatív mértéke. Közös pont továbbá, hogy a fenti meghatározások alapján értelmezett nemzetbiztonság megteremtésében több állami funkció és szervezet is részt kell vegyen. Példának okáért a

⁴²⁹ National Security, Nationalsicherheit, stb

⁴³⁰ Idézi ROMM (1993): *Defining National Security: The Nonmilitary Aspect* (New York: Council on Foreign Relations Press), 5.

⁴³¹ Idézi ROMM (1993): 5.

⁴³² Idézi ROMM (1993): 5.

⁴³³ PALERI (2008): *National Security* 521.

rendészet feladata a közbiztonság, a honvédségé a katonai biztonság megteremtése, a pénzügyi igazgatási szervezetek – mint például a nemzeti bank – pedig felelnek az ország gazdaságának biztonságos helyzetéért.

Érzékelhető, hogy ez az elgondolás összhangban áll a biztonságiasítás elméletével, amely egy ország és társadalom számos körülményét biztonsági kérdésnek tekinti vagy azt a biztonság szempontjából vizsgálja⁴³⁴.

A továbbiakban a nemzetbiztonság ilyen típusú értelmezését nemzeti biztonság néven aposztrofáljuk ezzel is jelezve a különbséget.

7.1.2 A nemzetbiztonság, mint állami funkció

Ahogy fentebb említettem a nemzetbiztonság mint állami funkció a magyar titkosszolgálati szervezetrendszer összességére alkalmazott kifejezés. E rendszer elemei az úgynevezett nemzetbiztonsági szolgálatok, amelyek így a titkosszolgálatok magyar megfelelői. Azt gondolom, hogy a nemzetbiztonság (mint állami funkció) terminológiájának megértéshez indokolt áttekinteni, hogy korábban voltak-e előzményei ennek az ilyen értelmű alkalmazásnak, valamint, hogy a magyar titkosszolgálati szervezetek és működésük megnevezése, hogyan alakult a múltban, mi módon fejlődött a nemzetbiztonságig.

A kifejezés első szervezeti jellegű első említése 1934-ből való, amikor is egy francia szervezetre történik hivatkozás *nemzetbiztonsági hivatal* elnevezéssel. Ebben a szerző egy párizsi előadásra hivatkozik, amelyben az előadó felvetette a francia hatóságok felelősségét az I. Sándor jugoszláv király elleni pár hónappal korábban elkövetett sikeres merénylet kapcsán.⁴³⁵ Ez a megjelenés feltehetően a *Direction Générale de la Sûreté Nationale* elnevezésű szervezetre utalt, amely magába foglalt számos titkosszolgálati és rendőri szervezetet is.

Szintén szervezetként létezett Csehszlovákiában 1945-től működő *Nemzetbiztonsági Testület* (Zbor národnej bezpečnosti, ZNB), melynek keretében a csehszlovák állambiztonság (Štátna bezpečnosť, ŠTB) is működött. Ez fogalom bár szervezeti elnevezést jelöl, azonban

⁴³⁴ BUZAN, WAEVER ÉS WILDE (1998): *Security: A New Framework for Analysis*, Nachdr. (Boulder, Colo.: Rienner).

⁴³⁵ „Ha a francia nemzetbiztonság hivatal — mondotta az előadó — közvetlenül együttműködött volna a merénylőkkel, a dolgok akkor sem történhetek volna másképpen.” (1934): „A felelősség a francia hatóságoké!”, Szegedi Friss Újság, 1934. december 1., 1., Arcanum, https://adt.arcanum.com/hu/view/SzegediFrissUjsag_1934_10-12/?pg=300&layout=s.

nem kizárólag a titkosszolgálatokat jelenti, hanem azok mellett magában foglalja például az egyenruhás rendőri szerveket is.⁴³⁶ Ezen túlmenően a kifejezés viszonylag gyakran előfordul az Egyesült Államok, olykor pedig más országok titkosszolgálatainak említésekor.

Annak érdekében, hogy elemezni tudjuk a kifejezés kialakulásának gyökereit érdemes vázlatosan áttekinteni a magyar polgári titkosszolgálati szervezrendszer elnevezéseinek fejlődését az alábbi korszakolás mentén.

1. Az első korszak az 1918-tól, a független Magyarország megalakulásától számítható, mert ekkortól beszélhetünk önálló magyar államról és terminológiáról. E korszakban viszonylag gyakran változnak az alkalmazott terminológiák mind a tevékenység megnevezése, de leginkább az azt végző szervezetek tekintetében. A korszak végét az állambiztonsági rendszer 1962-es kialakítása jelenti, amikortól is hosszú távra stabilizálódik a rendszer a használt terminológiát illetően is.
2. A második korszak az 1962-től 1990-ig tart. Kutatásunk szempontjából a legfontosabb időszak az 1989-90-es rendszerváltás és azt közvetlenül megelőző néhány év.
3. A harmadik időszak az 1990-ben kezdődött és ma is tartó időszak. Ennek fő szereplője a nemzetbiztonsági intézményrendszer. Ebből fakadóan külön fejezetben megvizsgálom milyen módon alakult ki ez a mai napig alkalmazott megnevezés.

7.1.2.1 A magyar titkosszolgálati szervezetek és tevékenységük elnevezéseinek vizsgálata 1918 és 1962 között

A magyar titkosszolgálati szervezetek és tevékenységük formáinak érdekében az alábbiakban kronológiai sorrendben számba vettük a Magyarországon titkosszolgálati tevékenységet végző szervezeteket 1918 és 1962 között. Ennek során megkülönböztettük a katonai és polgári jellegű szervezeteket. A katonai titkosszolgálati tevékenységet az alábbi szervezetek végezték:

1. A Károlyi-kormány idején a Hadügyminisztériumban két osztályt állítottak fel a titkosszolgálati tevékenység végzésére. Az 1. (később 5.) (hírszerző) és a 8. (katonapolitikai) osztályon kezdődött meg a hírszerző és elhárító munka.⁴³⁷

⁴³⁶ FEKETE (2024): „A csehszlovák állambiztonságtól a Szlovák Információs Szolgálatig”, *Nemzetbiztonsági Szemle* 12, sz. 1 (2024. május 23.): 3–17, <https://doi.org/10.32561/nsz.2024.1.1>.

⁴³⁷ DÁVID (2013): „Történeti visszatekintés a magyar titkosszolgálatokra”13; CSIZNER (2020): „A magyar hírszerző és elhárító szervek története 1918-tól a II. világháború végéig”20–21.

2. A Tanácsköztársaság során a szervezet, szinte változatlan módon első körben a Hadügyi Népbiztosság 5. osztályaként folytatta a tevékenységét.⁴³⁸
3. Néhány hónap múlva a Vörös Hadsereg Parancsnoksága (Vezérkar) II. csoportja vette át e funkciókat⁴³⁹. Ez a hagyomány olyan erősnek bizonyult, hogy a következő 70 évben a katonai titkosszolgálatot vagy – 1953 után – annak felderítő (hírszerző) részét a hadsereg vezérkarának kettes számmal jelölt szervezeti egysége alkotta.
4. Szinte ezzel párhuzamosan a szegedi ellenkormány utasítására szerveződő Nemzeti Hadsereg I. hadműveleti csoportján belül létrehozta saját Hírszerző Osztályát.⁴⁴⁰
5. 1919. augusztus elsején ismételten Hadügyminisztérium szervezetébe került a tevékenység az 5.a és az 5.b osztályokhoz.
6. 1919 november 17-én egy újabb átszervezés eredményeképpen létrejött Nemzeti Hadsereg II. csoport, amelybe beolvadt a Nemzeti Hadsereg Hírszerző Osztálya és Hadügyminisztérium 5.b osztálya is.
7. A fenti csoport 1920-ban a haderő átalakulása után Magyar Királyi Vezérkar Nyilvántartó irodája nevet viselte.
8. Mindeközben érdekes közjátékkal 1920 júniusában a Honvédelmi Minisztérium megkísérelte a nem katonai elhárítás bizonyos részeit saját hatáskörbe venni az úgynevezett Tájékoztató Szolgálat létrehozásával, amely kezdeményezés azonban rövidesen elhalt, 1921-ben a Belügyminisztériumhoz került, majd feloszlatták.⁴⁴¹
9. A trianoni békeszerződés eredményeként újabb átszervezés következett, amely nyomán a szervezet a rejtett vezérkarként funkcionáló VI. Katonai Főcsoportfőnökség 2. osztálya, amelyet korabeli néven Vkf-2-ként aposztrofáltak.⁴⁴² Ez struktúra és megnevezés a tulajdonképpen a második világháború 1945-ös végéig megmaradt olyan formán, hogy 1938-as bledi egyezmény után már nem volt többé szükség a vezérkar rejtett formában és névvel történő működtetésére.

⁴³⁸ CSIZNER (2020): „A magyar hírszerző és elhárító szervek története 1918-tól a II. világháború végéig” 21.

⁴³⁹ CSIZNER (2020): 21; DÁVID (2013): „Történeti visszatekintés a magyar titkosszolgálatokra” 13.

⁴⁴⁰ SÁNDOR (2018): „A magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás szervezetének létrehozás, feladatai és tevékenysége a két világháború közötti Magyarországon (1918–1945)”, *Felderítő Szemle* XVII, sz. 2 (2018): 20.

⁴⁴¹ KOVÁCS (2019): „Variációk egy témára – Az elhárító munka változatai az 1918-as összeomlástól a bethleni konszolidáció kezdetéig”, in *A magyar elhárítás fejlődése. Tanulmányok a katonai és polgári nemzetbiztonsági elhárítás múltjáról, jelenéről, jövőjéről*, szerk. Drusza Tamás (Budapest: Dialóg Campus), 80–81.

⁴⁴² HAJMA (2001): *A katonai felderítés és hírszerzés története - egyetemi jegyzet* 90.

10. A katonai hírszerzés és elhárítás céljára, 1945 március 12-én jött létre az Honvédelmi Minisztérium Katonapolitikai osztálya⁴⁴³.
11. 1947-ben ezt Honvédelmi Minisztérium Katonapolitikai Csoportfőnökségévé nevezték át.⁴⁴⁴
12. 1949-ben a Katonapolitikai Csoportfőnökséget Katonai Elhárító Főcsoportfőnökséggé alakították át.
13. Előbbinek elhárítással kapcsolatos egységei 1950-ben, *katonai elhárító főosztály*ként az Államvédelmi Hatóság szervezetébe kerültek.
14. A katonai hírszerzési feladatok ugyanekkor (1950) a Honvédelmi Minisztérium IV. Főcsoportfőnökségéhez kerültek.
15. 1953-ban a hírszerzési feladatokat a Magyar Néphadsereg Vezérkara 2. Csoportfőnöksége (MNVK-2) keretében folytatták. Ezzel felújították és tovább folytatták a vezérkari kettes osztály elnevezés hagyományait. A katonai hírszerzés ezt követően hosszú ideig ebben a formájában működött tovább.⁴⁴⁵

A polgári (nem katonai) titkosszolgálati tevékenységek eleinte jellemzően rendőri szervezetek körében kerültek megszervezésre. Az alábbi felsorolásban e szervezési munka fontosabb állomásait veszem sorra annak érdekében, hogy tisztázni lehessen az elnevezéssel és szervezeti felépítéssel kapcsolatos fontosabb adatokat.:

- 1) Az 1918 utáni időszak első ilyen szervezetének a Tanácsköztársaság Vörös Őrségén belül 1919 tavaszán létrejött és működött *Politikai Nyomozó Osztály* tekinthető.⁴⁴⁶ E szervezet a politikai rendőrségi funkciók mellett kémelhárítást is és korlátozottan külföldi hírszerzést is végzett.⁴⁴⁷

⁴⁴³ KRISZTIÁN (2019): „A magyar katonai elhárító szolgálatok vezetői Életek – sorsok – csoportok”, in *A magyar elhárítás fejlődése. Tanulmányok a katonai és polgári nemzetbiztonsági elhárítás múltjáról, jelenéről, jövőjéről*, szerk. Drusza Tamás (Budapest: Dialóg Campus), 51.

⁴⁴⁴ DÁVID (2013): „Történeti visszatekintés a magyar titkosszolgálatokra”17.

⁴⁴⁵ DÁVID (2013): 17.

⁴⁴⁶ KOVÁCS (2019): „Variációk egy témára – Az elhárító munka változatai az 1918-as összeomlástól a bethleni konszolidáció kezdetéig”76.

⁴⁴⁷ SZILVÁSSY (2021): „A katonai és polgári elhárítás a Tanácsköztársaság időszakában, különös tekintettel a Politikai Nyomozó Osztály eljárására I. rész”, *Új Nézőpont* 2021, sz. 2 (2021): 38–39.

- 2) A Szegeden székelő ellenkormány belügyminisztériumában, már 1919-ben létrejött a Politikai Hírszerző Osztály.⁴⁴⁸
- 3) 1920. májusától a titkosszolgálati jellegű tevékenységet A Belügyminisztérium VII. (Közbiztonsági) Főosztály *nyomozó osztálya* formájában végezték.⁴⁴⁹
- 4) 1921-től megalakult a Budapesti rendőr-főkapitányságon belül az ún. Államrendészeti osztály.⁴⁵⁰
- 5) 1931-ben a Csendőrségen, azon belül is a Nyomozó Osztályparancsnokságon belül is létrejött egy *politikai nyomozó alosztály*.⁴⁵¹
- 6) 1932-ben a Magyar Királyi Rendőrségen belül megalakult a *Politikai rendészeti osztály*, miközben az előző pontban említett Államrendészeti Osztály is megmaradt. Ezeket az osztályokat egy évvel később egyetlen vezető irányítása alatt, de az osztályok megtartása mellett, egyesítették. Így az osztályok munkáját egyetlen vezető irányította az osztályvezető helyettesek segítségével⁴⁵²
- 7) 1942. július 12-én alakult meg az *Államvédelmi Központ*, a Belügyminisztérium alárendeltségében. Az erős titkosszolgálati jellegét jelezhette, hogy vezetője nem a Belügyminisztérium alárendeltségébe tartozó politikai nyomozó szervektől érkezett, hanem a titkos tevékenység több szegmensében (lásd hírszerzés, elhárítás, nyilvántartás) már nagy tapasztalattal rendelkező 2. vkf-tól érkezett Ujszászy István vezérőrnagy személyében. A központ elsődleges feladata elhárító jellegű feladatok végzése volt, amihez azonban feltehetően nem kapott elegendő hatáskört így működése fennállása során végig akadozott⁴⁵³. Ennek ellenére az első polgári jellegű magyar titkosszolgálatként hivatkozhatunk rá.

⁴⁴⁸ KOVÁCS (2019): „Variációk egy témára – Az elhárító munka változatai az 1918-as összeomlástól a bethleni konszolidáció kezdetéig” 78–79.

⁴⁴⁹ „»Az államrendészeti érdekek hathatósabb védelme, a kémekkel szemben való eredményesebb védekezés, nemkülönben a nagyobb jelentőségű bűnesetek nyomozása«, illetve ezek központi irányítású, egyöntetű végrehajtásának biztosítása.” CSIZNER (2020): „A magyar hírszerző és elhárító szervek története 1918-tól a II. világháború végéig” 25.

⁴⁵⁰ CSIZNER (2020): 26.

⁴⁵¹ CSIZNER (2020): 29.

⁴⁵² „1933. január 1-jétől az Államrendészeti osztály is dr. Hetényi irányítása alá került, miután az azt addig vezető dr. Berkes Vilmos a IV. kerületi rendőrkapitányság vezetője lett. Ezt követően dr. Hetényi alá három osztály tartozott, amelyek közvetlen irányítását osztályvezető-helyettesek végezték. A Politikai rendészet budapesti tagozatának irányítója dr. Sombor-Schweinitzer József volt, aki már korábban a politikai nyomozó főcsoportot is vezette” CSIZNER (2020): 27.

⁴⁵³ KOVÁCS (2008): „A Szálasi-Kormány Belügyminisztériuma. Rendvédelem, Állambiztonság, Közigazgatás a nyilas korszakban.” (PhD. értekezés, Budapest, Pécsi Tudományegyetem), 119.

- 8) 1944. március 29-én, Magyarország németek általi megszállását követően, Jaross Andor belügyminiszter létrehozta az *Állambiztonsági Rendészetet* (ÁR), Hain Péter detektív felügyelő vezetésével. Ez egyesítette a feljebb említett rendőrségi budapesti és vidéki Politikai Rendészeti Osztályokat.
- 9) 1944. júniusában az Állambiztonsági Rendészetet feloszlatták, feladat és hatásköreinek átvételére pedig a budapesti rendőrfőkapitányságon ismét létrehoztak egy *Politikai Rendészeti Osztályt*, amely különböző vezetők alatt a háború végéig létezett.⁴⁵⁴
- 10) Az 1944 november 15-én megszüntetett az Államvédelmi Központ, hatás- és feladatköreit a nyilas Belügyminisztérium VII. (közbiztonsági és igazgatási rendészeti) osztályának d) *államvédelmi* alosztálya vette át, ez azonban ténylegesen csak rövid ideig működött.⁴⁵⁵

A szovjetek által megszállt területeken már 1945 elején megkezdődött a politikai rendészet kiépítése, így a polgári titkosszolgálati tevékenység továbbra is rendőrségi keretek között folytatódott. Ebből fakadóan a fentebb megkezdett felsorolást a folytatólagos sorszámmal folytatom.

- 11) 1945 januárjában két politikai rendőrségi egység létrejött. Egy vidéken Tömpe András vezetésével, egy pedig Budapesten Péter Gábor vezetésével⁴⁵⁶. Ez a helyzet aztán májusban intézményesült is a Budapesti valamint a Vidéki Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztályai formájában.⁴⁵⁷
- 12) 1946 október 6-án összevonták az előző pontban említett Politikai Rendészeti Osztályokat és létrehozták a Magyar Államrendőrség *Államvédelmi Osztályát* (ÁVO).
- 13) 1948. szeptember 10-én az ÁVO és más eddig az Államrendőrség Budapesti Főkapitányságán működő szervének összevonásával megalakították a *Belügyminisztérium Államvédelmi Hatóságát*, amely immár a rendőrségtől

⁴⁵⁴ KOVÁCS (2008): 66.

⁴⁵⁵ KOVÁCS (2008): 124–25.

⁴⁵⁶ MÜLLER (2020): „A magyar politikai rendőrség, 1945–1956. Szervezettörténeti áttekintés”, in *Megvalósult szükségyszerűség. Az állami rendőrség megszervezése.*, Rendészettörténeti Tanulmányok 3 (Budapest: Rendőrség Tudományos Tanácsa), 239.

⁴⁵⁷ MÜLLER (2020): 242.

független, de még mindig Belügyminisztérium alá rendelt szervként funkcionált.⁴⁵⁸ Ez a szervezet, a rendőrségtől való függetlenségének kialakulásával már önálló titkosszolgálati szervezetnek tekinthető.

- 14) 1950 január 1-én a Belügyminisztérium Államvédelmi Hatóság és a Honvéd Határőrség összevonásával megszületett a Minisztertanács alá rendelt önálló *Államvédelmi Hatóság* (ÁVH).⁴⁵⁹
- 15) 1953. júliusában az ÁVH megszüntetésre került, az államvédelem ismételten a BM része lett, Belügyminisztérium *államvédelmi* szervei elnevezéssel.⁴⁶⁰ Ez a rendszer 16 külön osztályba szervezve látta el az államvédelmi feladatokat.⁴⁶¹
- 16) 1956 januárjától újabb a titkosszolgálati funkciók – a szovjet mintára való részleges áttéréssel – a Belügyminisztérium újonnan létrehozott főcsoportfőnöki struktúrájában az I. (államvédelmi) főcsoportfőnökségéhez kerültek átcsoportosításra.⁴⁶²
- 17) 1956 december 30-án az államvédelmi feladatok az Országos Rendőrfőkapitányság (ORFK) keretén belül létrehozott *Politikai Nyomozó Főosztályhoz* kerültek.⁴⁶³
- 18) 1957 áprilisában a Politikai Nyomozó Főosztály kikerült az ORFK szervezetéből és közvetlenül a Belügyminiszternek lett alárendelve, mint központi szerv.⁴⁶⁴

A polgári titkosszolgálati működés fontos adaléka az államvédelmi rendfokozatok bevezetése. Erre feltehetően a BM Államvédelmi Hatóság létrehozásával egyidejűleg került sor. A rendszer az első megjelenése a titkosszolgálatok rendőri és katonai rendfokozatoktól való elkülönülési igényének. A téma szempontjából jelentőségét az a körülmény adja, hogy az államvédelmi megnevezés a Horthy-rendszer terminológiájával mutatott egyezőséget, amiből feltételezhető, hogy ekkor az államvédelem még politikai értékektől mentes terminológiának számított. Az államvédelmi rendfokozatok rendszere az 1956-os forradalomig használatban volt, annak ellenére, hogy az ÁVH szervezetileg már 1953-ban megszűnt, ami hozzájárult az

⁴⁵⁸ MÜLLER (2020): 255–56.

⁴⁵⁹ MÜLLER (2020): 264.

⁴⁶⁰ MÜLLER (2020): 276.

⁴⁶¹ MÜLLER (2020): 278–79.

⁴⁶² MÜLLER (2020): 281.

⁴⁶³ KRAHULCSÁN (2020): „A Kádár-korszak állambiztonsági szervei. Szervezeti felépítés, működés, állami-és pártirányítás (1956–1990)”, in *Megvalósult szükségszerűség. Az állami rendőrség megszervezése.*, Rendészettörténeti Tanulmányok, 3. (Budapest: Rendőrség Tudományos Tanácsa), 289.

⁴⁶⁴ KRAHULCSÁN (2020): 291.

ÁVH szellemiség továbbéléséhez.⁴⁶⁵ 1956-ban az államvédelmi elnevezés kikerült a hivatalos terminológiából, helyét az állambiztonság váltotta fel, eleinte csak a tevékenység megnevezéseként, 1962-től pedig szervezeti elnevezésként is. A fentiekben bemutatott elnevezési és szervezési formák összegyűjtési révén 33 (15+18) elemű minta alakult ki, amelyeket az alábbi táblázatokba foglaltam össze.

7. táblázat A katonai titkosszolgálati tevékenységet végző szervezetek megnevezései és szervezeti formái 1918 és 1956 közötti években (forrás: saját készítés)

számmal jelölt	7		osztály	7
katonapolitikai	2		csoportfőnökség	3
katonai elhárító	2		csoport	2
államvédelmi	1		főcsoportfőnökség	1
hírszerző	1		iroda	1
nyilvántartó	1		szolgálat	1
tájékoztató	1			
összesen	15			15

államvédelmi	7		főosztály	2
politikai rendészeti	3		osztály	8
politikai nyomozó	4		alosztály	2
államrendészet	1		hatóság	2
állambiztonsági	1		központ	1
politikai hírszerző	1		rendészet	1
nyomozó	1		szerv	1
			főcsoportfőnökség	1

⁴⁶⁵ MÜLLER (2020): „A magyar politikai rendőrség, 1945–1956. Szervezettörténeti áttekintés” 277.

összesen	18			18
-----------------	-----------	--	--	-----------

8. táblázat A nem katonai (polgári) titkosszolgálati tevékenységet végző szervezetek megnevezései és szervezeti formái 1918 és 1956 közötti években (forrás: saját készítés)

A fenti adatok már alkalmasak az elemzésre és bizonyos következtetések levonására a Magyarországon 1918 és 1962 közötti 44 évben működő titkosszolgálati elnevezési- és szervezetrendszer evolúcióját illetően.

- 1) Az első kézenfekvő következtetés az, hogy mind a katonai mind a polgári titkosszolgálati feladatokat ellátó szervezettrendszer igen gyakran került átszervezésre. A 44 év alatt katonai és polgári területen végrehajtott kb. 17 átszervezés átlagosan 2,5 évenkénti szervezeti átalakulást jelent. Ez a gyakoriság kifejezetten nagynak tekinthető, különösen akkor, ha figyelembe vesszük például, hogy 1956-tól 1962-ig hat éven keresztül, majd azt követően 1962-től 1990-ig 28 éven át működött azonos módon a polgári titkosszolgálati tevékenység. Ezek a gyakori és bizonyos szempontból szélsőséges változások feltehetően nem függetlenek a korszak zűrzavaros, gyakran változó viszonyaitól, amely magában foglalt számtalan egymástól jelentős mértékben különböző – sőt egymással ellenséges – politikai rendszert, nem is beszélve az azokon belüli változásokról.
- 2) Másodsorban az adatokban jól visszatükröződik az elnevezési és szervezeti heterogenitást. Mind a katonai mind a polgári tevékenységnek hét féle elnevezése létezett a szóban forgó időszakban, amelyek között az átfedés nem túl jelentős. Tulajdonképpen az *államvédelmi* elnevezés az egyetlen olyan, amely katonai és polgári területen is előfordult. Így tulajdonképpen ezen időszak alatt 12 féle különböző elnevezéssel találkozunk. Amennyiben a *hírszerző* és a *politikai hírszerző* és a *nyomozó* és a *politikai nyomozó* elnevezéseket is azonosnak tekintjük, akkor is nyolc féle elnevezéssel találkozunk a szóban forgó szűk négy évtizedben.
- 3) A terminológiai szempontból fennálló heterogenitás ellenére az elnevezések között vannak olyanok, amelyek lényegesen magasabb gyakorisággal fordulnak elő a többiekhez képest. A tevékenység leírására leginkább az *államvédelem* fogalmat alkalmazzák, a 31 esetből 8 esetben – azaz 27%-ban – így jelölik meg a titkosszolgálati szervezeteket. Ez az elnevezés egy esetet kivéve mind a polgári

tevékenységhez kötődik, igaz messze a polgári a túlsúly, katonai esetben csak egyetlen alkalommal fordult elő. Kicsit kevesebbszer 7-szer alkalmaznak csak számmal történő jelölést, ami az esetek 22,5%-ka, és amely kizárólag katonai vonalon fordul elő. Ennek a jelölési formának feltehetően az egyszerűség és a konspirációra való törekvés lehetett az oka, amely katonai területen ekkoriban feltehetően fontosabb szempont volt, mint polgári területen, ahol ekkoriban még a titkosrendőri jellegű feladatok, nem pedig a hírszerzés vagy kémelhárítás voltak túlsúlyban. Ezt jól mutatja, hogy *nyomozó* és a *rendészet* kifejezések 4 különböző formában összesen 7-szer, azaz az összes szervezetet tekintve 22,5%-ban, a csak polgári tevékenységet tekintve 44%-ban jelennek meg.

- 4) Mivel a fejezetben az állambiztonság fogalmi gyökerét keressük meg kell jegyezzük, hogy a korszakban az állambiztonság kifejezés mindössze egyszer akkor is csak néhány hónapig élt, az Állambiztonsági Rendészet elnevezésében. A kifejezés Magyarországon korábban nem azonosítható, valamint megjelenése a német megszállás közvetlen következménye volt.⁴⁶⁶ Feltételezhető, hogy az elnevezésben ez utóbbi körülmény játszott szerepet és annak mintája a Német Birodalom hírszerző szervei, a *Reichssicherheitshauptamt* (RSHA) vagy a *Sicherheitsdienst* (SD) lehetett, mivel mindkettő nevében szerepel a biztonság szó⁴⁶⁷.
- 5) Harmadsorban megállapítható, hogy a magyarországi titkosszolgálatok 1956-ig szervezeti formák tekintetében is változatos képet mutatott. Összesen 11 féle szervezeti formával találkozhatunk, amelyek közül messze az osztály mutatja a legnagyobb gyakoriságot. Katonai vonalon összesen 7 alkalommal, míg polgári vonalon 8 alkalommal alkalmazták ezt a szervezeti formát, ez összesen a szervezeti megvalósulások 50%-át jelenti. figyelemre méltó, hogy a következő leggyakoribb az eddig kizárólag katonai vonalon megjelenő csoportfőnökség. Amennyiben a *főcsoportfőnökségi* szervezési formát is a *csoportfőnökségi* mellé számítjuk, akkor is csak összesen 4 alkalommal jelenik meg ez a fajta szervezeti forma polgári és katonai vonalon, azaz az esetek alig 13%-t.

⁴⁶⁶ BODA ÉS MTSAL. (2019): *A hírszerzés története az ókortól napjainkig* 124.

⁴⁶⁷ BODA ÉS MTSAL. (2019): 130.

- 6) A fentiekén túl megfigyelhető néhány érdekes körülmény. Példának okáért az, hogy az államvédelem kifejezés három politikai rendszeren is áthúzódik. Mind a Horthy-, mind a Szálasi-, mind pedig a kommunista rendszer használja ezt az elnevezést a polgári titkosszolgálati tevékenység megnevezésére. Ebből első sorban arra következtetésre lehet jutni, hogy az államvédelem kifejezés egészen sokáig inkább számított szakmai, mint politikai kifejezésnek, azt csak később az ÁVH és utódszervezetei fizikai bántalmazást alkalmazó elnyomó tevékenysége nyomán alakult ki. Hasonlóan több rendszeren áthúzódó elnevezés a *politikai rendészeti osztály* megnevezés több rendszeren való áthúzódása. Az 1920-as években gyökerező kifejezés a szovjet megszállás után is körülbelül egy évig megmaradt a budapesti és a vidéki rendőrfőkapitányságok ilyen nevű egységei megnevezésében. Ezek az egységek egyszerűen alkalmazni kezdték a korábbi rendszerben használt nyomtatványokat olyan módon, hogy az államformára utaló szavakat áthúzták.⁴⁶⁸
- 7) Feltételezhetjük továbbá, hogy a bemutatott hektikusság nem kedvezett az egységes szakmai fogások és terminológia kialakulásának. Különösen nem úgy, hogy a kor autoriter politikai berendezkedései okán a nem katonai jellegű titkosszolgálati munka gyakran erősen átpolitizálódott és inkább öltötte titkosrendőrségi munka színezetét, ami sokszor a szervezeti felépítésben is visszatükröződött.

7.1.2.2 Az államvédelem és állambiztonság kifejezések közéleti alkalmazásának gyakorisága

A fentiekén túl azt is megvizsgáltam, hogy az államvédelem és állambiztonság szavak a közbeszédben mennyire voltak elterjedtek, illetve használatosak. Ehhez azt a módszert választottam, hogy az *Arcanum.hu* segítségével megvizsgáltam ezen kifejezések előfordulási gyakoriságát a korabeli újságok cikkeiben. A kapott eredményeket az alábbi táblázatban foglaltam össze.

Időszak	Évek száma	Államvédelem	Államvédelem (éves átlag)	Állambiztonság	Állambiztonság (éves átlag)
1918. január 1. – 1945. február 28.	26	959	37	1642	63
1945. március 1. –	12	503	42	403	34

⁴⁶⁸ BODA ÉS MTSAL. (2019): 124.

1956. december 31.					
1918. január 1. – 1956. december 31.	38	1462	38	2045	53
1957. január 1. – 1962. augusztus 15.	5,5	122	22	244	44
1962. augusztus 16. – 1989. október 23.	27	513	19	2454	91

9. táblázat Az "államvédelem" és "állambiztonság" kifejezések gyakorisága az írott sajtóban, az Arcanum korabeli újságokat tartalmazó adatbázisában (Forrás: Saját szerkesztés)

A fenti adatokból az alábbi következtetések vonhatók le. A következtetések levonásához fontos megjegyezni, hogy szükséges volt kiszámítani az említések éves átlagát. Ez azért volt indokolt, hogy az egyes időszakok egymással összevethetővé váljanak. :

- 1) Az 1945-ig Az állambiztonságot 1945 előtt inkább a mai nemzeti biztonsággal hasonló értelemben alkalmazták. A titkosszolgálati munka elnevezésére inkább az államvédelem megnevezés volt használatban. Ezt az is alátámasztja, hogy az előbbi sokkal tágabb értelmű kifejezés így köznapi alkalmazása sokkal gyakoribb.
- 2) 1945 után az *állambiztonság* kifejezés egyre ritkábban fordult elő, éves átlagos megjelenés, közel felére esett vissza. Ez összefüggésben állhatott a nyilas rendszerben történő alkalmazással, de magyarázható lehet egyszerűen a politikai rendszer megváltozásával is. Ezzel szemben az *államvédelem* kifejezés alkalmazása több, mint 10 százalékkal nőtt, ami arra utal, hogy a kifejezés tovább élt. Ezt támasztja alá, hogy a titkosszolgálati szervezetek elnevezésében egymás után több átnevezés során is megjelent.
- 3) 1957-től 1962-ig az államvédelem kifejezés alkalmazása átlagosan majdnem felére esett vissza. Ez feltehetően leginkább a rossz emlékű ÁVH megszüntetésével magyarázható, mivel a politikai vezetés igyekezett eltávolodni az 1956 előtti terminológiáktól, ami nyilvánvalóan átgyűrűzött a hétköznapi közbeszédbe is. Ugyanebben az időszakban az állambiztonság kifejezés alkalmazása 30%-kal nőtt az előző időszakhoz képest, ami előre vetítette a fogalom szélesebb körű alkalmazását.

- 4) 1962 után az állambiztonság kifejezés alkalmazása gyakorivá vált, ami feltehetően összefüggésben állt a polgári titkosszolgálati intézményrendszer és a katonai elhárítás ilyen néven történő kialakításával.

A fentiek összefoglalásaként elmondhatjuk, hogy a mind az elnevezések, mind a szervezeti formák megnevezését tekintve kifejezetten sokszínű az adott időszak. amelyben azonban az állambiztonság kifejezés politikai rendszereken és szervezeteken átnyúló módon adott erős kontinuitást. Ezen elnevezések sok szempontból visszatükröződnek a közbeszédben használt fogalmakkal.

Az 1956-os forradalom során fontos követelés volt az ÁVH formális megszüntetése. Ez valójában nem történhetett meg, mert a szervezet már 1953-ban átalakult és más formában működött⁴⁶⁹, bár az államvédelmi rendfokozatok továbbra is alkalmazásban maradtak.⁴⁷⁰ Mindez jól mutatja, hogy a valós szervezeti viszonyok a szélesebb közvélemény előtt kevésbé voltak ismertek. A forradalom leverése után a hatalmat gyakorló új Kádár-kormány fontos szempontnak tekintette, hogy a társadalom jelentős részében kifejezetten gyűlölt *államvédelmet* ezen a néven ne szervezze újra. Ennek megfelelő a polgári titkosszolgálati tevékenységet végző szervezetet a Belügyminisztérium keretében alakították ki, annak II. főosztályaként. Ez a szervezeti egység így a Politikai Nyomozó Főosztály nevet kapta.

Ez a fajta elnevezés tulajdonképpen újra bevezette a *politikai nyomozó* kifejezést, amely már a Tanácsköztársaság és a Horthy rendszer csendőrségénél is alkalmazott kifejezést volt, ezen túlmenően rokonságban állt a szintén rendszereken átívelő *politikai rendészet* kifejezéssel. Ez az időszak azonban a tervek szerint is „átmeneti” volt, mivel kezdetektől tervbe volt véve a rendszer komolyabb átalakítása, bár így is hat évig tartott, ami a fentiek fényében már komoly állandóságot jelentett.

1962-ben aztán megtörtént a Belügyminisztérium radikálisabb átalakítása. Ennek során a minisztériumi feladatköröket úgynevezett Főcsoportfőnökségekbe szervezték át. Ennek eredményeként alakult ki a III. (Állambiztonsági) Főcsoportfőnökség, amely a titkosszolgálati tevékenység alapvetői formái mentén további csoportfőnökségekre tagozódott. E lépéssel

⁴⁶⁹ KRAHULCSÁN (2020): „A Kádár-korszak állambiztonsági szervei. Szervezeti felépítés, működés, állami-és pártirányítás (1956–1990)”288–89.

⁴⁷⁰ BARÁTH (2010): „Az államvédelem az egységes Belügyminisztériumban”, *Betekintő* 2010, sz. 3 (2010): 11.

ismételten hivatalos megnevezéssé vált az állambiztonság, immár nemcsak néhány hónapra, hanem a következő 28 évre.

7.1.2.3 Az állambiztonság rendszere

Maga az *állambiztonság* kifejezés nem a 20. század terméke. Az állam és biztonság szavak együttes magyar nyelvű alkalmazására az *állam biztonsága* és *állambiztonság* összetételek különböző formáiban 1850-es évektől kezdve vannak példák. Eleinte inkább nemzeti biztonsági értelemben alkalmazták, és leginkább az adott ország, az államrend vagy az uralkodó (osztály) biztonságának megjelölésére alkalmazták.

A titkos állami működéssel összefüggésben történő első említése 1871 májusából való. A Hon című folyóirat a külügyminiszter titkos kiadásával kapcsolatosan említi, hogy ezek egy része az állam-biztonsági szolgálat (azaz tevékenység) ellátáshoz szükséges a külföldi vonatkozású információk megszerzése érdekében.⁴⁷¹ Ez az említés így inkább a titkos diplomácia tárgykörébe tartozik, de magában hordozza a titkosszolgálati tevékenység intézményesített polgári hírszerzési ágának csíráit.

Az első titkosszolgálati tevékenységhez kapcsolódó magyar nyelvű említés 1921-ből való és külföldi vonatkozású. A *Nép* című napilap szerint Romániában az állambiztonsági szolgálat titkos politikai osztályát utasították, hogy vegye megfigyelés alá az erdélyi magyarság fő képviselőit.⁴⁷² Az újságcikk feltehetően a Romániában 1908-ban alapított Országos

⁴⁷¹ "A cs. és kir. kormány azon indokokból, melyeket az orsz. bizottságoknak a múlt évben a rendelkezési alap kezelése tárgyában benyújtott emlékiratában kimerítőleg kifejtett, jobbnak látta a titkos kiadási alaphoz azon részéről, mely sajtócélokra volt szánva, lemondani, azonban az állam-biztonsági szolgálat ellátására szükségelt összeget továbbra is igénybe vette, mert e nélkül legfontosabb feladatainak egyikét kötelességszerűleg nem teljesíthetné. Hogy milyen becses és szükséges a monarchia határain kívül előforduló események felett megbízható értesítéseket nyertetni, ez már az előbb említett emlékiratban beható megvilágítás tárgyát képezte; a cs. és kir. kormány tehát jelenleg csak annak megemlézésére szorítkozik, hogy a külügyek vezetője a titkos és veszélyes külhatásoknak rugói feletti őrökésében bizalmas tudósításokra feltétlenül van utasítva, de hogy ezen feladatának megfelelhessen, nélkülözhetlenül szükséges, hogy az alkotmányos képviselő testületek azon anyagi segédforrásokat kielégítő mérvben kezébe szolgáltatassák, melyek segítségével a szóban forgó feladatokat kielégítő módon és ekkép a monarchia érdekeire jelentékeny előnnyel lehessen teljesítenie." (1871): „Szemelvények a delegatióknak tett előterjesztésekből.”, *A Hon*, 1871. május 26., Reggeli kiadás, 1, https://adt.arcanum.com/hu/view/AHon_1871_05/?pg=138&layout=s.

⁴⁷² „Metes Péter dr. román prefektus Radulescu ottani szigmanca-főnökhözintézett átiratával utasította a románállambiztonsági szolgálattitkos politikai osztályát, hogy az erdélyi magyarság és székelység egységes szellemi és politikai frontjának exponáltvezetőit vegye, azonnal megfigyelés alá” (1921): „Meg akarják fojtani az erdélyi magyarságot”, *A Nép*, 1921. november 12., 1, https://adt.arcanum.com/hu/view/ANep_1921_11/?pg=84&layout=s.

Népbiztonsági Igazgatóságra (Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale - DPSG) hivatkozik, mint állambiztonsági szolgálata.⁴⁷³

Első magyarországi tudományos jellegű alkalmazása Pilch Jenő 1936-os, három kötetes művének bevezetőjében jelenik meg. Pilch megfogalmazásában a kémkedés a diplomácia és a katonai szolgálat egy különleges ágazata, amely egyben állambiztonsági kérdés is.⁴⁷⁴ Mindebből úgy tűnik, hogy szerző az állambiztonság fogalmát a nemzeti biztonsághoz hasonló értelemben alkalmazta. Műve egy későbbi részében említett *állambiztonsági szerveket*⁴⁷⁵, ám pontosan nem derül ki, hogy itt titkos szervezetekre vagy pedig az állam biztonságára ügyelő egyéb szervezetekre például hadseregre vagy rendőrségre gondol. Máshol arról értekezik, hogy a gazdasági kémkedést is állambiztonsági kérdésnek kell tekinteni, minthogy az is az ily módon megtámadott állam elleni szervezett harcnak tekinthető.⁴⁷⁶

Az állambiztonság kifejezés 1956-ben vált ismételten alkalmazottá, immár kifejezetten titkosszolgálati értelmezésben. Ennek legvalószínűbb oka az lehetett, hogy az ÁVH elnevezésében szereplő *államvédelem* kifejezés a már a háború utáni kommunista érában is kompromittálódott, és így helyette egy új, de mégis hasonló kifejezést kellett keresni. Feltételezhető, hogy mintaként nem a nációkkal kollaboráló, 1944-ben mindössze bő két hónapig *állambiztonsági rendészet* szolgált. Ez ugyanis rövid idejű működésnek köszönhetően feltehetően nem gyakorolt komoly társadalmi hatást, valószínűsíthető, hogy a polgárok mellett az állami alkalmazottak túlnyomó többsége sosem értesült a létezéséről. E rövid idő így lehetővé tette az *állambiztonság* szó későbbi, akár más politikai rendszerben történő, hasznosítását. Utolsó említése a cári titkosrendőrség az Ochrana kapcsán teszi, amikor is annak

⁴⁷³ SIDĂU (2021): „Aspecte privind organizarea și activitatea structurilor de ordine și siguranță națională la începutul statului național unitar român (1918-1921)”, *Carpica L*, sz. 2021 (2021): 247–56.

⁴⁷⁴ „Három kötetre terjedő művünk általános célja az, hogy a közönség megismerje a diplomáciai és katonai szolgálatnak egyik igen érdekes ágazatát, mely egyben állambiztonsági kérdés is, és — amint már előbb is jeleztük — a hadviselésnek is nélkülözhetetlen támasza és rendkívül fontos segítő szolgálata.” PILCH (1936): *A hírszerzés és a kémkedés története I.*, köt. 1 (Budapest: Franklin Társulat), XVIII.

⁴⁷⁵ „Feltételeihez még hozzáfűzte, hogy hatásköre, működése teljesen független legyen a hivatalos külképviseleti hatóságok szervezetétől, annyira, hogy személyzetét a hivatalos állambiztonsági szervek ne is ismerjék.” PILCH (1936): 1:297.

⁴⁷⁶ „Ma már az ipari, gazdasági és kereskedelmi kémkedést is az állambiztonság szempontjából kell megítélni, mert ez is harc az állam ellen, melyet az ellenséges hatalom egységesen, tervszerűen és katonai szempontok szerint irányít.” PILCH (1936): *A hírszerzés és a kémkedés története III.*, köt. 3 (Budapest: Franklin Társulat), 76.

utolsó igazgatója véleményét úgy idézi, hogy a szervezet az *állambiztonság* erős támasza volt.⁴⁷⁷

Maga az *állambiztonság* kifejezés 1962-ig szervezeti elnevezésben nem jelent meg, azonban már 1957-ben is a *Politikai Nyomozó Főosztály*ra is gyakran *BM állambiztonsági szervként* hivatkoztak.⁴⁷⁸ Emellett ezt a kifejezést alkalmazták magának a tevékenységnek a megjelölésére is. Erre jó példa Biszku Béla Belügyminiszter 1959-es utasítása az ekkor a polgári titkosszolgálati funkciót betöltő PNYF ügyrendjét illetően. A parancsban a tevékenységet állambiztonsági munkaként, a titkos eszközöket állambiztonsági eszközökként aposztrofálják.⁴⁷⁹

Az állambiztonsági elnevezés intézményesítésére 1962. június 26-án született döntés. A Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) Politikai Bizottságában (PB) Tömpe András előterjesztése alapján ekkor döntés született egy új titkosszolgálati struktúra kialakításáról.⁴⁸⁰ Ez a Belügyminisztériumon belül négy új főcsoportfőnökség létrehozását rendelte el, amelyből a III. számú lett az állambiztonsági főcsoportfőnökség.

Sokatmondó körülmény, hogy az eredeti Tömpe-féle javaslat a *politikai nyomozó főcsoportfőnökség* elnevezést javasolta⁴⁸¹, a végső megnevezéshez azonban – a római számmal történő jelölés kiegészítéseként az *állambiztonság* terminológia került alkalmazásra. E körülményre nem találtam pontos magyarázatot, de három körülmény látszik lényegesnek e tekintetben. Első, hogy az állambiztonság kifejezés – mint feljebb bemutattam – a magyar közbeszédben létező és használt terminológia volt. Másrészt az új rendszer erősödő konszolidációjával összhangban az MSZMP vezetése egyfajta tabula rasa-t kívánt megvalósítani. Ez indokolta nemcsak PNYF átszervezését és az ott viszonylag nagy számban szolgáló korábbi államvédelmisek eltávolítását, de a szervezet átnevezését egyaránt. Végül meg

⁴⁷⁷ „Wassiljew természetesen az Ochrana szükségességét és állambiztonsági magas hivatását hangsúlyozza művében és Európában eddig kevésbé ismert igen sok érdekes eseményt világít meg.” PILCH (1936): 3:310.

⁴⁷⁸ „Az érvényes miniszteri, miniszterhelyettesi parancsok, utasítások, közös utasítások gyűjteménye 1957” (ÁBTL, é. n.), 141, ÁBTL - 4.2. - 10 - 1131 /1959 - II kötet /1.

⁴⁷⁹ „A magyar népköztársaság belügyminiszterének 2. számú parancsa (2/1959)” (ÁBTL, é. n.), ÁBTL - 4.2-10-21/2/1959/ 1.

⁴⁸⁰ BARÁTH (2012): „Felemás desztalinizáció. A törvénysértések lezárása és az állambiztonsági szervek átszervezése Magyarországon 1962-ben”, *Betekintő* 2012, sz. 3 (2012): 6.

⁴⁸¹ KRAHULCSÁN (2020): „A Kádár-korszak állambiztonsági szervei. Szervezeti felépítés, működés, állami-és pártirányítás (1956–1990)”313; BARÁTH (2012): „Felemás desztalinizáció. A törvénysértések lezárása és az állambiztonsági szervek átszervezése Magyarországon 1962-ben”6.

kell említenünk, hogy a Szovjetúnióban 1934 óta intézményesült elnevezésként létezett és használatos volt az állambiztonság kifejezés (Gosurdarstvennoy Bezopasnosti). 1934-ben az NKVD létrehozásakor annak egyik fő szervezeti egysége volt a GUGB (Glavnoye Upravleniye Gosurdarstvennoy Bezopasnosti – Állambiztonsági Főigazgatóság).⁴⁸² Egy kisebb 1941-es kitérőt leszámítva 1943-ig ez így is maradt, amikor is létrejött az NKGB. 1946-ban a szervezetet minisztérium szintjére emelték MGB néven, amely azonban csak körülbelül egy évig állt fenn.⁴⁸³ 1954 márciusában – egy évvel Sztálin halála után – aztán megalakult a KGB (Komitat Gosurdarstvennoy Bezopasnosti – Állambiztonsági bizottság).⁴⁸⁴ Ez a szervezet így már a desztalinizációs folyamat⁴⁸⁵ eredménye volt és mint ilyen követendő példát jelenthetett, az 1956. után, de főleg 1961 után⁴⁸⁶ - nem kevéssé szovjet nyomásra – hasonló utat követő magyar vezetésnek.

Az állambiztonság kifejezés alkalmazásával így megítélésem szerint a magyar vezetés a Szovjetúnióban akkor alkalmazott terminológiát vette át, amellyel egyszerre próbált megszabadulni az államvédelmi múlttól és kedvére tenni a sztálini örökségtől megszabadulni akaró szovjet vezetésnek.

Az állambiztonsági rendszer nagy vonalaiban állandó struktúrában működött majd 28 évig. Működésének fontos vonása volt, hogy azt titkos parancsok szabályozták, amelyek a szocialista rendszeren belül is egyre kevésbé volt elfogadható. Az 1980-as évek második felében így az állambiztonsági rendszeren belül is megindult a gondolkodás a demokratizálódás lehetséges módja iránt.

⁴⁸² DRABIK, ISRAEL ÉS SHUMATE (2022): *Soviet State Security Services 1917-46*, Elite 243 (Oxford New York: Osprey Publishing).

⁴⁸³ ANDREW ÉS GORDIEVSKY (1991): *KGB: The inside Story of Its Foreign Operations from Lenin to Gorbachev* (New York: HarperPerennial) IX. oldal.

⁴⁸⁴ ANDREW ÉS GORDIEVSKY (1991): 427.

⁴⁸⁵ BARÁTH (2012): „Felemás desztalinizáció. A törvénysértések lezárása és az állambiztonsági szervek átszervezése Magyarországon 1962-ben”1.

⁴⁸⁶ A Szovjetúnió Kommunista Pártjának 1961-ben tartott XXII. kongresszusa után indult meg érdemben a régi „államvédelmisek” eltávolítása a PNYF kereteiből. BARÁTH (2012): 2–3.

7.1.2.4 Az állambiztonságból a nemzetbiztonságba

Az állambiztonság rendszere 1990-ig állt fenn. Ekkor a Duna-gate⁴⁸⁷ botrány nyomán rövid idő alatt a rendszer *állambiztonságból nemzetbiztonsággá* alakult át. Értelemszerű, hogy a rendszerváltás változási igényeit kielégítendő a diktatúra támaszának tekintett, rossz hírű állambiztonsági rendszer helyett új szervezetekre van szükség. Ezen szervezeteknek pedig nem csak működési elveikben, de elnevezésükben is tükrözniük kell az új demokratikus politikai rendszer kívánalmait.

Így azt a polgári titkosszolgálati tevékenységet, amelyet addig az állambiztonsági főcsoportfőnökség végzett, ekkor az úgynevezett nemzetbiztonsági intézményrendszer, azaz a nemzetbiztonsági szolgálatok vették át. Egészen pontosan azt a részét, amely megmaradt, ugyanis a III./III. Csoportfőnökség által folytatott elnyomó jellegű tevékenységeket, e szervezeti elem jogutód nélküli megszüntetésével teljesen felszámolták, a katonai elhárítást pedig a Honvédelmi Minisztérium keretében létrejövő Katonai Biztonsági Hivatal (KBH) hatáskörébe utalták.

Az új szervezetrendszer létrejötté egyértelműen a rendszerváltáshoz kötődik, azonban már korábban, a 80-as évek második felében felismerték, hogy a társadalmi berendezkedéssel együtt szükséges és indokolt lesz az állambiztonsági rendszer átalakítása is. Harangozó Szilveszter a III. Főcsoportfőnökség vezetője 1988 júliusában az nyilatkozta, hogy a nyilvánosság iránti társadalmi igény az állambiztonsági rendszert is elérte, amely ennek – a többi BM szervvel együtt – szerinte igyekszik is megfelelni.⁴⁸⁸

A társadalmi igények azon nem csak az állambiztonsági szolgálat megismerésére irányultak, hanem tevékenységének átalakítására is. Ennek első – vagy mondhatni nulladik –

⁴⁸⁷ A Duna-gate botrány lényege, hogy egy ellenzéki újságírók által az Állambiztonság egyik objektumában készített videófelvetele leleplezte, hogy a III. Főcsoportfőnökség még 1989. november és december folyamán is megfigyelés alatt tartotta a politikai ellenzékét. Ez az volt súlyosan problematikus, mert az 1989. október 23-án hatályba lépett új alkotmány kategórikusan tiltotta az ilyen tevékenységet. E botrány hatására néhány hét alatt teljesen átalakították a titkos szolgálatok rendszét, az 1990 évi X. törvény alapján a Belügyminisztérium állambiztonsági főcsoportfőnökségét önálló nemzetbiztonsági szolgálatok váltották fel. Lásd: Béla Révész, „A »Duna-gate« ügy jelentősége a rendszerváltás történelmében”, in *Acta Universitatis Szegediensis, Acta Juridica et Politica* 68 (Szeged: Szegedi Tudományegyetem, 2006), 1–98.

⁴⁸⁸ „Ez a szolgálat sem vonhatja ki magát a mostani társadalmi igények alól. És ebben nagyon fontos szerepet játszik a nyilvánosság. Ha megfigyelte, a Belügyminisztérium munkájáról egyre többet olvashat, hallhat, aminek én nagyon örülök.” (1988): „Egy titokzatos szakma. Interjú Harangozó Szilveszter altábornaggyal, belügyminiszter-helyetessel”, *Képes* 7, 1988. július 9., https://adt.arcanum.com/hu/view/Kepes7_1988_2/?pg=585&layout=s.

lépése az volt, hogy az MSZMP Központi Bizottsága 1988. december 15-én határozatot hozott arról, hogy a fegyveres szerveket az addigi pártirányítás alól a minisztertanács felügyelete alá kell helyezni.⁴⁸⁹

Ezzel egyidőben az Állambiztonsági Főcsoportfőnökségen elkezdődött a munka a várható „titkosszolgálati” átmenet lebonyolításának előkészítése érdekében. E célból egy közvetlen miniszterhelyettesi titkárság által koordinált munkacsoport jött létre, amelynek feladata az szervezet modernizációjának és új viszonyok közé történő átmentése lehetőségeinek vizsgálata volt.⁴⁹⁰ Ezek mellett egy másik modernizációs koncepciót is készített a Finszter Géza – Pajcsics József szerzőpáros is, de ezt még házon belül sem volt szabad terjeszteniük.⁴⁹¹ A zavart jól tükrözi, hogy 1989 őszén e szakembereket Pallagi is felkérte egy koncepció elkészítésére, amely felkérést aztán néhány hónap múltán visszavont, feltehetően azért, mert ő maga által létrehozott belső bizottság munkájának eredményére kívánt támaszkodni.⁴⁹² A fennmaradt iratokból jól azonosítható a „hivatalos” koncepció létezése.⁴⁹³

Bár az erőszakszervezetek átalakítása fontos igény volt az állambiztonság átalakításával kapcsolatos kérdések a napirend végére kerültek, amely helyzetet a Nemzeti Kerekasztal minden résztvevője elfogadta. Ennek az lehetett az oka, hogy azok a nagyobb létszámú fegyveres erők élveztek prioritást, akik ténylegesen képesek lettek volna fellépni a rendszer védelmében. Ilyenek voltak a honvédség, a rendőrség és a munkásőrség. Ugyan már 1989 eleje óta folyt az állambiztonság átalakításával kapcsolatos előkészítő munka, végül a gazdasági ügyek sürgőssége miatt az ezzel kapcsolatos jogszabályok az új alkotmány kihirdetését

⁴⁸⁹ KRAHULCSÁN (2014): *Hatalom/át/mentés – Az MSZMP és az állambiztonság a rendszerváltás évében* – (Budapest: Hamvas Béla Kultúrakutató Intézet), 12.

⁴⁹⁰ KOVÁCS ÉS DOBÁK (2017): „Korszakváltások a magyar nemzetbiztonsági intézményrendszerben” 177.

⁴⁹¹ VEREBÉLYI, SZERK. (2020): *Rendszerváltozás és modernizáció a belügyi közigazgatásban (1989–1994)* (Budapest: Dialóg Campus), 15.

⁴⁹² PAJCSICS (2005): „Ilyenek voltunk. A rendszerváltozás előtti állambiztonsági tevékenység törvényességének helyzetéről.”, in *Tanulmányok Finszter Géza 60. születésnapjára*, PhD. Tanulmányok 4 (Pécs: Pécsi Tudományegyetem), 207–8.

⁴⁹³ Nyersjegyzőkönyv az 1989. november 7-én tartott miniszteri értekezlet magnetofon felvételéről. Közli: RÉVÉSZ (2011): „A politikai átalakulás és a titkosszolgálatok változásainak kapcsolata az újabb források tükrében.”, *De iurisprudentia et iure publico* 2011, sz. 4 (2011): 20, <http://dieip.hu/wp-content/uploads/2011-4-04.pdf>.

követően sem kerültek bele a legfontosabb és így leggyorsabban elfogadni szándékozott sarkalatos törvények közé.⁴⁹⁴

Eközben 1989-ben már az MSZMP és a minisztertanács vezetői is egyre nyíltabban kezdtek beszélni a belügyi szervek – köztük az állambiztonság – munkájának átszervezéséről. Ez év márciusában ez jellemzően annak nyilvános megfogalmazását jelentette, hogy a szervezeteket igyekeztek kivonni a napi politikai csatározásokból. Úgy tűnik, hogy ekkor, ezen gondolat alátámasztására jelenik meg a *nemzet biztonsága* terminológia alkalmazása a párt- és állami vezetők hivatalos kommunikációjában.⁴⁹⁵ Ez feltehetően nem független attól, hogy 1986-tól kezdve az Szovjetunióban is egyre gyakoribbá vált a fogalom nyugati értelemben vett alkalmazása, előbb belső⁴⁹⁶, majd külső használatra⁴⁹⁷. Ezek a megszólalások lehettek a nemzetbiztonság terminológia közvetlen előzményei.

Ezt követően már az Belügyminisztérium vezetői is elkezdtek alkalmazni a *nemzet biztonsága* kifejezést az állambiztonsági tevékenység célját illetően. A korábbi elgondolással

⁴⁹⁴ A BM belső biztonsági szolgálatának tevékenységéről szól jelentést idézi a: „29/1990 (III.13) sz. Országgyűlési határozat a Belügyminisztérium belső biztonsági szolgálatának tevékenységéről” (é. n.), <https://njt.hu/jogszabaly/1990-29-30-41>.

⁴⁹⁵ „Az MSZMP és a fegyveres testületek viszonyáról érdeklődő felvetésre Thürmer Gyula elmondta: a párt a jelenlegi helyzetben azt tartja a legfontosabbnak, hogy a fegyveres testületek, a belügyi szervek ne legyenek a pártok közötti viták tárgyai. Kötelességének tekinti, hogy teljes tekintélyével elősegítse az e testületekben dolgozók munkájához szükséges maximális erkölcsi, politikai és anyagi feltételek megteremtését. Ezért lépnek fel az ellen, hogy a hadsereget és a belügyi szerveket támadás érje, megkérdőjelezzék szükségességüket a mai magyar társadalomban. A főtitkár tanácsadója szólt arról is, a Központi Bizottságnak, nincs olyan szerve, amely beavatkozhatna a fegyveres testületek közvetlen irányításába. Grósz Károly vezetésével állandó bizottság működik, amely javaslatokat terjeszt — egyéb témák mellett — a nemzetbiztonságotérítő kérdésekben a KB, illetve a Politikai Bizottság elé.” (1989): „Szóvivői tájékoztató”, *Petőfi Népe*, 1989. március 1., 2, https://adt.arcanum.com/hu/view/BacsKiskunMegyeiNepujasg_1989_03/?query=TEXT%3D%28%22nemzetbiztons%C3%A1lg%22%29+DATE%3D%281988-01-01--1989-07-04%29&pg=1&layout=s; „Ide tartozik, hogy a kormány a hadse-reget és a belügyi szervek működését függetleníteni kívánja a napi politikai hullámszoktól. Arra törekszik, hogy ezek tartós, stabil intézmények, a nemzetbiztonság és az állami integráció erői legyenek, az alkotmányosság és a törvény talaján.” (1989): „A nép nem társszerzője, hanem alkotója az alkotmánynak. (Németh Miklós felszólalása a Parlamentben)”, *Népszabadság*, 1989. március 10., 4.

⁴⁹⁶ MELYAKOVA, FORD. (2007): *The Diary of Anatoly S. Chernyaev 1986* (The National Security Archive), 20, https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB220/Chernyaev_1986.pdf.

⁴⁹⁷ „A XIX. konferencia határozatainak betüiből és szelleméből fakadóan olyan döntéshozatali rendszert kell létrehozunk, amely a legjobban biztosítaná országunk nemzeti érdekeit, nemzetbiztonságát.....Ebben a tényben az emberi gondolkodás gigantikus távolodása tükröződik a nemzetbiztonságról vallott hagyományos elképzelésektől a nemzeti biztonság nemzetközi szinten való biztosításának új kritériumai felé.” SEVARNADZE (1988): „A Szovjetunió külpolitikájáról”, in *Külügyi Szemle*, köt. 1988/5 (Budapest: Magyar Külügyi Intézet), 13, https://adt.arcanum.com/hu/view/KULUGY_KulugyiSzemle_1988/?query=TEXT%3D%28%22nemzetbiztons%C3%A1lg%22%29+DATE%3D%281986-01-01--1988-12-31%29&pg=704&layout=s.

szemben, mely szerint Horváth István akkori belügyminiszter egy 1989. július 4-i bejelentéséhez volt köthető az alkalmazás⁴⁹⁸, valójában Pallagi Ferenc használt először a nyilvánosság előtt dokumentálható módon. Pallagi kinevezését (1989. május 1.) követően szinte azonnal, május 8-án, interjút adott a Kossuth Rádió Első kézből című műsorának. Ebben azt mondta, hogy az állambiztonság feladata az új viszonyok között a nemzet biztonságának a védelme.⁴⁹⁹

Ez után a minisztériumi döntéselőkészítő anyagokban megjelent az az elképzelés, hogy az *Állambiztonsági Szolgálatot Nemzetbiztonsági Szolgálat*tá kellene átszervezni⁵⁰⁰. Előbbi megfogalmazás a teljes állambiztonsági főcsoportfőnökséget takarta, mert a korabeli terminológiában így – egyes számú főnévként – hivatkoztak Állambiztonsági Főcsoportfőnökségre. Így tulajdonképpen eleinte az egész szervezetrendszer Nemzetbiztonsági Szolgálatként aposztrofálták, feltehetően azért, mert az egyes funkciók pontos szervezeti leképezése még el nem döntött kérdés volt⁵⁰¹

A következő lépés a fentiek gyakorlatba történő átültetése lett volna, ez azonban nagy valószínűséggel nem úgy sikerült, ahogy azt a BM-ben és a kormányban tervezték. Az 1989. november 7- miniszteri értekezleten számos ezzel kapcsolatos kérdést megvitattak, itt került szóba a Nemzetbiztonsági Hivatal elnevezés. Az értekezleten elhangzottak jól mutatnak több alapvető dilemmát. Ezek közül az első az, hogy az állambiztonságot majdan felváltó új rendszer

⁴⁹⁸ KOVÁCS ÉS DOBÁK (2017): „Korszakváltások a magyar nemzetbiztonsági intézményrendszerben” 179.

⁴⁹⁹ „A KB határozatot hozott, hogy a külügyminisztérium, a néphadsereg és a belügyminisztérium központi, közvetlen pártirányítása megszűnik. így most a Belügyminisztérium rendeltetése és funkciója, ezen belül az állambiztonsági szolgálat rendeltetése és funkciója az ország, az állam - és én szimpatikusabban szeretem fogalmazni - a nemzet biztonságát kell, hogy szol-gálja.” (1989): „Interjú Pallagi Ferenc, miniszterhelyettes”, *Első kézből* (Kossuth Rádió, 1989. május 8.), Radio Free Europe/Radio Liberty Research Institute Hungarian Monitoring 1989. május 9, Arcanum, https://adt.arcanum.com/hu/view/RFE_MonitoringHungarian_449/?pg=1398&layout=s&query=pallagi.

⁵⁰⁰ (1989): „Feljegyzés. Az állambiztonsági tevékenység és a Belügyminisztérium Vizsgálati Osztály szervezeti átalakítása. BM III/1. o. miniszterhelyettesnek. 5. o. 1989. március 28. ÁBMHT működésével kapcsolatos általános és egyedi ügyek.”, 1989. március 28.; A **nemzetbiztonsági szolgálat** tartalmi és strukturális korszerűsítésére vonatkozó feladatok. Előterjesztés az 1989. június 20-i miniszteri értekezletre. BM Titkárság, 1989. június 14. 15. o. MOL XIX-B-1-y. BM miniszteri értekezletek 50. d. 10-52/11/1989,;

A Magyar Népköztársaság **Nemzetbiztonsági Szolgálat**a Ideiglenes Szolgálati Szabályzata. Előterjesztés 5. o. BM III. Csoportfőnökség. 1989. szeptember; Nemzetbiztonsági Szolgálat Ideiglenes Szolgálati Szabályzata, Tervezet, 35. o. BM. 1989. október; ÁBTL 1.11.1. ÁBMHT Nemzetbiztonsági parancstervezetek 71. d. 28. sz.; sz. n.

⁵⁰¹ Nyersjegyzőkönyv az 1989. november 7-én tartott miniszteri értekezlet magnetofon felvételéről. Közli: RÉVÉSZ (2011): „A politikai átalakulás és a titkosszolgálatok változásainak kapcsolata az újabb források tükrében.” 24, 27.

jogi szabályozása a rendőrségével közös törvénybe kerüljön vagy külön jogszabályban kerüljön szabályozásra. Másodsorban felmerült az a kérdés, hogy a titkosszolgálatokat az államigazgatásban hol helyezték el. Harmadsorban felmerült ez elnevezésekkel kapcsolatos dilemma is. Az értekezleten az alábbi javaslatok merültek fel:

- 1) Nemzetbiztonsági Hivatal
- 2) Nemzetbiztonsági Szolgálat
- 3) Alkotmányvédelmi Hivatal
- 4) Állambiztonsági Hivatal.

Paradox módon döntés végül nem született azzal az indoklással, hogy az elnevezési kérdések lesznek a legkönnyebben eldönthetők.⁵⁰² A Belügyminiszter és a Kormány végül az első elnevezést fogadta el és 1989 decemberében döntést hozott a Nemzetbiztonsági Hivatal felállításáról, 1990 március elsejei hatállyal. Fontos körülmény, hogy ekkor még ez a szervezet, bár a rendőrségtől elkülönülten, de a Belügyminiszter alárendeltségében működött volna.⁵⁰³

Amint azt fentebb láttuk készültek ugyan tervek a rendszer átalakítására⁵⁰⁴, és ezek megvalósítása el is kezdődött, de a Duna-gate botrány azonban megakadályozta, hogy ez egy alaposan átgondolt és kimunkált folyamatként menjen végbe. 1989 őszén a kormányzat még 1990 április 30-ig⁵⁰⁵ tervezte a rendszer átalakításához szükséges jogi szabályozás megalkotását. A törvénytelen adatgyűjtéssel kapcsolatos botrány következményei nyomán ez a menetrend teljesen felborult és egy rendkívül gyors folyamat eredményeként – január 5-től február 26-ig számítható bő másfél hónap alatt „lezavarták” a folyamatot. Ennek nyomán a Belügyminisztérium részeként működő állambiztonsági szolgálatokat részben megszüntették, részben önálló jogállású szervekként részben a kormány részben a Honvédelmi minisztérium alatt működő szervezetekként alakították ki, új megnevezésekkel.

⁵⁰² Nyersjegyzőkönyv az 1989. november 7-én tartott miniszteri értekezlet magnetofon felvételéről. Közli: RÉVÉSZ (2011): „A politikai átalakulás és a titkosszolgálatok változásainak kapcsolata az újabb források tükrében.”

⁵⁰³ (1989): „A jövő március elsején önálló Nemzetbiztonsági Hivatal és Országos Rendőr-főkapitányság alakul Az állambiztonsági szervek nem hatóságok, nem folytathatnak nyomozást.”, *Magyar Nemzet*, 1989. december 20.

⁵⁰⁴ RÉVÉSZ (2007): „A titok mint politika. A titkosszolgálatok politológiai kutatásának lehetőségei”5.

⁵⁰⁵ Nyersjegyzőkönyv az 1989. november 7-én tartott miniszteri értekezlet magnetofon felvételéről. Közli: RÉVÉSZ (2011): „A politikai átalakulás és a titkosszolgálatok változásainak kapcsolata az újabb források tükrében.”12;16.

E folyamatban jelenik meg valamikor január 10 körül az *Információs Hivatal* megnevezés. Érdekes, hogy ekkoriban terv szinten felmerült, hogy a *Nemzetbiztonsági Hivatal* elnevezése inkább *Nemzetvédelmi Hivatal* legyen.

A nemzetbiztonság, mint szervezeti fogalom így végül kétféleképpen kelt életre. Egyrészt a január 25-én elfogadott 1990. évi X törvényben így nevezték el az állambiztonsági rendszer miatt helyett létrejövő új titkosszolgálati rendszert. Másrészt a 26/1990. (II. 14.) Minisztertanácsi rendelettel létrejött egy új polgári elhárító szervezet, a nemzetbiztonsági szolgálat. Feltehetően azért ez utóbbi megoldás született meg, mert ez volt a legjobban előkészített formában, mivel legalább 1989 március óta azonosíthatóan szerepelt az elnevezés a különböző koncepciókban. Igaz, akkor még a teljes állambiztonsági tevékenység a nemzetbiztonsági szolgálatban került volna elhelyezésre, míg végül csak a kémelhárítás és a technikai szolgálat maradt benne, ez utóbbi is csak néhány évig.

A fentiek alapján az állambiztonsági szervezetrendszer átalakításával kapcsolatos eredeti tervek az alábbiak szerint rekonstruálhatók, a december 20. körüli állapot szerint.:

- a) Az állambiztonsági szolgálat nemzetbiztonsági hivatallá alakul át.
- b) A II és III csoportfőnökségek összeolvadnak egyetlen elhárító szervezeti egységgé.
- c) A katonai elhárítási funkció esetlegesen a Honvédelmi Minisztérium alá lenne rendelve.
- d) A nemzetbiztonsági hivatal a Belügyminisztérium kötelékében maradna.

A Duna-gate botrány hatására ezek a tervek az alábbiak szerint alakultak át:

- a) A hírszerzés önálló szervezetet kapott információs szolgálat néven.
- b) Az elhárítás csak a II. csoportfőnökség kapta meg a nemzetbiztonsági szolgálat elnevezést III. csoportfőnökség megszüntetésre került.
- c) A katonai elhárítási funkció a Honvédelmi Minisztérium alá lenne rendelve.
- d) A polgári szolgálatok a Minisztertanácsnak kerülnek alárendelésre.

A fentiek alapján úgy vélem, hogy az önálló hírszerzés és a BM alól a Minisztertanács alá rendelés voltak a Duna-gate legfontosabb következményei. Ezek közül az önálló hírszerzés létrejött a jelentősebb, mivel több szempontból befolyásolta a titkosszolgálati működést. Egyrészt jelentősen tagoltabbá tette a magyar titkosszolgálati struktúrát, ami csökkentette annak hatékonyságát, mivel nagyobb költségekkel, információáramlási problémákkal, és felesleges hírszerzési versennyel járt együtt. Másrészt az önálló intézményi forma feltehetően lényegesen

hozzájárult ahhoz, hogy a hírszerzés helye viszonylag sokat változott a kormányzati struktúrán belül. Az elnevezési problémát jól mutatja, hogy a létrejövő hírszerzés elnevezésébe végül nem került be a nemzetbiztonság kifejezés.

A fentiekből is jól látszik, hogy a *nemzetbiztonság* fogalom szervezeti alkalmazását illetően nem beszélhetünk tudatos és átgondolt névválasztási folyamatról, inkább csak egy „kéznél lévő” fogalom hasznosításáról. E fogalom külföldön biztonsági állapotként gyakran, szervezetként sokkal ritkábban, de alkalmazásban volt. Viszonylag jól követhető azonban, hogy a magyar alkalmazás nem ezek az utóbbiak közvetlen másolása révén alakult ki. Inkább egy olyan fogalmat kerestek, amely hasonlít az *állambiztonságra*, de megfelel az új idők követelményének is, a nemzeti érzések ébredésének olyan időszakában, mint a rendszerváltás.

Kézenfekvőnek tűnik a feltételezés, hogy a *nemzetbiztonság* alkalmazásba vétele annak a logikának köszönhető, amely az állam védelme helyett a nemzet védelmére gondolta a hangsúlyt áthelyezni.⁵⁰⁶ Az állam ebben az összefüggésben egy a társadalom egészéhez mérten – méretében és érdekeiben egyaránt – szűkebben értelmezett kört takar. Ezt a rendszerváltáskor ráadásul az MSZMP, mint állampárt által uralt közegnek tekintették, így a társadalom jelentős része számára negatív töltetű fogalomként jelenet meg. Ezzel szemben a nemzet fogalom – különösen Magyarországon, ahol a politikai nemzet az országnál tágabb fogalom – kifejezetten pozitív csengésű volt.

A titkosszolgálatok esetében a *nemzetbiztonsághoz* hasonló rövid, egyszavas összefoglaló kifejezésre azért lehetett igény a rendszerváltáskor is, mert már előtte való időszakban is létezett egy összefoglaló elnevezés a titkosan működő szervezetekre: *állambiztonság*. Ez a kifejezés a Belügyminisztérium III. (állambiztonsági) főcsoportfőnökségének rövidített elnevezése volt⁵⁰⁷. Valamilyen okból a titkosszolgálat, elhárítás, fogalmakat megnevezésben nem szándékoztak alkalmazni.

Összességében úgy vélem, hogy *nemzetbiztonság* kifejezés több szempontból a szovjet fogalmakból, illetve azok alkalmazásából alakult ki. A korábban Magyarországon alig ismert állambiztonság kifejezés 1956 után az 1954-ben létrejövő KGB nyomán, valamint a desztalinizációs nyomás hatására kerülhetett használatba, előbb mint a titkosszolgálati

⁵⁰⁶ VARGA (2007): „A III/III. Csoportfőnökség jelentései az állambiztonság feladatairól és strukturális átalakításáról 1989-ben”, *Betekintő* 2007, sz. 4 (2007).

⁵⁰⁷ KRAHULCSÁN (2020): „A Kádár-korszak állambiztonsági szervei. Szervezeti felépítés, működés, állami-és pártirányítás (1956–1990)” 315.

tevékenységet, 1962-ben, mint szervezetrendszer jelölő fogalom. 1989-ben szintén szovjet hatásra kezdődött a nemzetbiztonság fogalmának alkalmazása, amely aztán az állambiztonság nyomán szervezeti elnevezésként is alkalmazásba került.

Összességében elmondható, hogy jóllehet a nemzetbiztonság mint szervezeti megnevezés bár egyértelműen kompatibilis a modern biztonsági terminológiával, Magyarországon mégis szovjet gyökerű fogalomként értelmezhető. Ez, illetve a nemzetbiztonság fogalomkörrel való ütközése indokoltá teszi szervezeti megnevezésként való alkalmazásának átgondolását.

7.2 A TERMINOLÓGIAI PROBLÉMA FELOLDÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI

A 7.1 és 7.2 fejezetekben bemutattam, hogy a nemzetbiztonság kifejezés Magyarországon két értelemben is használatos. Ez a két értelmezés terminológiai nehézségeket okoz, amelyeket kezelni célszerű. A probléma feloldásának logikai szinten két feloldási lehetősége van. Vagy a biztonsági állapot elnevezésére kell más megnevezést találni vagy pedig az intézményrendszer elnevezésére kell más terminológiát alkotni. A két forma alkalmazásának akkor van értelme, ha az két különböző jelentéstartalommal bír. Ezen eltérő jelentéstartalmakat azonban definiálni szükséges, sőt ezen túlmenően szükséges a következetes, megfelelő értelmű alkalmazásuk is. Ezek azonban jelenleg hiányoznak, ugyanis a nemzetbiztonság kifejezést mindkét értelmezésben alkalmazzák a társadalmi közbeszédben és a tudományos diszkurzusban egyaránt.

Az egyik feloldási lehetőséget a nemzet és biztonság szavak nyelvtanilag lehetséges többféle összekapcsolása jelentheti. Használható ugyanis nemzeti biztonság és nemzetbiztonság formában is. Ebben az esetben, ahogy azt fentebb már említettük a *nemzeti biztonság* forma jelnehetné a biztonsági állapotot, míg a *nemzetbiztonság* forma lenne használható az intézményrendszer megnevezésére.

Ez a megoldás azonban véleményem szerint közel sem optimális. Egyrészt azért, mert a kettő hasonlóságából adódóan a köznyelvben való következetes alkalmazására kicsi esély mutatkozik. A nemzeti biztonság szóösszetétel szinte csak tudományos közegben és csak a

Nemzeti Biztonsági Stratégia⁵⁰⁸ kapcsán kerül széles körben alkalmazásra, alkalmazásának terjedése bár elindult, még igencsak kezdeti szakaszában van. A köznyelvben történő alkalmazására még példát sem könnyű találni.

A terminológia probléma feloldásának másik lehetősége az állami funkció, azaz a titkosszolgálati intézményrendszer elnevezésének módosítása. Ez több okból is indokolt lehetséges és viszonylag egyszerűen kivitelezhető. Egyrészt az intézményrendszer elnevezési terminológiája jelenleg sem egységes.

Indokolt egyrészt a jelenlegi következetlen alkalmazás miatt. A Magyarországon működő öt titkosszolgálati szervezetből jelenleg mindössze kettőben szerepel a *nemzetbiztonság* kifejezés, miközben a szervezetrendszer összefoglaló elnevezése nemzetbiztonsági szolgálatok.

Indokolt másrészt a több, mint három évtizedes múlta visszatekintő 1995.évi CXXV. törvény elavultsága miatt. E jogszabály több szempontból is felülvizsgálatra érdemes, ezzel összhangban pedig a magyar titkosszolgálatok átszervezési kérdései egyre inkább aktuálisak válnak. Egyre gyakrabban merül fel ugyanis az a kérdés példának okáért, hogy egy hasonló méretű országnak szüksége van-e öt különböző titkosszolgálati szervezetre, vagy ezek racionalizálása, azaz összevonása valamilyen módon indokolt. Egy új szervezetrendszer kialakításával lehetőség lenne egy új elnevezés kialakítására is, amivel a rendszer végleg maga mögött hagyhatná a régi rendszerek örökségét és rossz emlékét. Az új jogszabályi keretében lehetőség lenne az intézményrendszer hatékonyságát előtérbe helyező reform megvalósítására, ami egyúttal lehetőséget teremtene egy új elnevezési rendszer kialakítására, mind a titkosszolgálati rendszer egésze, mind az egyes szervezetek tekintetében.

Véleményem szerint ez a megoldás megfelelőbb. Ezen a módon a nemzetbiztonság kifejezés megmaradhatna a biztonsági állapot kifejezésére. E forma teljes mértékben összhangban lenne a nemzetközi közbeszédben is tudományos szakirodalomban is alkalmazott terminológiával, kiküszöbölve minden félreértést.

⁵⁰⁸ „1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról” (é. n.), <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A20H1163.KOR&txtreferer=00000001.txt>.

7.3 RÉSZÖSSZEGZÉS

Magyarországot a titkosszolgálatok kutatásának terminológia kihívásai hatványozottan érintik. Egyrészt a titkosszolgálatokat 1990-es rendszárváltáskor a Duna-gate botrány nyomán kialakult kapkodásban „sikerült” olyan terminológiával megjelölni, amely kifejezésnek több jelentése is van, és amely szóösszetétel a legtöbb országban mást jelent. E terminológiai probléma nemcsak a közbeszédben okoz zavarokat, de a tudományos kutatók dolgát is jelentősen nehezíti.

Fontos eredménye a fejezetnek annak igazolása, hogy a *titkosszolgálat* a külföldi és magyar szakirodalomban is meghonosodott kifejezés, így a tudományos kutatás számára alkalmas az általunk tárgyalt állami funkció megjelölésére.

A fentieken túl sikerült feltárni több a témával kapcsolatos fogalom magyar alkalmazásának eredetét. Bemutattam, hogy mind az állambiztonság, mind a nemzetbiztonság jóval az intézményesülése előtt megjelent a társadalmi közbeszédben. Fontos eredmény, hogy mindkét kifejezést alkalmazták biztonsági állapot megjelölésére, mielőtt mindkettőnek az elnevezése intézményesítésre került volna a titkosszolgálati szervezetek tekintetében.

Bemutatásra kerültek érvek a mellett, hogy a szervezeti értelemben alkalmazott *nemzetbiztonság* kifejezés nem egy érett és kimunkált tervezőmunka eredménye. Intézményes alkalmazása sokkal inkább köszönhető egyrészt annak, hogy az állambiztonság volt a megnevezés előzménye, innen jött a *biztonság* utótag. Másrészt köszönhető annak, hogy a Duna-gate utána nem állt rendelkezésre elegendő idő egy megfelelő megoldás kidolgozására, így az ismert terminológiai lehetőségekből kellett olyat választani, amely megfelelően pozitív kicsengésű volt és összhangban volt a nemzeti érzések korszakban tapasztalt fellángolásával. Végül sikerült a magyar titkosszolgálatok átszervezésének néhány olyan körülményét meghatározni, amely a Duna-gate hatására az eredeti elképzelésektől eltérően került megvalósításra.

Végül bemutattam, hogy az angolszász titkosszolgálati kutatások jelentős része is egy terminológiai kihívás – nevezetesen az *intelligence* fogalom definíciója – körül forog. Rávilágítottam arra, hogy az adott probléma az alkalmazott kifejezés többértelműsége miatt ugyanúgy terminológia nehézségeket okoz, mint Magyarországon a nemzetbiztonság kifejezés alkalmazása. Ezen túlmenően javaslatot tettem a dilemma feloldásának egy lehetséges formájára.

8 A TITKOSSZOLGÁLATOK RENDELTETÉSE

Az alábbiakban saját és mások kutatásai alapján bemutatok egy a fentiektől merőben eltérő általánosabb meghatározást a titkosszolgálatok társadalmi rendeltetésére vonatkozóan.

8.1 AZ ÉRDEK

A társadalmi rendeltetés vizsgálatához a szakirodalom áttekintésével már kaphattunk támpontokat. A 3. fejezetben bemutatam, hogy a titkosszolgálatok rendeltetésének az alábbiakat tartják:

- 1) Informáltság növelés.
- 2) (Döntési) Előny megszerzése.
- 3) A biztonság erősítése.
- 4) Külpolitika támogatása.
- 5) Érdekek védelme.
- 6) Hatékonyság javítása.
- 7) Rugalmas vezetői eszköz.

A fentiek alapján úgy gondolom, hogy a titkosszolgálati szervezetek társadalmi funkciójának kutatása korántsem tekinthető befejezettnek. Megítélésem szerint a rendeltetéssel kapcsolatos elgondolások az eddigi kutatások során egy viszonylag szűk körben mozogtak körbe-körbe. A rendeltetést ezen meghatározások megpróbálták leginkább egyetlen – olykor néhány – állami funkcióhoz kötni. Leginkább az döntéshozatali előny, és a biztonság védelme voltak olyan témák, amelyek mentén megragadhatónak vélték a titkosszolgálatok rendeltetését.

A döntéshozatali előnnyel kapcsolatosan az a logikai probléma, hogy ha ennek e célból hozták létre őket, akkor ez az előny elenyészik azonnal, amint az ellenfélnek is lesz ilyen szolgálata. Amikor pedig mindenkinek lesz ilyen szolgálata, akkor elvileg senki nem lesz előnyben másokkal szemben. Így legfeljebb csak egy összetevő lehet, de az sem a titkosszolgálatok létezéséből adódik, hanem azok eredményes működéséből. Amely ország szolgálatai eredményesebben működnek, azok előnybe kerülnek azon országokkal szemben, amelyeknek a szolgálatai kevésbé eredményesek.

A biztonsággal kapcsolatos rendeltetéssel kapcsolatban is látok logikai problémákat. először is a biztonságnak számtalan formája és összetevője van. Létezhet példának okáért,

katonai biztonság, közbiztonság, jogbiztonság, gazdasági biztonság, környezeti biztonság és még számos itt fel nem sorolt kategória. Ezen „biztonságok” letéteményesei azonban semmiképpen nem a titkosszolgálatok. A katonai biztonság első számú letéteményese a hadsereg, a közbiztonságé a rendőrség és így tovább, minden biztonságnak meg lehet a maga védelmezője. Ez tehát azt jelenti, hogy a titkosszolgálatok nem önmagukban vett biztonsági szervezetek arról már nem is beszélve, hogy az általuk vizsgált témák nem szűken vett biztonsági kérdések.

Ezek után, amennyiben vizsgálni szeretnénk a társadalmi rendeltetést, akkor kézenfekvőnek tűnik a gyakorlati jogi szabályozások átvizsgálása. Egyrészt a jogi szabályzások a titkosszolgálati szervezetrendszeren kívül kialakított keretek, másrészt ezen szabályok szabályozzák a szolgálatok társadalmi rendszerekhez való kapcsolódását. Mikor áttekintettük a különböző országok szabályozási környezetét, olyan elemeket kerestünk, amelyek közősek és amelyek szociológiai szempontból megfoghatók. A kutatás kezdetén azzal a feltételezéssel éltünk, hogy mivel a társadalmi berendezkedés is jelentős részben különbözik, ezért a társadalmi funkcióban is lehetnek különbségek, demokratikus és nem demokratikus rendszerek között, így első körben csak az előbbiekhöz kapcsolódó jogi szabályokat tekintettük át.

8.1.1 Az érdek megjelenése titkosszolgálati jogszabályokban

A szolgálatok rendeltetésének vizsgálatában támpontot jelenthet, hogy a gyakorlatban mit tekintenek azok a jogszabályok a titkosszolgálatok társadalmi rendeltetésének, amelyek ezeket a szervezeteket létrehozták és működési kereteiket kijelölik. Ennek vizsgálata érdekében megvizsgáltam 40 európai ország hatályos titkosszolgálati szabályozásait, olyan mintázatok után kutatva, amelyek segíthetnek annak azonosításában, hogy a különböző társadalmakban hogyan képzelik el a titkosszolgálatok társadalmi funkcióját.

A megvizsgált jogszabályokban az érdek fogalom megjelenése jelenti a közös pontot. A vizsgált 40 szabályozásból 30 alkalommal jelenik meg az érdekek védelmének, érvényesítésének. Ezt azt jelenti, hogy a megvizsgált országok 75%-ában szerepel az érdek említése. Alkalmazzák a fogalmat jelzős szerkezetben például: biztonsági érdek, nemzetbiztonsági érdek, közérdek, fontos érdek, politikai érdek, gazdasági érdek formájában, de megjelenik az érdeket sértő tevékenység, az érdekek védelmezése, érvényesítése, illetve az ezekkel kapcsolatos tevékenységek formájában is.

Jól látható, hogy az érdek fogalmat számtalan ország az alapvető rendeltetés meghatározásának központi elemévé teszi. A problémát az jelenti, hogy a jogszabályok többsége nem tartalmaz tudományos elvárásoknak megfelelő meghatározást az érdek fogalommal kapcsolatosan. Például a nemzetbiztonsági érdeket az ország fontos érdekével azonosítják.⁵⁰⁹ Mivel jelentős az arány érdemes megvizsgálni, hogy mit értünk érdek fogalma alatt és ezt felhasználható a titkosszolgálatok társadalmi rendeltetésének

Ennek nyomán az érdek fogalom alaposabb megkísérlem felvázolni egy olyan új gondolati rendszer alapjait, amely különbözik az eddigi megközelítésektől, de oly módon, hogy nem elveti, hanem magyarázza, inkorporálja az eddigi gondolatokat. Ahogy fentebb már említettem, mivel az emberi társadalmak működésének alapvető tudománya a szociológia, azért rendszerünk alapjául olyan elemeknek kell szolgálniuk, amelyek értelmezhetők szociológiai keretek között.

8.1.2 A nemzeti és a nemzeti biztonsági érdek

Mivel a legtöbb jogi normában megjelenik a nemzeti vagy nemzetbiztonsági érdekre történő hivatkozás, célszerű e fogalmak rövid áttekintésével kezdeni. Az ezzel kapcsolatos definíciós probléma az, hogy a legtöbb jogszabály nem tartalmaz meghatározást e fogalmakra vonatkozóan. Ez azt jelenti, hogy a jogalkotók azt feltételezték, hogy az érdek, illetve annak említett speciális formái közismertek és egyértelműek a jogalkalmazók számára. A magyar jogszabály ebből a szempontból kivételnek tűnik mivel részletesen meghatározza a nemzetbiztonsági érdeket. Ez azonban tudományos szempontból ez nem visz közelebb a probléma megoldásához, mert a meghatározás a nemzetbiztonsági érdeket a politikai, gazdasági, katonai érdekekkel azonosítja, anélkül, hogy ezekre további meghatározást adna, így végső soron ez sem vezet minket közelebb a megoldáshoz. Azonban a tudományos elemzés szempontjából megkerülhetetlen az adott fogalmak tartalmi elemzése is.

A nemzeti érdek, jó példa a gyakran használt, de annál kevésbé definiált fogalom társadalomtudományi alkalmazására⁵¹⁰. A klasszikus realizmus egyik atyjaként számon tartott *Hans J. Morgenthau* úgy érvel, hogy a nemzeti érdek olyan állami cél, amelyet az állam

⁵⁰⁹ 1995.évi törvény a Nemzetbiztonsági szolgálatokról (Magyarország)

⁵¹⁰ FARKAS (2011): *Társadalomelmélet - Az intézményes szociológia elmélete, harmadik kötet* (Miskolc: Bíbor Kiadó), 35.

működésében minden mást felül kell írnia.⁵¹¹ A realista felfogás alapvető feltételezése, hogy az adott állam tisztában van az adott társadalom érdekeivel (nemzeti érdekek) és mindig e szerint cselekszik, azaz ezek érvényesítésére törekszik. *Morgenthau* a fennmaradást és a jólétet emeli ki, mint a nemzeti érdek két legfontosabb összetevőjeként.⁵¹²

Egedy Gergely három irányzatot különböztet meg a nemzeti érdek kutatásának értelmetlenségével kapcsolatosan.⁵¹³ Az első szerint a nemzeti érdeket objektíven nem is lehetséges meghatározni.⁵¹⁴ Van olyan tudományos álláspont, amely szerint a nemzeti érdek fogalma olyan valami, ami túl komplex ahhoz, hogy tudományos eszközökkel le lehessen írni.⁵¹⁵ Végül a harmadik szempont szerint a nemzeti érdekekkel foglalkozni, kifejezetten veszélyes, mert a különböző országok egymással ellentétes érdekeinek követése csak feszültséget szít az egyes társadalmak között⁵¹⁶. Úgy tűnik, hogy a kutatók nem osztják ezt az elképzelést, példának okáért csak a *google scholar* keresője több, mint egymillió találatot ad a „*national*” *interest* keresőkifejezésre.

Egedy a saját koncepciójában⁵¹⁷ úgy látja, hogy a nemzeti érdeknek alapvetően négy dimenziója különíthető el:

- 1) Fizikai Biztonság
- 2) Anyagi jólét
- 3) Önrendelkezés
- 4) Nemzeti kohézió

Úgy látja, hogy mind a négy kategória „*reális követelést testesít meg, s ezért az állam legitim céljának tekinthető*”⁵¹⁸ Ebből a megfogalmazásból úgy tűnik, hogy szerinte a nemzeti érdek egyfajta társadalmi követelést (igényt) és az ebből fakadó állam által elérni kívánt célt testesít meg. Ezen dimenziókat *Egedy* tovább osztja rövid és hosszú távú érdekekre, felhívva a

⁵¹¹ MORGENTHAU (THE AMERICAN SCHOLAR,): „The Primacy of the National Interest”, *The American Scholar* 18, sz. 2 (The American Scholar,): 208.

⁵¹² MORGENTHAU (The American Scholar,): 210.

⁵¹³ EGEDY (2017): *Bevezetés a nemzetközi kapcsolatok elméletébe*, Harmadik, átdolgozott kiadás (Budapest: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.), 79–85.

⁵¹⁴ EGEDY (2017): 80.

⁵¹⁵ EGEDY (2017): 80–81.

⁵¹⁶ EGEDY (2017): 81.

⁵¹⁷ EGEDY (2017): 81–84.

⁵¹⁸ EGEDY (2017): 82.

figyelmet arra, hogy a két időtávon az érdekek nem feltétlenül esnek egybe, és ebben az esetben a rövid távú érdekeket érdemes a hosszú távú érdekek alá rendelni. Végül kiemeli, hogy a fenti kategóriákat fontosság szerint is csoportosíthatjuk a szerint, hogy adott helyzetben, mit tartunk fontosnak vagy kevésbé fontosnak.⁵¹⁹

Gazdag Ferenc az érdek tartalmát a szükséglet és a szükségletből fakadó egyfajta hajtóerőként fogalmazza meg. Meglátása szerint a nemzeti érdek egyfajta érdekaggregáció eredménye, amelynek során a társadalmon belüli érdekcsoportok megfogalmazzák, hogy egy adott társadalmon belüli törekvésekből, melyeket fogad el iránytűként, amelyek végrehajtásához aztán erőforrásokat is rendel⁵²⁰. Ebből a megfogalmazásból úgy tűnik, hogy a nemzeti érdek azon társadalmi törekvések (célok) hálózata, amelyeket az állam számára elérendőnek tűznek ki és amelyhez a végrehajtó hatalom eszközeit biztosítják.

Szabó Gábor értekezésében felhívja a figyelmet, hogy bizonyos, több nemzetből álló országok esetében a nemzeti érdek eleve meghatározhatatlan kifejezés⁵²¹ Ez a jogos feltevés ugyanakkor feloldható olyan módon, hogy a nemzeti érdeket nem egy nemzet, hanem egy ország sajátjaként határozzuk meg. Ugyanakkor ez is jól rávilágít a fogalmi tartalom pontosságára. Van, aki szerint a demokrácia és a jogállam például összeütközésbe kerülhet a nemzeti érdekekkel, míg mások szerint a társadalom fejlődése és jóléte eleve nemzeti érdeknek minősülhet.⁵²²

A nemzeti biztonsági érdek kapcsán a legfontosabb kérdés, hogy ez milyen viszonyban áll a nemzeti érdekekkel. A fentebb láttuk, hogy a nemzeti biztonsági érdek felfogható a nemzeti érdek egyik dimenziójaként. Ebben az esetben a nemzeti biztonsági érdek fogalomkörébe a nemzeti érdek azon elemei sorolhatóak, amelyek valamilyen módon köthetőek a biztonság szűken vett dimenziójához. Ahogy fentebb láttuk a biztonság olyan fontos tényező, amelynek fenntartása minden állam céljaként megfogalmazható. Magyar kutatók nem különböztetik meg a *nemzeti biztonsági* és *nemzetbiztonsági érdeket*, így a továbbiakban mindkettőt -a 7.

⁵¹⁹ EGEDY (2017): 84.

⁵²⁰ GAZDAG (2007): „Magyarország érdekei és ezek érvényesítésének lehetőségei a nemzetközi szervezetekben (NATO, EU)”, *Grotius folyóirat*, 2007, <https://www.grotius.hu/doc/pub/UIVMVC/83%20gazdag%20ferenc%20%20vita%20a%20magyar%20kpol.pdf>.

⁵²¹ SZABÓ (2008): „A globalizáció emberi jogi kockázatai” (PhD. értekezés, Pécsi Tudományegyetem), 41–42.

⁵²² JAKAB (2018): „Miért nem működik jól a magyar jogrend és hogyan javíthatjuk meg?”, *MTA Law Working Papers*, sz. 1 (2018): 19.

fejezetben kifejtett gondolatmenetnek megfelelően *nemzeti biztonsági érdek* kifejezéssel jelölöm.

Ezzel ellentétben áll az a felfogás, amely a nemzeti biztonsági érdek alatt tulajdonképpen a nemzeti érdeket vagy annak nagyobb részét érti. Ez tulajdonképpen azzal jár, hogy a biztonság fogalmát igen kiterjesztőleg értelmezi. E megközelítéséhez meglátásom szerint hozzájárul a terminológia következtlen alkalmazása. Ennek jó példája a *Nemzeti Biztonsági Stratégia*⁵²³, amelyben a nemzeti érdek és nemzeti biztonsági érdek fogalmak alkalmazása meglehetősen következtlen.

A fentieket elemezve számomra úgy tűnik, hogy az érdek vizsgálatával kapcsolatos problémát az okozza, hogy az érdekre bináris jellegű fogalomként tekintenek, azaz valami vagy érdeke valakinek vagy nem, nincs köztes út. Pedig némi logikai átgondolással belátható, hogy az érdek ennél árnyaltabb fogalom lehet, amelynek különböző

8.1.3 Az érdek fogalom gyökerei

Nem könnyű megfogalmazni pontosan mit is jelent az, hogy valami valakinek az érdekében áll, illetve mi egy adott ország vagy nemzet érdekében áll. Ahhoz, hogy meg tudjuk vizsgálni e fogalom szerepét a titkosszolgálati tevékenységben először meg kell néznünk hogyan lehet tartalmát pontosabban meghatározni. Az érdek fogalom a szociológiában és a társadalomtudományokban egy viszonylag keveset vizsgált fogalom annak ellenére, hogy a társadalmi működésben és a hétköznapi kommunikációban viszonylag gyakran használt és nagy szerepet játszó fogalomról van szó.⁵²⁴

Az érdek fogalom első írásos megjelenése a peloponnészoszi háborúhoz, illetve az arról tudósító köthető. *„Mi sem műveltünk hát semmiféle különös vagy az emberi természettől idegen dolgot, amikor a felajánlott hatalmat elfogadtuk, s a leghatékonyabb indítékok: a tekintély, a félelem és az érdek hatására nem akarjuk kiengedni kezünkől”*⁵²⁵ –

⁵²³ (2020): „1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról”, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A20H1163.KOR&txtreferer=00000001.txt> -.

⁵²⁴ FARKAS (2011): *Társadalomelmélet - Az intézményes szociológia elmélete, harmadik kötet* 35.

⁵²⁵ BENEDETTI (2025): „Politika és erkölcs. A liberális demokrácia Eszmerendszerének kialakulása” (PhD. értekezés, Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem), 25.

magyarázkodnak az athéni követek, hogy miért tartják erőszakkal uralmuk alatt a hellén világot. *Benedetti Gábor* ezt úgy értelmezte, hogy az athéniaiak természetesen saját városállamuk érdekeit követték a hellén világ közérdekével szemben. Ennek alapja az lehetett, hogy az athéni realista filozófusok az (ön)érdeket, a tekintély és a félelem mellett a legerősebb emberi mozgatórugónak tartották.⁵²⁶ Ezzel összhangban áll *Mansbridge* meglátása, amely szerint az érdek fogalom az athéni szofista filozófiai irányzat egy központi gondolata: E szerint az emberek a biztonságuk és a mások feletti hatalom megszerzése miatt tömörülnek politikai társaságokba.⁵²⁷

Az érdek kifejezés középkorban jellemzően valamely cselekvés mozgatórugóját jelentette, de kevésbé került a filozófiai gondolkodás középpontjába.⁵²⁸ A 17. századi angol filozófus, *Thomas Hobbes* szerint, *Leviatán* című munkája nagy mértékben épít az érdek fogalmára anélkül, hogy megadná annak meghatározását. De a munkájából kitűnik, hogy az érdeket a különböző cselekvések motivátoraként használja és megkülönbözteti a személyek egyéni érekeit a köz érdekeitől, legtöbbször e kettőt szembe állítva. Meglátása szerint, ha mindenki csak saját érdekei szerint cselekedne, akkor mindenki háborúzna mindenkivel, ezért van szükség a szuverénre⁵²⁹. Az utilitarizmus alapítójának tekintett *Jeremy Bentham* szerint az emberi cselekvések legfőbb indítéka, hogy minél kisebb szenvedéssel a legnagyobb élvezetet elérjék. Az ő munkájában jelennek meg először az érdek mibenlétének tisztázására utaló gondolatok. Hobbes úgy vélte, hogy a csoport érdeke az egyes tagok érdekeinek összessége. Az egyéni érdekeket úgy értelmezte, hogy azok vagy növelik az örömeit vagy csökkentik az adott személy fájdalmait.⁵³⁰ Hasonló elképzeléseket fogalmazott meg szinte ugyankor *Helvetius* is. Az embert nála is önmaga szeretete mozgatja, mint legfőbb érdek, célja pedig a gyönyörök elérése és a fájdalmak elkerülése.⁵³¹

⁵²⁶ BENEDETTI (2025): 26.

⁵²⁷ MANSBRIDGE (1990): „The Rise and Fall of Self-Interest in the Explanation of Political Life”, in *Beyond Self-Interest*, szerk. Jane J. Mansbridge (Chicago: The University of Chicago Press), 4.

⁵²⁸ FARKAS (2011): *Társadalomelmélet - Az intézményes szociológia elmélete, harmadik kötet* 26.

⁵²⁹ SWEDBERG (2005): „Can there be a sociological concept of interest? Theory and Society”, *Theory and Society* 35 (2005): 383.

⁵³⁰ BENTHEM (2000): *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation (1781)* (Batoche Books), 15.

⁵³¹ HELVÉTIUS (1962): *Az emberről. Értelmi képességeiről és neveltetéséről* (1962: Tankönyvkiadó), 112.

Ekkorra az érdekek által vezérelt cselekvés főleg már a racionális számításon alapuló cselekvést jelentette, az emberi tevékenység különböző területein.”⁵³² Ezt jól mutatja, hogy a skót felvilágosodás *David Hume* és *Adam Smith* gazdasági jellegű munkáiban többször is megjelent az érdek fogalom. Utóbbi fontos felismerése, hogy az emberek akkor is cselekedhetnek jó másokkal, mikor saját érdekeiket követik, azaz a két dolog nem mond ellent egymásnak.⁵³³

A 19. század második felében a szociológia klasszikusai közül Marx és Weber⁵³⁴ is sokat használták az érdek fogalmát, anélkül azonban, hogy kísérletet tettek volna annak pontosabb meghatározására⁵³⁵. Marx bevezette az osztályérdek fogalmát, amely azon érdekek összessége, amelyeket az osztállyá váló munkások a tőkéssekkel szemben védelmeznek⁵³⁶. Weber szerint a cselekvések mozgatórugói nem eszmék, hanem az eszmei és anyagi érdekek. Az eszmék nagy vonalakban képesek megváltoztatni az események menetét, de a motivációt az említett két érdek mozgatja. Sajnálatosan Weber sem az eszmék hatásmechanizmusára, sem a két érdek pontosabb mibenlétére nem adott pontosabb fogódzókat.⁵³⁷

Ezt követően a 20. század első felében tulajdonképpen kikerült az érdekfogalom a szociológia szótárából⁵³⁸, hogy aztán a század második felében újult erővel térjen vissza. Talbott Parsons, miközben ő maga is széleskörűen használja a kifejezést írásaiban, az egyéni érdek, mint cselekvési motiváció ellen emel szót, kiemelve a társadalmi értékek és szabályok szerepét a társadalmi cselekvések háttérében⁵³⁹.

A 20. század második felének racionalitásra épülő gondolkodásmódja ismét előtérbe hozta az érdekekről, mint az egyéni cselekvéshez kapcsolódó tényezőkről szóló gondolkodást. *Coleman* például megkülönböztet kétféle érdeket. Az ún. „tárgyi én” érdekét, amely tulajdonképpen a megelégedettség egy adott események kimenetéből vagy erőforrások fölötti kontrollból adódó szintje. Az úgynevezett „cselekvő én” számára az érdekek az erőforrások

⁵³² FARKAS (2011): *Társadalomelmélet - Az intézményes szociológia elmélete, harmadik kötet* 27.

⁵³³ FARKAS (2011): 27.

⁵³⁴ SWEDBERG (2005): „Can there be a sociological concept of interest? Theory and Society” 378.

⁵³⁵ FARKAS (2011): *Társadalomelmélet - Az intézményes szociológia elmélete, harmadik kötet* 28.

⁵³⁶ MARX (1959): *A filozófia nyomorúsága*, Marx és Engels Művei 4, 172.

⁵³⁷ LIZARDO ÉS STOLTZ (2018): „Max Weber’s Ideal versus Material Interest Distinction Revisited”, *European Journal of Social Theory* 21, sz. 1 (2018. február): 13, <https://doi.org/10.1177/1368431017710906>.

⁵³⁸ FARKAS (2011): *Társadalomelmélet - Az intézményes szociológia elmélete, harmadik kötet* 28.

⁵³⁹ FARKAS (2011): 28.

relatív mennyiségét jelzik, amelyet az esemény feletti ellenőrzés megszerzésére fordítanak; azaz cselekvések mozgatórugóiként szolgálnak.⁵⁴⁰ Jól látható, hogy a két meghatározás közül az első egyfajta hasznosságot a második egyfajta ráfordítást fejez ki.

Pierre Bourdieu egy komplex elmélet segítségével az érdekeket igen tágan értelmezve amellet foglalt állást, hogy az érdektelen cselekvés nem létezik, mert minden cselekvés valamilyen mértékű, sőt akár csak szimbólikus nyereséggel jár az egyén számára.⁵⁴¹ Ezzel indirekt módon arra utal, hogy az érdek tulajdonképpen egy cselekvési motivátor és tulajdonképpen e nyereség megszerzésével, vagy ennek lehetőségével azonosítható.

Ralf Dahrendorf elmélete szerint minden társadalom vagy szociológiai értelemben vett társulás felosztható domináns helyzetben lévő és alávetett személyekre. Az érdeket tulajdonképpen e status quo-hoz való viszony révén határozza meg. Azok számára, akik hatalmi helyzetben vannak az érdek az, hogy fenntartsák az adott helyzetet, míg az alávetettek érdeke a helyzet megváltoztatása.⁵⁴² *Dahrendorf* elméletében rámutat, hogy az érdekek felismerése és tudatosulása nem szükségszerű.⁵⁴³ Ez az elmélet jól mutatja, hogy az érdek tudatosulása egyáltalán nem megától értetődő, így ez a folyamat akár tudatosan befolyásolható is lehet.

Amennyiben az érdekfogalmak csoportosítását szeretnénk elvégezni, akkor két kutató munkája nyomán érdemes ezt megtennünk. *Swedberg*, a téma kutatójának 2005-ös írásában alapvetően három vonulatot különböztetett meg

- 1) Az érdek, mint a társadalmi élet *egyetlen* mozgatórugója⁵⁴⁴. *Swedberg* szerint e felfogás legnagyobb problémája, hogy könnyen vezethet a tautológia csapdájához, mivel még senkinek sem sikerült meg magyaráznia, hogy miért ne lehetne a társadalmi cselekvéseknek az érdeken kívül más motivációs ereje is.
- 2) Az érdek, mint a társadalmi élet *egyik fő* mozgatórugója.⁵⁴⁵
- 3) Az érdeknek nincs különösebb jelentősége a társadalmi működésben.

⁵⁴⁰ COLEMAN (1990): *Foundations of social theory* (Cambridge, Mass: Belknap Press of Harvard University Press), 509.

⁵⁴¹ BOURDIEU (2002): *Practical Reason: On the Theory of Action*, Repr (Stanford, Calif: Stanford Univ. Press), 75–91.

⁵⁴² DAHRENDORF (1990): *Class and Class Conflict in Industrial Society* 176.

⁵⁴³ DAHRENDORF (1990): 177.

⁵⁴⁴ SWEDBERG (2005): „Can there be a sociological concept of interest? *Theory and Society*” 362.

⁵⁴⁵ SWEDBERG (2005): 373.

Swedberg is rámutat arra, hogy bár a legtöbb szociológus sokszor és számtalanszor hivatkozik az érdekre, jóllehet ritkán fordul elő, hogy az érdek fogalmának mibenlétét pontosan tisztáznák.

8.1.4 Az érdek fogalmi alapjai

Farkas Zoltán szerint az érdekekkel kapcsolatos modern szociológiai felfogások között több különbség is azonosítható. Szerinte a szociológia szimbolista, ezen belül is a normativista és kreativista iskoláinak képviselői azok, akik kevés jelentőséget tulajdonítanak az érdeknek⁵⁴⁶. Ők az érdek kifejezést első sorban a motívum vagy a szándék szavak szinonimájaként használják, nem pedig önálló fogalomként. Velük szemben az érdek fogalom jelentős szerepet tölt be a strukturalista és racionalista szemléletű szociológusok gondolkodásában. E felfogásban az érdek jellemzően valamilyen társadalmi cselekvés okaként jelenik meg.

Farkas úgy látja, hogy a strukturalista felfogásban az érdek *„viszonylag állandó és olyan ösztönzője vagy motívuma a cselekvéseknek, amely objektív természetű, vagy a tényszerű, illetve objektív természetű társadalmi viszonyok által meghatározott.”*⁵⁴⁷ A racionalista érdekfelfogás szerint *„az érdek sajátos lelki motívum, a cselekvő egyén hajlandósága arra, hogy az egyén az adott alternatívák közül kiválassza azt az alternatívát, amely várhatóan a legnagyobb hozadékkal jár.”*⁵⁴⁸

Végül értelmezi a különböző az érdekfogalmakat a cselekvések magyarázatát illetően is. E szempontból *Farkas* három felfogást különböztet meg a szerint, hogy az érdek magukat a cselekvéseket, a cselekvések lelki motívumait vagy a lelki motívumokat kiváltó körülményeket jelentik.⁵⁴⁹ Fenomenálisának nevezi azt az érdekfogalmat, mely magát az érdeket is cselekvésként, magatartásként, tevékenységként vagy a megfigyelt cselekvésekre irányuló hajlandósággént határozza meg. E szerint az érdek tulajdonképpen maga cselekvés, attól függetlenül nem létezik.⁵⁵⁰ Megfigyelhető, hogy ez összhangban van a realizmus felfogásával,

⁵⁴⁶ FARKAS (2011): *Társadalomelmélet - Az intézményes szociológia elmélete, harmadik kötet* 35–36.

⁵⁴⁷ FARKAS (2011): 37.

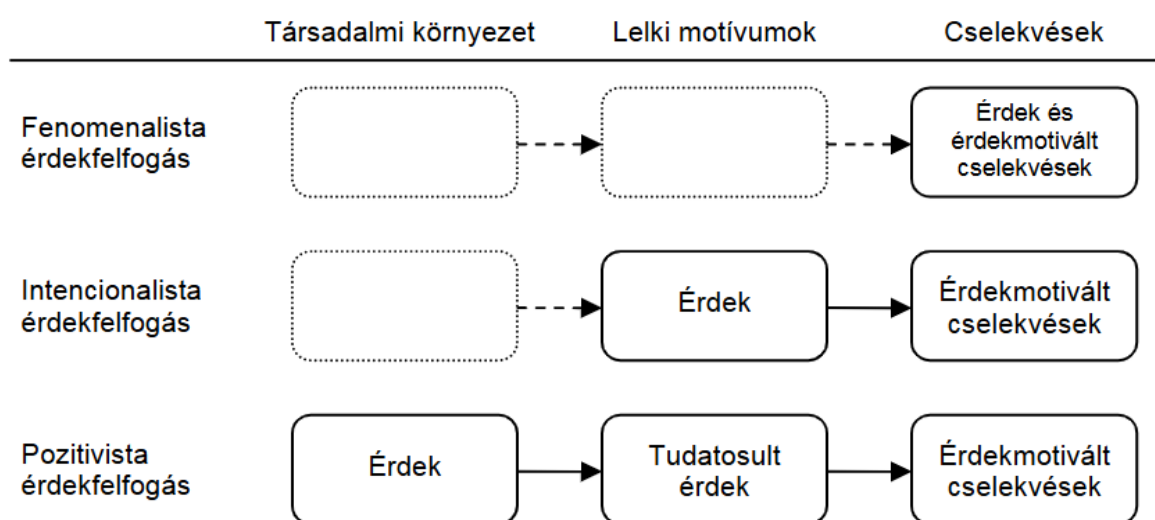
⁵⁴⁸ FARKAS (2011): 39.

⁵⁴⁹ FARKAS (2011): 41.

⁵⁵⁰ FARKAS (2011): 41.

amely szerint minden szereplő minden esetben képes felismerni az érdekeit, és azoknak megfelelően cselekedni.

Intencionalista felfogásúnak nevezi azt az érdekfelfogást, amely szerint az érdek cselekvések lelki motívumát képezi. E fogalom jellemzője a fenti racionalista felfogás, amely szerint az érdek sajátos lelki motívum, a cselekvő egyén hajlandósága arra, hogy adott alternatívák közül kiválasztja azt az alternatívát, amely várhatóan a legnagyobb hozadékkal jár számára. E megközelítésnél már elválnak egymástól az érdek és a cselekvés, szükséges, hogy ezeket külön-külön meg tudjuk figyelni és azonosítani tudjuk.⁵⁵¹

7. ábra A különböző érdekfelfogások közötti különbségek. Forrás. Farkas (2011): 42.

A harmadik azonosított érdekfelfogás az ún. pozitivistá érdekfelfogás. Ez esteben „...az érdek olyan tényszerű létező, amely az egyén vagy egyének társadalmi környezetében található, és amely az adott érdekből magyarázható cselekvésektől függetlenül is meghatározható. A pozitivistá érdekfogalom elvileg a cselekvések oksági magyarázatára is lehetőséget nyújt.” A pozitivistá felfogásra is igaznak kell lennie, hogy a cselekvésnek és okának egymástól függetlenül tényszerűen létezőnek és felismerhetőnek kell lennie.⁵⁵² Az alábbi Farkas Zoltán által készített ábrán a fentebb vázolt különböző érdekfelfogások közötti különbségeket mutatja be. Az érdek, mint cselekvési alternatíva

⁵⁵¹ FARKAS (2011): 42.

⁵⁵² FARKAS (2011): 43.

Szociológiai szempontból az érdek valamilyen cselekvéssel összefüggő tényező⁵⁵³. Ez azért fontos, mert az állami szervek tevékenységének egyik fontos aspektusa a cselekvés. Ez alapján úgy gondolom, hogy az érdek, mint szociológiai fogalom megfelelő adaptálásával és alkalmazásával lehetségessé válik egy a titkosszolgálatok rendeltetésével kapcsolatos általános magyarázat megalkotása.

Farkas Zoltán pozitivista jellegű meghatározása szerint „*az érdek intézmények által létrehozott cselekvési lehetőségek hálózata, amelyek az adott egyén (vagy csoport) számára a szükségletkielégítés eszközeit vagy pozitív feltételeit képezik; amelyek a közvetlen szükségletkielégítéshez teremthetik meg a társadalmi javakat, és amelyek várható hozadéka pozitív.*”⁵⁵⁴

Az érdek tehát cselekvési lehetőségeket foglal magában, az adott vagy más egyén/csoport számára⁵⁵⁵. A cselekvési lehetőségek lehetnek közvetlenül megvalósíthatóak (aktuális cselekvés), de lehetnek potenciális cselekvések, amelyek megvalósítása lehetséges, de további eszközök vagy feltételek szükségesek hozzájuk.⁵⁵⁶ E cselekvéseknek tényszerűen létezőnek és azonosíthatóknak kell lenniük, vagyis nem létező cselekvési lehetőség nem tekinthető érdeknek.⁵⁵⁷

*Az érdek fogalma arra a kérdésre ad választ, hogy az adott körülmények között milyen cselekvések, illetve a cselekvések milyen változatai révén lehet elérni az adott társadalmi jószágot, feltételezve az adott cselekvésre való képességet.*⁵⁵⁸ Másképpen megfogalmazva, ha valakinek valami érdekében áll, akkor az egyben cselekvési lehetőséget jelent arra, hogy megteremthesse a szükséglet kielégítésének eszközeit vagy feltételeit. E gondolat oda is elvezet bennünket, hogy ha valaki nem képes felismerni saját szükségleteit, annak feltételeit vagy az ezek kielégítéséhez kapcsolódó cselekvési lehetőségeit, akkor az tulajdonképpen azt jelenti, hogy nem képes felismerni saját érdekeit. Ez magyarázat lehet arra, hogy valaki miért nem a

⁵⁵³ FARKAS (2011): 35.

⁵⁵⁴ FARKAS (2011): 44.

⁵⁵⁵ Farkas Zoltán elsősorban az egyénekről beszél, jelezve, hogy a csoportokra ugyanúgy vonatkoztatható az elmélete. Mi nem találtunk olyan tényezőt, amely a fogalom csoportokra, vagy akár országokra való vonatkoztatását akadályozta volna.

⁵⁵⁶ FARKAS (2011): *Társadalomelmélet - Az intézményes szociológia elmélete, harmadik kötet* 137.

⁵⁵⁷ FARKAS (2011): 45.

⁵⁵⁸ FARKAS (2011): 46.

számára legelőnyösebb cselekvési lehetőségeket használja ki, azaz nem ismeri fel az érdekeit teljes egészében vagy éppenséggel miért cselekszik érdekei ellen, azaz miért valósít meg számára hátrányos cselekvési lehetőséget. Fontos megjegyezni, hogy nem csak az érdek szubjektumának (egyén vagy csoport) cselekvési lehetőségeiről beszélünk, mások cselekvési lehetőségei ugyanúgy részei az érdeknek, amennyiben azok a szükségletkielégítés eszközeit vagy pozitív feltételeit képezik.⁵⁵⁹

Farkas intézmény alatt társadalmilag létrehozott „kötelmek, és a kötelmek érvényességi körét, valamint tényleges érvényesülésének ellenőrzését meghatározó szabályok rendszerét” érti. Azaz lényegében minden olyan ember alkotta szabályrendszert, amely emberek bizonyos csoportjára vonatkozik. E feltétel fontosságát az adja, hogy például a természeti jelenségek által létrehozott cselekvési lehetőségeket nem sorolja az érdek körébe.⁵⁶⁰

A fent vázolt értelmezés szerint a cselekvési lehetőségnek valamely szükséglet kielégítésére kell irányulnia vagy annak pozitív (szükséges) feltételét kell képeznie. Ez tulajdonképpen azt jelenti, hogy valakinek valami érdekében áll, az eszközt vagy szükséges (pozitív) feltételt jelent számára egy szükséglete kielégítése szempontjából. Ez a kitétel arra világít rá, hogy az emberi cselekvéseket a személyes szükségletek – legyenek azok lelki, fiziológiai vagy anyagi szükségletek kielégítése motiválja. Jól látható, hogy ezen tényezők már az egészen korai érdekértelmezések között megjelentek. Társadalmi szinten mindez úgy értelmezhető, hogy a társadalmi érdek, az azonos társadalomhoz tartozó személyek közös szükségleteihez kapcsolódó érdekek

Figyelmet érdemel a fentiek összefüggése a társadalmak (országok) erőforrásokért folytatott versenyével. Ugyanis a szükségletek kielégítése nem lehetséges a szükséges és egyben korlátos erőforrások nélkül. Ebből az is következik, hogy mindenkinek minden szükséglete nem elégíthető ki, azaz az egyes emberek, csoportok érdekei szükségszerűen nem eshetnek teljesen egybe. Következik belőlük továbbá az is, hogy az érdekek érvényesítése részben mások érdekérvényesítési lehetőségeit korlátozza.

Farkas elképzelése szempontjából a pozitív hozadék azért lehet fontos, mert ez fedi le az elérni kívánt célokat és az annak megvalósításáért tett erőfeszítés viszonyát. Minden racionális cselekvéseknek van ráfordítása és hozama. Ráfordítása az, amelyet erőforrásaiból rá kell

⁵⁵⁹ FARKAS (2011): 52.

⁵⁶⁰ FARKAS (2011): 17.

szánnia, hozama pedig az az erőforrás, ami kinyerhető a helyzetből. Az erőforrást itt a lehető legtágabban értelmezzük, azaz például a bizalmi tőke is ide tartozik. A negatív hozadék tulajdonképpen valamilyen kár elszenvedésével egyenlő, amelyet az egyén/csoport önmagától nem, csak kényszer hatására választ vagy visel el.⁵⁶¹

A fenti gondolatmenetet a nemzetközi versenyhelyzetre vonatkoztatva azt mondhatjuk, hogy a cselekvés lehetősége olyan erőforrások megszerzését teheti lehetővé, amelyek révén az adott ország relatív, azaz másokhoz mért pozíciója javulhat, de legalábbis nem romlik. Azért kell feltételes módon fogalmaznunk, mert a cselekvési lehetőség még nem jelenti a cselekvés megvalósulását és annak pozitív hozadékát. Előfordulhat, hogy a cselekvés lehetősége ugyan adott, de azt nem sikerült megvalósítani, azaz az érdek érvényesítése a szándék ellenére eredménytelen marad.

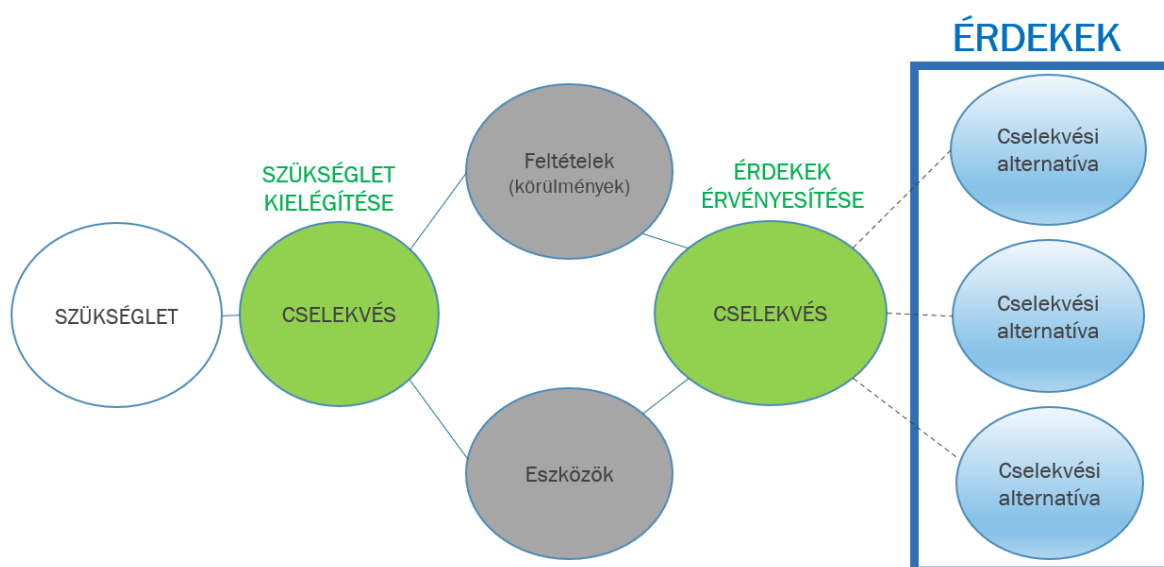
Mivel a fenti elmélet szerint az érdek olyan cselekvési lehetőségek hálózata, amely eszköze vagy feltétele a kívánt javak elérésének, ezért az *érdekek védelme* nem jelent mást, mint a cselekvési lehetőségek, azaz a cselekvések minél szélesebb körének létrehozása, illetve mások érdekekkel ellentétes cselekvési lehetőségeinek, cselekvésének (érdekeinek és érdekérvényesítésének) korlátozása. Az érdekek érvényesítése e szerint a cselekvési lehetőségek megvalósítása. Minél kisebb ráfordítással minél nagyobb az adott cselekvés pozitív hozama annál sikeresebb az érdekek érvényesítése.

Jól látható ugyanis, hogy *Farkas* érdekfogalmában az érdek, még nem jelent cselekvést, mert ha ez így lenne, akkor mindenkinek minden cselekedete az érdeke szerint való lenne⁵⁶², így maga a fogalom vesztené el az értelmét. Nyilvánvaló, hogy a különböző entitások különböző mértékben képesek felismerni érdekeiket és meg kevesebben képesek az így létrejövő cselekvési lehetőségek közül a legjobbakat (amelyeknél a legnagyobb a hozam és a ráfordítás különbsége) kiválasztani és megvalósítani. Az is nyilvánvaló ugyanakkor, hogy, a különböző szereplők kiindulási pozíciója nem egyforma, azaz az erőforrásokkal jobban ellátott országok abszolút értékben nagyobb nyereséget érhetnek el. Így a nyereséget célszerű a relatív pozícióhoz mérten vizsgálni. Fentiek alapján az érdekérvényesítési képesség azt a képességet jelenti, ami megmutatja, hogy az egyénnek/csoport kiinduló helyzetéhez és más szereplőkhöz viszonyítva cselekvéseivel milyen mértékű nyereséget tud elérni. Minél jobb az

⁵⁶¹ FARKAS (2011): 61.

⁵⁶² Farkas (2015):

érdekérvényesítő képessége annál jobban képes felismerni, kiválasztani és megvalósítani a legnagyobb haszonnal bíró cselekvési lehetőségeket.⁵⁶³

8. ábra A szükséglet és az érdek viszonya Farkas Zoltán elgondolása alapján (Saját készítés)

A definíció számunkra két szempontból fontos és jól alkalmazható. Egyrészt, hogy az érdekeket cselekvési lehetőségként (lehetséges cselekvés) fogja fel, ami azért lényeges, mert végső soron a társadalom és benne az állam működése emberi cselekvéseken keresztül valósul meg. Másrészt e meghatározás szerint érdekek így az alanyuktól független objektív létezővé válnak, azaz számba vehetők, értékelhetők. Ezen túlmenően az érdekhez kötődő fogalmak is meghatározhatóak:

Érdekellentétnek nevezhetjük azt a helyzetet amikor az adott cselekvés az egyik félnek pozitív hozadékú, a másik félnek pedig negatív, vagy a két fél cselekvései csökkentik mások cselekvési lehetőségeit. *Érdekazonosságnak* nevezhetjük azt a helyzetet amikor az adott cselekvési lehetőség két külön félnek egyaránt pozitív hozadékú, vagy a cselekvéseik növelik egymás cselekvési lehetőségeit. *Érdeksemlegességnak* nevezhetjük azt a helyzetet, amikor egy adott fél szempontjából pozitív vagy negatív hatású cselekvés egy másik fél hasznosságát vagy

⁵⁶³ FARKAS (2011): *Társadalomelmélet - Az intézményes szociológia elmélete, harmadik kötet* 119–20.

cselekvési lehetőségeit nem befolyásolja. Adott felek különböző kérdésekben különböző relatív helyzetben lehetnek egymáshoz képest.

8.2 TITKOSSZOLGÁLATOK RENDELTETÉSE DEMOKRÁCIÁBAN

A titkosszolgálatok kutatásának egyik nagy dilemmája, hogy demokráciáknak egyáltalán szükség van-e rájuk. E dilemma lényege abban áll, hogy titkos eszközeik révén egyszerre képesek védeni és veszélyeztetni a társadalom demokratikus berendezkedését.⁵⁶⁴ A demokratikus rendszerek alapját képező átláthatóság éles ellentétben áll a titkosszolgálati tevékenységhez szükséges titkossággal.⁵⁶⁵ Mégis egységes az álláspont a tekintetben, hogy a demokráciáknak is szükségük van titkosszolgálatokra. Véleményem szerint ezt leginkább az a fentebb már rögzített tény támasztja alá, hogy a titkosszolgálati tevékenység hiánya hátrányba hozza azon országokat, amelyeknek ilyen intézményeik nincsenek. Az alábbiakban a fenti fogalmakra építve bemutatom a titkosszolgálati tevékenység rendeltetését demokratikus politikai rendszert működtető társadalmakban.

Az állami intézmények egyik fontos feladata az egyéni vagy csoportos szükségletek kielégítésének támogatása, elsődlegesen olyan területeken, ahol ennek feltételeit, eszközeit az társadalmi szereplők önmaguk számára nem tudják megteremteni. Ez a tevékenység elsődlegesen a közjavak előállítását jelenti. Farkas szerint „*a társadalmi közjavak olyan javak, amelyek az egyének adott köre számára osztatlanul és valamennyi egyén számára elérhetően és felhasználhatóan képezik a szükségletkielégítés társadalmi előfeltételeit*”.⁵⁶⁶

Az érdekfogalom kiindulópontja a társadalmi szükséglet. A társadalmi szükségletek alapját az egyéni szükségletek képezik, amelyek kellően nagy számú egyén esetén társadalmi szükségletté állnak össze. Az ezek kielégítésre létrejövő társadalmi rendszerek aztán bizonyos esetekben önállóan, az egyénektől függetlenül is létrehozhatnak társadalmi szükségleteket.⁵⁶⁷

⁵⁶⁴ MATTHEWS, GINWALA ÉS NATHAN (2008): „Intelligence in a Constitutional Democracy” 60–61.

⁵⁶⁵ CAPARINI (2007): „Controlling and Overseesing Intelligence Services in Democratic States” 20.

⁵⁶⁶ FARKAS (2022): „A közjavak, a társadalmi egyesülés és az együttes cselekvés”, *Kultúra és Közösség* 13, sz. 1 (2022): 6, <https://doi.org/10.35402/kek.2022.1.1>.

⁵⁶⁷ MOREL ÉS MTSAL. (2000): *Szociológiai elmélet* (Budapest: Osiris), 38–39.

Maslow szerint az alábbi egyéni szükségletek léteznek⁵⁶⁸, amelyeket különböző állami intézmények támogatnak az alábbiak szerint.

1. *Fiziológiai szükségletek:* Az állam például az élelmiszertermelés szabályozása, a tiszta ivóvíz biztosításához szükséges feltételek biztosításával segíti a kielégítésüket.
2. *Biztonsági szükségletek:* Honvédelem, rendészet, igazságszolgáltatás
3. *Közösség iránti szükséglet:* Gyülekezési szabadság biztosítása
4. *Megbecsülés és elismerés szükséglete:* Igazságszolgáltatás függetlensége, hatékonysága
5. *Önmegvalósítás szükséglet szintje:* Önkifejezés szabadságának (szólás-, kutatási, művészeti szabadság) biztosítása

Leggyakrabban, mint erre a célra „létrehozott” szereplőre az államra hárul e feladat végrehajtása. Egy társadalom tagjai számára ilyen közjóságok lehetnek a katonai biztonság (honvédelem), közbiztonság, igazságszolgáltatás, makrogazdasági stabilitás, energiafüggetlenség, gazdasági növekedés, a gyógyulás, az oktatás stb. Jól látható, hogy ezek mind olyan jóságok (kvázi állami szolgáltatások), amelyek hozzájárulnak az egyéni szükségletek kielégítéséhez. Természetesen a közjavak köre sokkal szélesebb, mint a fenti felsorolás. Véleményünk szerint csak azokat a közjóságokat érdemes figyelembe venni, amelyek a társadalom teljes körét érintik, kizárva belőle a specifikus csoportok (például egy helyi közösség) közjóságait. Ezen figyelembe vett közjavakat nevezhetjük társadalmi közjavaknak.

Ésszerűen belátható ugyanakkor, hogy a közjavak megteremtésére irányuló társadalmi, állami cselekvés nem korlátlan, fontos korlátját jelenti például a rendelkezésre álló erőforrások, a más országokhoz viszonyított hatalmi helyzet, más társadalmak, illetve szereplők együttműködési hajlandósága, esetlegesen ellenállása. Éppen ezért az e feltételrendszerben a megvalósított cselekvések száma mindig lényegesen kevesebb lesz, mint a lehetséges cselekvések száma. A cselekvésre felhatalmazottaknak kell eldönteniük, hogy a rendelkezésre álló cselekvések közül melyeket kísérelnek meg megvalósítani.

⁵⁶⁸ MASLOW (1943): „A Theory of Human Motivation.”, *Psychological Review* 50, sz. 4 (1943. július): 370–96, <https://doi.org/10.1037/h0054346>.

Racionális cselekvők esetében a lehetséges cselekvés abban az esetben valósítható meg ha:

- A lehetséges cselekvés ismert.
- A cselekvés haszon és ráfordítás alapján megvalósításra érdemes. E költség haszon arány lehet közvetlen, azaz értelmezhető pénzben vagy más erőforrásban kifejezhető költségek és hasznok viszonylatában, illetve lehet közvetett, azaz értelmezhető, elmaradt haszon vagy pénzben nem mérhető például bizalmi tőke, más lehetséges cselekvések létrejöttében.

A fentiekből adódik a következtetés, hogy a megvalósult cselekvések annál értékesebbek lesznek a társadalom számára, minél jobb a ráfordítás haszon arány. Így az államnak tulajdonképpen ezzel összefüggésben négy feladata van.

- 1) Meghatározni (felismerni) a lehetséges cselekvéseket.
- 2) Részletesen elemezni az alternatív cselekvési alternatívákat költség-haszon szempontjából (értékelés, rangsorolás).
- 3) Kiválasztani a legjobb, megvalósításra érdemes cselekvési alternatívákat.
- 4) Eredményesen és hatékonyan végrehajtani a 3. pontban kiválasztott cselekvéseket, azaz érvényesíteni az érdekeket.

Érdekérvényesítési folyamat	Saját	egyéb szereplők
érdekek kiválasztása	saját lehetséges cselekvések	más szereplők lehetséges cselekvései
érdekek értékelése, rangsorolása	lehetséges cselekvések ráfordításainak hasznainak értékelése, ez alapján rangsor felállítása	lehetséges cselekvések ráfordításainak hasznainak értékelése, ez alapján rangsor felállítása
választás (döntés)		

A titkosszolgálatok rendeltetése tehát, hogy titkos tevékenység – kémkedés és titkos befolyásolás – révén támogassák a társadalmi érdekek felismerésének, értékelésének, érvényesítésének folyamatát, adott esetben részt is vegyenek ez utóbbiban. E támogatásra akkor van szükség, amikor ez a folyamat részben vagy egészben csak titkos tevékenységgel kivitelezhető.

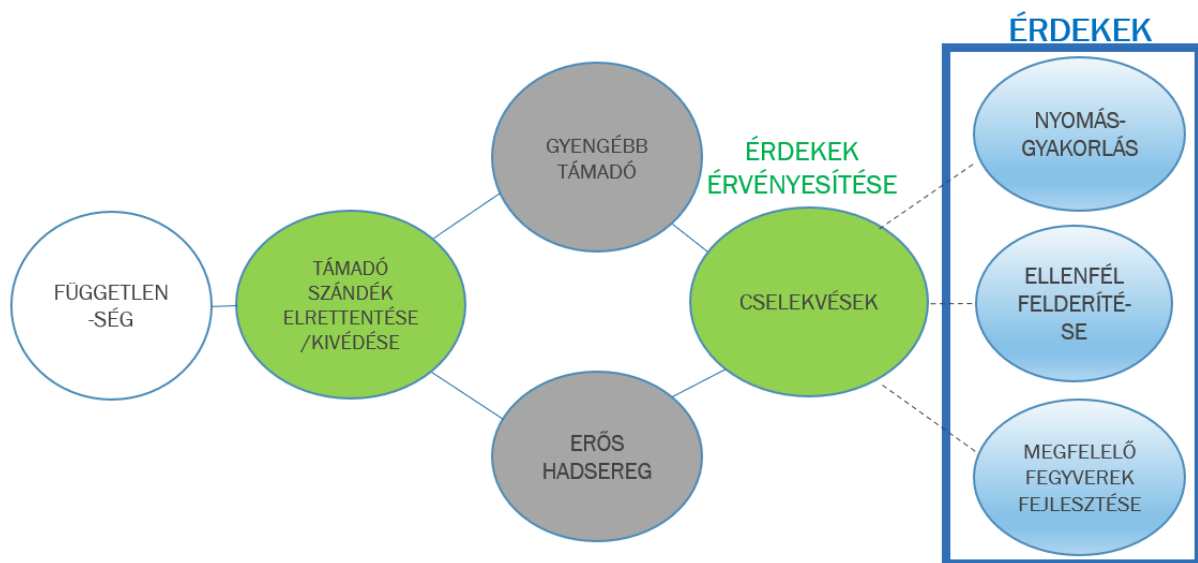
Ez utóbbi az alábbi esetekben fordulhat elő:

- 1) Olyan adatra van szükség, amely nyílt tevékenységgel nem, csak titkos tevékenységgel megszerezhető.
- 2) A lehetséges cselekvés csak titkos cselekvés formájában létezik, azaz nyílt cselekvési lehetőség nem felel meg az érdek fogalmának (mert például nem lesz pozitív a hozadéka).
- 3) Feltételezhető az ellenérdekelt felek hasonló titkos cselekvése, amely csak titkos cselekvéssel deríthető fel és akadályozható meg.

A titkos tevékenység irányulhat az adatok megszerzésére, azok elemzésére, és titkos cselekvésre is. Ez utóbbi irányulhat az érdekek azonosításának támogatására, de bizonyos esetekben lehet maga a cselekvés is. Ez megmagyarázza, hogy hogyan lehetnek a titkos szolgálatok egyszerre információgyűjtő, azokat elemző és cselekvő, azaz magában a közjóság előállításában részt vevő szervezetek. Ezen feltételek egyben meghatározzák azt is, hogy mely közjóságok esetén van szükség titkos információgyűjtésre. A közjóságok jelentős körének előállításához ugyanis nincs szükség titkos információgyűjtésre, titkos cselekvésre (sőt a nyílt cselekvés előnyösebb lehet), és nem feltételezhető ellenérdekelt fél titkos cselekvése. Valójában az állami cselekvés nagyobb része (pl. az állami közszolgáltatások, oktatás egészségügy, stb biztosítása) ebbe a kategóriába esik, mert a cselekvéshez szükséges adatok az állami rendszerben rendelkezésre állnak, vagy nyíltan összegyűjthetőek, a titkos cselekvés pedig nem jelent semmilyen előnyt vagy nem is értelmezhető.

Az alábbiakban bemutatom a titkosszolgálatok szerepét a függetlenség mint társadalmi szükséglet kielégítésére irányuló folyamatban. A függetlenség alatt az adott ország idegen hatalom általi megszállásának hiányát értem.

9. ábra A függetlenség, mint társadalmi szükséglet kielégítéséhez szükséges érdekek rendszere (saját szerkesztés)

A kékkel jelzett érdekek tartalmának felismerésében a titkosszolgálatok például az alábbi feladatok elvégzésével támogatják:

- 1) Befolyásoló műveletek a támadó fél moráljának csökkentése érdekében, vagy a saját erők valóságosnál erősebbnek feltűntetése céljából (nyomásgyakorlás)
- 2) Támadó fél gyenge pontjainak támadása (nyomásgyakorlás)
- 3) Támadó terveinek felderítése (Ellenfél felderítése)
- 4) Harmadik szándékainak felderítése (Ellenfél felderítése)
- 5) Fegyverek valós képességeinek felderítése (megfelelő fegyverrendszerek)

Amennyiben ezt a gondolatmenetet Ukrajna szempontjából értelmezzük, akkor minden pontra számtalan gyakorlati példát tudunk hozni.

Ez a gondolatmenet úgy illeszkedik társadalmak és más szereplők közötti viszonyrendszerbe, hogy bizonyos közjóságok megteremtése összefügg más szereplők, helyzetével viselkedésével. Ráadásul a társadalmaknak általában pontosabb ismerete és nagyobb ráhatása van saját magára vonatkozóan, mint más társadalmakéra. Ebből fakadóan lényegesen ritkábban kell igénybe vennie titkos cselekvést, saját társadalmát illetően, de ennek lehetőségét azért nem zárhatjuk ki, abban az esetben, ha a társadalmon belüli szereplővel alalkul ki a versenyhelyzet. Végül, de nem utolsó sorban a különböző társadalmak versenyhelyzetben vannak az erőforrásokért és a hatalomért, így e versenyhelyzet ellenérdekelte lépésekre készítheti őket.

A fenti meghatározás előnye, hogy egyértelműen indokolható, hogy valami miért tartozik a titkosan működő szervezetek hatáskörébe. Másrészt az is egyértelműen meghatározható, hogy a titkos tevékenységnek milyen cél elérésre kell irányulnia. Harmadrészt egyértelműen elkülöníthető a titkosszolgálatok szerepe a demokratikus és nem demokratikus politikai berendezkedés esetén. Ez utóbbi esetben ugyanis a szolgálatok feladatrendszere kibővül olyan tételekkel, amelyek nem illeszthetők be a fenti keretek közé, mert nem közjóságok vagy a társadalom egy szűk körének (pl. hatalmi elit) hasznos közjóságok előállításának támogatására irányulnak.

Az társadalmi közjóság fogalmának alkalmazása kifejezi annak fontosságát, hogy a titkos cselekvésekre azért van szükség, mert a társadalom szempontjából fontos dolgot képviselnek, azaz a társadalom minden tagjának fontos szükségleteit elégítik ki. Másrészt kifejezik azt is, hogy a közjóságokkal kapcsolatos választások (ezek fontosság szerinti rangsorolásával) társadalmak ki tudják fejezni értékválasztásukat. Ugyanakkor fontos tisztázni a titkos tevékenység jogi kereteit azért, hogy a titkosszolgálatokat csak fenti rendeltetésével összefüggésben lehessen alkalmazni.

8.3 A TITKOSSZOLGÁLATI TEVÉKENYSÉG FUNKCIÓI DEMOKRÁCIÁBAN

Ahogy korábban már megfogalmaztam, a különböző országok társadalmi folyamatosan versengő helyzetben vannak más szereplőkkel. E szereplők értelemszerűen lehetnek más országok esetleg szövetségi rendszerek, de lehetnek kisebb csoportok (lásd pl. terrorszervezetek) vagy szélesőséges esetben természetes személyek is. Ezen versenyhelyzetben a szereplők az erőforrások (beleértve a hatalmat is) minél nagyobb részének megszerzése és minél hatékonyabb felhasználása érdekében folyamatosan javítani igyekeznek pozícióikat, emellett pedig értelemszerűen igyekeznek akadályozni ugyanebben a többi érdekelt felet, adott esetben megkísérlik rontani azok pozícióját. Ahogy fentebb bemutattam a titkosszolgálatok társadalmi rendeltetése, hogy e folyamatot generálisan támogassa a kémkedés és a titkos befolyásolás eszközeivel, ott ahol ez indokolt.

Az, hogy milyen szükségletekkel kapcsolatosan milyen titkos tevékenységet alkalmaz egy adott ország, sokban függ az adott ország kultúrájától jogrendszerétől, a versenyhelyzete jellegétől, élességének mértékétől.

Az alábbiakban bemutatom, hogy mely szükségletekkel kapcsolatban és milyen módon van legnagyobb tere a kémkedésnek és a titkos befolyásolásnak. Ennek kifejezését külön funkciók meghatározása révén látom lehetségesnek az alábbiak szerint.

8.3.1 Biztonsági (Védelmi) funkció

Ezen funkció keretében a titkosszolgálatok tulajdonképpen az állam védelmi funkcióját képességeit támogatják. Azért ezt a funkciót helyeztem az első helyre, mert egyrészt a biztonsági szükségletek kifejezetten alacsony szintű szükségletek, másrészt a modern társadalmakban az ezen szükségletek kielégítésére irányuló törekvéseket fenyegeti talán a legnagyobb veszély. A titkosszolgálatok a biztonság támogatásán keresztül tudják ez egyik legnagyobb hasznosságot hajtani az adott társadalomnak. biztonság hiánya, ugyanis egy társadalmi hasznosságot jelentős mértékben rontó tényező azon túl, hogy az egyéni életminőséget is jelentősen rontja. A társadalmat kívülről és belülről is fenyegethetik olyan tényezők, amelyek csökkentik a biztonságot vagy a biztonságérzetet.

Ez a funkció azonban nem azt jelenti, mint amit a James Bond filmekben szoktunk látni, hogy a titkosszolgálat ügynöke egymaga megmenti nem csak az adott országot, de akár az egész világot is. A biztonság garantálása ugyanis egy összetett folyamat. Egyrészt azért, mert a biztonságoknak különböző fajtái léteznek, ahogy arról a 7. fejezetben már volt szó. a különböző biztonságok védelmezésért legtöbbször különböző szervezetek felelősek. A hadsereg teremti meg a katonai biztonságot, a rendészet a közbiztonságot, a járványügyi szervek védik az országot a fertőződő betegségektől. Ezen szervezetek alapvető tevékenységének alapesetben nem része a titok. A hadsereg a felderítés révén meghatározza és megsemmisíti az ellenfél támadó eszközeit és katonáit. A rendőrség a bűncselekmények jelentős részét meg tudja oldani, mindenféle titkos módon begyűjtött adat nélkül, illetve számos eseményt meg tud akadályozni pusztán a jelenlétével. A járványügyi szervek tevékenységének pedig éppen a nyíltság a lényege.

Mégis számos olyan eset adódik, amikor a kémkedés és a titkos befolyásolás közvetlenül támogatni tudja ezen szervezetek tevékenységét. A hadsereget nem éri váratlanul a

támadás, illetve pontosan ismerheti az ellenfél fegyvereinek valódi(!) képességeit. A rendészeti szervek idejében értesülni tudnak egy magányos merénylő vagy szűk csoport által tervezett terrortámadásról. A terrorcselekmények megelőzése példának okáért azért fontos feladat, mert ugyan fontos az utólagos, igazságszolgáltatási célú bünfelderítés is, de egy sikeres cselekmény olyan komoly negatív társadalmi hatásokkal járna, amelyeket az utólagos igazságszolgáltatás akár teljes mértékben képtelen reparálni (lásd például öngyilkos merénylők). A járványügyi szervek pedig fel tudnak készülni a járványtagadók által folytatott káros, potenciálisan tömeges halálozáshoz vezető társadalmi befolyásoló tevékenységre.

A katonai titkosszolgálatok nagy aránya azt mutatja, hogy a katonai kérdések, mint a versenyhelyzet szélsőséges megnyilvánulása és a fennmaradás fontos biztosítéka, kifejezetten titkos ismeret intenzív terület, azaz a titkos ismereteknek nagy a jelentősége. Ebből fakadóan ezek megszerzését a legtöbb ország külön intézményesíti oly módon, hogy létrehoz és működtet katonai titkosszolgálatokat, amelyek tevékenységüket egyrészt a saját hadsereg előnyére, másrészt az ellenfél (katonai) titkosszolgálatainak hátrányára végzi.

A fentiek alapján elmondható, hogy a titkosszolgálatok számos módon hozzá tudnak járulni ahhoz, hogy a veszély mértéke, a bekövetkezés valószínűsége nagy mértékben csökkenjen. Mivel a biztonság legtöbb országban fontos társadalmi szükséglet, a titkosszolgálatok ennek kapcsán rendelkeznek a legtágabb hatáskörrel, azaz a biztonság biztosítására alkalmazhatják a legtitkosabb, leginkább jogkorlátozó eszközeiket és módszereiket.

8.3.2 Támadó funkció

A támadó funkció lényege, hogy bizonyos a titkosszolgálatok olyan műveleteket hajthatnak végre, amelyek közvetlenül kárt okozhatnak egy másik félnek, vagy pedig más állami támadó funkciókat támogathatnak titkosszolgálati tevékenységgel. Közvetve persze értelmezhetjük ezt is egyfajta biztonsági vagy védelmi funkciónak, de mivel elvileg olyan helyzetben is előfordulhat, amikor az adott ország nem áll fenyegetés alatt úgy gondolom, hogy érdemes elkülöníteni önálló funkcióba.

A támadó funkció lehet közvetlen, amikor magát a támadást is a titkosszolgálatok hajtják végre. Ebben az esetben a titkosszolgálatok kémtevékenység révén felderítik a célpontot, titkos befolyásolás révén előkészítik majd végrehajtják a támadást. Előbbi

tevékenységre jó példa az Oszama bin Laden likvidálására irányuló *Neptun Lándzsája* fedőnevű akció Pakisztánban. Utóbbira jó példát jelentenek azon személyhívó berendezések segítségével célzott támadások, amelyeket az izraeli szolgálat a *Hezbollah* ellen hajtott végre 2025-ben, annak érdekében, hogy megelőzően egy esetleges támadást, miközben Izrael erői a gázai övezetben voltak lekötve.⁵⁶⁹

8.3.3 Tanácsadó funkció

Ahogy a fentiekben már bemutattam a titkosszolgálatok fő rendeltetése az cselekvési alternatívák feltárásának, kialakításának, értékelésének, végrehajtásának támogatása, esetleg maga a cselekvés, ha az más szervezetek által nem kivitelezhető.

A titkosszolgálatok vagy az általuk közvetlenül támogatott információfúziós szervezetek titkos adatokkal alátámasztott stratégiai cselekvési alternatívákat vázolhatnak fel a döntéshozók számára, illetve bemutathatják a riválisok lehetséges cselekvéseit, azok várható kimeneteleit és az azokhoz rendelt kimeneteleket. Tulajdonképpen ez a fajta tevékenység jelenti az ország érdekeinek megfogalmazását, illetve javaslattevést arra vonatkozóan, hogy mely lehetséges cselekvések kerüljenek megvalósításra és miért. Természetesen az adott ország érdekeinek érvényesítését felelős végrehajtó szervek saját belátására van bízva

Számos esetben előfordul, hogy titkosszolgálati tevékenységgel feltárhatóak olyan cselekvési alternatívák, amelyek létezése egy adott pillanatban nem triviális vagy éppen nem is látszik. A titkosszolgálatok speciális szaktudásuk és titkos ismereteik alapján javaslatokkal élhetnek, hogy milyen irányban lenne szükség a titkos tevékenységet folytatni, adott esetben kiterjeszteni.

Jó példa minderre, hogy az Egyesült Államokban a Nemzeti Hírszerzési Igazgató (Director of National Intelligence)⁵⁷⁰ az Elnök hírszerzési ügyekben illetékes főtanácsadója.

⁵⁶⁹ TRENTA (2024): „Nowhere to Hide: Israel’s Pager Attacks on Hezbollah”, *Rusi.org*, 2024. szeptember 18., <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/nowhere-hide-israels-pager-attacks-hezbollah>.

⁵⁷⁰ Az 1947-es nemzeti Biztonságról szóló törvény 2004-es módosítása értelmében. <https://www.odni.gov/index.php/who-we-are>

8.3.4 Erőforrásnövelő funkció

A társadalmi szükségletek kielégítésének egyik legfontosabb eszköze a rendelkezésre álló erőforrások nagysága. Minél nagyobb anyagi erőforrás áll rendelkezésre annál nagyobb mértékben elégíthetők ki a társadalmi szükségletek. Az országok közötti verseny egyik legfontosabb összetevője az (gazdasági) erőforrások iránti versengés. E versenyhelyzet a legtöbb vonatkozásban alapvetően nem titkosszolgálati tevékenységet igényel. A gazdasági környezet megfelelő kialakítása, az árfolyamszabályozás, mind-mind olyan eszközök, amelyekért a megfelelő szervezetek vagy akár az egész kormányzat felelős. A titkosszolgálatok elősegíthetik ezen szervezetek bizonyos cselekvési lehetőségeinek megvalósítását, azaz az ország érdekeinek érvényesítését, amelyek növelik a rendelkezésre álló (anyagi) erőforrások arányát, esetleg értékét.

Ilyen erőforrások lehetnek például az energiahordozók, ahol az érdekellentét kifejezetten egyszerűen leírható. Az energiahordozókat exportáló országok számára kifejezetten fontos, hogy azt minél magasabb áron tudják értékesíteni. Az energiát importáló országok számára az a fontos, hogy minél alacsonyabb áron tudják beszerezni, mivel ez csökkentené az ilyen irányú ráfordításokat tehát növelné a más célokra rendelkezésre álló jövedelmeket. Az energiahordozók exportját az segíti, ha az exportőr minél jobb helyzetbe kerül, az importőr, pedig minél rosszabbra. a tárgyalási pozíciókat sok minden befolyásolhatja. Például az ügyes tárgyalási taktika kézzel fogható előnyökkel járhat, amihez azonban információkkal kell rendelkezni, amit a másik fél értelemszerűen el szeretne rejtteni. A titkosszolgálatok ezek megszerzésével, vagy a körülmények befolyásolásával támogathatják a tárgyalások sikerét.

Ilyen erőforrások lehetnek az adott országba érkező működőtőke beruházások is. Egy-egy nagyobb volumenű, várhatóan nagy hozzáadott értéket képviselő beruházásért komoly küzdelem alakulhat ki ellenérdekelt felek között. alapesetben egy-egy ilyen beruházás elnyerése gazdaságirányítási, -fejlesztési és diplomáciai kérdés. ugyanakkor a titkosszolgálati tevékenységek jelentősen befolyásolhatják ezek pontos végrehajtását annak érdekében, hogy a versenytárshoz képest jobb ajánlatot tudjon nyújtani az adott fél. Erre példa a Ryttheon amerikai fegyvergyártó vállalat brazil megbízás elnyerésének folyamatához történő titkosszolgálati

hozzájárulás.⁵⁷¹ Feltehetően számos hasonló példa létezik még, azonban ezekről - a titok működése miatt – nem kerültek nyilvánosságra információk.

Jó példák még az állam által folytatott ipari kémkedés, azaz más országok cégei által kifejlesztett technológia titkos megszerzése. Erre demokratikus szolgálatok esetében is találunk számos ismertté vált példát.⁵⁷²

Összességében elmondható, hogy a titkosszolgálatok tevékenysége hozzájárulhat, hogy az adott ország államkasszája, vállalatai, végső soron pedig polgárai számára magasabb elkölthető jövedelem álljon rendelkezésre.

8.3.5 Fizikai erőszakcsökkentő funkció

A demokratikus rendszerekben működő titkosszolgálatok egyik fontos szerepe, hogy működésük csökkenti a társadalmakban és más társadalmakkal folytatott versengés során a fizikai erőszak esélyét és intenzitását, ezek révén a potenciális károkat is.

Demokratikus társadalmakon belül ennek az erőszakcsökkentő funkciónak a megnyilvánulása a megelőző funkció révén működik. A titkosszolgálati tevékenység révén megelőzhetővé válnak erőszakos cselekmények. Az erőszakcsökkentő potenciál azonban nem ebben hanem abban áll, amikor olyan események megakadályozásában áll, amelyek a cselekményen túl is tömeges erőszakot (pl. etnikai tisztogatást, polgárháborút) gerjeszthetnének. Erre példa a koszovói népirtás megelőzése a bolgár és a német katonai titkosszolgálatok által

Számos esetben ez a belső erőszakcsökkentő lehetőség bizonyíthatóan fennállt, mert a titkosszolgálatok rendelkeztek az ehhez szükséges ismeretekkel vagy képességekkel, de ennek alkalmazása valamilyen okból nem volt tökéletes vagy elmaradt. Példaként felhozható a 2008-2009-es magyarországi romagyilkosságok megoldásában való titkosszolgálati közreműködés,

⁵⁷¹ MINTZ (1995): „RAYTHEON’S \$1.4 BILLION BRAZIL PACT IN DOUBT WIRETAP SAID TO SHOW THAT A COMPANY REPRESENTATIVE DISCUSSED BRIBING OFFICIALS”, *The Washington Post*, 1995. november 22., <https://www.washingtonpost.com/archive/business/1995/11/22/raytheons-14-billion-brazil-pact-in-doubt/e23b6d4a-d4c8-49e9-8c47-498c290bb6bf/>.

⁵⁷² KIRSCHBAUM (2014): „Snowden says NSA engages in industrial espionage: TV”, *Reuters*, 2014. január 26., <https://www.reuters.com/article/world/snowden-says-nsa-engages-in-industrial-espionage-tv-idUSBREA0P0DE/>.

amelynek révén nem sikerült egy erőszakspirálba tolni a kisebbségi és a többségi társadalom közötti feszültséget, ami az elkövetők eredeti szándéka volt. Vagy akár ilyen

Az erőszakcsökkentő funkció más szervezetekkel vagy országokkal fennálló versengésben is megnyilvánulhat. Mindez leginkább abban ragadható meg, hogy az ellentétes érdekek érvényesítésére a nehezen kontrollálható és mindkét félnek súlyos károkat okozni képes háború az egyetlen megoldás. A titkosszolgálatok révén lehetőség van az ellenfelet kedvezőtlenebb helyzetbe hozni.

Ennek legjobb példája a 2. világháború után kitört hidegháború. A két szembenálló blokk katonai képességei ugyan lehetővé tették volna a másik elpusztítását, ám az atomháború egyik félnek sem kecsegtetett olyan előnyökkel, amelyek érdekében érdemes lett volna megkockáztatni. Így inkább a titkosszolgálatok vetették be a másik fél gyengítése vagy az ehhez szükséges lépések támogatása érdekében. A nyugati országok inkább támadólag léptek fel ebben, míg a Szovjetunió vezette tábor egy erős elhárító kapacitás kiépítésével igyekezett ellenállni.⁵⁷³ A szolgálatok fontosságát jól mutatja, hogy például az USA hírszerző közösségének szervezetei az FBI kivételével ekkor jöttek létre. Az amerikai NSA létszáma az 1950-es évek elejéhez képest 1989-re húszszorosára nőtt.⁵⁷⁴ Azaz a hidegháború tulajdonképpen egy forró háború helyettesítő eszköz volt. Ez alapján ezt a funkciót úgy is fel lehet fogni, mint a harc nélküli háború eszközét.

8.3.6 Érdekérvényesítő funkció

E funkciójukban a szolgálatok konkrét lépéseket tesznek az érvényesítése, azaz közreműködnek olyan cselekvési lehetőségek megvalósításában, amelyeknek eredményei társadalmi szükségletek kielégítéséhez használhatóak fel. Ebben az esetben a kidolgozott és rendelkezésre álló társadalmi cselekvési alternatívák közül az illetékes döntéshozók (legtöbbször a végrehajtó hatalom intézményei) meghatározzák, hogy melyek kerülnek végrehajtásra. A támadó jellegű érdekérvényesítő lépések alatt lehet érteni például a különböző rezsimváltásokban játszott konkrét végrehajtó szerep. Továbbá erre példa lehet az *Operation*

⁵⁷³ SHULSKY (1991): *Silent warfare: understanding the world of intelligence* (Washington: Brassey's (US)), 165–67.

⁵⁷⁴ AID (2001): „The National Security Agency and the Cold War”.

Olympic Games, ami az iráni atomprogram akadályozása érdekében lett végrehajtva⁵⁷⁵, ami közvetlenül elősegítette például Izrael fenyegetettségének csökkenését, így biztonságának növekedését.

Jó példa erre továbbá azon aktív intézkedések köre, ami demokratikus politikai berendezkedésű országokban közvetlenül hozzájárul például a választások külföldi manipulációtól mentes lebonyolításához, ezzel segítve elő a szuverenitás és demokrácia, mint közjószágok „előállítását”.⁵⁷⁶

8.3.7 Előrejelző funkció

A legtöbb állami funkció az események követésére fókuszál. Ha valamilyen változás történik egy adott területen, akkor a megfelelő funkciók erre utólagosan reagálnak. tipikusan ilyen a rendőrség büntetővizsgáló funkciója, amely a már elkövetett cselekményekre fókuszál.

E funkciójukban a szolgálatok igyekeznek titkos információk felhasználásával bekövetkezésük előtt előre jelezni azokat a saját, illetve más releváns szereplők lehetséges, illetve megvalósítani tervezett cselekvéseit, illetve azok várható következményeit. Az előrejelző funkció lehetővé teszi az érdekek körére ható jövőbeni tényezők azonosítását, amelyek tágitják, vagy szűkítik a cselekvési alternatívák körét, befolyásolják azok hasznait és ráfordításait. Ezen túlmenően e funkció keretében a szolgálatok előre jelzik a riválisok érdekérvényesítő tevékenységének várható bekövetkezését, beleértve a titkos tevékenységgel támogatott érdekérvényesítést is. A funkció fontosságát az adja, hogy az érdekek potenciális sérelmével járó történések esetében az előzetes megismerés lehetővé teheti az érdeksérelem elkerülését, illetve sérelem mértékének jelentős csökkentését. Ez különösen nagy sérelemmel, azaz negatív hatással járó esetekben lehet fontos.

Az előrejelzéssel kapcsolatos problémakör egyik jó példája a 2022-es orosz támadás kérdése. Az ukrán társadalom biztonsági igényének alapvető eleme volt az orosz támadás előre jelezhetősége. E szükséglet kielégítése a különböző eshetőségekre történő felkészülésben rejlett. Ehhez azonban szükséges volt annak ismeretére, hogy milyen lépéseket fognak tenni az

⁵⁷⁵ KAMIŃSKI (2020): „Operation “Olympic Games.”Cyber-sabotage as a tool of Americanintelligence aimed at counteractingthe development of Iran’s nuclear programme”, *Security and Defence Quarterly* 29, sz. 2 (2020. június 25.): 63–71, <https://doi.org/10.35467/sdq/121974>.

⁵⁷⁶ KUBE ÉS DILANIAN (2019): „Trump approved operation that disabled Russian troll farm during 2018 midterms”, *NBC News*, 2019. február 26.

oroszok, illetve szükséges volt az előkészítő lépések megtételére. Ehhez számtalan cselekvési alternatíva állt az ukrán vezetés előtt, a választás nagy részben attól függött, hogy a titkosszolgálatok mit jeleztek előre az orosz támadás helyével, idejével, eszközeivel, illetve az ukrán társadalom és haderő várható reakciójával kapcsolatosan. Több állami intézmény tehetett ilyen előrejelzéseket, köztük azonban a titkosszolgálatoké abban különbözött, hogy az tartalmazhatott adatokat a tervezett, de titkolt orosz lépésekkel kapcsolatosan is.

Ugyanakkor az előrejelző funkció akkor is nagyon fontos, mikor egyes terrrorszervezetek nagyszabású támadásokat terveznek civil célpontokkal szemben. A titkosszolgálatok tevékenysége eredményességének fontos mércéjévé vált az előre jelzett és így megelőzött terrorcselekmények száma.⁵⁷⁷

8.3.8 Megelőző funkció

A megelőző funkció szorosan kapcsolódik az előrejelző funkcióhoz, ugyanis megelőzni elsősorban olyan tevékenységeket lehet, amelyeket valamilyen mértékig előre lehetett jelezni. E funkció keretében a szolgálatok a rivális felek érdekeinek felismerésével és érvényesítésével kapcsolatos tevékenységét akadályozzák meg. A megelőző funkció lényege, hogy egy cselekvést, azaz az ellenfél érdekeinek érvényesítését, még az előtt megakadályozzanak, hogy az hatást tudott volna gyakorolni. Jó példa erre a kémelhárítási tevékenység, amely jelentős részben a kémek munkájának akadályozásáról szól akár olyan módon, hogy a kém ezzel nincs is feltétlenül tisztában.

Azért kell elválasztani az előrejelző funkciótól, mert vannak olyan események, amelyeket nem lehet megelőzni, de előrejelzésük így is fontos lehet bizonyos döntések meghozatal esetében.

8.3.9 Innovációs funkció

E funkció a tevékenység titkos mivoltából adódik. A szervezetek ugyanis egy folyamatos kreativitási versenyben vannak a titkosság fenntartása, illetve más szereplők

⁵⁷⁷ INNES (2006): „Policing Uncertainty: Countering Terror through Community Intelligence and Democratic Policing”, *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 605, sz. 1 (2006. május): 222–41, <https://doi.org/10.1177/0002716206287118>.

titkosságának csökkentése érdekében. E kreativitási verseny folyamatos innovációra készíti a szolgálatokat, amely aztán fokozatosan át tud szivárogni a társadalom más területeire is.⁵⁷⁸

Ezekre jó példák az egyre kisebb méretben előállítható megfigyelő berendezések, amelyek eleinte csak a titkosszolgálatoknak álltak rendelkezésre, a kifejlesztést követően azonban a társadalom szélesebb körei számára is elérhetővé vált. De gondolhatunk a szervezeteket elhagyó munkatársakra is. A szervezetek elhagyásával ugyanis viszik magukkal ismereteiket, amelyeket képesek a társadalmi szereplők szolgálatába állítani megtermékenyítve ezzel a civil szaktudást.

8.3.10 Felkészítő (képzési) funkció

E funkciójukban a szolgálatok felkészítik a releváns érdekek érvényesítésével foglalkozó személyeket, valamint a társadalom érintett tagjait (olykor minden tagját). E felkészítés azon helyzetekre vonatkozik, amelyekben a titkos cselekvések a felkészített számára előnyös helyzeteket eredményezhetnek és azokra, amelyben az ellenérdekelt felek titkos cselekvése érdeksérelmet okozhat számukra. Előbbire jó példa a titkos információgyűjtő rendszer működésével kapcsolatos⁵⁷⁹ vagy ellenérdekelt féllel történő tárgyalásra való felkészítés. Utóbbira jó példa az akár személyre szabott, akár társadalmi szintű awareness (biztonságtudatosítási) tevékenység.⁵⁸⁰

8.3.11 Funkciók összefoglalása

A fenti funkciók meghatározása két okból volt lényeges. Egyrészt jól mutatja, hogy a titkosszolgálatok a társadalmat milyen területen, illetve milyen egyedi módokon tudják kedvezőbb helyzetbe juttatni. Jól látható, hogy számos kutató ezen funkciókat azonosítja társadalmi rendeltetésnek. Például azon országok kutatói, ahol mondjuk a biztonsági kérdések

⁵⁷⁸ AMS (2023): „Blurred Lines: The Convergence of Military and Civilian Uses of AI & Data Use and Its Impact on Liberal Democracy”, *International Politics* 60, sz. 4 (2023. augusztus): 879–96, <https://doi.org/10.1057/s41311-021-00351-y>.

⁵⁷⁹ MATEI (2007): „Romania’s Transition to Democracy and the Role of the Press in Intelligence Reform”, in *Reforming Intelligence*, szerk. Thomas C. Bruneau és Steven C. Boraz (Austin: University of Texas Press), 227.

⁵⁸⁰ DOBÁK ÉS BABOS (2021): „A biztonságtudatosítás lehetőségei a 21. századi platformok fényében”, *Nemzetbiztonsági szemle* 9, sz. 4 (2021): 18–34, <https://doi.org/10.32561/nasz.2021.4.2>.

hangsúlyosabbak, ott a titkosszolgálatokat biztonsági, védelmi szervként azonosítják, holott jól láthatóan ez csak egy funkciója a szolgálatoknak a sok közül.

Másrészt levonható a következtetés, hogy a titkosszolgálatok a társadalmi működés szempontjából generalista szervezetek nem pedig specialista szervezetek. Ez azt jelenti, hogy társadalmi működés szempontjából nem specializálódnak egyetlen szakterületre (például katonai biztonság, rendészeti, gazdaság, képzés, egészségügy, stb.), hanem ezen területek bármelyikével együtt tudnak működni, amennyiben erre szükség van. E funkciójukból adódik az a kutatói álláspont, amely szerint a titkosszolgálatok információgyűjtő, elemző, értékelő szervek. Én nem tartom funkciónak az információgyűjtést, az értékelés-elemzést és a tájékoztatást. Ezek sokkal inkább olyan alapvető információ-menedzsment eszközök és módszerek, amit minden állami szervezet alkalmaz⁵⁸¹. A titkosszolgálatok legfeljebb abban különböznek ezektől, hogy a titkos adatokat is kezelnek. Ezt a generális helyzetet ábrázolja az alábbi ábra is.

Katonai biztonság	Közbiztonság	Gazdasági stabilitás és fejlődés	Közegészség ⁵⁸²	Képzettség
Hadsereg	Rendészeti szervek	Gazdasági igazgatás, Nemzeti Bank	Közegészségügyi intézmények (pl ÁNTSZ)	Közüktatás Felsőoktatás Felnőttképzés
Titkosszolgálati tevékenység				

10. ábra A titkosszolgálati tevékenység generalista jellege (forrás: saját szerkesztés)

⁵⁸¹ CHOO (2000): *Information Management for the Intelligent Organization: The Art of Scanning the Environment*, 2. ed, 2. pr, ASIS Monograph Series (Medford, NJ: Information Today).

⁵⁸² A közegészségügy (vagy közegészség) olyan tudományterület és gyakorlati tevékenység, amely a lakosság egészségének megőrzésére, javítására és a betegségek megelőzésére irányul. Kiemelt célja nem az egyéni betegek kezelése, hanem a társadalom egészének egészségvédelme és a járványok, fertőzések, egészségkárosító tényezők megelőzése. AMBERGER (2010): „A közegészségügy fogalma a mindennapi gyakorlat tükrében”, *Egészségtudomány* 54., sz. 4 (2010).

Természetesen a titkos tevékenységük végzéséhez titkosszolgálatok számára számtalan eszköz áll rendelkezésre. Ezek közé tartoznak a titkos lehallgató és megfigyelő eszközök, az emberi erőforrás révén történő titkos információgyűjtés, a nyílt forrású információk összegyűjtése, a titkos kutatás, stb. Bizonyos eszközök mélyebben beavatkoznak például az emberi szabadságjogok rendszerébe, mások kevésbé sértik meg azokat. Az, hogy a szolgálatok adott helyzetben milyen eszközöket használnak az függ a helyzet jellegétől, mivel értelemszerűen egy háborús helyzet teljesen eltér, mondjuk egy beruházás megszerzéséhez kapcsolódó helyzettől. Ezen túlmenően függhet az adott társadalom kulturális helyzetétől és az ebből fakadó jogi szabályozásból. Végül függhet az anyagi helyzettől, mert vannak olyan nagy költséggel járó eszközök, amelyek alkalmazását bizonyos országok nem engedhetik meg maguknak.

A fentiek összefoglalásaként elmondható, hogy a demokratikus országoknak is szükségük van titkosszolgálatokra, ám azok működtetését komoly garanciákkal kell körülbástyázni annak érdekében, hogy a titkosszolgálat ne váljon a demokrácia ellenségévé.

8.4 RENDELTETÉS ÉS FUNKCIÓK DIKTATÓRIKUS POLITIKAI RENDSZEREKBEN

A fentiek alapján látható, hogy a demokratikus rendszerekben is indokolt a titkosszolgálatok működtetése. A diktatórikus berendezkedésű országokban ez a dilemma sokkal kevésbé merül fel, mert az egyeduralkodó rendszerekben a titok sokkal természetesebb és ezért elfogadottabb jelenség, illetve a jogszerűség sem feltétlenül tényleges követelménye az állami szervezetek működésében⁵⁸³. A 6. fejezetben láttuk, hogy a diktatórikus rendszerű országokban is működnek titkosszolgálatok. Ebben az esetben felmerül a kérdés, hogy vajon ugyanazon okból van-e szükség rájuk, mint demokratikus, jogállami rendszerekben. Amennyiben a kérdésre igen a válasz, akkor magyarázatot igényel, hogy miért és miként válik a titkosszolgálat legtöbbször a diktatórikus rendszerek legfőbb támaszává. Amennyiben nem a válasz, akkor fontos meghatározni, hogy diktatúrák esetében miben más a titkosszolgálati tevékenység rendeltetése.

Számos külföldi és magyar kutató megfogalmazta már, hogy a diktatúrákban a titkosszolgálatok eltérő szerepet töltenek be a demokráciákhoz képest. Legyen ez félelemkeltő,

⁵⁸³ FINSZTER (2019): „Állambiztonság – nemzetbiztonság”.

elnyomó vagy épp ellenőrző szerep.⁵⁸⁴ A legtöbb témával foglalkozó szerzőnél megjelenik azonban a rezsimbiztonság, mint elsődleges tényező, azaz, hogy a titkosszolgálatok feladata a diktatúra vezetői hatalmának fenntartása⁵⁸⁵, akár az eliten belüli tevékenységgel⁵⁸⁶ is. Ez számos esetben nem csak cél, de struktúra alakító tényező is, azaz diktatúrákban megjelennek olyan szervezeti egységek a titkosszolgálatokon belül, amelyek politikai ellenfelek, vagy kifejezett fontos társadalmi szerepet betöltő szervezeteket (egyházak, egyesületek, stb.) támadnak.⁵⁸⁷

Fentebb a következőkben fogalmaztam meg a titkosszolgálati tevékenység rendeltetését: *A titkosszolgálatok rendeltetése tehát, hogy titkos tevékenység – kémkedés és titkos befolyásolás – révén támogassák a társadalmi érdekek felismerésének, értékelésének, érvényesítésének folyamatát, adott esetben részt is vegyenek ez utóbbiban. E támogatásra akkor van szükség, amikor ez a folyamat részben vagy egészben csak titkos tevékenységgel kivitelezhető.*

A rendeltetést illetően úgy látom, hogy a fenti meghatározás diktatórikus rendszerekre is vonatkozhat egy fontos kivétellel. Ez a kivétel pedig a társadalmi szükséglet. E tekintetben a különbség abban van, hogy diktatórikus rendszerben a fenti rendeltetést egy olyan cél érdekében tölti be, ami a demokratikus szolgálatok esetében nincs. Ez pedig a rezsim hatalmának védelme.

Logikusan belátható, hogy a rezsim hatalma nem lehet közjóság. Nemcsak azért nem a diktatórikus rendszerek életszínvonala szignifikánsan alacsonyabb a demokratikus rendszerekben élők életszínvonalához képest is. Hanem azért, mert az egyes ember hatalmának erőszakos eszközökkel történő fenntartása definíció szinten nem lehet közjóság, mivel abból a társadalom nagyobb része eleve ki van rekesztve. Ebben az esetben viszont a titkosszolgálatok tulajdonképpen a rezsim szempontjából magánjóságok a társadalom szempontjából pedig közrossznak minősülnek. A közrossz – mint a közjóság ellentétpárja – fogalma szerint olyan

⁵⁸⁴ VITKAUSKAS (1999): „The role of a security intelligence service in a democracy” (NATO Democratic Institutions Fellowships Programme 1997-1999, 1999).

GIESEKE (2014): „The stasi and east german society: Some remarks on current research”, *GHI BULLETIN SUPPLEMENT* 9 (2014): 63. ⁵⁸⁵ VITKAUSKAS (1999): „The role of a security intelligence service in a democracy” 3; BODA ÉS MTSAL. (2019): *A hírszerzés története az ókortól napjainkig* 12; RÉVÉSZ (2010): *Források a titkosszolgálatok politológiai tanulmányozásához* 25.

⁵⁸⁶ FINSZTER (2019): „Állambiztonság – nemzetbiztonság” 101.

⁵⁸⁷ RÉVÉSZ (2010): *Források a titkosszolgálatok politológiai tanulmányozásához* 50.

társadalmi jelenség, amelynek fogyasztása vagy termelése a társadalom minden tagjának káros, mégsem lehet kizárni a fogyasztásból és nincs rivalizálás sem.⁵⁸⁸

Logikailag viszonylag könnyen belátható, hogy az államszervezetnek sem a magánjóságok, sem a társadalmi közrossz előállítása nem lehet feladata. Ebből fakadóan a titkosszolgálatok rendeltetése diktatórikus rezsimek esetén kiegészül a rezsime hatalmának fenntartásával, azaz így fogalmazható meg.

Diktatórikus rendszerekben a titkosszolgálatok rendeltetése tehát, hogy titkos tevékenység – kémkedés és titkos befolyásolás – révén támogassák a társadalmi érdekek és a rezsime hatalmának fenntartásához szükséges érdekek felismerésének, értékelésének, érvényesítésének folyamatát, adott esetben részt is vegyenek ez utóbbiban. E támogatásra akkor van szükség, amikor ez a folyamat részben vagy egészben csak titkos tevékenységgel kivitelezhető.

Ebben az esetben azonban a titkosszolgálatok nem állami, hanem magán funkciót töltenek be vagy pedig negatív externáliát jelentenek a társadalom szempontjából, amelynek megszüntetése inkább kívánatos, mint nem.

Diktatórikus rendszerekben a betöltött funkciók hasonlóak lehetnek mint a demokratikus rendszerekben, esetleg a hangsúlyok tolódnak el. Ahogy ezt fentebb bemutattam a biztonsági funkció jobban fókuszál a rezsime biztonságára, mint a társadalom többségének biztonságára. Ez utóbbi ilyen esetekben első sorban a rezsime legitimitásának biztosítása szempontjából számít fontosnak. A támadó funkció szintén jelentősebb diktatórikus rendszerekben, mivel az ilyen rendszerek gyakrabban kezdeményeznek támadó jellegű háborút. Az erőszakcsökkentő funkció ebben az esetben kevésbé értelmezhető abban az esetben, ha a titkosszolgálatok elnyomó tevékenységük körében gyakrabban lépnek fel erőszakosan a társadalom tagjaival szemben. Az erőforrásnövelő funkciónak szintén nagyobb a jelentősége, mivel a diktatúrákban a nem hatékony felhasználás miatt előbb-utóbb erőforráshiány áll be, amelynek pótlása létfontosságú a rezsime legitimitásának biztosítása érdekében. Gondolhatunk

⁵⁸⁸ ENGEL (2015): „Scientific Disintegrty as a Public Bad”, *Perspectives on Psychological Science* 10, sz. 3 (2015. május): 363, <https://doi.org/10.1177/1745691615577865>.

itt mondjuk Észak-Korea esetére, ahol a titkosszolgálatok fő feladata a keményvaluta beszerzése.⁵⁸⁹

8.5 RÉSZÖSSZEGZÉS

A fejezet alap következtetése, hogy a világ országainak jelentős részén a titkosszolgálati jogszabályok alapján a titkosszolgálatok rendeltetése az érdek fogalmon alapszik. Az érdek olyan szociológiai fogalom, amely a társadalmi cselekvésekkel függnek össze, annak motivátoraként viselkednek.

Bemutattam, hogy a titkosszolgálati tevékenység közvetett módon hozzájárul társadalmi szükségletek kielégítéséhez, amiből következik, hogy jól lehet érvelni a titkosszolgálatok társadalmi hasznossága mellett.

Meghatároztam a titkosszolgálatok társadalmi rendeltetését és az ehhez kapcsolódó funkciókat, amelyeket példákkal is alátámasztottam. A fenti meghatározás révén elkülöníthetők a funkciók és az eszközök, így elválaszthatók egymástól a law enforcement célú és titkosszolgálati titkos tevékenység rendeltetése. Emellett azonosíthatóvá válnak az azonos érdekekkel rendelkező és ellenérdekelt felek és felismerhetők az egybeeső érdekek is. Ezzel megmagyarázhatók például a szövetséges országok közötti kémkedési esetek.

Jól elkülöníthetővé válik a demokratikus és nem demokratikus országok titkosszolgálati működése. Ez utóbbi országok esetén legtöbbször azonosíthatók olyan tevékenységek és szervezeti elemek, amelyek nem társadalmi közjószágok előállításához szükségesek.

Az érdek fogalmának megértése, illetve adekvát módon történő bevezetése a hírszerző szolgálatokkal kapcsolatos diskurzusba azért fontos, mert ez magyarázatot ad a titkosszolgálatok egy különleges tulajdonságára: ezen szervezetek a társadalmi működés számos területével foglalkozhatnak, legyen szó biztonságról, gazdaságról, tudományról vagy egészségügyről. Az állam feladata, hogy e területeken érvényesítse az adott társadalom érdekeit, lehetővé téve a szükségletek minél magasabb szintű és hatékonyabb kielégítését.

⁵⁸⁹ (2021): „United Nations Security Council, “Report of the Panel of Experts established pursuant to resolution 1874 (2009)” (S/2021/211), 2021.” (ENSZ, 2021), 51, <https://undocs.org/S/2021/211>.

9 HIPOTÉZISEK VIZSGÁLATA

9.1 AZ 1. SZÁMÚ HIPOTÉZIS VIZSGÁLATA

Első hipotézisem az, hogy *az állam titkosszolgálati funkciója a katonai funkciójából fejlődött ki*. Ezt a feltételezést *elvetettem* az alábbi okok miatt.

- 1) Igazoltam, hogy a kémkedéssel kapcsolatos fogalmak az emberi létezés korai időszakaira vezethetők vissza. Már az állatvilágban is jelen vannak olyan magtartásformák, amik túlmutatnak a fizikai konfrontáción. Az emberi közösségek korai időszakában, már jóval az állam és katonai funkciójának megjelenése előtt is fontos szerepe volt a titoknak és titkot alkalmazó viselkedésmintáknak. A korai nyelvekben több kultúrában is a kémkedés valamilyen érzékszervvel kapcsolatos észlelésre visszavezethető szóból erdeztethető.
- 2) Az írásos források már egészen korán megjelenítenek olyan utalások, amelyek szerint a kémkedésnek más funkciói is voltak, mint a hadviselés támogatása. Kétségtelen, hogy a kémkedéssel kapcsolatosan az egyik legtöbbet idézett mű (Szun-ce) katonai vonatkozású írása, ám az ókorban keletkeztek olyan művek is, amelyek szinte semmilyen kapcsolatban nem álltak a katonai tevékenységgel (pl. Arthashastra). Példának okáért egyebekben a kínai katonai klasszikus művekben is számtalan utalás található arra, hogy a kémkedés, mint tevékenység a hadviselésen túl is értelmezhető és hasznos tevékenység.
- 3) A proto-titkosszolgálatok jelentős része nem kizárólag katonai szempontú tevékenységet végzett. Az, hogy a korai titkosszolgálatok nem csak katonai szempontú kémkedést végeztek arra utal, hogy a kémkedés eltérő társadalmi funkcióit már a középkorban is felismerték.
- 4) A katonai kémkedéssel kapcsolatos tevékenység sokáig csak a hadviselés idejéig állt fenn. Például az Egyesült államokban a polgárháború után is ez történt.
- 5) A modern titkosszolgálatok intézményesülése során, a 19. század második felében ugyan a katonai titkosszolgálatok voltak többségben, azonban jelenlétük messze nem volt kizárólagos. Az Okhrana létrejötté például sokkal inkább belső biztonsági jellegű volt, amely később kapott katonai funkciókat, de ide sorolható a román Siguranța Statului is, illetve számos titkosrendőrségi formában működő szervezet. Az adatok alapján úgy tűnik, az hogy az európai titkosszolgálatok első sorban katonai

szervezetként jöttek létre annak köszönhető, hogy Európában a legtöbb állam ekkor első sorban katonai kihívásokkal szembesült. A fegyverkezés katalizálta a modern titkosszolgálatok intézményesülését, de a nem katonai célú kémkedés fejlődése sok szempontból megelőzte a katonai célú kémkedését.

Összességében megállapítható, hogy a kémkedés a kezdetektől fogva saját jogon fejlődő tevékenység volt, amelynek hangsúlyai a kémkedést alkalmazók helyzetétől függött. A katonai felhasználással párhuzamosan fennállt a polgári, azaz belső biztonsági vagy diplomáciai alkalmazása is. A katonai tevékenységből való kifejlődés érzetét Szun-ce műve, illetve az a tény kelthette, hogy a hadtörténethez kapcsolódó híres események megörökítésével nagyobb eséllyel fennmaradtak a kémkedéssel kapcsolatos adatok, mint a polgári célú hírszerzés esetében.

9.2 A 2. SZÁMÚ HIPOTÉZIS VIZSGÁLATA

Második hipotézisem, hogy *a titkosszolgálati tevékenység mára teljes mértékben professzionalizálódott, azaz önálló hivatássá és így állami funkcióvá vált.* Ezt a hipotézist igazoltnak tekintem az alábbiak miatt.

- 1) Ennek érdekében az egyik legszélesebb körben alkalmazott elmélet segítségével bemutattam, hogy a kémkedési tevékenység végighaladt a professzióvá válás folyamatán és elérte annak összes felvázolt lépcsőfokát.
- 2) A társadalmi igény a kémkedésre már az emberré válással együtt megjelent, majd az írásos kultúra megjelenését követően nem sokkal megjelentek a kémkedéssel kapcsolatos szövegek is.
- 3) Már az ókorban megindult a szaktudás kialakulása, amely azonban a közép és az újkorban inkább rejtetten fejlődött tovább, hogy aztán a modern korban ismét nyíltabbá váljon. A titkosszolgálati témák kutatása és oktatása, a demokratikus országokban mára akadémiai szintet ért el.
- 4) Mára szinte a világ minden országában kialakultak a modern titkosszolgálatok, melyek szervezeti megoldásai igencsak hasonlítanak egymásra, ami a magas szintű standardizáltságra utal.
- 5) Szintén a világ legtöbb országában létezik valamilyen szabályozás a titkosszolgálatokra. Értelemszerűen e szabályozások csak jogállami keretek között jelentenek valódi szabályozó funkciót.

- 6) Végül igazolható, hogy a titkosszolgálatok társadalmi megbecsültsége létező jelenség. Ehhez szükség volt a titkosszolgálatok tevékenységének széles körben történő ismertté válása, illetve az a tény, hogy az 1990-es évek után a titkosszolgálatok olyan társadalmi kihívásokkal is foglalkozni kezdtek, amelyek a polgárok széles körét érintették, úgy mint terrorizmus és a kibertér.

Ezen hipotézis igazolása azért is fontos, mert alátámasztja, hogy e tevékenység rendelkezhet önálló társadalmi rendeltetéssel.

9.3 A 3. SZÁMÚ HIPOTÉZIS VIZSGÁLATA

Harmadik hipotézisem, hogy

- a) a legtöbb európai ország az érdek fogalmat állítja a titkosszolgálatok társadalmi rendeltetése jogi szempontú megfogalmazásának középpontjába.*
 - b) Az érdek fogalom szociológia értelmezése révén tudományosan meghatározható szerep egyértelműen elkülöníthető minden más állami funkciótól.*
- 1) Az a) pont igazolása érdekében összegyűjtöttem 100 ország titkosszolgálati jogszabályait, majd ezeket tartalmi és statisztikai elemzésnek vetettem alá. Ebből megállapítható, hogy a jogi szabályozások a titkosszolgálatok rendeltetésének leírásakor XXX százalékban tartalmazták az érdek fogalom említését.
 - 2) A b) pont igazolásához felhasználtam az érdek egy szociológiai fogalmát. Ennek segítségével bemutattam, hogy a titkosszolgálatok nem a társadalmi működés egy részterületéért felelősek, hanem össztársadalmi (értve ez alatt nagyrészt, de nem kizárólag az állami) érdekérvényesítést támogatják, illetve végzik titkos eszközökkel.
 - 3) Az érdek ebben a kontextusában objektíve létező cselekvési alternatíva, amely a társadalmi működés egészével kapcsolatosan pozitív hasznossággal bír, a társadalmi szükséglet kielégítése eszközeinek vagy feltételeinek kialakításához kapcsolódik. Ez a meghatározás lehetővé teszi, hogy az állami cselekvést állítsuk az érdekek érvényesítésének középpontjába.
 - 4) A titkosszolgálatok ennek megfelelően nem egy társadalmi terület specializált szervezetei, hanem úgynevezett generális szervezetek, amelyek a társadalmi működés bármely területén beavatkozhatnak, ha ez indokolt. A titkosszolgálatok a titkos befolyásolás különböző formáit is művelik, ami bár összefügg a titkos módon történő adatgyűjtéssel, de mégis attól jól elkülöníthető tevékenység.

- 5) A titkosszolgálatokat kifejezetten a kémkedésre hozták létre, míg a többi titkos információgyűjtő szervezetek (rendészeti szervek, ügyészségi szervek, stb.) más célra jöttek létre, azonban a hatékonyság fokozása érdekében, elkezdtek felhasználni a titkos módszereket, részben a titkosszolgálatok segítségével.

9.4 A 4. SZÁMÚ HIPOTÉZIS VIZSGÁLATA

Negyedik hipotézisem, hogy

- a) *A demokratikus országoknak is szükségük van a titkosszolgálatokra, amely egyértelműen összeegyeztethető a demokráciák működésének alapjával.*
 - b) *Ugyanakkor a diktatórikus rendszerekben a titkosszolgálati tevékenység rendeltetése különbözik a demokratikus országokban szolgálatainak rendeltetésétől.*
- 1) Egyértelműen igazoltam, hogy a demokratikus országok számára is hasznosak a titkosszolgálatok. Ezt önmagában igazolhatja az a tény, hogy néhány miniállam kivételével, az összes demokratikus országban is működnek titkosszolgálatok. Kanada, mint stabil demokrácia, hosszas mérlegelés után, 1980-as években döntött úgy hogy létrehozza professzionális titkosszolgálatát.
 - 2) Bemutattam, hogy a titkosszolgálatok létezésének egyik fontos oka a titok, mint társadalmi jelenség létezése. A titok funkciói között számos pozitív szerepet betöltő funkció is azonosítható, így önmagában nem értékelhetjük kizárólag negatívan a titkosszolgálatok társadalmi szerepét.
 - 3) Igazoltam azt is, hogy a titkosszolgálatok nem az állami előnyszerzés eszközei. A nemzetközi versenyhelyzetben az az ország kerülne hátrányba, amelynek nincs titkosszolgálata. Így, ha a demokratikus országokban nem léteznének titkosszolgálatok, akkor hátrányba kerülnének azon, akár diktatórikus országokkal szemben, akik aktívan alkalmazzák titkosszolgálatok jelentette lehetőségeket, ez pedig a demokratikus politikai berendezkedéssel szemben egzisztenciális fenyegetésként értelmezhető.
 - 4) Számtalan példával igazolható, hogy demokratikus országok számára is hasznosak a titkosszolgálatok.

- 5) A diktatórikus rendszerekben jól azonosítható módon alkalmazzák a titkosszolgálatokat olyan tevékenységek végrehajtására, amelyek első számú célja a diktatúrát működtető elit hatalmának fenntartása. Ez pedig bizonyos szempontból magánjóságnak, más szempontból pedig közrossznak minősül, tehát semmiképpen sem lehet állami szervezet feladatának tekinteni. Diktatórikus rendszerekben az elnyomó funkciók egyfajta társadalmi anomáliának tekinthető.

10 TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

Az értekezésben szereplő tudományos értékű eredmények az alábbiak szerint foglalhatóak össze. A tíz tudományos eredmény alábbi felsorolás során az értekezésben való megjelenési sorrendjüket tükrözi.:

- 1) A kutatásom során igazoltam, hogy a titkosszolgálat kifejezés, mind köznapi, mind tudományos szempontból alkalmas elnevezése a kutatás tárgyainak. Azt is bemutattam, hogy a különböző kultúra- vagy országspecifikus elnevezések (intelligence services, nemzetbiztonság) kialakulása olyan eufemizáló folyamat eredménye, amelynek célja a kémkedéssel kapcsolatos negatív konnotáció csökkentése, a társadalmi elismerés fokozásának eszköze.
- 2) A kutatásom során sikerült igazolni, hogy a kémkedés mint társadalmi tevékenység valóban igen korai emberi tevékenység. Ezt nem csak korai történeti források, de a kémkedés foglamának etimológiai elemzése is alátámasztja. Három teljesen eltérő kultúrkör (kínai, indoeurópai és magyar) esetében sikerült igazolni, hogy a kémkedéshez használt fogalmak korai formái valamilyen emberi érzékeléssel (látás, hallás) kapcsolatos fogalomból fejlődtek ki. Sikerült olyan definíciót adnom a kémkedési tevékenységre, amely később felhasználtam a titkosszolgálat, a hírszerző és elhárító szolgálat definíciójának meghatározásához.
- 3) Példákon keresztül sikerült igazolnom, hogy az ókortól kezdődően párhuzamosan fejlődött a katonai és a nem katonai kémkedés működése. A proto-titkosszolgálat fogalmának bevezetésével el tudtam különíteni a középkor korai kezdetleges intézményeit a modern titkosszolgálati szervezetektől. Ezek vizsgálatával megállapítottam, hogy esetükben a nem katonai funkciók domináltak, így a korai intézményesülés nem első sorban katonai okból indult meg. Azt is kimutattam, hogy a modern szolgálatok kialakulásakor ugyan jelentős, de mégsem kizárólagos szerepet játszottak a katonai kérdések.
- 4) A kutatás keretében részletesen leírtam a titok társadalmi működésének folyamatát és szereplőit. Ezen kívül azonosítottam a titok 17 társadalmi funkcióját. Kimutattam, hogy a titkosszolgálatok társadalmi létezésének egyik fontos oka a titok létezése és széleskörű alkalmazása. Kimutattam, hogy a titok alkalmazása alkalmas az előnyösebb pozíció kialakítására.

- 5) Bemutattam ugyanakkor, hogy a nemzetközi versenyhelyzetben a titkosszolgálatoknak önmagában nem funkciója az előnyszerzés, viszont az az ország, amely nem rendelkezik ezekkel az intézményekkel, a titok intézményének köszönhetően hátrányba kerül azon országokkal szemben, amelyek rendelkeznek a titkokat intézményesen alkalmazó szervezetekkel.
- 6) Részletesem feltártam a titkosszolgálatokkal kapcsolatos alapvető kifejezések (állambiztonság, nemzetbiztonság) magyarországi fejlődésének folyamatát. Bemutattam, hogy mi módon alakult át 1990-ben az állambiztonsági rendszer nemzetbiztonsági rendszerré. Történeti források elemzésével igazoltam, hogy a nemzetbiztonság fogalom első nyilvános használója az eddigiekben gondoltakkal ellentétben nem Horvát István belügyminiszter volt, hanem Pallagi Ferenc a III. főcsoportfőnökség vezetője volt. Szintén történeti források révén rekonstruáltam, hogy az utolsó állampárti Belügyminisztérium milyen formában kívánta „átmeneteni” a szocialista rendszer titkosszolgálati szervezetrendszerét a demokratikus keretek közé, illetve, hogy ezt miért és hogyan akadályozta meg a Duna-gate botránynak nevezett eseménysorozat, ez hogyan változtatta meg az előzetes elképzeléseket.
- 7) A kutatás során összegyűjtöttem a világ országaiban működő összes titkosszolgálati jogállású szervezetét. Ezek statisztikai vizsgálatával kimutattam, hogy néhány miniállam kivételével a világ összes állama rendelkezik legalább egy titkosszolgálati szervezettel. Kimutattam továbbá azt is, hogy nem minden ország rendelkezik katonai titkosszolgálattal. Kimutattam, hogy a klasszikus kémkedési és titkos befolyásolási tevékenységen kívül az információfúziós központ csak néhány kivételes országban minősül titkosszolgálati jogállású szervezetnek.
- 8) Megvizsgáltam közel 40 ország titkosszolgálati jogszabályait. Ennek során megállapítottam, hogy ezen jogi normák 75%-ka használja az érdek kifejezést a titkosszolgálatok tevékenységének megfogalmazására, viszont elenyésző arányban adnak konkrét definíciót ezen fogalomhoz.
- 9) A szociológiai érdekfogalom felhasználása révén meghatároztam a demokratikus politikai rendszerekben működő titkosszolgálatok alapvető társadalmi rendeltetését, ezen túl leírtam 10 olyan társadalmi funkciót, amelyet a titkosszolgálatok betöltenek működésük során.

10) Végül szociológiai elméletek segítségével bemutattam, hogy demokráciában és diktatúrában különbözik a titkosszolgálatok társadalmi rendeltetése, így a szolgálatok működés politikai kontextustól függő, amiből számos következtetés adódik a demokratikus kialakításuk vonatkozásában.

A fenti tudományos eredmények a titkosszolgálatokkal kapcsolatos tudományos kérdések többféle vonatkozását lefedik. Hasznosíthatóak történeti kérdések, definíciós problémák kutatásánál, oktatási módszertanok kialakításánál, illetve konkrét jogi szabályozások, szervezeti működési formák kialakításánál. Ebből fakadóan a következő fejezetben konkrét javaslatokat teszek arra vonatkozóan, hogy a fenti tudományos eredményeket milyen célból és milyen módon lehetne alkalmazni.

11 JAVASLATOK

A fent megfogalmazott tudományos eredmények értelemszerűen nem önmagukért valók, hanem lehetséges gyakorlati felhasználásuk. A kutatás eredményei alapján az alábbi javaslatokat látom megfogalmazhatónak. Az általam felvetett javaslatok két csoportba oszthatóak. Van néhány elméleti jellegű javaslat, amely első sorban a szakirodalom fejlesztéséhez járulhat hozzá.

Emellett vannak gyakorlati jellegű javaslatok, amelyek a kutatás elméleti eredményeire támaszkodva jelenthetnek fejlesztési irányokat értelemszerűen első sorban a magyar titkosszolgálati rendszer számára.

Elméleti jellegű javaslatok:

- 1) Az *intelligence* fogalommal kapcsolatos vitában javaslom általános álláspontként elfogadni, hogy az *intelligence* fogalom meghatározásának nem része a titkosság. Minden olyan tevékenység érthető alatt, amely nagy mennyiségű adat összegyűjtésével, kezelésével, elemzésével, és az ebből levonható következtetések disszeminálásával foglalkozik.
- 2) Javaslom a titkosszolgálati tevékenységet nem a tevékenység célja alapján, hanem a tevékenység jellege alapján meghatározni. Ennek megfelelően a tevékenység jelölésre a *secret intelligence activity* kifejezés alkalmazását tartom a leginkább megfelelőnek.
- 3) A titkosszolgálatok tevékenységének elnevezéskor nem indokolt a nemzeti sajátosságok általánosítása és kivetítése, tehát nem javaslom például a nemzetbiztonsági szolgálatok általánosító alkalmazását.
- 4) Javaslom a nemzet és biztonság összetételéből adódó biztonsági állapot megjelölésére a nemzeti biztonság fogalmat alkalmazni, hogy a nemzetbiztonságtól, mint titkosszolgálati szervezetrendszerrel egyértelműen elkülöníthető legyen.

Gyakorlati jellegű javaslatok:

- 1) A magyar titkosszolgálati rendszer sok szempontból megérett az átalakításra. Ennek során javaslom a „nemzetbiztonság” elnevezés elhagyását és a titkosszolgálat terminológiai alkalmazását.

- 2) Javaslom továbbá az integrált szolgálatos modellre történő áttérést, a megfelelő kontroll mechanizmusok és demokratikus garanciák mellett.
- 3) Végül javaslom a nemzeti információs központ titkosszolgálati jogállásának megszüntetését. Kétségtelen, hogy az információfúziós funkcióra szükség van, de semmi nem indokolja, hogy ezen szervezet titkosszolgálati jogállású legyen.
- 4) Javaslom az 1995. évi CXV. törvény teljes átdolgozását a fentieknek megfelelően.
- 5) Javaslom a 2025. évi LXXV. törvény teljes átdolgozását a fentiek alapján.
- 6) Javaslom olyan intézmények kidolgozását, amelyek a mainál jobban függetlenítik a titkosszolgálatok működésének szervezeti kereteit a mindenkori végrehajtó hatalomtól. Példának okáért a külső engedélyes eszközök engedélyezését teljes mértékben a végrehajtó hatalmon kívülre lenne célszerű telepíteni, akár egy olyan testület kezébe, ahol minden hatalmi ág képviselve lenne. Ezzel párhuzamosan javaslom olyan szocializációs mechanizmusok kidolgozását, amely alkalmas a titkosszolgálatok személyi állományának demokratikus elkötelezettségének intézményes erősítésére.

12 ÖSSZEFOGLALÁS

Erős túlzás, hogy a titkosszolgálatok alakítják a (világ)politikát, de nem szabad alábecsülni sem őket ebből a szempontból. Jelentőségük egy-egy fontos eseménnyel kapcsolatosan tud megmutatkozni. Ezen események során vagy ott vannak és támogatást nyújtanak, vagy nincsenek ott és akkor a támogatás nagyon hiányzik. Az értekezés véglegesítésének időszakában a titkosszolgálati tevékenység Magyarországon az egyik leginkább aktuális közéleti témává vált, eddig ritkán látott élénk társadalmi diskurzus bontakozott ki vele kapcsolatosan. Ez is mutatja, hogy a titkosszolgálatok kutatása egyáltalán nem értelmetlen kérdés, komoly társadalmi igényt elégít ki tudományosan és közéleti szempontból egyaránt.

Kutatásom és értekezésem célja az volt, hogy bemutasson egy új megközelítést a titkosszolgálatok tevékenységének társadalmi rendeltetését és (rész)funkcióit illetően. Az eddig használt szakirodalmi meghatározások meglátásunk szerint elsősorban részfunkciókra, esetleg hírszerzési módszerekre fókuszáltak, kevésbé tudták annak általános funkcióját megragadni. Az érdek, mint kifejezés szinte a világ minden országában része a titkosszolgálatok feladatait meghatározó jogszabályoknak és egyben titkosszolgálatok működéséről szóló közbeszédnek. Ennek ellenére a definíciós törekvésekben az érdekek szinte semmilyen módon nem jelentek meg, ami feltehetően annak köszönhető, hogy az érdek fogalom tudományos megfogalmazása sem könnyű.

A fent vázolt gondolatmenet alapján úgy látom, hogy a titkosszolgálati cselekvés rendeltetése az, hogy társadalmi közjavak előállításának folyamatát támogassák titkos cselekvés révén. E folyamat támogatása jelenti lehetséges cselekvések meghatározását (társadalmon belül és kívül), azok rangsorolását és a titkos cselekvést igénylő esetekben azok végrehajtását.

Megállapítható az is, hogy a titkosszolgálati tevékenység az emberi társadalmak között kialakult természetes versenyhelyzet következménye, nem pedig okozója. Kimondható továbbá, hogy társadalmi jelenlétük a titok, mint társadalmi intézmény létezéséből következik, Amennyiben nem lenne titok, nem lenne szükség titkosszolgálatokra sem. Fontos továbbá, hogy a titkosszolgálatok működtetése így nem az előny megszerzésének, hanem a hátrány elkerülésének eszköze.

E gondolati rendszer alkalmazásával olyan szilárd viszonyítási pontokat kapunk, amelyek révén könnyebb és meggyőződésünk szerint jobb minőségű válaszokat adhatunk a társadalmat érintő kérdésekre. Hozzájárulhatunk ahhoz, hogy a társadalom tagjai jobban megértsék miért van szükség ezen szervezetekre, milyen szükségletük kielégítéshez járulhat hozzá. Sokan azt gondolják, hogy titkos szolgálatok „szolgáltatásainak” végső fogyasztói a kormányzati döntéshozók. Mi magunk úgy gondoljuk, hogy egyrészt nem csak a kormányzati döntéshozók, hanem más szereplők is fogyasztói e szolgáltatásnak, másrészt azt, hogy végső haszonélvezői a polgárok, csak meg kell találni a mechanizmust, ami azt a kapcsolatot le tudja írni. Egy ilyen kutatás eredményei jól hasznosíthatók lehetnek a politikai szereplők felkészítésében a titkosszolgálati szervezetek munkatársainak kiképzésében is, külön-külön és egymáshoz kapcsolódóan is.

Kutatásomat ezzel még semmiképpen nem tekintem lezártnak. Számos kapcsolódó kérdést lehet még vizsgálni, az elmélet számos elemét lehet még csiszolni, számos összefüggés feltárására nyílhat még lehetőség. Ugyanakkor olyan elméleti keretnek gondolom, amelynek közzététele alkalmas a titkos szolgálatok társadalmi szerepéről való gondolkodás revitalizálására.

Bízom benne, hogy kutatásom hozzájárult a kémkedés és a titkosszolgálati tevékenység jobb megértéséhez, a titkosszolgálatok demokratikus politikai rendszer keretében való alkalmazhatóságának javításához.

13 FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1) 29/1990 (III.13) sz. Országgyűlési határozat a Belügyminisztérium belső biztonsági szolgálatának tevékenységéről (é. n.). <https://njt.hu/jogszabaly/1990-29-30-41>.
- 2) 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A20H1163.KOR&txtreferer=00000001.txt> -.
- 3) 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról (é. n.). <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A20H1163.KOR&txtreferer=00000001.txt>.
- 4) A HON. „A képviselőház júl. 30-ai üléséből.” 1968. július 31. Arcanum.
- 5) A HON. „Szemelvények a delegatioknak tett előterjesztésekből.” 1871. május 26., Reggeli kiadás. https://adt.arcanum.com/hu/view/AHon_1871_05/?pg=138&layout=s.
- 6) „A magyar népköztársaság belügyminiszterének 2. számú parancsa (2/1959)”. ÁBTL, é. n. ÁBTL - 4.2-10-21/2/1959/ 1.
- 7) A NÉP. „Meg akarják fojtani az erdélyi magyarságot”. 1921. november 12. https://adt.arcanum.com/hu/view/ANep_1921_11/?pg=84&layout=s.
- 8) AID, MATTHEW M. „The National Security Agency and the Cold War”. *Intelligence and National Security* 16, sz. 1 (2001. március): 27–66. <https://doi.org/10.1080/02684520412331306200a>.
- 9) AKRAM, EJAZ. „A Comparative Analysis of the Structures and Functions of Intelligence Community in Israel and India”. *Defence Journal*, 2020.
- 10) ALBERTI, LEON BATTISTA. „De Componendis Cifris (1466 körül)”. In *Pagine scelte di Leon Battista Alberti*, szerkesztette Piero Operti. Unione Tipografico-Editrice Torinese.
- 11) AMBERGER, ERZSÉBET. „A közegészségügy fogalma a mindennapi gyakorlat tükrében”. *Egészségtudomány* 54., sz. 4 (2010).
- 12) AMS, SHAMA. „Blurred Lines: The Convergence of Military and Civilian Uses of AI & Data Use and Its Impact on Liberal Democracy”. *International Politics* 60, sz. 4 (2023. augusztus): 879–96. <https://doi.org/10.1057/s41311-021-00351-y>.

- 13) ANDREW, CHRISTOPHER M. *The secret world: a history of intelligence*. The Henry L. Stimson Lectures series. New Haven: Yale University Press.
- 14) ANDREW, CHRISTOPHER M. – GORDIEVSKY, OLEG. *KGB: The inside Story of Its Foreign Operations from Lenin to Gorbachev*. New York: HarperPerennial.
- 15) „Az érvényes miniszteri, miniszterhelyettesi parancsok, utasítások, közös utasítások gyűjteménye 1957”. ÁBTL, é. n. ÁBTL - 4.2. - 10 - 1131 /1959 - II kötet /1.
- 16) BAKER, CHRISTOPHER D. „Tolerance of International Espionage: A Functional Approach”. *American University International Law Review* 19, sz. 5 (2003): 1091–1113.
- 17) BALLA, ZOLTÁN. „A rendészet fogalma és rendszer, a nemzetbiztonsági igazgatás”. In *Értekezések a rendészetről*, szerkesztette Korinek László. Budapest: Nemzeti Közszoigálati Egyetem Rendészettudományi Kar.
- 18) BALOGH, LÁSZLÓ LEVENTE. „Állam és erőszak”. *Politikatudományi Szemle* 20, sz. 4 (2011): 119–32.
- 19) BARÁTH, MAGDOLNA. „Az államvédelem az egységes Belügyminisztériumban”. *Betekintő* 2010, sz. 3 (2010).
- 20) ———. „Felemás desztalinizáció. A törvénytértések lezárása és az állambiztonsági szervek átszervezése Magyarországon 1962-ben”. *Betekintő* 2012, sz. 3 (2012).
- 21) BATEMAN, AARON. „The KGB and Its Enduring Legacy”. *The Journal of Slavic Military Studies* 29, sz. 1 (2016. január 2.): 23–47.
<https://doi.org/10.1080/13518046.2016.1129863>.
- 22) BELL, DANIEL. *The coming of post-industrial society: a venture in social forecasting*. [Nachdr. der Ausg.] London 1974. Niedernberg: Repro Pfeffer.
- 23) BELLABY, ROSS W. „Redefining the Security Paradigm to Create an Intelligence Ethic”. *Intelligence and National Security* 37, sz. 6 (2022. szeptember 19.): 863–73.
<https://doi.org/10.1080/02684527.2022.2076335>.
- 24) BENEDETTI, GÁBOR. „Politika és erkölcs. A liberális demokrácia Eszmerendszerének kialakulása”. PhD. értekezés, Eötvös Loránd Tudományegyetem.

- 25) BENTHEM, JEREMY. *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation* (1781). Batoche Books.
- 26) BENTWICH, NORMAN. „Espionage and Scientific Invention”. *Journal of the Society of Comparative Legislation* 10, sz. 2 (1910): 243–49.
- 27) BEREZKEI TAMÁS. *Machiavellizmus a megtévesztés pszichológiája*. Budapest: Typotex.
- 28) BEREGNYEI, JÓZSEF, SZERK. *Rendészettudományi szószedet*. Budapest: Magyar Rendészettudományi Társaság.
- 29) BÉRES, JÁNOS, SZERK. *Külföldi nemzetbiztonsági szolgálatok*. Budapest: Zrínyi Kiadó.
- 30) BERKOWITZ, BRUCE. „The Big Difference Between Intelligence and Evidence”, 2003. február 2. <https://www.rand.org/pubs/commentary/2003/02/the-big-difference-between-intelligence-and-evidence.html>.
- 31) BERWICK, ROBERT C. – CHOMSKY, NOAM. *Why only us: language and evolution*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- 32) BIMFORT, MARTIN T. „A definition of intelligence”. *Studies in Intelligence* Issue Fall, sz. 2 (1958). https://www.cia.gov/readingroom/docs/DOC_0000606548.pdf.
- 33) BLYTH, ABIGAIL JULIA. „The British Intelligence Services in the public domain”. PhD. értekezés, Aberystwyth University.
- 34) BODA, JÓZSEF, SZERK. *Rendészettudományi szaklexikon*. Budapest: Dialóg Campus.
- 35) BODA, JÓZSEF – DÁVID, FERENC – TAMÁS, DEZSŐ – HAHNER, PÉTER – KERTÉSZ, ISTVÁN – KOVÁCS, ZOLÁN ANDRÁS – REGÉNYI, KUND. *A hírszerzés története az ókortól napjainkig*. Szerkesztette József Boda és Kund Regényi. Budapest: Dialóg Campus.
- 36) BORN, HANS – LEIGH, IAN. *Democratic Accountability of Intelligence Services*. Policy Paper / Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces 19. Geneva: DCAF.
- 37) BOURDIEU, PIERRE. *Practical Reason: On the Theory of Action*. Repr. Stanford, Calif: Stanford Univ. Press.
- 38) BOWDEN, GRANT T. „Evaluating covert action – a case study of iran 1953-2020”. M. A. Diplomamunka, Johns Hopkins University.

<https://jscholarship.library.jhu.edu/server/api/core/bitstreams/d0674858-0ca3-44f7-a5a6-dc040a12bf63/content>.

- 39) BOŽIČ, BRANKO – KESTON-SIEBERT, SABINA. „The Profession That Came in from the Cold: Trust and Distrust in Espionage”. *Journal of Professions and Organization* 11, sz. 3 (2024. október 12.): 195–215. <https://doi.org/10.1093/jpo/joae009>.
- 40) BRODEUR, J.-P. „High and Low Policing in Post-9/11 Times”. *Policing* 1, sz. 1 (2007. január 1.): 25–37. <https://doi.org/10.1093/police/pam002>.
- 41) BROOK, TIMOTHY. *The troubled empire: China in the Yuan and Ming dynasties*. Cambridge, Mass: Belknap Press of Harvard University Press.
- 42) BUDAPESTI KÖZLÖNY. „A Közsügyi budget exposéja.” 1868. január 24. https://adt.arcanum.com/hu/view/BudapestiKozlony_1868_01/?query=titkosszol%C3%A1lat&pg=213&layout=s.
- 43) BURN, MICHAEL. *The Debatable Land: A Study of the Motives of Spies in Two Ages*. London: Hamilton.
- 44) BUZAN, BARRY – WAEVER, OLE – WILDE, JAAP DE. *Security: A New Framework for Analysis*. Nachdr. Boulder, Colo.: Rienner.
- 45) CAPARINI, MARINA. „Controlling and Overseesing Intelligence Services in Democratic States”. In *Democratic Control of Intelligence Services Containing Rogue Elephants*, szerkesztette Marina Caparini és Hans Born, 3–24. Routledge.
- 46) CARL, LEO D. *The CIA insider's dictionary of US and foreign intelligence, counterintelligence & tradecraft*. Limited 1st ed. Washington, D.C: NIBC Press. <https://archive.org/details/ciainsidersdicti0000carl/mode/2up>.
- 47) CAVE, ERWARD. In *The gentleman's magazine*, Köt. 7.
- 48) CHANG, JON K. „East Asians in Soviet Intelligence and the Chinese-Lenin School of the Russian Far East”. Slavic-Eurasian Research Center, Hokkaido University, 2018. <https://doi.org/10.14943/ebr.9.1.45>.
- 49) CHARNEY, DAVID L. – IRVIN, JOHN A. „The Psychology of Espionage”. *Journal of U.S. Intelligence Studies* 22, sz. 1 (2016).

- 50) CHOO, CHUN WEI. *Information Management for the Intelligent Organization: The Art of Scanning the Environment*. 2. ed, 2. pr. ASIS Monograph Series. Medford, NJ: Information Today.
- 51) CHURCH, WILLIAM FARR. *Richelieu and reason of state*. Princeton, N.J: Princeton University Press.
- 52) COATES, HANNA SUSAN. „Sir Francis Walsingham and Mid-Elizabethan Political Culture”. PhD. értekezés, University of Leeds.
- 53) COHEN, RAYMOND, ÉS RAYMOND WESTBROOK, SZERK. *Amarna Diplomacy: The Beginnings of International Relations*. Paperbacks ed. Baltimore: Johns Hopkins Univ. Press.
- 54) COLEMAN, JAMES S. *Foundations of social theory*. Cambridge, Mass: Belknap Press of Harvard University Press.
- 55) COSTAS, JANA – GREY, CHRISTOPHER. „Bringing Secrecy into the Open: Towards a Theorization of the Social Processes of Organizational Secrecy.” *Organization Studies* 35, sz. 10 (2014): 1423–47.
- 56) CSIZNER, ZOLTÁN. „A hatékonyság és törvényesség vizsgálata a titkos felderítésben”. PhD. értekezés, Nemzeti Közszerzői Egyetem.
- 57) ———. „A magyar hírszerző és elhárító szervek története 1918-tól a II. világháború végéig”. *Nemzetbiztonsági szemle* 8, sz. 2 (2020): 18–39. <https://doi.org/10.32561/nsz.2020.2.2>.
- 58) DAHRENDORF, RALF. *Class and Class Conflict in Industrial Society*. Printing 1990. Stanford, Calif: Stanford Univ. Press.
- 59) DÁNÉ, VERONKA. „CUBICULARIUS, KÖVET, ÁRULÓ (?) A marosjárai Bálintffyak a 17. század közepéig”. In *Hivatalnok értelmiség a kora újkori erdélyben*, szerkesztette Zsolt Bogándi és Tamás Fejér. Erdélyi Tudományos Füzetek 287. Kolozsvár.
- 60) DARCEWSKA, JOLANTA. „Active measures as the Russian hybrid aggression in a retrospect. Chosen aspects”. *Internal security review* 18 (2018). <https://bibliotekanauki.pl/articles/501719>.

- 61) DÁVID, FERENC. „Nemzeti biztonság és nemzetbiztonság a stratégiaalkotásban”. *Nemzetbiztonsági Szemle*, sz. 3 (1997): 5–21.
- 62) ———. „Történeti visszatekintés a magyar titkosszolgálatokra”. In *Nemzetbiztonsági alapismeretek*, szerkesztette Kobolka István. Budapest: Nemzeti Közszerológati Egyetem.
- 63) DAVIES, PHILIP. „Ideas of Intelligence: Divergent Concepts and National Institutions”. In *Secret Intelligence: a reader*, szerkesztette Christopher Andrew, Richard J. Aldrich, és Wesley K. Wark. Routledge.
- 64) DEÁK, JÓZSEF. „A Belügyi Szemle és jogelődei a közpolitika és a rendszertudomány szolgálatában (1953–1990)”. PhD. értekezés, Nemzeti Közszerológati Egyetem. <https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/handle/20.500.12944/12393>.
- 65) DEEKS, ASHLEY. „An International Legal Framework for Surveillance”. *Virginia Journal of International Law* 55 (2015): 291.
- 66) DELEUZE, GILLES – GUATTARI, FÉLIX. *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. 12. print. Minneapolis, Minn.: Univ. of Minnesota Press.
- 67) DEMAREST, GEOFFREY B. „Espionage in International Law”. *Denver Journal of International Law & Policy* 24, sz. 2 (1996): 320–48.
- 68) DENÉCÉ, ERIC. *France: The intelligence Services' Historical and Cultural Context*. Szerkesztette Bob De Graaf és James M. Nyce. Köt. Handbook of European Intelligence Cultures. Rowman & Littlefield Publishers.
- 69) DOBÁK, IMRE – BABOS, SÁNDOR. „A biztonság tudatosítás lehetőségei a 21. századi platformok fényében”. *Nemzetbiztonsági szemle* 9, sz. 4 (2021): 18–34. <https://doi.org/10.32561/nsz.2021.4.2>.
- 70) DOKMAN, TOMISLAV. „Defining the term "intelligence" - insight into existing intelligence knowledge”. *Informatologia* 52, sz. 3–4 (2019): 194–205. <https://doi.org/10.32914/i.52.3-4.7>.
- 71) DOMBROSKI, KENNETH R. „Reforming Intelligence: South Africa after Apartheid”. *Journal of Democracy* 17, sz. 3 (2006): 43–57.

- 72) DONG, PING. *Historical Background of Wang Yang-Ming's Philosophy of Mind: From the Perspective of His Life Story*. Singapore: Springer Singapore. <https://doi.org/10.1007/978-981-15-3036-4>.
- 73) DRABIK, DOUGLAS A. – ISRAEL, DOUGLAS H. – SHUMATE, JOHNNY. *Soviet State Security Services 1917-46*. Elite 243. Oxford New York: Osprey Publishing.
- 74) DRAGON, SÁNDOR. „Az orosz állambiztonság rendszere: Az orosz állambiztonsági szervek oktatásának és képzésének fejlődése a történelem és a vezetéselmélet tükrében”. *Nemzetbiztonsági Szemle* 10, sz. 2 (2022. szeptember 27.): 79–90. <https://doi.org/10.32561/nsz.2022.2.6>.
- 75) DRUSZA, TAMÁS. „A nemzetbiztonsági stratégiáról a Nemzeti Katonai Stratégia tükrében”. *Nemzetbiztonsági Szemle* 5, sz. 3 (2017).
- 76) ———. „Bizonyosság egy bizonytalan világban: Az emberierőforrás-stratégia nemzetbiztonsági szemmel”. In *Stratégiák, stratégiai gondolkodás, nemzetbiztonság*, szerkesztette Imre Dobák és István Resperger, 51–59. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó.
- 77) DULLES, ALLEN W. *The Craft of Intelligence*. New York: Harper & Row.
- 78) EGEDY, GERGELY. *Bevezetés a nemzetközi kapcsolatok elméletébe*. Harmadik, Átdolgozott kiadás. Budapest: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.
- 79) „Egyetemes szakülés. (1872 dik évi december 7-kén.)”. *Magyar Mérnök és Építész Egylet Közlönye*, 1872.
- 80) ENGEL, CHRISTOPH. „Scientific Disintegrity as a Public Bad”. *Perspectives on Psychological Science* 10, sz. 3 (2015. május): 361–79. <https://doi.org/10.1177/1745691615577865>.
- 81) „Espionage”. In *Oxford English Dictionary*. Oxford University Press, é. n. https://www.oed.com/dictionary/espionage_n?tab=meaning_and_use.
- 82) „Espionage (Kémkedés)”. In *Encyclopaedia Britannica*, 2025. <https://www.britannica.com/topic/espionage>.

- 83) FARAGO, LADISLAS. *War of wits: the anatomy of espionage and intelligence*. Westport, Conn: Greenwood Press.
- 84) FARKAS, ZOLTÁN. „A közjavak, a társadalmi egyesülés és az együttes cselekvés”. *Kultúra és Közösség* 13, sz. 1 (2022): 5–21. <https://doi.org/10.35402/kek.2022.1.1>.
- 85) ———. *Társadalomelmélet - Az intézményes szociológia elmélete, harmadik kötet*. Miskolc: Bíbor Kiadó.
- 86) FARSON, STUART, MONICA DEN BOER, HANS BORN, AIDAN WILLS, KENT ROACH, IAN LEIGH, HANS BORN, ÉS MTSAI., SZERK. *Overseeing Intelligence Services: A Toolkit*. DCAF Handbooks. Geneva: DCAF.
- 87) FEISZT, GYÖRGY. „A kormányzati információáramlás szerepe egy 15. Századi bűntény felderítésében”. In *Kémek, ügynökök, besúgók Az ókortól Mata Hariig*, 57–61, é. n.
- 88) FEKETE, CSABA. „A csehszlovák állambiztonságtól a Szlovák Információs Szolgálatig”. *Nemzetbiztonsági Szemle* 12, sz. 1 (2024. május 23.): 3–17. <https://doi.org/10.32561/nsz.2024.1.1>.
- 89) FERRIS, JOHN. „Intelligence”. In *The origins of World War Two: the debate continues*. Palgrave Macmillan.
- 90) FIALKA, GYÖRGY. „Az állambiztonsági képzés zárása, a nemzetbiztonsági képzés kezdete 1990-1994-ig”. *Nemzetbiztonsági Szemle*, sz. Különszám 1. (2014).
- 91) FIALKA, GYÖRGY – DOBÁK, IMRE – MEZEI, JÓZSEF. „Az állambiztonsági felsőoktatás rendszerváltozás előtti kerete és annak lezárása”. *Nemzetbiztonsági szemle* 8, sz. 3 (2020): 33–43.
- 92) FINGAR, THOMAS. „Optimizing Intelligence Support: Guidelines for Policymakers and Intelligence Analysts”. *Intelligence and National Security* 40, sz. 2 (2025. február 23.): 277–86. <https://doi.org/10.1080/02684527.2025.2477395>.
- 93) FINSZTER, GÉZA. „Állambiztonság – nemzetbiztonság”. *Nemzetbiztonsági szemle* 7, sz. 3 (2019): 98–117. <https://doi.org/10.32561/nsz.2019.3.8>.
- 94) FUNNELL, WARWICK N. „ON HIS MAJESTY’S SECRET SERVICE: ACCOUNTING FOR THE SECRET SERVICE IN A TIME OF NATIONAL PERIL 1782–1806”.

- Accounting Historians Journal* 37, sz. 1 (2010. június 1.): 29–52.
<https://doi.org/10.2308/0148-4184.37.1.29>.
- 95) FÜZESI, OTTÓ. „A felderítés elméleti és gyakorlati kérdéseinek vizsgálata, különös tekintettel, az emberi erővel folytatott felderítésre”. PhD. értekezés, Nemzeti Közszolgálati Egyetem.
 - 96) GARCIA-MORA, MANUEL R. „Treason, Sedition and Espionage as Political Offenses under the Law of Extradition”. *University of Pittsburgh Law Review* 26, sz. 1 (1964): 65–98.
 - 97) GAZDAG, FERENC. „Magyarország érdekei és ezek érvényesítésének lehetőségei a nemzetközi szervezetekben (NATO, EU)”. *Grotius folyóirat*, 2007.
<https://www.grotius.hu/doc/pub/UIVMVC/83%20gazdag%20ferenc%20%20vita%20a%20magyar%20kpol.pdf>.
 - 98) GERÉB, JÓZSEF, FORD. *Herodotos történeti könyvei*.
 - 99) GERSTNER, KÁROLY. „Kém szó”. In *Új magyar etimológiai szótár – online kiadás*, 2011. 2025. <https://uesz.nytud.hu/index.html>.
 - 100) GIAMBATTISTA DELLA PORTA. *De Furtivis Literarum notis, vulgo de Ziferis libri IIII*. Apud Ioa. Mariam Scotum. http://archive.org/details/bub_gb_sc-Zaq8_jFIC.
 - 101) GIESEKE, JENS. „The stasi and east german society: Some remarks on current research”. *GHI BULLETIN SUPPLEMENT* 9 (2014).
 - 102) GILBRIDE, BRION P. „Espionage—A Primer”. In *The Professional Protection Officer*, 321–30. Elsevier. <https://doi.org/10.1016/b978-0-12-817748-8.00028-6>.
 - 103) GILL, PETER. „Theories of intelligence: Where are we, where should we go and how might we proceed?” In *Intelligence Theory*. Routledge.
 - 104) GIOE, DAVID V. – GOODMAN, MICHAEL S. – STEVENS, TIM. „Intelligence in the Cyber Era: Evolution or Revolution?” *Political Science Quarterly* 135, sz. 2 (2020. június 1.): 191–224. <https://doi.org/10.1002/polq.13031>.
 - 105) GROTIUS, HUGO. *The Law of War and Peace in three Books (1625)*. Fordította Francis W. Kelsey. Lonang Institute. <https://lonang.com/wp-content/download/Grotius-LawOfWarAndPeace.pdf>.

- 106) „Guglielmo Marconi”. In *Encyclopaedia Britannica*, é. n.
<https://www.britannica.com/biography/Guglielmo-Marconi/Long-distance-radio-communication-and-shortwave>.
- 107) GYÖNGYÖSI, ISTVÁN. *Új életre hozatott Chariclia*.
- 108) HAJMA, ZOLTÁN. *A katonai felderítés és hírszerzés története - egyetemi jegyzet*. Budapest: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem.
- 109) HARKNETT, RICHARD J. – STEVER, JAMES A. „The Struggle to Reform Intelligence after 9/11”. *Public Administration Review* 71, sz. 5 (2011. szeptember): 700–706.
<https://doi.org/10.1111/j.1540-6210.2011.02409.x>.
- 110) HASTEDT, GLENN P., SZERK. *Spies, Wiretaps, and Secret Operations: An Encyclopedia of American Espionage*. Santa Barbara, Calif: ABC-CLIO.
- 111) HATFIELD, JOSEPH M. „Intelligence under Democracy and Authoritarianism: A Philosophical Analysis”. *Intelligence and National Security* 37, sz. 6 (2022. szeptember 19.): 903–19. <https://doi.org/10.1080/02684527.2022.2076340>.
- 112) HAUZINGER, ZOLTÁN. „A nemzetbiztonsági érdek megjelenése a migrációban és az idegenjogban”. In *Szakmaiság, szerénység, szorgalom. Ünnepi kötet Boda József 65. születésnapja tiszteletére*, szerkesztette Hautzinger Zoltán és Dobák Imre. Budapest: Dialóg Campus.
- 113) HELTAI, GÁSPÁR – KULCSÁR, MARGIT. *Krónika az magyaroknak dolgairól*. Bibliotheca historica. Budapest: Magyar Helikon.
- 114) HELVÉTIUS, CLAUDE-ADRIEN. *Az emberről. Értelmi képességeiről és neveltetéséről*. 1962: Tankönyvkiadó.
- 115) HERMAN, MICHAEL. „Diplomacy and Intelligence”. *Diplomacy & Statecraft* 9, sz. 2 (1998. július): 1–22. <https://doi.org/10.1080/09592299808406081>.
- 116) ———. *Intelligence Power in Peace and War*. 1. kiad. Cambridge University Press.
<https://doi.org/10.1017/CBO9780511521737>.
- 117) HETESY, ZSOLT. „A titkos felderítés”. PhD. értekezés, Pécsi Tudományegyetem.

- 118) HIPPIER, CHRISTIAN. „A study into the size of the world's intelligence industry”. M. A. Diplomamunka, Mercyhurst College.
- 119) HOMÉROSZ. *Iliász 10. ének*. <http://mek.niif.hu/00400/00406/html/01.htm#10>.
- 120) HORN, EVA. „Logics of Political Secrecy”. *Theory, Culture & Society* 28, sz. 7–8 (2011. december): 103–22. <https://doi.org/10.1177/0263276411424583>.
- 121) HORVÁTH, FERENC. „A közszolgálati etika elméleti és gyakorlati kérdései a Nemzetbiztonsági Szakszolgálatnál”. PhD. értekezés, Nemzeti Közszolgálati Egyetem. <https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/handle/20.500.12944/12393>.
- 122) HOWARD, MICHAEL. *The invention of peace: reflections on war and international order*. New Haven: Yale University Press.
- 123) HUCKER, CHARLES O. „Governmental Organization of The Ming Dynasty”. *Harvard Journal of Asiatic Studies* 21 (1958): 1–66.
- 124) ———. *The Ming Dynasty: Its Origins and Evolving Institutions*. Michigan Papers in Chinese Studies 34. Ann Arbor: University of Michigan Center for Chinese studies.
- 125) HUTCHINSON, STEVEN. „Intelligence, reason of state and the art of governing risk and opportunity in early modern Europe”. *Economy and Society* 43, sz. 3 (2014): 370–400.
- 126) INNES, MARTIN. „Policing Uncertainty: Countering Terror through Community Intelligence and Democratic Policing”. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 605, sz. 1 (2006. május): 222–41. <https://doi.org/10.1177/0002716206287118>.
- 127) „Interjú Pallagi Ferenc, miniszterhelyetessel”. *Első kézből*. Kossuth Rádió, 1989. május 8. Radio Free Europe/Radio Liberty Research InstituteHungarian Monitoring 1989. május 9. Arcanum. https://adt.arcanum.com/hu/view/RFE_MonitoringHungarian_449/?pg=1398&layout=s&query=pallagi.
- 128) IORDANOU, IOANNA. „The Professionalization of Cryptology in Sixteenth-Century Venice”. *Enterprise & Society* 19, sz. 4 (2018. december): 979–1013. <https://doi.org/10.1017/eso.2018.10>.

- 129) ———. „The Spy Chiefs or Renaissance Venice: Intelligence Leadership in the Early Modern World”. In *Intelligence Leaders in Europe, the Middle East, and Asia*, szerkesztette Paul Maddrell, Christopher Moran, Ioanna Iordanou, és Mark Stout. *Spy chiefs 2*. Washington DC: Georgetown University Press.
- 130) IZSA, JENŐ. „A hírszerzés céljáról és rendszeréről”. *Hadtudomány* 1–2 (2009): 72–83.
- 131) JAKAB, ANDRÁS. „Miért nem működik jól a magyar jogrend és hogyan javíthatjuk meg?” *MTA Law Working Papers*, sz. 1 (2018).
- 132) JÁVOR, ENDRE. „A hír, az adat, az információ és a dokumentáció fogalma, helye, szerepe a döntéshozatalban”. *Nemzetbiztonsági Szemle*, sz. 3 (2017): 36–60.
- 133) JENSEN, CARL J. *Bevezetés a hírszerzésbe*. Budapest: Tudásközp. Tankönyvműhely Antall J. Tudásközp.
- 134) JERVIS, ROBERT. „intelligence, civil-intelligence relations, and democracy”.
- 135) JOBST, ÁGNES. „Dokumentum az államvédelmi tisztképzés megindításáról, 1948”. *Betekintő*, sz. 2 (2010). https://www.betekinto.hu/hu/2010_2_jobst.
- 136) KAHN, DAVID. „A Historical Theory of Intelligence”. *Intelligence and National Security* 16, sz. 3 (2001. szeptember): 79–92. <https://doi.org/10.1080/02684520412331306220>.
- 137) KAIBIN 钟开斌 ZHONG. „中国国家安全体系的演进与发展：基于层次结构的分析”. *中国行政管理 (Chinese Public Administration)* 2018, sz. 5 (2018): 102–7.
- 138) KAMIŃSKI, MARIUSZ. „Operation “Olympic Games.”Cyber-sabotage as a tool of Americanintelligence aimed at counteractingthe development of Iran’s nuclear programme”. *Security and Defence Quarterly* 29, sz. 2 (2020. június 25.): 63–71. <https://doi.org/10.35467/sdq/121974>.
- 139) KÁROLY, LÁSZLÓ – DRUSZA, TAMÁS – REGÉNYI, KUND – LAUFER, BALÁZS. *Információszerzés kapcsolati forrásai*. Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem.
- 140) KEHL, DÁNIEL. *Valószínűségszámítás és statisztika*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem, Közgazdaságtudományi Kar.

- 141) KENT, SHERMAN. *Strategic Intelligence for American World Policy*. Hamden: Archon books.
- 142) KÉPES 7. „Egy titokzatos szakma. Interjú Harangozó Szilveszter altábornaggyal, belügyminiszter-helyetessel”, 1988. július 9. https://adt.arcanum.com/hu/view/Kepes7_1988_2/?pg=585&layout=s.
- 143) KERÉKES, DÓRA. „Titkosszolgálat volt-e a Habsburgok 16–17. századi »Titkos Levelezői Hálózata«?” In *Kémek, ügynökök, besúgók Az ókortól Mata Hariig*, 97–136, é. n.
- 144) KESSLER, RONALD. *Inside the CIA*. New York: Pocket Books.
- 145) KIRSCHBAUM, ERIK. „Snowden says NSA engages in industrial espionage: TV”. *Reuters*, 2014. január 26. <https://www.reuters.com/article/world/snowden-says-nsa-engages-in-industrial-espionage-tv-idUSBREA0P0DE/>.
- 146) KIS-BENEDEK, JÓZSEF. „Az emberi erővel folytatott hírszerzés”. In *A nemzetbiztonság általános elmélete*, szerkesztette Imre Dobák. Budapest: Nemzeti Közszerológálati Egyetem.
- 147) KISS, ATTILA. *Állambiztonsági Értelmező Kéziszótár*. Budapest: BM Könyvkiadó.
- 148) KOMJÁTHY, LAJOS. „A hadi kémektől a hírszerző szolgálatokig”. *Hadtudományi Szemle* 9, sz. 2 (2016): 48–57.
- 149) KOSSUTH, LAJOS. *Irataim az emigrációból. 1860-62*. Szerkesztette Ignác Helfy. Köt. III. Budapest: Atheneum. https://adt.arcanum.com/hu/view/KossuthLajosIratai_03_A_2953/?query=titkosszol%C3%A1lat&pg=14&layout=s.
- 150) KOVÁCS, TAMÁS. „Variációk egy témára – Az elhárító munka változatai az 1918-as összeomlástól a bethleni konszolidáció kezdetéig”. In *A magyar elhárítás fejlődése. Tanulmányok a katonai és polgári nemzetbiztonsági elhárítás múltjáról, jelenéről, jövőjéről*, szerkesztette Drusza Tamás. Budapest: Dialóg Campus.
- 151) KOVÁCS, ZOLTÁN ANDRÁS. „A Szálasi-Kormány Belügyminisztériuma. Rendvédelem, Állambiztonság, Közigazgatás a nyilas korszakban.” PhD. értekezés, Pécsi Tudományegyetem.

- 152) KOVÁCS, ZOLTÁN ANDRÁS – DOBÁK, IMRE. „Korszakváltások a magyar nemzetbiztonsági intézményrendszerben”. In *Biztonsági Kihívások a 21. században*, szerkesztette István Sabjanics és Géza Finszter. Budapest: Dialóg Campus.
- 153) KRAHULCSÁN, ZSOLT. „A Kádár-korszak állambiztonsági szervei. Szervezeti felépítés, működés, állami-és pártirányítás (1956–1990)”. In *Megvalósult szükségszerűség. Az állami rendőrség megszervezése.*, 288–348. Rendészettörténeti Tanulmányok, 3. Budapest: Rendőrség Tudományos Tanácsa.
- 154) ———. *Hatalom/át/mentés – Az MSZMP és az állambiztonság a rendszerváltás évében* –. Budapest: Hamvas Béla Kultúrakutató Intézet.
- 155) KRAJNC, ZOLTÁN, BALÁZS FORGÁCS, ISTVÁN GÖCZE, ÉS MIKLÓS SZABÓ, SZERK. *Hadtudományi lexikon, új kötet*. Budapest: Dialóg Campus.
- 156) KRAMER, LISA A. – HEUER, RICHARDS J. „America’s Increased Vulnerability to Insider Espionage”. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 20, sz. 1 (2007. december): 50–64. <https://doi.org/10.1080/08850600600888698>.
- 157) KRAVCHUK, VALERY R. – MATOLYGINA, NATALIA V. – OTRESHKO, ZURAB A. „Особенности патриотического воспитания курсантов на учебных занятиях по культурологии" (»A kadétok hazafias nevelésének sajátosságai a kulturológia tanóráin«)”. *Армиллерийский журнал (Tüzérségi Szemle)* 2, sz. 9 (2024): 60–65.
- 158) KRISZTIÁN, UNGVÁRY. „A magyar katonai elhárító szolgálatok vezetői Életek – sorsok – csoportok”. In *A magyar elhárítás fejlődése. Tanulmányok a katonai és polgári nemzetbiztonsági elhárítás múltjáról, jelenéről, jövőjéről*, szerkesztette Drusza Tamás. Budapest: Dialóg Campus.
- 159) KUBE, COURTNEY – DILANIAN, KEN. „Trump approved operation that disabled Russian troll farm during 2018 midterms”. *NBC News*, 2019. február 26.
- 160) KULTSÁR, ISTVÁN. *Hazai és külföldi tudósítások*. Köt. 9. Nemzeti Újság. Budapest. https://adt.arcanum.com/hu/view/HazaiTudositasok_1808_2/?query=%22titkos+szolg%C3%A1lat%22&pg=85&layout=s.

- 161) LAHODYNSKYI, OLEKSANDR – MAMCHUR, KOSTYANTYN – SKAB, VOLODYMYR. „English spycraft professionalisms as a linguistic phenomenon”. *Advanced Education* 5, sz. 0 (2018. június 16.): 178–84. <https://doi.org/10.20535/2410-8286.121575>.
- 162) LASHMAR, PAUL. *Spies, Spin and the Fourth Estate: British Intelligence and the Media*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- 163) LAURENT, SÉBASTIEN. „Is There Something Wrong with Intelligence in France? The Birth of the Modern Secret State”. *Intelligence and National Security* 28, sz. 3 (2013. június): 299–312. <https://doi.org/10.1080/02684527.2013.789634>.
- 164) LAZIĆ, RADOJICA – KULIĆ, MIRKO – BUBALO, MIRKO. „The Criminal Act of Espionage as a Type of Humint Method in Data Collection”. *Vojno Delo* 74, sz. 1 (2022): 32–119. <https://doi.org/10.5937/vojdelo2201032L>.
- 165) LE GALLO, ANDRÉ. „Covert Action: A Vital Option in U.S. National Security Policy”. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 18, sz. 2 (2005. március 2.): 354–59. <https://doi.org/10.1080/08850600590884810>.
- 166) LEFEBVRE, STEPHANE. „State Secrecy: A Literature Review”. *Secrecy and Society* 2, sz. 2 (2021. január 19.). <https://doi.org/10.31979/2377-6188.2021.020209>.
- 167) LÉNÁRT, FERENC. „A titkosszolgálatok és napjaink biztonsági hatásai”. *Belügyi Szemle* 63, sz. 9 (2015): 30–47. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2015.9.2>.
- 168) LÉON, CHARLES BRULART DE. „Traicté des chiffres”, 1630. ca.
- 169) LE QUANG, JEANNE-LAURE. „De l’ennemi au nouveau Français : la gestion des étrangers par la police napoléonienne (1799-1814)”. *La Révolution française* 22 (2022). <https://doi.org/10.4000/lrf.6034>.
- 170) LERNER, K. LEE – LERNER, BRENDA WILMOTH. *Encyclopedia of Espionage, Intelligence and Security*. Détroit (Mich.): Thomson/Gale.
- 171) LILLBACKA, RALF. „The Social Context as a Predictor of Ideological Motives for Espionage”. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 30, sz. 1 (2017. január 2.): 117–46. <https://doi.org/10.1080/08850607.2016.1230704>.

- 172) LIZARDO, OMAR – STOLTZ, DUSTIN S. „Max Weber’s Ideal versus Material Interest Distinction Revisited”. *European Journal of Social Theory* 21, sz. 1 (2018. február): 3–21. <https://doi.org/10.1177/1368431017710906>.
- 173) LOWENTHAL, MARK M. *Intelligence: From Secrets to Policy*. 2nd ed. Washington, D.C: CQ Press.
- 174) LOWNTHAL, MARK M. *Hírszerzés - A titkottól a politikai döntésekig*. Fordította Marcell Kiss. Könyvműhely Tankönyvsorozat. Budapest: Antall József Tudásközpont.
- 175) LU, RONG – HALPERIN, MARK. *A Ming Confucian’s World: Selections from Miscellaneous Records from the Bean Garden*. Seattle: University of Washington Press.
- 176) LUBIN, ASAF. „Espionage as a Sovereign Right under International Law and its Limits”. *ILSA Quarterly* 24, sz. 3 (2016): 22–28.
- 177) LUKÁCS, BÉLA. *Az 1848-49-ki pénzügy*. Pest.
- 178) LUKIC, D. *Savremena špijunaža (Kortárs kémkedés)*. Beograd: Privredna štampa.
- 179) LYCKMAN, MARKUS – WEISSMANN, MIKAEL. „Global Shadow War: A Conceptual Analysis”. *Dynamics of Asymmetric Conflict* 8, sz. 3 (2015. szeptember 2.): 251–62. <https://doi.org/10.1080/17467586.2015.1104419>.
- 180) MAGYAR NEMZET. „A jövő március elsején önálló Nemzetbiztonsági Hivatal és Országos Rendőr-főkapitányság alakul Az állambiztonsági szervek nem hatóságok, nem folytathatnak nyomozást.” 1989. december 20.
- 181) MAGYAR ÚJSÁG. „Irodalom. Színház. Művészet”. 1898. szeptember 19.
- 182) MANSBRIDGE, JANE J. „The Rise and Fall of Self-Interest in the Explanation of Political Life”. In *Beyond Self-Interest*, szerkesztette Jane J. Mansbridge. Chicago: The University of Chicago Press.
- 183) MARSTON, JOHN. *Antonios reuenge*. Köt. 1.
- 184) MARX, KARL. *A filozófia nyomorúsága*. Marx és Engelsz Művei 4.
- 185) MASLOW, A. H. „A Theory of Human Motivation.” *Psychological Review* 50, sz. 4 (1943. július): 370–96. <https://doi.org/10.1037/h0054346>.

- 186) MATEI, CRISTIANA. „Romania’s Transition to Democracy and the Role of the Press in Intelligence Reform”. In *Reforming Intelligence*, szerkesztette Thomas C. Bruneau és Steven C. Boraz, 149–69. Austin: University of Texas Press.
- 187) MATTHEWS, JOE – GINWALA, FRENE – NATHAN, LAURIE. „Intelligence in a Constitutional Democracy”, 2008.
- 188) MELYAKOVA, ANNA, FORD. *The Diary of Anatoly S. Chernyaev 1986*. The National Security Archive.
https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB220/Chernyaev_1986.pdf.
- 189) MEZEI, JÓZSEF. „A magyar állam kémelhárító tevékenysége 1975 és 1985 között”. PhD. értekezés, Nemzeti Közszerológiai Egyetem.
- 190) MICHAEL, KOBİ – KORNBLUTH, AARON. „The Academization of Intelligence: A Comparative Overview of Intelligence Studies in the West”. *Cyber, Intelligence, and Security* 3, sz. 1 (2019): 117–40.
- 191) MILLER, SEUMAS. „Espionage. Ends and Means.” In *The Ethics of National Security Intelligence Institutions*, 89–104. Routledge.
- 192) MINTZ, JOHN. „RAYTHEON’S \$1.4 BILLION BRAZIL PACT IN DOUBT WIRETAP SAID TO SHOW THAT A COMPANY REPRESENTATIVE DISCUSSED BRIBING OFFICIALS”. *The Washington Post*, 1995. november 22.
<https://www.washingtonpost.com/archive/business/1995/11/22/raytheons-14-billion-brazil-pact-in-doubt/e23b6d4a-d4c8-49e9-8c47-498c290bb6bf/>.
- 193) MIRABEAU, HONORE-GABRIEL DE RIQUETTI. *The secret history of the court of Berlin*.
- 194) MITROHIN, VASILIJ – ANDREW, CHRISTOPHER – BRUHÁCS KINGA – NAGY MIKLÓS, M. – SZABÓ MÁRIA – KUN MIKLÓS. *A Mitrohin-archívum: a KGB otthon és külföldön*. Budapest: Talantum.
- 195) MOELLER, HANS-GEORG. *Luhmann Explained: From Souls to Systems*. Ideas Explained, volume 3. Chicago (Ill.): Open Court.
- 196) MORAN, CHRISTOPHER R. „Never To Be Disclosed: Government Secrecy in Britain 1945 - 1975”. PhD. értekezés, University of Warwick.

- 197) MOREL, JULIUS – BAUER, ÉVA – MELEGHY, TAMÁS – NIEDENZU, HEINZ-JÜRGEN – PREGLAU, MAC – STAUBMANN, HELMUT. *Szociológiaelmélet*. Budapest: Osiris.
- 198) MORGENTHAU, HANS J. „The Primacy of the National Interest”. *The American Scholar* 18, sz. 2 (The American Scholar.): 207–12.
- 199) MÜLLER, ROLF. „A magyar politikai rendőrség, 1945–1956. Szervezettörténeti áttekintés”. In *Megvalósult szükségszerűség. Az állami rendőrség megszervezése.*, 238–86. Rendészettörténeti Tanulmányok 3. Budapest: Rendőrség Tudományos Tanácsa.
- 200) NAGY, GYULA. „A magyar katonai képzések helyzete 1945-1990”. Konferenciaelőadás előadás „Állambiztonsági Szolgálatok – Nemzetbiztonsági Szolgálatok” Képzéstörténeti Szakmai Tudományos Konferencia, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2014. 0. <https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/14300/nemzetbiztonsagi-szemle-2014-kulonszam-kepzeztorteneti-konferencia-20140624.original.pdf;jsessionid=07C658AEABB3C0FF8F07AA995BC0F00C?sequence=1>.
- 201) NATHAN, LAURIE. „Intelligence Transparency, Secrecy, and Oversight in a Democracy .” In *Overseeing Intelligence Services: A Toolkit*, szerkesztette Monica den Boer, Stuart Farson, Hans Born, Aidan Wills, Kent Roach, Ian Leigh, Hans Born, és mtsai. Geneva: DCAF.
- 202) NÉMETH, KATA. „A büntetőeljárás nyilvánosságának jogszabályi háttérében húzódó alapjogi kollíziók feltárása, különös tekintettel az ágazati titokvédelemre”. *Debreceni Jogi Műhely* 16, sz. 1–2 (2019). <https://doi.org/10.24169/djm/2019/1-2/5>.
- 203) NÉPSZABADSÁG. „A nép nem társszerzője, hanem alkotója az alkotmánynak. (Németh Miklós felszólalása a Parlamentben)”. 1989. március 10.
- 204) NIKOLOV, ELIT. *A titok: a kommunikáció ellentéte*. Fordította Csepeli György. Budapest: Tömegkommunikációs Kutatóközpont.
- 205) NORWICH, JOHN JULIUS. *Venice: The Greatness and the Fall*. London: Allen Lane.
- 206) OKLADNIKOVA, ELENA A. „Educational practices of counteracting the ideology of religious terrorism and the cultural code of ‘holy war’ in Islam”. *Izvestia: Herzen*

University Journal of Humanities & Sciences, sz. 210 (2023): 138–50.
<https://doi.org/10.33910/1992-6464-2023-210-138-150>.

- 207) OMAND, DAVID. „Securing the State: National Security and Secret Intelligence”. *PRISM* 4, sz. 3 (2013): 14–27.
- 208) ORLOV. „The Theory and Practice of Soviet Intelligence. Studies in Intelligence (CIA).” *Studies in Intelligence* 7, sz. 2 (1963).
- 209) ORMOSY, GÁBOR LÁSZLÓ. „Üzleti információszerzés és -védelem az európai unióban”. *EU Working Papers* 3/2003 (2003): 105–24.
- 210) P. BALÁZS, JÁNOS, SZERK. *Jókai-kódex, XIV-XV. század: a nyelvemlék betűhű olvasata és latin megfelelője*. Codices Hungarici 8. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- 211) PAJCSICS, JÓZSEF. „Ilyenek voltunk. A rendszerváltozás előtti állambiztonsági tevékenység törvényességének helyzetéről.” In *Tanulmányok Finszter Géza 60. születésnapjára*. PhD. Tanulmányok 4. Pécs: Pécsi Tudományegyetem.
- 212) PALERI, PRABHAKARAN. *National Security: Imperatives and Challenges*. New Delhi: Tata McGraw-Hill Pub. Co.
- 213) PARKINSON, R. B., FORD. *The Tale of Sinuhe and Other Ancient Egyptian Poems, 1940-1640 BC*. Oxford: Oxford University Press.
- 214) PERKINS, ALEXANDER M. „Soviet active measures reborn for the 21st Century: what is to be done?” Postgradual Thesis, Naval Postgraduate School.
- 215) PETŐFI NÉPE. „Szóvivői tájékoztató”. 1989. március 1.
https://adt.arcanum.com/hu/view/BacsKiskunMegyeiNepujzag_1989_03/?query=TEXT%3D%28%22nemzetbiztons%C3%A1g%22%29+DATE%3D%281988-01-01--1989-07-04%29&pg=1&layout=s.
- 216) PIEKALKIEWICZ, JANUSZ. *A kémkedés világtörténete: ügynökök, rendszerek, akciók. 1. köt.* Budapest: Zrínyi K.
- 217) PILCH, JENŐ. *A hírszerzés és a kémkedés története I. Köt. 1. 3 köt.* Budapest: Franklin Társulat.

- 218) ———. *A hírszerzés és a kémkedés története III.* Köt. 3. 3 köt. Budapest: Franklin Társulat.
- 219) POPPER, PÉTER. *Hazugság nélkül.* Budapest: Saxum.
- 220) POZEN, DAVID. „Deep secrecy”. *Stanford Law Review* 62, sz. 2 (2010): 257–339.
- 221) PUN, DARIEN. „Rethinking Espionage in the Modern Era”. *Chicago Journal of International Law* 18, sz. 1 (é. n.).
<https://chicagounbound.uchicago.edu/cjil/vol18/iss1/10>.
- 222) PUTTER, D – BACHMANN, S.D. – COOK, N. „Covert Action as Hybrid Warfare—Clarifying the Semantics”. *Journal of Information Warfare* 22, sz. 3 (2023).
<https://www.jstor.org/stable/10.2307/27311023>.
- 223) REGÉNYI, KUND – DRUSZA, TAMÁS. „A HUMINT reneszánsza”. In *Közbiztonság : Fenntartható biztonság és társadalmi környezet tanulmányok III.*, szerkesztette Péter Ruzsonyi, 1010–20. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó.
<https://m2.mtmt.hu/gui2/?mode=browse¶ms=publication;32132585>.
- 224) REGÉNYI, KUND MIKLÓS – DOBÁK, IMRE. „Hírszerzési és Kémelhárítási Szabályzat – a két világháború között”. *Nemzetbiztonsági Szemle*, sz. 1 (2015): 146–97.
- 225) RÉMAI, DÁNIEL JÓZSEF. „Izrael titkosszolgálatának leghíresebb műveletei”. *Nemzetbiztonsági Szemle* 12, sz. 4 (2024): 83–107. <https://doi.org/10.32561/nsz.2024.4.6>.
- 226) RENNELL, JAMES. *The Marches of the British Armies in the Peninsula of India, During the Campaigns of 1790 and 1791: Illustrated and Explained by Reference to a Map, Compiled from Authentic Documents, Transmitted by Earl Cornwallis from India.* W. Bulmer and Company.
- 227) RÉVÉSZ, BÉLA. „A »Duna-gate« ügy jelentősége a rendszerváltás történelmében”. In *Acta Universitatis Szegediensis*, 1–98. *Acta Juridica et Politica* 68. Szeged: Szegedi Tudományegyetem.
- 228) ———. „A politikai átalakulás és a titkosszolgálatok változásainak kapcsolata az újabb források tükrében.” *De iurisprudencia et iure publico* 2011, sz. 4 (2011).
<http://dieip.hu/wp-content/uploads/2011-4-04.pdf>.

- 229) ———. „A titkosszolgálatok titoktalanításáról: egy politikai jelenség politológiai mellőzöttsége”. *Politikatudományi Szemle* 16, sz. 4 (2007): 129–52.
- 230) ———. „A titok mint politika. A titkosszolgálatok politológiai kutatásának lehetőségei”. PhD. értekezés, Szegedi Tudományegyetem. <https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/handle/20.500.12944/12393>.
- 231) ———. „Az állambiztonságtól a nemzetvédelemig”. *Acta Universitatis Szegediensis Acta Juridica et Politica Tomus LXIII*, sz. 17 (2003).
- 232) ———. *Források a titkosszolgálatok politológiai tanulmányozásához*. Szeged: JATEPress.
- 233) RICHARDS, JULIAN. „Intelligence and Counter-Terrorism”. szerkesztette Andrew Silke. Abingdon: Routledge. www.routledge.com/Routledge-Handbook-of-Terrorism-and-Counterterrorism/Silke/p/book/9781138819085.
- 234) ROLINGTON, ALFRED. *Hírszerzés a 21. században: a mozaikmódszer*. Budapest: Antall J. Tudásközpont.
- 235) ROMM, JOSEPH J. *Defining National Security: The Nonmilitary Aspect*. New York: Council on Foreign Relations Press.
- 236) SABJANICS, ISTVÁN. „A Nemzetbiztonsági jogi koncepciója”. In *A nemzetbiztonság kihívásainak hatása a magánszférára*, szerkesztette Lóránt Csink. Budapest: Pázmány Press.
- 237) SÁNDOR, SZAKÁLY. „A magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás szervezetének létrehozás, feladatai és tevékenysége a két világháború közötti Magyarországon (1918–1945)”. *Felderítő Szemle* XVII, sz. 2 (2018): 16–37.
- 238) SANYAL, SAGAR. „US Military and Covert Action and Global Justice”: *International Journal of Applied Philosophy* 23, sz. 2 (2009): 213–34. <https://doi.org/10.5840/ijap200923217>.
- 239) ŠAPONJA, VLADIMIR. *Taktika dela obveščevalnovarnostnih služb*. Ljubjana: Visoka policijsko-varnostna šola.

- 240) SASSON, JACK M. *From the Mari archives: an anthology of old Babylonian letters*. Winona Lake, Indiana: Eisenbrauns.
- 241) SAWYER, RALPH D. *The Tao of Spycraft: Intelligence Theory and Practice in Traditional China*. Boulder, Colo: Westview Press.
- 242) SAYLE, EDWARD F. „The Historical Underpinnings of the U.S. Intelligence Community”. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 1, sz. 1 (1986. január): 1–27. <https://doi.org/10.1080/08850608608434996>.
- 243) SCHEPPELE, KIM LANE. *Legal Secrets: Equality and Efficiency in the Common Law*. Chicago: University of Chicago Press.
- 244) SCHINDLER, JOHN R. „Redl—Spy of the Century?” *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 18, sz. 3 (2005. október): 483–507. <https://doi.org/10.1080/08850600590911981>.
- 245) SCHMITT, GARY J. „Rethinking Intelligence Analysis: Truth to Power?” In *The Future of American Intelligence*, szerkesztette Berkowitz, P, 41–64. Stanford: Hoover Institution Press. <https://policycommons.net/artifacts/1300357/truth-to-power-rethinking-intelligence-analysis/1903643/>.
- 246) SCOTT, LEN – JACKSON, PETER. „The Study of Intelligence in Theory and Practice”. *Intelligence and National Security* 19, sz. 2 (2004. június): 139–69. <https://doi.org/10.1080/0268452042000302930>.
- 247) SEVARNADZE, EDUARD. „A Szovjetunió külpolitikájáról”. In *Külügyi Szemle*, Köt. 1988/5. Budapest: Magyar Külügyi Intézet. https://adt.arcanum.com/hu/view/KULUGY_KulugyiSzemle_1988/?query=TEXT%3D%28%22nemzetbiztons%C3%A1lg%22%29+DATE%3D%281986-01-01--1988-12-31%29&pg=704&layout=s.
- 248) SHAMASASTRY, R. *Kautilya's Arthasastra*. S.l.: Low Price Publications, é. n.
- 249) SHATTUCK, JOHN. „Secrecy on Campus”. *Journal of College and University Law* 19, sz. 3 (1993): 217–26.

- 250) SHIRAZ, ZAKIA. „Drugs and Dirty Wars: Intelligence Cooperation in the Global South”. *Third World Quarterly* 34, sz. 10 (2013. november): 1749–66. <https://doi.org/10.1080/01436597.2013.851886>.
- 251) SHULSKY, ABRAM N. *Silent warfare: understanding the world of intelligence*. Washington: Brassey's (US).
- 252) SHULTZ, RICHARD H. – GODSON, ROY. *Dezinformatsia: active measures in Soviet strategy*. Washington: Pergamon-Brassey's.
- 253) SIDĂU, IOAN. „Aspecte privind organizarea și activitatea structurilor de ordine și siguranță națională la începutul statului național unitar român (1918-1921)”. *Carpica L*, sz. 2021 (2021): 247–56.
- 254) SIMMEL, GEORG. „The sociology of secrecy and of secret Societies”. *The American Journal of Sociology* XI, sz. 4 (1906): 441–98.
- 255) SIMPSON, GEORGE EATON. *Melville J. Herskovits. Leaders of Modern Anthropology Series*. New York London: Columbia University Press.
- 256) SIMS, JENNIFER. „Defending adaptive realism: Intelligence theory comes of age”. In *Intelligence Theory*. Routledge.
- 257) SOLTI, ISTVÁN. „A titkos információgyűjtés, elvei, eszközei és módszerei, alkalmazásának lehetőségei a nemzetbiztonsági munkában”. PhD. értekezés, Nemzeti Közszerológati Egyetem. <https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/handle/20.500.12944/12393>.
- 258) „Spy”. In *Oxford English Dictionary*. Oxford University Press, é. n. https://www.oed.com/dictionary/spy_n?tab=meaning_and_use#21030636.
- 259) STEWART, BRIAN – NEWBERY, SAMANTHA. *Why spy? the art of intelligence*. Intelligence and security. London: Hurst & Company.
- 260) STOUT, MARK – WARNER, MICHAEL. „Intelligence Is as Intelligence Does”. *Intelligence and National Security* 33, sz. 4 (2018. június 7.): 517–26. <https://doi.org/10.1080/02684527.2018.1452593>.
- 261) SUN ZI. *A háború művészete*. Budapest: Helikon.

- 262) SVETE, UROŠ. „Are Covert Operations the Only Effective (Military) Answer to Asymmetric Warriors?” In *Contributions to Conflict Management, Peace Economics and Development*, szerkesztette Gerhard Kümmel és Joseph Soeters, 19:51–68. Emerald Group Publishing Limited. [https://doi.org/10.1108/S1572-8323\(2012\)0000019008](https://doi.org/10.1108/S1572-8323(2012)0000019008).
- 263) SWEDBERG, RICHARD. „Can there be a sociological concept of interest? Theory and Society”. *Theory and Society* 35 (2005): 359–90.
- 264) SYLVESTER, JÁNOS. *Új Testamentum*. Újsziget.
- 265) SZABADOS, JÁNOS. „“Secret Correspondence” in Habsburg–Ottoman Communication in the First Half of the Seventeenth Century”. *Hungarian Historical Review* 12, sz. 2 (2023): 194–223.
- 266) SZABÓ, GÁBOR. „A globalizáció emberi jogi kockázatai”. PhD. értekezés, Pécsi Tudományegyetem.
- 267) SZABÓ, JÓZSEF. *Hadtudományi lexikon*. Budapest: Magyar Hadtudományi Társaság.
- 268) SZABÓ, SZILÁRD. „Az Osztrák-Magyar Monarchia központi katonai felderítő és elhárító szervezete az első világháború idején”. *Nemzetbiztonsági Szemle*, sz. Különszám II. (2018): 7–22.
- 269) SZAKÁLY, FERENC. „A magyar hírszerzők és elhárítók képzése 1945-ig”. Konferenciaelőadás előadás „Állambiztonsági Szolgálatok – Nemzetbiztonsági Szolgálatok” Képzéstörténeti Szakmai Tudományos Konferencia, Nemzeti Közszerológati Egyetem, 2014. 0. <https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/14300/nemzetbiztonsagi-szemle-2014-kulonszam-kepzes-torteneti-konferencia-20140624.original.pdf;jsessionid=07C658AEABB3C0FF8F07AA995BC0F00C?sequence=1>.
- 270) SZAMOTA, ISTVÁN. *A Schlagli magyar szójegyzék*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- 271) SZEGEDI FRISS ÚJSÁG. „A felelősség a francia hatóságoké !” 1934. december 1. Arcanum. https://adt.arcanum.com/hu/view/SzegediFrissUjsag_1934_10-12/?pg=300&layout=s.

- 272) SZILVÁSSY, ZOLTÁN. „A katonai és polgári elhárítás a Tanácsköztársaság időszakában, különös tekintettel a Politikai Nyomozó Osztály eljárására I. rész”. *Új Nézőpont* 2021, sz. 2 (2021): 35–56.
- 273) SZŰCS, PÉTER – SOLTÍ, ISTVÁN. „A magyar nemzetbiztonsági szféra és a nyilvánosság”. *Nemzetbiztonsági Szemle* 2, sz. 2 (2014): 72–92.
- 274) TANWAR, SUSHIL. „Intelligence set-up in India: an analysis”. *Defence and Diplomacy in pursuit of national security* 11, sz. 4 (2022): 51–78.
- 275) TATTERSALL, IAN. *Becoming Human: Evolution and Human Uniqueness*. 1. ed. New York, NY: Harcourt Brace.
- 276) TINÓDI, SEBESTYÉN. *Cronica*.
- 277) TÓTH, MIHÁLY. „A titokkal átszőtt büntetőjog”. *Iustum Aequum Salutare* I, sz. 1 (2005): 57–72.
- 278) TRENTA, LUCA. „Nowhere to Hide: Israel’s Pager Attacks on Hezbollah”. *Rusi.org*, 2024. szeptember 18. <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/nowhere-hide-israels-pager-attacks-hezbollah>.
- 279) TREVERTON, GREGORY F. – GABBARD, C. BRYAN. *Assessing the tradecraft of intelligence analysis*. Technical report. Santa Monica, CA: RAND Corporation.
- 280) TREVERTON, GREGORY F., UNITED STATES, ÉS INTELLIGENCE POLICY CENTER (U.S.), SZERK. *Toward a theory of intelligence: workshop report*. Conference proceedings / Rand Corporation, CF-219. Santa Monica, CA: RAND Corp.
- 281) TSAI, HENRY SHIH-SHAN. *Perpetual Happiness: The Ming Emperor Yongle*. Seattle: University of Washington press.
- 282) TSAI, SHIH-SHAN HENRY. „The demand and supply of ming eunuchs”. *Journal of Asian History*, 25, sz. 3 (1991): 121–46.
- 283) TSAI, SHIH-SHAN HENRY. *The eunuchs in the Ming dynasty*. SUNY series in Chinese local studies. New York: State University of New York Press.
- 284) TU, HSUAN-YING. „The pursuit of god’s glory: francis walsingham’s espionage in elizabethan politics, 1568-1588”. PhD. értekezés, University of York.

- 285) UNGVÁRY, KRISZTIÁN. *A szembenézés hiánya: felelősségre vonás, iratnyilvánosság és átvilágítás Magyarországon 1990-2017*. Budapest: Jaffa.
- 286) „United Nations Security Council, “Report of the Panel of Experts established pursuant to resolution 1874 (2009)” (S/2021/211), 2021.” ENSZ, 2021. <https://undocs.org/S/2021/211>.
- 287) URBAN, HUGH B. „The Adornment of Silence Secrecy and Symbolic Power in American Freemasonry”. *Journal of Religion & Society* 3 (2001).
- 288) V. KIRÁLY, ISTVÁN. *Határ-Hallgatás-Titok*. Kolozsvár: KOM-PRESS.
- 289) VALCSICSÁK IMRE. *Rendészeti (szakmai) etika: [egyetemi jegyzet]*. Budapest: Nemzeti Közszerkesztési és Tankönyv K.
- 290) VAN DE MIEROOP, MARC. *A history of the ancient Near East, ca. 3000-323 B.C.* 2nd ed. Blackwell history of the ancient world. Malden, MA: Blackwell Pub.
- 291) VARGA, KRISZTIÁN. „A III/III. Csoportfőnökség jelentései az állambiztonság feladatairól és strukturális átalakításáról 1989-ben”. *Betekintő* 2007, sz. 4 (2007).
- 292) VEREBÉLYI, IMRE, SZERK. *Rendszerváltozás és modernizáció a belügyi közigazgatásban (1989–1994)*. Budapest: Dialóg Campus.
- 293) VIDA, CSABA. „A nemzetbiztonsági elméletek alapjai”. *Szakmai Szemle*, sz. 1 (2022): 5–21.
- 294) ———. „A nemzetbiztonsági rendszer elméleti alapjai”. In *Külföldi Nemzetbiztonsági Szolgálatok*. Budapest: HM Zrínyi.
- 295) ———. „A nemzetbiztonsági tevékenység szerepe a társadalomban: Gondolatok arról, hogy miért van szükség nemzetbiztonsági szolgálatokra”. *Hadtudomány* 25, sz. E-szám (2021. november 15.): 221–34. <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2015.25.E.221>.
- 296) VIDOCQ, FRANÇOIS. *Mémoires de Vidocq, chef de la police de Sûreté, jusqu'en 1827*.
- 297) VIGENÈRE, BLAISE DE (1523-1596) AUTEUR DU TEXTE. *Traicté des chiffres, ou Secrètes manières d'ecrire*, par Blaise de Vigenère,... <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k73371g>.

- 298) VIRÁNYI, GERGELY. „A biztonság-fogalomról, másként”. *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények* XIII. (2012). <http://www.pecshor.hu/periodika/XIII/viranyi.pdf>.
- 299) VITKAUSKAS, DOVYDAS VITKAUSKAS. „The role of a security intelligence service in a democracy”. NATO Democratic Institutions Fellowships Programme 1997-1999, 1999.
- 300) WAAL, F. B. M. DE. *Chimpanzee Politics: Power and Sex among Apes*. 25th anniversary ed. Baltimore, Md: Johns Hopkins University Press.
- 301) WARNER, MICHAEL. „Sources and methods for the study of intelligence”. In *Handbook of Intelligence Studies*. Routledge.
- 302) ———. „Wanted: A Definition of »Intelligence«”. *Studies in Intelligence* 46, sz. 3 (2002).
- 303) WHEATON, KRISTAN J – BEERBOWER, MICHAEL T. „Towards a New Definition of Intelligence”. *Stanford Law and Policy Review* 17 (2006).
- 304) WILENSKY, HAROLD L. „The Professionalization of Everyone?” *American Journal of Sociology* 70, sz. 2 (1964): 137–58.
- 305) WILKINSON, TOBY A. H. *The Rise and Fall of Ancient Egypt*. Westminster: Random House Publishing Group.
- 306) WILLS, AIDAN. „Financial Oversight of Intelligence Services”. In *Overseeing Intelligence Services: A Toolkit*, szerkesztette Monica den Boer, Stuart Farson, Hans Born, Aidan Wills, Kent Roach, Ian Leigh, Hans Born, és mtsai. Geneva: DCAF.
- 307) WINCHELL, SEAN P. „The CDX: The Council of Ten and Intelligence in the Lion Republic”. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 19, sz. 2 (2006. május): 335–55. <https://doi.org/10.1080/08850600500332516>.
- 308) WISNER, FRANK G. „On the Craft of Intelligence”. Center for the Study of Intelligence, Central Intelligence Agency, 1993. <https://www.cia.gov/resources/csi/static/The-Craft-of-Intelligence.pdf>.
- 309) WRIGHT, PETER – GREENGRASS, PAUL. *Spycatcher: The Candid Autobiography of a Senior Intelligence Officer*. New York, NY: Dell. <http://archive.org/details/spycatcherandid1988wrig>.

- 310) YARDLEY, HERBERT O. *The American Black Chamber*. Indianapolis: Bobbs-Merrill Company. <https://catalog.hathitrust.org/Record/001168582>.
- 311) YEOH, EMILE KOK-KHENG. „Brave New World Meets Nineteen Eighty-Four in a New Golden Age: On the Passing of Liu Xiaobo, Advent of Big Data, and Resurgence of China as World Power”. *Contemporary Chinese Political Economy and Strategic Relations: An International Journal* 4, sz. 2 (2021): 593–764.
- 312) YILMAZ, SAIT. „Intelligence in the 21st Century”. *International Journal of Trade & Global Business Perspectives*, 2017.
- 313) ZALAI, NOÉMI. „A humánerőforrás-gazdálkodás kérdéseinek vizsgálata a nemzetbiztonsági szolgálatoknál”. PhD. értekezés, Nemzeti Közszerológati Egyetem. <https://doi.org/10.17625/NKE.2013.016>.
- 314) ZEGART, AMY B. *Spies, Lies, and Algorithms: The History and Future of American Intelligence*. First paperback printing. Princeton Oxford: Princeton University Press.
- 315) ZHURAVLEVA, GALINA PETROVNA – YURIEV, VLADISLAV MIKHAILOVICH – BABAYAN, VILEN GURGENOVICH. „Харизма и власть: место интуиции в теории устойчивости социально-экономических систем (Karizma és hatalom: Az intuición helye a társadalmi-gazdasági rendszerek stabilitáselméletében)”. *Вестник Тамбовского университета. Серия: Гуманитарные науки* (Tambovi Egyetem Közölnye. Humán tudományok sorozat), sz. 6 (2012): 30–34.
- 316) ZOLTÁNI, ELEK. „Vidéki Levelezés”. *Magyar Polgár*. 1872. Arcanum. https://adt.arcanum.com/hu/view/MagyarPolgarKolozsvar_1872-1/?pg=182&layout=s.
- 317) ZWEIG, STEFAN – SZINNAI, TIVADAR. *A rendörminiszter: Fouché élete*. Budapest: Európa Könyvkiadó.
- 318) ОВЧИНСКИЙ, А.С. – БОРЗУНОВ, К.К. „INFORMATION WARFARE WITH DESTRUCTIVE ONLINE COMMUNITIES”. *ИНФОРМАЦИЯ И БЕЗОПАСНОСТЬ* 27, sz. 2(-) (2024. június 28.): 159–68. <https://doi.org/10.36622/1682-7813.2024.27.2.001>.

14 ÁBRÁK ÉS TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

Ábrák:

1. ábra A szakirodalmi intelligencia fogalmak tartalmi és gyakorisági elemzésének eredményei.	45
2. ábra A szavak és a lombkorona írásjelek kombinációja	70
3. ábra az ajtó és a hold írásjelek kombinációja (Forrás: sawyer 33.)	71
4. ábra Az ajtó és a nap írásjel kombinációja (Forrás: Sawyer 33.)	71
5. ábra A szem és a tér írásjelek kombinációja (forrás: Sawyer 34..)	72
6. ábra A jóslás és látni jelek kombinációja (forrás: Sawyer 35.)	72
7. ábra A különböző érdekfelfogások közötti különbségek. Forrás. Farkas (2011): 42.....	207
8. ábra A szükséglet és az érdek viszonya Farkas Zoltán elgondolása alapján (Saját készítés)	211
9. ábra A függetlenség, mint társadalmi szükséglet kielégítéséhez szükséges érdekek rendszere (saját szerkesztés).....	215
10. ábra A titkosszolgálati tevékenység generalista jellege (forrás: saját szerkesztés).....	227

Táblázatok:

1. táblázat Az európai országok titkosszolgálatainak megoszlása (saját szerkesztés).....	149
2. táblázat Ázsiai országok titkosszolgálatainak megoszlása (saját szerkesztés)	150
3. táblázat Az afrikai országok titkosszolgálatainak megoszlása	152
4. táblázat Az amerikai kontinens titkosszolgálati szervezeteinek megoszlása (saját szerkesztés).....	153
5. táblázat Óceánia titkosszolgálati szervezeteinek megoszlása (saját szerkesztés).....	154
6. táblázat A "nemzetbiztonság" kifejezés sajtóbeli alkalmazásának gyakorisága	166
7. táblázat A katonai titkosszolgálati tevékenységet végző szervezetek megnevezései és szervezeti formái 1918 és 1956 közötti években (forrás: saját készítés).....	177
8. táblázat A nem katonai (polgári) titkosszolgálati tevékenységet végző szervezetek megnevezései és szervezeti formái 1918 és 1956 közötti években (forrás: saját készítés).....	178
9. táblázat Az "államvédelem" és "állambiztonság" kifejezések gyakorisága az írott sajtóban, az Arcanum korabeli újságokat tartalmazó adatbázisában (Forrás: Saját szerkesztés).....	181

15 TÉMÁVAL KAPCSOLATOS PUBLIKÁCIÓK

A new approach of defining of social purpose of secret intelligence services

NATIONAL SECURITY REVIEW : PERIODICAL OF THE MILITARY NATIONAL SECURITY SERVICE 2024 : 1 pp. 47-61. , 15 p. (2024)

Bizonyosság egy bizonytalan világban: Az emberierőforrás-stratégia nemzetbiztonsági szemmel

In: Dobák, Imre; Resperger, István (szerk.) Stratégiák, stratégiai gondolkodás, nemzetbiztonság Budapest, Magyarország : Ludovika Egyetemi Kiadó (2023) 276 p. pp. 51-59. , 9 p.

A nemzetbiztonsági terület funkciói rendkívüli helyzetekben

In: Gaál, Gyula; Hautzinger, Zoltán (szerk.) Rendészet a rendkívüli helyzetekben : húsz éves a Szent László napi konferencia

Pécs, Magyarország : Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport (2021) 433 p. pp. 143-152. , 10 p.

Új generációk hatása a nemzetbiztonsági gondolkodásra

In: Ruzsonyi, Péter (szerk.) Közbiztonság : Fenntartható biztonság és társadalmi környezet tanulmányok III.

Budapest, Magyarország : Ludovika Egyetemi Kiadó (2020) 2,134 p. pp. 972-982. , 11

Regényi, Kund ; Drusza, Tamás: A HUMINT reneszánsza

In: Ruzsonyi, Péter (szerk.) Közbiztonság : Fenntartható biztonság és társadalmi környezet tanulmányok III.

Budapest, Magyarország : Ludovika Egyetemi Kiadó (2020) 2,134 p. pp. 1010-1020. ,

Jövőbeni kihívások a (polgári) nemzetbiztonsági elhárítás területén

In: Drusza, Tamás (szerk.) A magyar elhárítás fejlődése

Budapest, Magyarország : Dialóg Campus Kiadó (2019) 238 p. pp. 211-238. , 28 p.

A nemzetbiztonsági szféra szerepe a szervezett bűnözéssel szembeni fellépésben

In: Baráth, Noémi Emőke; Mezei, József (szerk.) Rendészet-Tudomány-Aktualitások : A rendészettudomány a fiatal kutatók szemével

Budapest, Magyarország : Doktoranduszok Országos Szövetsége, Rendészettudományi Osztály (2019) pp. 56-64. , 9 p.

A nemzetbiztonsági stratégiáról a Nemzeti Katonai Stratégia tükrében

NEMZETBIZTONSÁGI SZEMLE (ONLINE) 3 pp. 77-88. , 11 p. (2017)

16 1. SZÁMÚ MELLÉKLET:

A föld titkosszolgálatainak listája.

EURÓPA

Albánia

State Intelligence Service (Albanian: Shërbimi Informativ I Shtetit) – Állami Információs Szolgálat

AL Shërbimi Informativ Ushtarak (SHIU) — Katonai Információs Szolgálat

Andorra

Ausztria

Direktion Staatsschutz und Nachrichtendienst (DSN) –: State Security and Intelligence Directorate – Állambiztonsági és Hírszerzési Igazgatóság

Abwehramt (AbwA) –: Counter-Intelligence Office - Védelmi Hivatal

Heeresnachrichtenamt (HNA) –: Army Intelligence Office Hadsereg Hírszerző Iroda

Belgium

VSSE (State Security Service) – Állambiztonsági Szolgálat

General Intelligence and Security Service

Bosznia-Hercegovina

Intelligence-Security Agency of Bosnia and Herzegovina (OSA) – - Bosznia-Hercegovinai Hírszerző-Biztonsági Ügynökség (OSA)

Državna Agencija za Istrage i Zaštitu (State Investigation and Protection Agency, SIPA) – Állami Nyomozó és Védelmi Ügynökség

Bulgária

State Intelligence Agency (Държавна агенция „Разузнаване“ (DAR) –

State Agency for National Security (Държавна агенция за национална сигурност (DANS) –

Védelmi Hírszerző Szolgálat – VRS

Ciprus

Cyprus Intelligence Service (CIS) – (Κυπριακή Υπηρεσία Πληροφοριών

Csehország

Security Information Service (Bezpečnostní informační služba, BIS) – Biztonsági Információs Szolgálat

Office for Foreign Relations and Information (Úřad pro zahraniční styky a informace, ÚZSI) – Külkapcsolati és Információs Hivatal

Military Intelligence (Czech; Vojenské zpravodajství, abbreviated as VZ) – Katonai hírszerzés, rövidítve VZ

Dánia

Danish Security and Intelligence Service (Politiets Efterretningstjeneste (PET) –

Danish Defence Intelligence Service (Forsvarets Efterretningstjeneste (FE) –

Army Intelligence Center (Efterretningsregimentet (EFR) –

Egyesült Királyság

Secret Intelligence Service (SIS) –, commonly known as MI6 Titkos hírszerző szolgálat (SIS

MI5 (Military Intelligence, Section 5) – MI5 (katonai hírszerzés, 5. szakasz

Defence Intelligence (DI) – Védelmi hírszerzés (DI

Government Communications Headquarters – Kormányzati kommunikációs Központ

Észak-Macedónia

Agencija za nacionalna bezbednost ANB - Nemzetbiztonsági Ügynökség

Intelligence Agency of Republic of North Macedonia Észak-Macedón Köztársaság Hírszerző Ügynöksége

Vojno bezbednosno-razuznavačka agencija (VBRA) – - Katonai Biztonsági és Hírszerző Szolgálat

Észtország

Estonian Internal Security Service (KaPo) – (Kaitsepolitseiamet

Estonian Foreign Intelligence Service (VLA) – (Välisluureamet Külföldi Hírszerző Szolgálat

Kaitseväe Luurekeskus (Kaitsevägi Intelligence Centre) – - Észt Védelmi Erők Hírszerzési Központja

Fehéroroszország

State Security Committee of the Republic of Belarus Камітэт дзяржаўнай бяспекі Рэспублікі Беларусь A Fehérorosz Köztársaság Állambiztonsági Bizottsága

Finnország

Finnish Defence Intelligence Agency (Finnish: Puolustusvoimien tiedustelulaitos, PVTIEDL Védelmi Erők Hírszerző Szolgálata

Finnish Security and Intelligence Service (Finnish: Suojelupoliisi, Supo; Swedish: Skyddspolisen, Skypo) – Biztonsági Rendőrség, Supo; svéd:

Finnish Security and Intelligence Service (Finnish: Suojelupoliisi, Supo; Swedish: Skyddspolisen, Skypo) – Biztonsági Rendőrség, Supo; svéd:

Franciaország

General Directorate for Internal Security (French: Direction générale de la Sécurité intérieure Belső Biztonsági Főigazgatóság

Directorate-General for External Security (French: Direction générale de la Sécurité extérieure Külső Biztonsági Főigazgatóság

Directorate of Military Intelligence ([French](#): Direction du renseignement militaire, pronounced Katonai Hírszerzési Igazgatóság, ejtsd

Görögország

National Intelligence Service (NIS) – (Greek: Εθνική Υπηρεσία Πληροφοριών Nemzeti Hírszerző Szolgálat

Katonai Hírszerző Szolgálat (DIE/ΔΙΕ – Directorate of Military Intelligence) –

Hollandia

General Intelligence and Security Service (Dutch: Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst Általános Hírszerző és Biztonsági Szolgálat

Military Intelligence and Security Service (Dutch: Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst) – Katonai Hírszerző és Biztonsági Szolgálat

Horvátország

Sigurnosno-obavještajna agencija (SOA) – (Security and Intelligence Agency

Vojna sigurnosno-obavještajna agencija (VSOA) – (Military Security and Intelligence Agency

Írország

Garda Síochána – Belső Biztonsági Szolgálat

Directorate of Military Intelligence (aka D INT / D J2) – (Irish: Stiúrthóireacht na Faisnéise

Izland

Koszovó

Kosovo Intelligence Agency (KIA; Albanian: Agjencia Kosovare e Inteligjencës, abbr. AKI) – Koszovói Hírszerző Ügynökség

Kosovo Security Force Intelligence Unit (KSF Intelligence Department

Lengyelország

Foreign Intelligence Agency (Polish: Agencja Wywiadu Hírszerző Ügynökség)

Internal Security Agency (ISA or ABW; Polish: Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego) – Belső Biztonsági Ügynökség

Military Intelligence Service Katonai Hírszerző Szolgálat

Służba Kontrwywiadu Wojskowego (SKW) – – Katonai Kémelhárító Szolgálat

Centralne Biuro Antykorupcyjne (CBA) – – Központi Korruptióellenes Hivatal

Lettország

Military Intelligence Service Katonai Hírszerző Szolgálat

Constitution Protection Bureau (SAB) – Alkotmányvédelmi Iroda (SAB)

Defence Intelligence and Security Service (MIDD) – Védelmi Hírszerző és Biztonsági Szolgálat (MIDD)

Liechtenstein

Litvánia

State Security Department or VSD (Lithuanian: Valstybės saugumo departamentas) – Állambiztonsági Minisztérium

Second Investigation Department or AOTD (Lithuanian: Antrasis operatyvinių tarnybų departamentas) – Második Operatív Szolgáltatások Osztálya

Luxemburg

Luxembourg State Intelligence Service Luxemburgi Állami Hírszerző Szolgálat

Magyarország

Információs Hivatal

Alkotmányvédelmi Hivatal

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

Nemzetbiztonsági szakszolgálat

Nemzeti Információs Központ

Málta

Malta Security Service (MSS) – (Máltai Biztonsági Szolgálat)

Moldávia

Security and Intelligence Service (Romanian: Serviciul de Informații și Securitate, SIS) – Hírszerző és Biztonsági Szolgálat

Direcția generală informații și apărare (katonai hírszerzés) –

Monaco

Montenegró

National Security Agency (Montenegrin: Agencija za Nacionalnu Bezbednost; ANB) –
Nemzetbiztonsági Ügynökség

Németország

Federal Intelligence Service (German: Bundesnachrichtendienst Szövetségi Hírszerző Szolgálat

Federal Office for the Protection of the Constitution (German: Bundesamt für Verfassungsschutz
Szövetségi Alkotmányvédelmi Hivatal

Military Counterintelligence Service (German: Militärischer Abschirmdienst; MAD) – Katonai
kémelhárító szolgálat

Norvégia

National Security Authority (NSM) – (Norwegian: Nasjonal sikkerhetsmyndighet

Norwegian Defence Security Department (NORDSD) – (in Norwegian: Forsvarets sikkerhetsavdeling,
acronym: FSA

Norwegian Intelligence Service (NIS)

Olaszország

Agenzia Informazioni e Sicurezza Esterna Külső Hírszerzési és Biztonsági Ügynökség

Agenzia Informazioni e Sicurezza Interna (Italian for Internal Intelligence and Security Agency) –
Belső Hírszerzési és Biztonsági Ügynökség

Agenzia Informazioni e Sicurezza Esterna (AISE; Italian: External Intelligence and Security Agency)
–Külső Információs és Biztonsági Ügynökség

Oroszország

Federal Security Service (FSB) –Szövetségi Biztonsági Szolgálat

Foreign Intelligence Service (SVR) –[a] Külföldi Hírszerző Szolgálat

Glavnoje Razvedyvatel’noje Upravlenije GRU – Fő Hírszerző igazgatóság

Portugália

Serviço de Informações de Segurança or SIS (Portuguese for: Security Information Service) –
Biztonsági Információs Szolgálat

Serviço de Informações Estratégicas de Defesa or SIED Stratégiai Védelmi Információs Szolgálat

Centro de Informações e Segurança Militares (Portuguese for Military Security and Informations Center) – Katonai Információs és Biztonsági Központ

Románia

Romanian Intelligence Service (Romanian: Serviciul Român de Informații, abbreviated SRI) – Román Hírszerző Szolgálat,

Foreign Intelligence Service, or Serviciul de Informații Externe (SIE) – Külföldi Hírszerző Szolgálat

Direcția Generală de Protecție Internă (General Directorate for Internal Security, DGPI) – Belső Védelmi Főigazgatóság

DGPA

San Marino

Spanyolország

Nemzetbiztonsági Hivatal (DSN – Departamento de Seguridad Nacional) –

Armed Forces Intelligence Center (Spanish: Centro de Inteligencia de las Fuerzas Armadas, Fegyveres Erők Felderítő Központja,

Svájc

Federal Intelligence Service (FIS / NDB)

The Military Intelligence Service (German: Militärischer Nachrichtendienst; Katonai Hírszerző Szolgálat

Svédország

National Defence Radio Establishment (Swedish: Försvarets radioanstalt, FRA) – Védelmi rádióállomás

Swedish Security Service (Swedish: Säkerhetspolisen ['sê:kərhe:tspu,li:sən], Säkerhetspolisen

Military Intelligence and Security Service (Swedish: Militära underrättelse- och säkerhetstjänsten, MUST) – Katonai Hírszerző és Biztonsági Szolgálat

Szerbia

Security Intelligence Agency – Безбедносно-информативна агенција (BIA) – Biztonsági és Információs Ügynökség

Military Intelligence Agency (Serbian: Војнообавештајна агенција, romanized: Katonai Hírszerző Ügynökség

Vojnobezbednosna agencija - Katonai Biztonsági Ügynökség

Szlovákia

National Security Bureau - Národný bezpečnostný úrad (NBÚ) – Nemzetbiztonsági Ügynökség

Vojenské spravodajstvo (English: Military Intelligence) – Katonai felderítés

Szlovénia

Slovenian Intelligence and Security Agency - Slovenska Obveščevalno-Varnostna Agencija (SOVA) – Szlovén Hírszerző és Biztonsági Ügynökség

Intelligence and Security Service of Slovenian Ministry of Defence - Obveščevalno Varnostna Služba (OVS) – Hírszerző és Biztonsági Szolgálat

Ukrajna

Security Service of Ukraine (Ukrainian: Служба безпеки України, romanized: Sluzhba bezpeky Ukrainy) – Ukrajna Biztonsági Szolgálata

Foreign Intelligence Service of Ukraine (Ukrainian: Служба зовнішньої розвідки України) – Ukrajna Külügyi Hírszerző Szolgálata

Main Directorate of Intelligence of the Ministry of Defence of Ukraine (Ukrainian: Головне управління розвідки Міністерства оборони України, Ukrajna Védelmi Minisztériumának Hírszerzési Főigazgatósága

Vatikán

AFRIKA

Algéria

Direction Générale de la Sécurité Extérieure — Külső Biztonsági Igazgatóság (DGSE) - Külső Biztonsági Igazgatóság

Direction Générale de la Sécurité Intérieure — Belső Biztonsági Igazgatóság (DGSI) Belső Biztonsági Igazgatóság

Direction Centrale de la Sécurité de l'Armée — Katonai Biztonsági Központ (DCSA)

Angola

Serviço de Inteligência Externa — Külső Hírszerzési Szolgálat (SIE) – Külső Hírszerzési Szolgálat

Serviço de Inteligência e Segurança do Estado — Állami Hírszerző és Biztonsági Szolgálat (SINSE) – Állami Hírszerző és Biztonsági Szolgálat

Serviço de Inteligência Militar — Katonai Hírszerző Szolgálat (SIM) –: Katonai hírszerző szolgálatok (SIM)

Angola

Serviço de Inteligência Externa — Külső Hírszerzési Szolgálat (SIE) Külső Hírszerzési Szolgálat

Serviço de Inteligência e Segurança do Estado — Állami Hírszerző és Biztonsági Szolgálat (SINSE): Állami Hírszerző és Biztonsági Szolgálat

Serviço de Inteligência Militar — Katonai Hírszerző Szolgálat (SIM): Katonai hírszerző szolgálatok (SIM):

Benin

Direction Générale de la Documentation et de la Sécurité Extérieure — Külső Hírszerzési és Dokumentációs Igazgatóság (DGSE): Külső Hírszerzési és Dokumentációs Igazgatóság

Renseignement Militaire — Katonai Hírszerzés (RM) (általános elnevezés)

Botswana

Directorate of Intelligence and Security — Hírszerzési és Biztonsági Igazgatóság

Directorate of Military Intelligence (BDF-MI)

Burkina Faso

Direction Générale de la Sécurité et de la Documentation (DGSD) - Polgári hírszerző ügynökség

Renseignement Militaire — Katonai Hírszerzés (RSM) - Katonai hírszerző szolgálat

Burundi

Service National de Renseignement (SNR) - Polgári hírszerző ügynökség

Renseignement militaire / Military Intelligence Service

Csád

Direction Générale des Services de Sécurité (DGSS) - Biztonsági Szolgáltatások Főigazgatósága (DGSS)

Direction Générale de la Sécurité Militaire (DGSM) - Katonai Biztonsági Főigazgatóság (DGSM)

Dél-afrikai Köztársaság

State Security Agency (SSA) - Állambiztonsági Ügynökség (SSA)

National Communications Centre (NCC)

Defence Intelligence Division (SANDEF-ID)

Dél-Szudán

National Security Service (NSS)

Military intelligence

Dzibuti

Service de documentation et de sécurité (SDS)

Directorate of Military Intelligence (G-2 a FAD-en belül)

Egyenlítői-Guinea

Departamento de Seguridad Exterior –

Dirección General de Inteligencia Militar (DGIM)

Egyiptom

General Intelligence Service

Military Intelligence & Reconnaissance

Elefántcsontpart

Agence Nationale de Stratégie et d'Intelligence (ANSI)

Direction des Services Extérieurs (DSE)

Eritrea

National Security Office (NSO)

Military intelligence (G-2)

Etiópia

The National Intelligence and Security Service (NISS) (Amharic: ብሔራዊ መረጃና ደህንነት አገልግሎት - Nemzeti Hírszerző és Biztonsági Szolgálat)

Information Network Security Agency (INSA)

Gabon

Direction Générale de la Documentation et de l'Immigration (DGDI) Dokumentációs és Bevándorlási Főigazgatóság

Directorate General of Documentation and External Security

Directorate General of Counter-Intelligence & Military Security

Gambia

National Intelligence Agency (NIA) – Nemzeti Hírszerző Ügynökség (NIA)

Ghána

Research Department (RD)

National Cyber Security Centre (NCSC)

Army Headquarters Intelligence Branch (G-2)

Guinea

Agence Nationale de Sécurité (ANS)

Direction du Renseignement Militaire — Katonai Hírszerzés (DRM)

Guinea-Bissau

Serviço de Informação e Segurança (SIS) – Estado Intelligence Service

Military Intelligence Directorate G-2

Kamerun

Direction Générale de la Recherche Extérieure (DGRE)

Division de la Sécurité Militaire (SEMIL)

Kenya

National Intelligence Service (Kenya) (NIS; Swahili: Huduma ya Ujasusi ya Kitaifa) Nemzeti Hírszerző Szolgálat

Military Intelligence Corps - Katonai Hírszerző hadtest

Kongói Demokratikus Köztársaság

National Intelligence Agency (ANR) Nemzeti Hírszerző Ügynökség

État-major des Renseignements Militaires (EMRM)

Kongói Köztársaság

Direction Générale de la Surveillance du Territoire (DGST) Agence Nationale de Sécurité des Systèmes d'Information (ANSSI-CG) Renseignements Militaires (FAC G-2 Directorate)

Lesotho

Lesotho National Security Service (LNSS) – Lesotho Nemzetbiztonsági Szolgálat (LNSS)

Libéria

National Security Agency (NSA) Nemzetbiztonsági Ügynökség (NSA)

Armed Forces of Liberia – G-2 Directorate (katonai hírszerzés)

Líbia

Libyan Intelligence Service (LIS) – جهاز المخابرات الليبية

Internal Security Agency (ISA) – جهاز الأمن الداخلي

Directorate of Military Intelligence (DMI)

Madagaszkár

Central Intelligence Service (CIS) Központi Hírszerző Szolgálat (CIS)

Direction Interarmées du Renseignement Militaire — Katonai Hírszerzés (DIRM)

Malawi

NATIONAL INTELLIGENCE SERVICE NEMZETI HÍRSZERZŐ SZOLGÁLAT

Directorate of Defence Intelligence

Mali

General Directorate for State Security (DGSE) – Állambiztonsági Főigazgatóság (DGSE)

Marokkó

Direction Générale des Études et de la Documentation (DGED) Direction Générale de la Surveillance du Territoire (DGST) Direction du Renseignement Militaire — Katonai Hírszerzés

Mauritánia

Direction générale de la Sécurité extérieure et de la Documentation (DGSED)

Division Renseignement et Sécurité Militaire (DRSM)

Mauritius

National Security Service (NSS)

Counter Terrorism Unit

Mozambik

Serviço de Informações e Segurança do Estado (SISE) Állami Információs és Biztonsági Szolgálat (SISE)

Direcção Nacional de Informações de Defesa (DNID)

Namíbia

Namibia Central Intelligence Service (NCIS) – Namíbia Központi Hírszerző Szolgálat (NCIS)

Niger

Agence Nationale de Renseignement (ANR) Direction de la Documentation et du Renseignement Militaire — Katonai Hírszerzés (DDRM)

National Intelligence Agency (NIA) – Nemzeti Hírszerző Ügynökség (NIA)

Nigéria

National Intelligence Agency Nemzeti Hírszerző Ügynökség

State Security Service (SSS) – Állambiztonsági Szolgálat (SSS)

Defence Intelligence Agency Védelmi Hírszerző Ügynökség

Ruanda

National Intelligence and Security Services (NISS) Nemzeti Hírszerző és Biztonsági Szolgálatok (NISS)

National Cyber Security Authority (NCSA) Defence Intelligence Department / Directorate of Military Intelligence (DMI) – a Rwanda Defence Force G-2

Szenegál

Direction de la Surveillance du Territoire (DST) -Területfelügyeleti Igazgatóság Direction du Renseignement Militaire — Katonai Hírszerzés (DRM)

Seychelle-szigetek

Seychelles Intelligence Service Seychelle-szigeteki hírszerző szolgálat

Sierra Leone

Office of National Security (ONS))

National Cybersecurity Coordination Centre (NC3)

Directorate of Intelligence and Security — Hírszerzési és Biztonsági Igazgatóság (MoD-G-2)

Szomália

Nemzetközi információs és biztonsági ügynöksét National Intelligence and security Hay'ada Sirdoonka iyo Nabadsugida Qaranka

Somali National Army military Intelligence (SNAMI) – Szomáliai Nemzeti Hadsereg katonai hírszerzése (SNAMI)

Szváziföld

Royal Eswatini Police Service – Intelligence Branch – Royal Eswatini Police Service – Intelligence Branch

Umbutfo Eswatini Defence Force – Military Intelligence – Umbutfo Eswatini Defence Force – Military Intelligence

Szudán

General Intelligence Service (GIS)

Military Intelligence Directorate (MID) – Katonai Hírszerző Igazgatóság

Tanzánia

Tanzania Intelligence and Security Service (TISS) Tanzániai Hírszerző és Biztonsági Szolgálat (TISS)

Directorate of Military Intelligence (TPDF G-2)

Togo

Agence Nationale des Renseignements (ANR) – Nemzeti Hírszerző Ügynökség

Agence Nationale de la Cybersécurité (ANCy)

Service de Renseignement Militaire — Katonai Hírszerzés (SRM) – Katonai Hírszerző Szolgálat

Tunézia

Agence nationale de renseignement, de sécurité et de défense (ANRSD, arabul: الوكالة الوطنية للاستخبارات والأمن والدفاع)

Uganda

Internal Security Organisation (ISO) Belső Biztonsági Szervezet (ISO)

External Security Organisation (ESO)

Defence Intelligence and Security (DIS) – Védelmi Hírszerző és Biztonsági Szolgálat

Zambia

Zambia Security Intelligence Service (ZSIS) – Zambia Biztonsági Hírszerző Szolgálat

Military Intelligence and Security Directorate (MISD) – Katonai Hírszerző és Biztonsági Igazgatóság

Zimbabwe

Central Intelligence Organisation (CIO) Központi Hírszerző Szervezet (CIO)

Military Intelligence Directorate (MID) – Katonai Hírszerző Igazgatóság

AMERIKA

Argentína

Agencia Federal de Inteligencia (AFI) - Szövetségi Hírszerző Ügynökség Servicio de Inteligencia del Ejército Dirección Nacional de Inteligencia Estratégica Militar Naval Intelligence Service (SIN) – Servicio de Inteligencia Naval Tengeri hírszerző ügyosztály Air Force Intelligence Service (SIFA) – Servicio de Inteligencia de la Fuerza Aérea Légi hírszerzési osztály **Bahama-szigetek**

Barbados

Belize

Belize Security and Intelligence Service (BSIS)

Brazilia

Brazilian Intelligence Agency (ABIN) - Brazil Hírszerző Ügynökség

Subchefia de Inteligência de Defesa (SINDE)

Diretoria de Inteligência do Exército (DIE)

Serviço de Inteligência da Marinha (SIC)

Centro de Inteligência da Aeronáutica (CIAER)

Chile

National Intelligence Agency (ANI) – Agencia Nacional de Inteligencia Nemzeti Hírszerző Ügynökség

Dirección de Inteligencia del Ejército (DINE)

Dirección de Inteligencia de la Armada (DIRINTARM)

Dirección de Inteligencia de la Fuerza Aérea (DIFA)

Costa Rica

Dirección de Inteligencia y Seguridad (DIS), Hírszerzési és Biztonsági Igazgatóság

Kuba

"The Intelligence Directorate (Spanish: Dirección de Inteligencia, DI) Hírszerző Igazgatóság,

Dirección de Contrainteligencia (DCI)

Dirección de Inteligencia Militar (DIM)

Dirección Técnica de Investigaciones (DTI) — Technikai Nyomozási Igazgatóság

Dominikai Köztársaság

Dirección Nacional de Inteligencia

Dirección de Inteligencia del Estado Mayor (J-2)

Ecuador

Secretaría Ejecutiva de Inteligencia del Estado

Centro de Inteligencia Estratégica

Jefatura de Inteligencia del Estado Mayor Conjunto (J-2)

El Salvador

Jefatura de Inteligencia del Estado Mayor Conjunto (J-2)

Grenada

Guatemala

Secretaría de Inteligencia Estratégica del Estado (SIE) Állami Stratégiai Hírszerzési Titkárság
Dirección de Inteligencia del Estado Mayor de la Defensa Nacional (DIEMDN / G-2)

Guyana

National Intelligence and Security Agency (NISA) Nemzeti Hírszerző és Biztonsági
Ügynökség (NISA)

Haiti

Service d'Intelligence National (National Intelligence Service, SIN) Nemzeti hírszerzési
szolgálat

Honduras

Dirección de Inteligencia y Contrainteligencia Militar (DICM)

Jamaica

Jamaica Defence Force – Headquarters JDF Intelligence Unit

Kanada

"Canadian Security Intelligence Service (CSIS) Kanadai biztonsági hírszerző szolgálat
communications Security Establishment (CSE) kommunikációs Biztonsági intézmény
Canadian Forces Intelligence Command (DND) A Kanadai Erők Hírszerző Parancsnoksága
Canadian Centre for Cyber Security — Kanadai Nemzeti Kiberbiztonsági Központ

Kolumbia

Dirección Nacional de Inteligencia (DNI) Nemzeti Hírszerzési Igazgatóság (DNI)
Jefatura de Inteligencia del Estado Mayor Conjunto (J-2)

Mexikó

Centro Nacional de Inteligencia or CNI National Intelligence Center vagy CNI Nemzeti
Hírszerző Központ

Secretariat of National Defense (SEDENA); Spanish: Secretaría de la Defensa Nacional
Honvédelmi Titkárság" SEMAR – Dirección General de Inteligencia Naval

Nicaragua

Dirección de Asuntos de Inteligencia (DAI)

Dirección de Inteligencia y Contrainteligencia Militar (J-2)

Panama

Servicio Nacional de Inteligencia y Seguridad (SNIS)

Paraguay

Secretaría Nacional de Inteligencia (SNI) Dirección de Inteligencia Estratégica del
Ministerio de Defensa Nacional Dirección General de Inteligencia de las Fuerzas
Militares

Peru

"National Directorate of Intelligence (DINI) Országos Hírszerző Igazgatóság

Dirección de Inteligencia del Ejército (DIE) – Hadsereg Hírszerzési Igazgatóság

Dirección de Inteligencia Naval – Haditengerészeti Hírszerzési Igazgatóság

Dirección de Inteligencia de la Fuerza Aérea (DIFAP) – Légierő Hírszerzési Igazgatóság

Saint Kitts és Nevis

Saint Lucia

Saint Vincent és a Grenadine-szigetek

Suriname

Central Intelligence and Security Service (CIVD) — Központi Hírszerző és Biztonsági
Szolgálat Surinaamse Militaire Inlichtingendienst

Trinidad és Tobago

Central Intelligence and Security Service (CIVD) — Központi Hírszerző és Biztonsági
Szolgálat Surinaamse Militaire Inlichtingendienst

Uruguay

State Secretariat of Strategic Intelligence - Stratégiai Hírszerzési Államtitkárság -

Dirección Nacional de Inteligencia de Estado

USA

Central Intelligence Agency (CIA) – Központi Hírszerző Ügynökség

Bureau of Intelligence and Research (INR), Department of State – Hírszerzési és Kutató Hivatal
(Külügyminisztérium)

Office of Intelligence and Analysis (OIA), Department of the Treasury – Hírszerzési és Elemzési
Hivatal (Pénzügyminisztérium)

Office of Intelligence and Analysis (I&A), Department of Homeland Security – Hírszerzési és Elemzési Hivatal (Belbiztonsági Minisztérium)

Office of Intelligence and Counterintelligence (OICI), Department of Energy – Hírszerzési és Ellenhírszerzési Hivatal (Energiaügyi Minisztérium)

Office of National Security Intelligence (ONSI), Drug Enforcement Administration – Nemzetbiztonsági Hírszerzési Hivatal (Kábítószerellenes Hivatal)

Intelligence Branch (IB), Federal Bureau of Investigation – Hírszerzési Főosztály (Szövetségi Nyomozó Iroda)

Coast Guard Intelligence (CGI) – Parti Őrség Hírszerzése

Office of Naval Intelligence (ONI) – Haditengerészeti Hírszerző Hivatal

National Geospatial-Intelligence Agency (NGA) – Nemzeti Geotérinformatikai Hírszerző Ügynökség

National Reconnaissance Office (NRO) – Nemzeti Felismerő Hivatal

National Security Agency (NSA) / Central Security Service (CSS) – Nemzetbiztonsági Ügynökség / Központi Biztonsági Szolgálat

Defense Intelligence Agency (DIA) – Védelmi Hírszerző Ügynökség

National Air and Space Intelligence Center (NASIC) – Nemzeti Lég- és Űrhírszerzési Központ

US Army Intelligence (Office of the G-2) – Hadsereg Hírszerző Hivatala (G-2 Iroda)

Marine Corps Intelligence, Surveillance, and Reconnaissance Enterprise – Tengerészgyalogság Hírszerző, Felügyeleti és Felderítő Tevékenység

National Space Intelligence Center (NSIC) – Nemzeti Űrhírszerzési Központ

Venezuela

Secretaría de Inteligencia Estratégica de Estado (SIEE)

Dirección Nacional de Inteligencia de Estado

Antigua and Barbuda

OCEÁNIA

Ausztrália

Australian Security Intelligence Organisation (ASIO) Ausztrál Biztonsági Hírszerző Szervezet

Australian Secret Intelligence Service (ASIS) Ausztrál Titkos Hírszerző Szolgálat

Defence Intelligence Organisation (DIO) Defense Intelligence Organization

Australian Signals Directorate (ASD) Australian Signals Directorate Ausztrál globális kémügynökség

Australian Geospatial-Intelligence Organisation – Ausztrál globális kémügynökség

Pápua Új-Guinea

National Intelligence Organization (NIO) Nemzeti Hírszerző Szervezet

Új-Zéland

Government Communications Security Bureau (GCSB) – Kormányzati Kommunikációs Biztonsági Iroda

Kormányzati Kommunikációs Biztonsági Iroda New Zealand Security Intelligence Service (NZSIS)
Új-zélandi biztonsági hírszerző szolgálat

Directorate of Defence Intelligence and Security (DDIS) - Védelmi Hírszerző és Biztonsági Igazgatóság

Fidzsi-szigetek

Fiji Intelligence Services (FIS) Fidzsi hírszerző szolgálat

17 2. SZÁMÚ MELLÉKLET

A titkosszolgálatok működését szabályozó jogszabályok listája

Albánia	0	PËR SHËRBIMIN INFORMATIV KOMBËTAR
Ausztria	0	Staatsschutz- und Nachrichtendienst-Gesetz (SNaDiG)
Belgium	1	Loi du 30 novembre 1998 organique des services de renseignement et de sécurité
Bosznia-Hercegovina	0	Закон о Агенцији за истраге и заштиту
Bulgária	1	Закон за Държавна агенция "Разузнаване"
Ciprus	0	
Csehország	1	Zákon č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách České republiky
Dánia	0	Dán Politiets Efterretningstjeneste (PET) működését szabályozó tv. (Lov nr. 1600 af 19. december 2014)
Egyesült Királyság	1	Intelligence Services Act 1994
Észak-Macedónia	1	Закон за Агенција за разузнавање
Észtország	0	Észt Biztonsági Hatóságokról szóló törvény
Fehéroroszország	1	Закон Республики Беларусь "О государственных органах безопасности"
Finnország	1	582/2019 Laki tietoliikennetiedustelusta siviilitiedustelussa
Franciaország	1	Loi n° 2015-912 du 24 juillet 2015 relative au renseignement
Görögország	1	Νόμος 3649/2008 για την Εθνική Υπηρεσία Πληροφοριών
Hollandia	1	Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2017
Horvátország	1	Zakon o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske
Írország	1	Policing, Security and Community Safety Act 2024
Koszovó	0	
Lengyelország	1	Ustawa o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu
Lettország	1	Par Latvijas Republikas Drošības dienesta nolikuma apstiprināšanu
Litvánia	1	
Luxemburg	1	Loi du 5 juillet 2016 portant réorganisation du Service de renseignement de l'État
Magyarország	1	1995. évi CXXV. tv a Nemzetbiztonsági Szolg.-ról
Málta	1	CHAPTER 391SECURITY SERVICE ACT
Moldávia	0	privind Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova
Montenegró	1	Zakon o Agenciji za nacionalnu bezbjednost
Németország	1	Gesetz über den Bundesnachrichtendienst (BND-Gesetz)
Norvégia	1	Etterretningsloven
Olaszország	1	Legge 3 agosto 2007, n. 124 Sistema di informazione per la sicurezza della Repubblica e nuova disciplina del segreto
Oroszország	0	Федеральный закон "О федеральной службе безопасности"
Portugália	1	Lei n.º 9/2007 - Lei de Organização do Sistema de Informações da República Portuguesa
Románia	1	Legea nr. 14/1992 privind organizarea și funcționarea Serviciului Român de Informații

Spanyolország	1	Ley 11/2002, de 6 de mayo, reguladora del Centro Nacional de Inteligencia
Svájc	1	AS 2017 4095 Bundesgesetz über den Nachrichtendienst
Svédország	1	Lag (2007:979) om åtgärder för att förhindra vissa särskilt allvarliga brott
Szerbia	0	Zakon o osnovama uređenja službi bezbednosti Republike Srbije
Szlovákia	1	Zákon č. 46/1993 Z. z. Zákon Národnej rady Slovenskej republiky o Slovenskej informačnej službe
Szlovénia	1	Zakon o Slovenski obveščevalno-varnostni agenciji
Ukrajna	1	Закон України "Про розвідувальні органи України"

